

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

Г. В. САМОЙЛЕНКО

І НА ОНОВЛЕНІЙ ЗЕМЛІ ...

*(Межигір'я та Нові Петрівці в
історико-суспільному та культурному вимірах)*

Ніжин
2023

УДК 94:008(477.41)
С17

Книга друкується за рішенням Вченої ради
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 5 від 30.11.2022 р.

Рецензенти:

Станіславська К. І. – доктор мистецтвознавства, професор;
Даниленко В. М. – доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України;
Корнєєва Л. Л. – кандидат філософських наук, доцент;
Пугач В. М. – кандидат філологічних наук, доцент

Самойленко Г. В.

С17 І на оновленій землі ... (Межигір'я та Нові Петрівці в історико-
суспільному та культурному вимірах). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя,
2023. 375 с. з іл. та фото.
ISBN 978-617-527-276-3

У монографії на широкому фактичному та документальному матеріалі розкрито життя давніх поселень у Межигір'ї та Нових Петрівцях у історичному, побутово-етнографічному, мистецькому та соціальному вимірах із висвітленням у їхній історії від XV ст. та до нашого часу постатей видатних церковних, громадських та культурних діячів.

Samoilenko, H. V.

In the monograph the life of ancient Mezhyhiria and Novi Petrivtsi settlements is revealed on the basis of the sufficient documentary material in its historical, ethnographical, artistic and social aspects with the inclusion of the 15th – 21st centuries prominent figures of the church, society and culture in their history.
ISBN 978-617-527-276-3

УДК 94:008(477.41)

ISBN 978-617-527-276-3

© Г. В. Самойленко, 2023
© НДУ ім. М. Гоголя, 2023

*Ця книга присвячується
світлій пам'яті моїх батьків
Василя Степановича й Галини Максимівни
та сестрички Віри Василівни*

ВСТУП

На високих дніпровських пагорбах, прорізаних ярами, розкинулося велике село Нові Петрівці, історія якого тісно пов'язана з поселенням Межигір'я. В історії України ці дві географічні назви перебувають у нерозривному зв'язку. Вони близькі як територіально, так і історично.

Саме Межигір'я, що означає *між горами*, розташоване в одному з ярів між пагорбами Придніпровської височини на заході якої було село Петрівці, а зі сходу – зарослий лісами та чагарниками горб, який переходить у рівнинну частину, що простягається за чотири версти від нинішнього міста Вишгород, а в далекі роки – від городища київських князів та княгині Ольги, за 18 кілометрів від Києво-Подолу, від церкви св. Трійці колишнього Кирилівського монастиря.

Сам монастир розташовувався в нижній частині біля Дніпра. Територію між селом Нові Петрівці й монастирем розділяла долина «Мочар», яка складалася з невеликих пагорбів, що світилися білизною пісків, найвищий з яких називався «Біла гора», а в нижній частині, яка звалась «Западня», протікав рівчак, води якого наповнювали Дніпро. Навколо нього на рівнинній частині завершувалася долина знаменитим джерелом, що мало назву «Дзвінки». Холодна й чиста, як скло, вода клекотала в ньому передзвоном маленьких дзвіночків. Існує багато легенд про них. Т. Шевченко, який побував біля джерел і попив цієї живучої води, у поемі «Чернець» писав:

Іде чернець у Вишгород
На Київ дивитись,
Та посидить на пригорі,
Та хоч пожуритись.
Іде чернець дзвонкову
У яр воду пити [1].

Нині долину «Мочар» не впізнати, бо в 60-х роках ХХ ст. вона була засаджена деревами та кущами. Сьогодні тут дрімучий ліс, а в нашому дитинстві навесні ми збирали прекрасні проліски, сон-траву,

улітку пасли корови й кози, а взимку каталися на лижах та ковзанах. Але це було в минулому.

Саме Межигір'я, яке спочатку було на нижній частині схилу біля Дніпра, у XX ст. почало розширюватися й охоплювати верхню частину пагорба.

Ще в XVIII–XIX ст. територія Межигірського монастиря була відомою не лише в жителів довколишніх сіл, городян Києва та різних шанувальників Святої обителі – від козачої Запорозької Січі й до західних та східних околиць України, а й науковців, які присвятили свої праці Межигір'ю. Серед них слід назвати першого ректора Київського університету Святого Володимира Михайла Максимовича, дослідників Д. Журавського, Є. Крижановського, Л. Похилевича, автора популярних розвідок М. Сементовського та інших.

Интерес не лише до Межигір'я як церковної обителі, а й як місця, де функціонували відома в XIX ст. фаянсова фабрика, а у XX ст. різні мистецькі навчальні заклади, з'являється наприкінці XX – на початку XXI ст. Це праці переважно істориків, мистецтвознавців та краєзнавців. Серед них – дослідження Н. Герасименко, А. Заїки, О. Кузьмука, Г. Ніколаєнка, В. Осипової та інших.

Межигір'я набуло значного розголосу на початку XXI ст. у зв'язку з Революцією Гідності та втечею колишнього президента В. Януковича, який, наслідуючи можновладців 30-х та наступних років XX ст., улаштував собі розкішний маєток, що нині переданий у власність держави.

Значно менше подібних розвідок про село Нові Петрівці. Це переважно публікації Олени Бреяк у Вишгородській районній газеті «Слово». А нещодавно в електронному варіанті з'явився історичний нарис про село Р. Старенького, де у великому додатку подані документальні матеріали, що висвітлюють різні сторони життя Нових Петрівців, а також опубліковані книга журналіста В. Линовицького «Нащадок древнього роду» про директора радгоспу О. Г. Жмурка та буклети про Музей-заповідник «Поле битви за Київ» тощо.

Наше дослідження – це ще один погляд на історичну долю рідного села та жителів від далекого минулого й до сьогодення. У книзі ми намагалися якомога більше сказати про знаменитих петрівчан, про яких у силу різних причин дуже мало говорили або й зовсім не згадували. Книга сповнена глибокої шани й любові до рідного краю та його талановитих людей.

МЕЖИГІРСЬКИЙ МОНАСТІР

Історія Межигір'я дуже цікава й водночас трагічна. Вона розкрита в багатьох працях істориків ХІХ ст. та сучасних наукових розвідках.

Окремі дослідники, опираючись на монастирські легенди, вказують, що обитель виникла ще в Х ст., тобто після прийняття християнства в 988 р. Одну з таких легенд переказує Михайло Максимович у своєму нарисі «Сказання про Межигірський монастир», зазначаючи, що Андрій Боголюбський, якого батько, князь Юрій Володимирович, посадив намісником у Вишгороді, побудував у 1161–64 рр. неподалік від свого міста кам'яну церкву Спаса Білого (Преображення Господнього) і цим сприяв заснуванню Межигірського монастиря. Ці твердження знаходимо й у «Межигірському синодику» 1625 р., написаному ігуменом Коментарієм, у преосвященного Самуїла Миславського (1795 р.), у

дослідженні Миколи Закревського (1868 р.), який, проте, почав сумніватися в цьому, підкреслюючи, що жодний історичний акт не згадує про цю подію.

І все ж легенди про виникнення монастиря та його долю під час нападу військ Батия в листопаді-грудні 1240 р. повторюють дослідники до цього часу, бо монахи монастиря постійно підкреслювали прадавні витоки заснування обителі, і це можна знайти в багатьох документах, написаних ними. З цим часом пов'язується й пошук у печерах Межигір'я знаменитої бібліотеки Ярослава Мудрого, яка зберігалася в Софійському соборі, а під час навали татаро-монголів зникла. Деякі дослідники висловлюють припущення, що саме в Межигір'ї треба її шукати.

Історія Межигір'я в подальші роки тісно пов'язана з тими подіями, які відбувалися в XIII–XVIII ст.: це й захоплення Правобережної України литовцями та поляками, і напад у 1482 р. кримських татар на Київ і Київщину, коли були зруйновані монастирі, зокрема й Межигірський, монахи якого ховалися серед жителів Петрівців.

М. Максимович стверджує, що в цей час монастир не припиняв свого існування, а продовжував своє життя в сусідньому селі Петрівці при церкві св. Миколая Межигірського, а сільська церква була там во ім'я св. Спаса [2, С. 259]. Учений наводить і деякі імена ігуменів Межигірського монастиря цього часу, зокрема Нифонтія (Вонифонтія), Автонома, Сильвестра, а також добродійника монастиря случького князя Юрія Семеновича, який подарував обителі престольне Євангеліє в січні 1500 року.

Дослідник Межигір'я М. Закревський, підтверджуючи ці факти, дещо уточнює, зокрема про подароване Євангеліє, і називає інше прізвище дарувальника: «Напрестольне Євангеліє, що написане в невеличку четвірку, подароване в 1546 р. Андреем Полозом (прізвище, відоме серед київських панів та землян того часу). Це Євангеліє є найстаршим із тих, що дійшли до нашого часу із Межигірських вкладів, збережених у бібліотеці Києво-Софійській» [79, С. 460]. Крім цього, в Євангелії були зроблені також записи про медові дані з різних вотчин та про те, що служба в храмах св. Спаса і храмах св. Миколая та св. Апостолів Петра і Павла відбулася 1555 р. і межигірським ігуменом тоді був Онуфрій [79, с. 460].

Дослідники відносять до цього року й появу печерної церкви св. Онуфрія на Пекарницькій горі [3, с. 158–159]. Як свідчить

історик Ніна Герасименко, за описом Київського замку 1552 р. монастир був розташований у селі Петрівці й отримував незначні прибутки від його селян – 8 відерець медової данини [92]. І лише 1555 р. монастир перемістили до Межигір'я. Важко нині сказати, де саме в селі, у якій його частині була ця тимчасова обитель монастирських ченців. Найбільш вірогідно, що вона розташовувалася на кутку *Стара церква*, де раніше була сільська церква Спаса на високій дніпровській горі, а у ХХ ст. каплиця. З переходом ченців до Межигір'я розпочинається функціонування названих храмів.

Більш сприятливі умови для існування Межигірського монастиря були в XVI–XVII ст. під час польського панування на українській землі та в козацько-гетьманський період. Настоятелі монастиря уміли догоджати будь-якій владі, а тому королі й гетьмани у своїх указах та універсалах не лише захищали Межигірську обитель, а й надавали їй привілеї та збагачували новими наділами.

Так, польський король Жигимонт I Казимирович видав 12 березня 1523 року Грамоту про надання ігумену з Києва Михайлу Щербині права на володіння монастирем, поновлення його після розорення татарами та відновлення в ньому служби за грецькими церковними законами. До того ж, у Грамоті детально визначені кордони земель, якими мав право володіти монастир: від річки Водиці під Києвом до річки Гореньки, а потім від річки Котори униз до річки Ірпень і долини Сотоніни, лівим боком бору, що зветься Холм, через Демидівську дорогу до піщаного валу й цим же валом на луг через річку Чуску й уверх до озера Карого. Від того озера Карого через Дніпро до джерела Отлечевського, а тим джерелом Отлечевським у Березовицю і так далі, аж до річки Водиці [4, № 121].

Таким чином, монастирю відводилися не лише ліси, озера, луки, орна земля, але й земля королівських сіл Вишгорода, Петрівців і села Стирижевки, помістя київського князя Костянтина Острожського.

Подібні грамоти отримували настоятелі монастиря й від королів Сигізмунда II, Стефана Баторія. Останній у трьох своїх грамотах 1576–80-х рр. повернув Межигірському монастирю самостійність, яку він втратив на деякий час, та його володіння, карав різних кривдників обителі й наказав чиновникам своїм у Києві оберігати монастир.

8 жовтня 1596 р. у місті Брест відбулася важлива церковна подія. Тут зібралися представники православних громад на чолі з Київським, Галицьким і всієї Русі митрополитом Михайлом Рогозою, які ухвалили унію. Вона зрівнювала за правами й привілеями церкви східного обряду з католицькими.

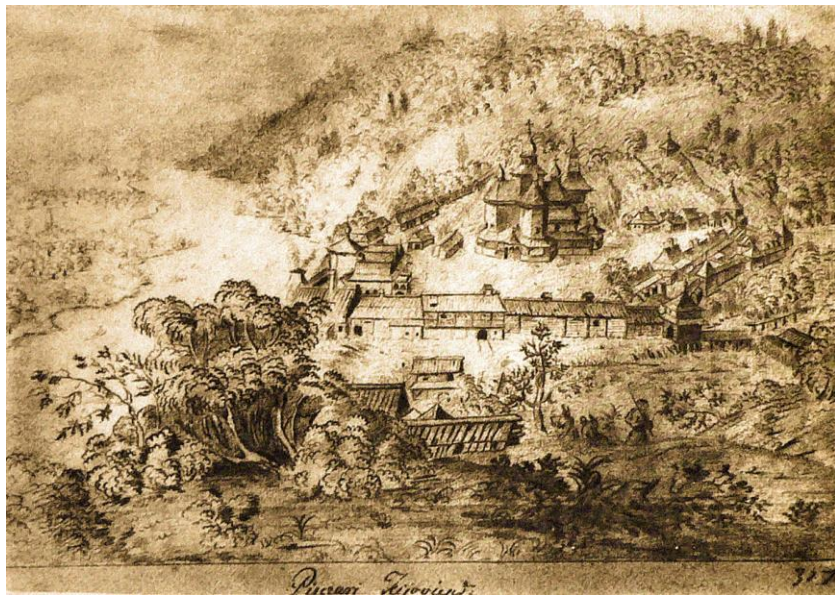
Після цього ігуменом Києво-Межигірського монастиря став один із відомих діячів православної церкви *Афанасій*, якого ще називали Межигірським. Це був один із яскравих періодів життя обителя. Як свідчить М. Максимович, «навколо ігумена Афанасія почала збиратися братія, як до квітника бджолиний рій, і Межигірська обитель, яка прожила шість віків буттям малим і переривчастим, процвітала швидко; і незабаром стала вона для Київської Русі другою лаврою» [2, с. 263]. Ігумен Афанасій здобув від польського короля у 1609 р. грамоти про пожиттєве ігуменство й поновлення Межигірського монастиря. Крім цього, він потурбувався й про утвердження ставропігії, тобто церковної незалежності, здобувши її у 1610 р. від архієпископа Мирлікійського, екзарха патріаршого Константинопольського престолу Матфея. Це означало, що Межигірський монастир не залежав від Київського митрополита й безпосередньо підпорядковувався вселенському патріарху.

Діяльність ігумена Афанасія була пов'язана із відбудовою у монастирі трьох дерев'яних храмів: свв. Апостолів Петра і Павла з дзвіницею (1607 р.), св. Миколая з трапезною (1609 р.) та завершенням великої хрещатой п'ятибанної соборної церкви Преображення Господнього з двосхилими дахами, яка існувала з початку XVI ст., перебудовувалася й освячувалася 1555 р., була заново побудована 1611 р. Її освятив прибулий у Межигір'я Болгарський Софійський архієпископ Неофіт 21 квітня 1612 року. На жаль, ігумен Афанасій захворів і 7 травня 1612 р. помер і був похований у притворі Спаської церкви. Незадовго до своєї смерті ігумен Афанасій благословив відкриття Густинського монастиря на Чернігівщині, про що свідчить Густинський літопис. Крім цього, ігумен Афанасій був прихильником пустельництва й робив усе, щоб і монастир був близький до цього. Цим видом діяльності відзначався й Петро Могила.

Те, що було здійснено ігуменом Афанасієм як будівником, зобразив на своїх малюнках голландський художник

Абрагам ван Вестерфельд, який служив у литовського гетьмана Януша Радзивілла та під час військових походів зображував гетьмана на полі бою. Так, у 1651 р., коли під час національно-визвольної війни під керівництвом Богдана Хмельницького Київ зайняли війська Я. Радзивілла, був, зокрема, захоплений і Межигірський монастир. І попри те, що новий ігумен монастиря Варнава Лебедович отримав від Я. Радзивілла охоронний лист, монастир був розграбований.

Художник Абрагам ван Вестерфельд змалював фортечну частину монастиря. Дослідниця його малюнків Олена Бреяк зазначає, що на одному із них художник зобразив і себе сидячим на горі, а в долині видно монастир зі всіма будівлями. Малюнки художника дають можливість побачити монастир XVII ст.

А. ван Вестерфельд. Межигірський монастир

У центрі забудови – великий дерев'яний хрещатий п'ятибаний храм – Спасо-Преображенський собор із дзвіницею. Навколо нього зосереджені інші будівлі – як житлові, так і храмові, зокрема трапезна Микільської церкви над Дніпром, а далі – братська трапезна. Петропавлівська церква зображена у південно-західному куті обителі у вигляді вежі [5, с. 24; 6].

Протягом першої половини XVII ст. після Афанасія ігуменами Межигірського монастиря були ієромонах Гедеон, Коментарій (за нього кількість ченців збільшилася до 150 чол.), Стефан Борецький, Варнава Лебедевич.

Серед важливих подій життя монастиря – приїзд до Межигір'я 1620 р. Єрусалимського патріарха Феофана, який підтвердив ставропігію для обителі. З його розповіді межигірські ченці дізналися про сходження небесного вогню перед святом Воскресіння Христового. Про це монахи розповіли в окружному посланні, яке розповсюдили у храмах та серед вірян. Нині щорічно перед Великоднем привозять в Україну цей небесний святий вогонь.

Універсали гетьманів Б. Хмельницького, Ю. Хмельницького, Д. Многогрішного, П. Тетері, І. Самойловича, І. Мазепи та інших засвідчують, що ці можновладці постійно захищали Межигірський монастир та підтверджували його права на володіння не лише землею й селами, власницею яких обитель була з давніх давен, а й надавали нові наділи. Так, гетьман І. Виговський не лише підтвердив права, надані Б. Хмельницьким 10 жовтня 1657 р., а й наділив 1660 р. монастир новими маєтностями. Зокрема, у підпорядкуванні Межигірської обителі опинилися містечко Холм, села Козаровичі, Глібовка, Ясногородка та Іванківські рудні [7], за що ченці 2 тижні годували військо гетьмана, яке стояло неподалік. Були також і приватні дарування монастирю з боку полковників, війтів, окремих прихильників монастиря, вірних мирян, які обіймали значні посади. Пожертви були досить великими, від чого монастир багатів, перетворюючись на церковного феодала.

Неодноразово ченці монастиря били поклони й проголошували здравиці російським царям, особливо під час царювання Олексія Михайловича, коли московським патріархом став Іоаким (з 1674 р.), який обіймав цю посаду 16 років. Його прихильність до Межигірського монастиря пояснюється тим, що він, у миру Іван Савельєв, саме в цій обителі прийняв постриг від ігумена Варнави Лебедевича, тут виконував важливі доручення як посланець до московського царя, здобуваючи від нього щедрі подарунки для Межигірської обителі.

Історичні документи засвідчують, що протягом 1678–88 рр. межигірські ченці щороку, а то й двічі на рік бували в Москві й

поверталися від Іоакима на підводах, повних тканин, хутра, книг, речей церковного вжитку [8].

Отримавши різну допомогу, настоятель Межигірського монастиря ігумен *Феодосій Васьковський* почав розбудову Межигір'я. Замість дерев'яного Спасо-Преображенського собору, який згорів, почав будувати мурований. І знову зверталися з проханнями про допомогу до московського царя та патріарха.

Проте не слід ідеалізувати патріарха Іоакима, як це помітно в деяких дослідженнях, бо, з іншого боку, він боровся проти культурного та церковного впливу українців на Московію, не допускав книжок, виданих у Київській Лаврській та Чернігівській друкарнях, наполіг, щоб на церковному соборі 1690 р. було засуджено книги П. Могили, С. Полоцького, К. Ставровецького, І. Галятовського, Л. Барановича, А. Радивилівського та інших відомих українських релігійних діячів та письменників, наклав на них анафему, хоча раніше сам їх читав людям у церкві і цар розсилав їх по церквах [9, с. 10]. Але це не зупинило проникнення української книжки в Московію. Крім цього, він наполягав на приєднанні православної церкви України до Московського патріархату, що й сталося у 1686 р. усупереч протесту значної кількості українських церковних архієреїв та Константинопольського патріархату, якому підпорядковувалися українські єпархії.

Це були роки, коли Київську митрополію тричі тимчасово очолював як місцеблюститель патріаршого престолу чернігівський архієпископ Лазар Баранович, яскравий церковний і культурний діяч, який намагався зберегти ставропігію (незалежність) і залишався в підпорядкуванні Константинопольського патріарха. Але згодом головою Київської митрополії був обраний єпископ Луцький і Острозький Гедеон, котрий під тиском гетьмана І. Самойловича вирішив прийняти посвяту від патріарха Московського, що й сталося 8 листопада 1685 р. Єпископ Варлаам, який очолював Києво-Печерський монастир, і чернігівський архієпископ Лазар Баранович не підкорилися митрополиту й залишилися в підпорядкуванні Константинопольського патріарха. Коли ж 1686 р. у зв'язку з домовленістю з Московією Польща відмовилася навечно від Києва та його околиць, Межигір'я знову опинилося під владою російської держави. А згодом і українська православна церква після смерті Лазаря Барановича втратила свою самостійність і за допомогою зрадників перейшла в підпорядкування Московського патріарха.

А в 1687 р. під час обрання гетьмана Івана Мазепи в наказі від Москви був такий пункт: «Гетьману й старшині наказується єднати малоросійський народ з великоросійським як через супружжя, так і іншими способами, щоб ніхто не казав, що малоросійський народ гетьманського регіменту (управління) і щоб одностайно всі вважали малоросіян з великоросіянами за єдиний народ» [95, с. 251].

Межигірський монастир жив у цей час у складних умовах, але після цього він отримував від царів Московії Івана та Петра Олексійовичів грамоти 1688, 1691 рр. та ін. як на підтвердження володінь, так і на підпорядкування сіл, гребель тощо.

Поступово Межигірський монастир ставав великим феодалним власником, якому підпорядковувалися села Вишгород, Нові і Старі Петрівці, Лютіж, Козаровичі, Мощун, Чернін, Глібівка, Ясногородка, Демидів, Борки, Харківці, Дем'янці, Бобровиця, Туровщина, Юскова Гребля, Горянка, Холм, Старосілля, Сваром'я та багато хуторів, острови на Дніпрі й Десні, мідні родовища, родючі землі, луки, ліси, млини, рибні озера тощо [11, с. 249].

*Макет-реконструкція
Межигірського монастиря середини XVII ст.*

МЕЖИГІРСЬКИЙ МОНАСТІР ТА ЗАПОРОЗЬКА СІЧ

Своєрідною сторінкою життя Межигірського монастиря був його зв'язок із Запорозькою Січчю. Перший крок у цьому напрямку зроблений ще на початку XVII ст., коли у 1602 р. настоятелем Самарського монастиря в ній був обраний межигірський ієромонах Паїсій, відомий також як лікар. Але найтісніші зв'язки запорожців із Межигір'ям установилися в 70-х роках XVII ст. 1670 року у відновленому після руйнування Самарському монастирі знову обрали межигірського ієромонаха настоятелем [12, с. 124–125].

Після того, як Запорозька Січ у 1672 р. уклала договір про своє підпорядкування Московії як військової одиниці, що захищає кордони від нападів кримських татар та турків, у Межигір'я було направлено послання з Січі, у якому запорожці пропонували Межигірській обителі стати їхнім військовим монастирем, а межигірським священникам – духовенством усього Запоріжжя. Крім цього, вони зобов'язувалися бути завжди його парафією, просили, щоб монастир посилав на Січ головного ієромонаха, а за богослужінням поминали ктитора й усю Запорозьку парафію.

Запорожці пропонували влаштувати в монастирі за їхні кошти військовий шпиталь для калік, німічних, хворих козаків Січі. З цього часу Межигірський монастир стає офіційно святою обителлю Запорозької Січі. І в церквах та монастирях Січі служило лише монастирське чернецтво. Про все це було сказано в угоді від 4 жовтня 1683 р., ствердженій підписами кошового отамана Григорія Івановича (Івашки), судді Григорія Меченка, писаря Леонтія Константієвича, осавула Матвія Цесарського та

отаманів усіх куренів. І духовні отці монастиря зі всією братією на чолі з Феодосієм Васьковським дали згоду.

Запорожці

До межигірських ченців запорожці також мали свої вимоги: проповіді мали бути красномовними та тверезими, промовлятися українською мовою, гарним голосом і не з папірця.

Прекрасний знавець і літописець козацького життя, відомий історик Дмитро Яворницький стверджував, що саме в Межигірському монастирі завершувалося «прощання козака зі світом». Старий запорожець перед прийняттям схими в монастирі влаштовував гулянку в Києві зі своїми товаришами, і це тривало доти, доки козак не підходив до монастирської брами. І тут він уклонявся на всі чотири сторони, просив у всіх прощення, обіймався з тими, хто його супроводжував, а потім стукав у браму.

- Хто такий?
- Запорожець!
- Навіщо?
- Спасатися!

Тоді брама відчинялася, і прощальника впускали в обитель. Козак знімав із себе черес з грошима, скидав дороге вбрання, одягав грубу власяницю і розпочинав важкий, але так давно бажаний шлях до «спасіння» [13, с. 145].

Народні легенди майже однаково описують приїзд запорожців до Києва та їхнє «спасіння» у Межигірському монастирі. Подібну легенду на початку 1840-х років записав П. Куліш зі слів Т. Шевченка, коли вони разом побували в Межигір'ї. Цей сюжет легенди П. Куліш використав у романі «Чорна рада», а Т. Шевченко – у поемі «Чернець».

При шпиталі Межигірського монастиря, де проживали старі козаки, було зведено на кошти Січі Благовіщенську церкву (1678 р.). Тут останні дні доживав козацький полковник Семен Палій (1640–1710). У монастирі в склепі похований Євстафій Гоголь, правобережний гетьман, який 5 січня 1679 р. помер у Димері.

Запорозькі козаки вважали за честь хоч раз побувати в Межигірському монастирі, відмолити свої гріхи в Спасо-Преображенському соборі та знали, що саме тут вони можуть знайти собі притулок, завершуючи свій вік після буремного козацького життя. А тому керівництво Запорозької Січі весь час допомагало монастирю, надсилаючи багаті пожертви як грошима, цінними подарунками, так і різними товарами, що переправлялися із Запорозької Січі на возах: рибу, сіль, хутро, вино, а то й робочу худобу. Обитель же давала запорожцям хліб та зерно. У Поминальному синодику Межигірського монастиря записані в графах «Поминаніє Козаков Войска Королевской Млти Запорозкого» та «Посполитое поминаніє козаков запорозких» протягом 1625 р. і впродовж другої чверті XVII ст. як імена козаків із родами, так і полковників і гетьманів.

Відомий історик православної церкви Є. Крижановський вважав, що серед усіх монастирів України Межигірська обитель надзвичайно виділялася не так своїм багатством (у цій царині вона деякий час була суперницею Печерської лаври), а насам-

перед своє роллю релігійного центру запорозьких козаків, що дуже впливало як на внутрішнє умиротворення буйної степової вольниці, так і на задоволення потреб степовиків, найтісніше поєднуючи Запорожжя зі всією Україною [11, с. 341].

У 1686 р. Київський митрополит Гедеон, князь Четвертенський, захотів приєднати Запорожжя до своєї єпархії, але запорожці висловили протест. Кошовий отаман Івашко у своєму листі, адресованому межигірському ігумену Феодосію Васьковському, писав у травні 1686 р.: «Не могли надивуватися такій неласці і нелюбові Превелебності Твоєї. Що у нас хотів Превелебність Твоя zostавлену братію у нас через отця Тарасія до обителі святої спільної зовсім забрати. Може, любов наша до спільнотної обителі Межигірської не є вдячна? Божа і наша церква, між кочовищами агарянськими застаючись, не підлягає владі Ясно-Освіцонного [тут натяк на походження митрополита Гедеона – Г. С.] митрополита Київського, бо не в малоросійському знаходиться горизонті, а за кордоном, у полях татарських, на примноження честі Господньої і на духовну військову потребу як православних християн, в якій церкві й ми, молячись Господу Богу, цілісність вітчизни нашої стережемо, кров нашу проливаючи, як вірні вітчизни нашої і зичливі сини і перебуваємо як і з вірним підданством великим государям їх царської Пресвітлої Величності, так і з належним добродієві нашому ясно-вельможному його милості пану гетьману послушенством і будемо великому государеві і найсвятішому патріарху і його милості пану гетьману, добродієві нашому, чолобитні засилати, аби за покірним нашим проханням ласка й милостиве було жалювання: Межигірській обителі святій і нашій церкві військовій, якою і раніше святої пам'яті покійні ясно в Божу освячені митрополити не цікавилися, тож і тепер не належить Ясно-Освіцонного князяті митрополиту Київському в це втручатися. Не буде церква Божа і наша відлучена від монастиря спільного Межигірського поки є в Дніпрі вода й нашого війська Запорозького буде» [Цит.:14.]

Дослідники Межигірського монастиря відзначають значну роль ігумена *Феодосія Васьковського* у розвиткові обителі, він був талановитим господарником, діяльним будівником та знавцем

тонкощів тодішнього судочинства. І це допомогло йому відбитися від тих, хто зазіхав на майно та землі монастиря. Крім цього, ігумен Феодосій зумів залучити до Межигірського собору старших та мудріших членів обителі, які мали вплив на ухвали рішень із важливих питань. Таким чином, Межигірський монастир та його храми ще на деякий час залишилися основним духовним центром для Запорозької Січі та запорожців.

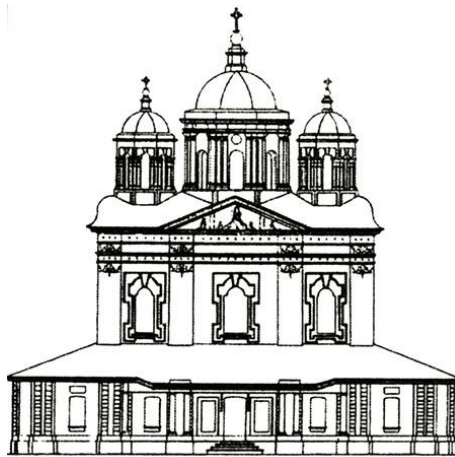
Запорозька Січ

АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ МЕЖИГІР'Я

У цей же час збагачується й саме Межигір'я. Дерев'яні храми замінюються на муровані. У 1690 р. завершено будівництво й освячено величний Спасо-Преображенський собор. Спеціалісти з архітектури, зокрема відомий мистецтвознавець Ф. Ернст, припускають, що архітектором храму міг бути Йосип Дмитрович Старцев, який у цей час працював у Києві й будував храми Братського (1690–93) та Микільського (1690–96) монастирів.

Як і в інших монастирях, Спасо-Преображенський собор був центральним домінуючим храмом і являв собою будівлю, що мала символічне значення й трактувалася як земне небо, чи Око Боже, або образ Гробу Господнього. Крім цього, собор домінував над іншими будівлями як висотою, так і об'ємом, а також місцем спорудження – у центрі монастиря. «Багатошарова пам'ятка розміщена на терасі при впадінні струмка Звонка у Дніпро. Висота тераси – 10 м над долиною річки; з півночі обмежена долиною струмка, за якою – виноградна гора; зі сходу – берегом Дніпра; з

*Початок ХІХ століття.
Західний фасад
Спасо-Преображенського
собору за обмірами
А. Меленського*

південного сходу – ставком серед підвищень, із півдня і заходу схилами гір. Розміри майданчика – 240x140 м» [5, с. 20].

Спасо-Преображенський собор був п'ятибанний і збудований за давньокиївським (візантійським) зразком. Про це свідчать і бані, і напівциркульні за формою вікна, і саме оформлення фасаду.

*Преображенська церква Межигірського монастиря
Фото 1914 р.*

Але собор був цікавим не лише за стилем побудови, а й за внутрішнім оформленням, зокрема завдяки монументальному багатоярусному іконостасу XVII ст. Пожежі його щадили. Дослідник М. Істомін, який побував у Межигір'ї у 1902 р., стверджує, що це був п'ятиярусний іконостас у формі триумфальної арки, що мав п'ять рядів ікон і увінчувався зображенням Розп'яття з предстоячими. До обов'язкових образів належали Богородиця та Іоанн Богослов. Були зображені й постаті Йосипа Арімафейського з плащаницею та Никодима зі жбаном у руках. В іконостасі було розміщено також величезне зображення св. Онуфрія Великого, «Творящої Десниці» та декілька ікон страсного циклу [15]. М. Стрижевський, відвідавши Межигір'я і побувавши в соборі, зробив світлину, на якій зображена центральна частина іконостасу [16].

Сама побудова й орнаментика іконостасу оригінальна, бо вона дещо відрізняється від традиційних форм, зокрема розміщенням ікон, які розташовані на окремій ніжці-підставці.

Іконостас Спасо-Преображенського собору

Цікаве й різьблення на іконостасі, використання різних деталей для оздоблення, різноманітні за формою колонки, напівколонки, портики, розлогі арки з вигинами, що фланкують дверні проходи, несхожі абриси завершення, медальйони, рослинні мотиви тощо. В іконостасі відбилися характерні риси подібних мистецьких будов XVII ст. Проте в ньому помітні й деякі деталі, що пов'язані з пізнішим часом, але ці доповнення незначні.

Навколо собору розміщувалися інші будівлі, зокрема й храми. Важливою спорудою в монастирях була трапезна, яка будувалася з південного боку від собору й мала містичний смисл. При трапезній мав бути храм. У Межигірському монастирі це був храм св. Миколая, де в залі відбувалася трапеза монахів, яка асоціювалася з Тайною Вечерею.

Крім цього, будували невеликі храми й у шпиталях та богадільнях. Такою в Межигір'ї була церква свв. Апостолів Петра і Павла, збудована над воротами монастирської огорожі, і символізувала вона межу двох світів – церковного і світського. Паркан чи земляний вал, мури підкреслювали самодостатність поселення. В огорожах було декілька воріт. Центральні називалися Святими, або Вратами Спасіння. Найчастіше їх зводили з каменю чи цегли. Тут будувалася надбрамна церква.

Дзвіниця розташовувалася біля собору. Монахи турбувалися про добір для монастиря дзвонів, бо дзвін і його звук у ті часи мали богословське тлумачення: «начало кола, що не має кінця, безначального Отця, собезначальне народження Сина від Отця, а звукогласне ісхожденіє от кола – вінця ісхожденія Святого Духа від Отця, нероздільне Тройці всенероздільне буття». Дзвони на Русі у формі чаші з'явилися, як свідчить В. Вечерський, лише в XVI ст. До цього для скликання братії до храму використовували мідні, залізні й навіть кам'яні та дерев'яні била-клепала. Звук від удару на них заміняв раніше передзвін [17, с. 53].

На території монастиря розміщувалися й інші будівлі господарського призначення, а також сади, городи, цвинтарі, які також мали богословську символіку. У Межигір'ї виділялися три основні зони: культова в центрі, житлова (келії для монахів і окремих будинок для настоятеля) та господарські.

Межигірський монастир

У Межигірському монастирі була ще зона печерна. В одній із печер Пекарницької гори розміщувалася церква св. Онуфрія, яка була обкладена червоною цеглою та камінням.

Для Межигірського монастиря була характерна геометрична регулярність розташування, бо саме ця давня фортечна регулярність надавала будові символічності образу «Небесного Єрусалима» на землі, житла праведних. В «Одкровенні Івана Богослова» сказано: «І я, Іван, бачив місто святе, Новий Єрусалим, що сходить із неба від Бога. І почув я гучний голос із престолу, який кликав: «Оце оселя Бога з людьми, і Він житиме з нами! Вони будуть народом Його, і Сам Бог буде з ними»... А місто чотирикутне, а довжина його така, як і ширина. Мур воно мало великий і високий, мало дванадцять брам... І не ввійде до нього ніщо нечисте» [18 (Об'явлення 21: 2–3, 12, 16, 27)].

Саме тому дослідники монастирської архітектури зазначають, що в облаштуванні монастирів вимагалось дотримуватися прямокутної форми плану з собором у центрі, трапезною збоку та корпусами келій по периметру. Хоча спостерігалися й відхилення, бо сам ландшафт, де був монастир, не сприяв цьому.

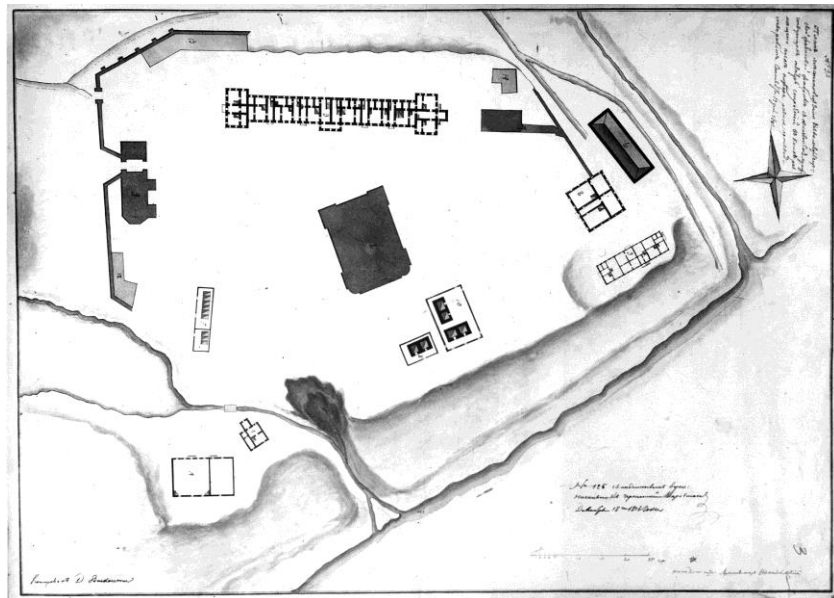

Схема Межигірського монастиря

МЕЖИГІР'Я У ВИРІ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ XVIII СТОЛІТТЯ

Соціальні й політичні події початку XVIII ст. негативно вплинули на досить спокійне й багате життя Межигірського монастиря. Московський цар Петро I повністю перебрав владу до своїх рук та перейменував Московію на Росію. Ускладнюються відносини гетьмана Івана Мазепи, який хотів зберегти самостійність України, з російським царем. З цією метою український гетьман хотів опертися на допомогу шведського короля Карла XII.

Перед цим відбулися зміни й у церковному житті України. Після смерті Київського митрополита Гедеона на його місце був обраний Варлаам Ясинський, який за підтримки блюстителя патріаршого престолу Стефана Яворського підпорядкував собі Межигірський монастир, позбавивши його самостійності. Це підтвердила й грамота царя Петра I 1703 р.

Під час російсько-шведської війни, коли шведські королівські війська (і українські козаки під керівництвом Івана Мазепи) у Полтавській битві зазнали поразки і були відкинуті з України, у Запорозжя був посланий межигірський ієромонах Іродіон Журавковський на перемовини з січовиками. Перед ним цар, новий гетьман України Іван Самойлович та митрополит Іоасаф Кроковський поставили завдання умовити запорожців відійти від І. Мазепи та приєднатися до росіян. Козаки сподівалися, що представник із Межигір'я прибув їх підтримати, а коли почули протилежне, то на адресу посланця посипалися лайливі слова та погрози спалити його в смоляній діжці.

Після цього митрополит Іоасаф Кроковський у Глухові за наказом Петра I піддав Мазепу і все Запорозжя церковній анафемі. Із Запорозької Січі були відкликані всі межигірські служители церкви, лише настоятель Самарського монастиря ігумен Терентій залишився вірним козакам. Запорізька Січ була зруйнована.

За вірну службу російському царю Петру I *Іродіона Жураковського* висвятили в архимандрити, а 6 січня Петро I наказав заснувати в Межигір'ї архимандрію (до цього таке право мала лише Києво-Печерська лавра), а 11 березня 1710 р. повернув Межигірському монастирю права ставропігії.

Попри військові потрясіння та епідемії 1710 та 1712 років, унаслідок яких вимирали цілі села, а також нашествя сарани, що знищувала траву й посіви, пожежі в обителі 24 серпня 1717 р., під час якої згоріло багато будинків і храмів, Межигірський монастир намагався вижити. Багато земель, угідь, садиб та населених пунктів було втрачено на Лівобережжі.

У 1712 р. Петро I дозволив розпочати збирання подаянь на відбудову Межигірського монастиря. А 2 червня 1722 р. Священний Синод Росії своєю синодальною грамотою надав Межигірському монастирю ставропігію і призначив настоятелем цієї обителі *Арсенія Берла*, який ретельно взявся за відбудову монастиря й повернення йому колишньої слави. У 1729 р. Арсеній Берло був висвячений на єпископа Білоруського, а з 1733 р. проживав у єпархії Переяславській, де і помер.

Арсеній Берло

МЕЖИГІРСЬКИЙ МОНАСТИР ТА НОВА СІЧ

У 1734 р. до Межигірського монастиря знову був переведений *Іродіон Жураковський*, який деякий час був архієпископом Чернігівським. Йому вдалося дещо зробити у справі відбудови обителі. Він також поновив зв'язки з Запорожжям, бо того ж 1734 р. царський уряд дозволив повернутися козакам та заснувати Нову Січ на правому березі Дніпра в урочищі Базавлук, неподалік

Архієпископ Іродіон

від зруйнованої росіянами в 1709 р. Чортомлицької Січі. Було збудовано декілька фортець уздовж кордону з Кримським ханством. У Новій Січі проживало 15–20 тисяч козаків, а більшість мешкала в слободах, яких було понад 100. Усі козаки Нової Січі перебували на службі царського уряду. За це вони отримували плату, а також порох, свинець, борошно, крупи [19, с. 325].

Архієпископ Іродіон написав листа кошовому отаману Запорозької Січі Івану Олексійовичу Малашевичу й висловив пропозицію про відновлення традиційних відносин. І кошовий

отаман відповів, що «вони, військо, монахів межигорських не чуждаються і благоволять за духовних собі мати» [12, с. 113]. Так почалися нові стосунки із Запорожжям.

У період Нової Січі закріплюються зв'язки Межигірського монастиря із запорожцями. З обителі до козацьких храмів надсилали ієромонахів на ігуменство в Самарський монастир. Кошовий отаман Олександр Білицький чітко визначив статус цього Свято-Микільського Пустинно-Самарського монастиря, підкреслюючи, що той «із давніх часів війську Запорозькому Низовому і великому Києво-Межигірському Спасо-Преображенському монастирю належав, а військо Запорізьке Низове ще раніше монастирю Києво-Межигірському Спасо-Преображенському парафією віддались» [86].

Особливу роль у житті запорожців і Самарської обителі 1767–1774 рр. відіграв посланець Межигір'я архімандрит Володимир Сокальський. У зв'язку з його висвяченням в архімандрити січовики подарували йому ошатно прикрашену митру, а в межигірській ризниці йому надали за відомостями хрест, палицю, митру та посох. Дослідник його життя й діяльності В. Біднов стверджує, що ініціатива висвячення настоятеля Самарського монастиря в січові архімандрити йшла від кошового отамана Петра Калнишевського, який був близький до нього й після бунту сіроми в грудні 1768 р. був, вірогідно, зобов'язаний йому своїм життям. У своїй розвідці дослідник говорить також про популярність Володимира Сокальського серед козаків і наводить декілька народних пісень.

У народній пісні, записаній Олексою Стороженком на ярмарку у кобзаря у Кременчуці, говориться про раду батька отамана з запорожцями, як вони будуть діяти у зв'язку з тим, що до Січі підійшло велике московське військо, і про роль архімандрита Володимира у вирішенні цієї справи:

Гей, із-за зеленого гаю
Червоне сонечко зійшло.
Гей, з московського краю
Велике військо прийшло.
Червоне сонечко
Високо вже стоїть,
Дивиться батько в оконечко
Та й каже: "Дітки, що будемо робить?"

Ось перед нами
Царицине військо стоїть,
Чи не за нами,
Щоб йшли татар к чортам гонить?"
"Ой батьку, щось воно не те!
Чого сі гармати горлом в вічі стоять?
Треба, батьку, спитати,
Чого вони од нас хочять?"
Ой провідали запорожці,
Що Нечоса Текелю послав
Щоб нас з старшиною
І всю славу Січ зруйнував.
Був же той день
Великі зелені свята,
О, бодай же твоя, Нечосо,
З того часу душа проклята!
"Гей, діти, запорожці,
Що будемо чинити?
Москаль кличе в гості,
Будемо чи ні йому голову хилити?
Як будемо його зустрічати:
Чи з хлібом-солею,
Чи війну об'являти,
Чи йти до його доброю волею?"
Одні кажуть: "Мир лучче всього".
А сі: "Нехай нам випалять очі,
То й пропадемо аж до одного".
– "Ніколи сього не буде,
Щоб ми оддали Січ-мати,
Поки що світ-сонця
Будем Січ нашу рятувати!"
"Бога бійтеся, діти! –
Каже панотець архімандрит, –
Що ви хочете робити?
Прокляті будете із роду в рід.
Ви, діти – християни,
І підіймаєте руки на братів?
Не робіть в своєму серцю рани.
Щоб милосердний Бог вас простив,
От вам хрест божий.

На його ви положіться,
І совіт мій вам гожий,
Ні в чім, діти, не журіться".
"Ну, панотче, по-твоєму нехай, –
Послухають тебе запорожці;
Бери, Петре, хліб та сіль
Та й ходім до Текеля в гості.
Ну, батьку, господи поможи,
Пошли нам добрий час!
Хліб, батьку, положи,
Та й говори за нас.
Бо війною, батьку, нічого не вчиним,
Треба доброю волею робити;
Ходім вже, поклон вхилим
Та й почнем про діло говорити".
Хліб-сіль Текеля прийняв
І почав нас угощати.
А як добре підгуляв,
То став і нас до себе прохати.
А в нас Петро кошовий
Має звичай свій:
Пішов генерала зазивати
До себе обіда козацького вживати.
Їв Текеля обід бурлацький
Та все смакував,
А опісля по-козацьки
Вином та медом запивав.
Ой пішов Текеля в свою палатку
Та й став міркувать.
Що йому робить спочатку
І як нашу Січ зруйнують.
Уже всі каші паланки
В Текелійових руках,
Уже всі його палатки
По наших січових кутках.
Ой прочитав Текеля папір
Кошовому, писареві од цариці,
Треба нам їхати у двір

Аж у дві столиці.
Ой зібрав наш Калниш
Храбрю дружину,
Сердешний брався аж за ніж
Та проклинав лиху годину.
Сірома Калниш захлипав гірко,
З кожним козаком обіймався,
Сказав: "Прощай, славне, храбре військо!"
Та вже більш і не вертався!
"Гей, батьки-отамани,
Кажіть, де поділи старшину?"
Бере нас жаль за серце,
Як згадаєм славу старовину!
Ой почали січовики думать, гадать,
Як би москаля в шори убрать.
А далі до Текелія пристали,
Щоб дав білети – роботи нам шукать.
Ой рушили запорожці
До лями на заробітки.
Закивали п'ятами, сіроми,
Тільки товаришам дали звістки.
Текелій хоч після й оглядівся,
А запорожців – поминай як звали!
Ой бідний зажурився,
Що в шори його убрали.
Ох життя наше минулось,
Життя бурлацьке!
Коли б воно вернулось,
Славне життя козацьке!
Гей, братці, озьміть у руку
Пісочку та й посійте
Ой тоді воно вернеться,
Як той пісочок зійде!

На початку 1775 р. російські війська під командуванням П. Текелія, які поверталися з турецького походу, виконуючи розпорядження Катерини II та генерал-фельдмаршала Григорія Потьомкіна, фаворита імператриці, якого козаки прозвали Нече-сою, оточили Січ, де було небагато козаків. Січова рада разом із кошовим Петром Калнишевським прислухалася до порад

архімандрита Володимира і, щоб не проливати християнської крові, вирішила добровільно скласти зброю. 16 червня 1775 р. Запорозька Січ була повністю знищена. Козаків та їхніх керівників обвинуватили в зраді, кошового отамана Петра Калнишевського, писаря Івана Глобу та суддю Головатого ув'язнили й відправили першого у Соловецький, а інших у сибірські монастирі, де вони й померли.

У деяких піснях говориться й про іншу долю архімандрита отця Володимира, який не змирився з окупацією Січі й утік разом з січовиками до Туреччини.

Письменник Петро Зуйченко в журналі «Киевская старина» вмістив пісню про цей складний час руйнування Січі:

Ой на Лиман-морі зашуміла хвиля,
Та стали чайки поринати,
А отець Володимир, піднявши хрест вгору,
Став Господа Бога благати:
"Ой пошли ти, Боже, запорожцям згоду
Від москалевої неволі втікати!
Як не твоя ж воля, підем всі у воду
Спасіння за гріхи прохати".
Аж ось гукнув батько отаман Свердило:
"Чого ж нам, дітки, журитися?
Билися ми з татарвою, билися і з ляхами,
То й хвилі не будем коритися.
Піднімайте ж стерна!
Нехай вона грає, стогне-зариває,
Козачу недолю з моря викликає,
А ми будем Богу молитися".
І, схиливши чуби до чесного хресту,
Козаченьки щиро молились.
Заяснилось море, крячки налетіли,
І хвилі доразу не стало.
Полетіли човни, мов птахи по вітру,
Шукати козачої волі.

Насправді ця легенда про втечу отця Володимира з козаками не відповідає дійсності [87].

Катерина II видала 3 серпня 1775 р. ганебний маніфест, у якому Січ була названа «кублом розбишак», а запорожці – «гра-

біжниками, ледарями, мерзенними п'яницями та презирливими неуками». Зруйнування Запорозької Січі – це ще одна трагічна сторінка в історії України, яка знайшла своє відображення не лише в історичних документах, а й у народних піснях, у яких, як бачимо, закарбовані трагічні події страшної розправи московитів над славною Запорозькою Січчю та сумні долі її ватажків.

Козаки у поході. Худ. Андрій Лях

Але як говориться в народній пісні «Засвіт встали козаченьки»:

Ой, не плачте, не журіться,
В тугу не вдавайтесь.
Заграв кінь мій вороненький,
Назад сподівайтесь.

СЛАВЕТНІ ПОСТАТІ В ІСТОРІЇ МЕЖИГІРСЬКОГО МОНАСТИРЯ

У 1736 р. помер настоятель Межигірського монастиря Іродіон Жураковський. Його портрет був виставлений на знак великої поваги до нього межигірів поруч із портретами князя Андрія Боголюбського, якого вважають першим ктитором монастиря, та патріарха Іоакима в Спасо-Преображенському соборі. Після Іродіона Жураковського монастир очолювали декілька архімандритів, які нічим особливим не відзначилися під час їхнього перебування в Межигірському монастирі.

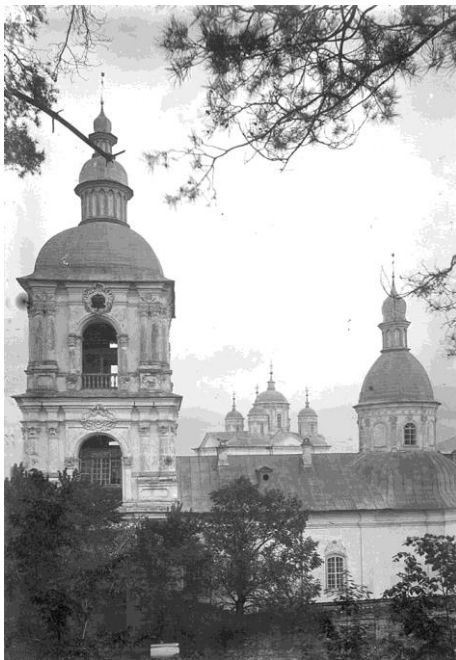
Серед помітних діячів Межигірської обителі був *Гедеон Слонімський*, який у 40-х роках XVIII ст. викладав філософію у Київській академії. За наказом цариці Єлизавети Петрівни разом зі своїм колегою Варлаамом Лащевським підготував до друку так звану Єлизаветинську Біблію, що з'явилася в Санкт-Петербурзі 1751 р. й була помітним явищем у тодішньому церковному житті.

Після цього Гедеон Слонімський був ректором Московської слов'яно-греко-латинської академії та архімандритом Заіконоспаського училищного монастиря. Через деякий час його перевели до Києва й призначили спочатку ігуменом Києво-Пустинно-Миколаївського монастиря, а 12 квітня 1768 р. – архімандритом Межигірського монастиря.

Він продовжив розбудову обителі, бо в 1764 р. пожежа знову завдала багато збитків, укріпив зв'язки з Запорозькою Січчю. Саме козаки приходили на поміч, надсилали кошти для відбудови храмів.

*Ікона Покрови Богородиці
із зображенням
останнього кошового
Запорізької Січі
Петра Калнишевського
(справа).
XVIII ст.*

Петропавлівська церква

Так, у 1772 р. вони передали монастирю 2447 руб. і 34 червінці. А кошовий отаман Петро Калнишевський надав кошти для будівництва церкви св. Петра і Павла (1772–74), об'єднаної з дзвіницею в єдину споруду, що була зведена біля головної брами. Церква була освячена 1776 р. Її будова характерна для стилю, який використовував у своїй практичній діяльності архітектор Іван Григорович-Барський, тому його вважають автором храму, хоча її планував будувати відомий лаврський архітектор Степан Ковнір, але епідемія чуми в Києві завадила розпочати роботу. Храм св. Петра і Павла був прикрашений зовні та всередині ліпними прикрасами.

Опис монастирського майна 5 лютого 1777 р. засвідчив, що в монастирі було 5 храмів: муровані Спасо-Преображенський собор, Петропавлівська церква та дерев'яні Миколаївська, Благовіщенська і Св. Духа церкви.

У середині XVIII ст. у Межигірському монастирі перебувало 112 ченців та 105 послушників, серед них були й колишні козаки Запорозької Січі. Прибуток обителі в 1771 р. становив 3378 руб. 29 коп., а видатки 5984 руб. 20 коп. Різницю покривали щорічні пожертвування Запорозької Січі та прихильників обителі [5, с. 14].

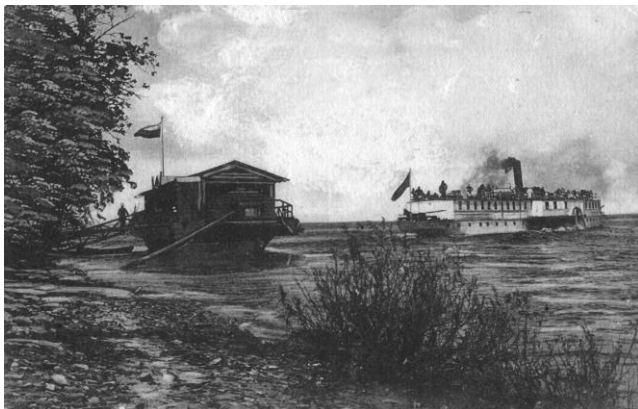
У 50-х роках XVIII ст. у підпорядкуванні монастиря було 8 сіл, серед них і Нові Петрівці, 2 слободи, де мешкало 3200 селян, які працювали на землях, що належали обителі, ловили рибу, займалися полюванням, збиранням меду тощо, а також 7 млинів, 39 риболовних озер, гути, шинки, винокурні [5, с. 13].

У ці роки Межигірський монастир був настільки популярним, що до нього йшли не лише запорожці та інші козаки, що поверталися з Туреччини, а й відомі особи та знатні миряни, які їхали на тарантасах або пароплавами, а також прості миряни, котрі йшли пішки.

Діліжанс

Межигір'я обрали місцем свого проживання знаменитий ватажок Коліївщини Максим Залізняк (1768 р.), а також сини відомих сімей Гетьманської держави Сильвестр Кулябка і Іоасаф Горленко, які обрали пустельницький шлях і прославилися згодом як відомі церковні діячі.

*Пароплав біля
Межигірської
пристані*

Узагалі треба відзначити, що з Межигірським монастирем пов'язані імена багатьох відомих релігійних діячів. Це майбутні архімандрити, єпископи, архієпископи, митрополити та один московський патріарх: Іосиф Бобриневич-Копоть (єпископ Мстиславський), Ісаїя Копинський (Митрополит Київський, Галицький і всієї Русі), Варнава Лебедевич (архімандрит Саввинського монастиря), Іоаким Савелов (Московський патріарх), Іродіон Жураковський (архієпископ Чернігівський), Арсеній Берло (єпископ Білоруський),

Тимофій Щербацький (митрополит Київський), Сильвестр Кулябка (архієпископ Санкт-Петербурзький), Іоасаф Горленко (єпископ Белгородський), Гедеон Слонимський (архімандрит Законопаського монастиря), Іларіон Кондратковський (єпископ Переяславський), Амфіхій Леонтович (єпископ Переяславський) та інші.

Іоасаф (Горленко)

*Сильвестр Кулябка
Худ. О. Антропов*

Друга половина XVIII ст. відзначена різними політичними й адміністративними рішеннями з боку імператриці Катерини II та царського уряду, що негативно вплинуло на розвиток України. У 1764 р. було ухвалено рішення про ліквідацію гетьманства в Україні, яке було поновлене попередницею Єлизаветою Петрівною. 1781 р. ліквідовано сотенно-полковий устрій Лівобережної Гетьманщини та Слобожанщини й запроваджено загальноімперську систему адміністративно-політичного управління шляхом утворення в Україні трьох намісництв. Керівним органом була Малоросійська колегія під керівництвом графа, відомого військового Петра Румянцева-Задунайського, який був родом із Чернігівщини.

Завдячуючи приєднанню України до Росії остання стала виглядати справжньою освіченою і розвиненою державою, бо українці багато зробили для розвитку освіти і науки в той час. Але царський уряд не оцінив цього освіченого і героїчного народу і перетворив його на кріпаків, рабів колишньої козацької старшини своїми підкупками. І з цього часу іде московське поневолення українського народу, заборона його мови, культури, традицій і прагнення до волі.

У зв'язку з ліквідацією козацтва й гетьманства Катерина II вирішила задобрити козацьку старшину й видала 1785 р. «Жалувану грамоту дворянства», за якою козацька верхівка отримувала дворянське звання. Унаслідок домовленості імператорів Росії, Пруссії і Австрії відбулися три поділи ослабленої Польщі, згідно з якими до Російської імперії увійшли землі Правобережної України й Західна Волинь, а ще раніше після перемоги у війні з Туреччиною були приєднані причорноморські степи, а згодом і Крим.

Катерина II в усіх національних регіонах проводить політику русифікації, заявляючи, що Україну та Ліфляндію «треба найлегшим способом привести до того, щоб вони зросійщилися й перестали б дивитися, наче вовки на ліс». З ужитку була викинута назва Україна і насаджувалася назва Малоросія. У школах була заборонена українська мова, а сам народ був закріпачений. Усе підпорядковувалося російським імперським законам.

Були здійснені реформи й у релігійному житті. 10 квітня 1786 р. вийшов указ Катерини II про секуляризацію монастирських маєтків. Межигірський монастир планували перевести в Тавричеську область, а його приміщення використати для організації будинку для інвалідів з заміною на військовий шпиталь.

30 грудня 1786 р. помер межигірський архімандрит Гавриїл Гуляницький і на його місце призначили *Амфілохія Леонтовича*. У 1787 р. імператриця Катерина II проживала зиму й весну в Києві. І перед відплиттям на кораблі Дніпром до Тавриди вона захотіла відвідати мальовничий Межигірський монастир, звідки їй возили воду з знаменитих Дзвінків. Але в ту ніч трапилася пожежа. І цією пожежею, як стверджує Михайло Максимович, «завершується багатвікова історія існування знаменитого монастиря, який начебто став уже зайвим у російському світі після того, як не стало Запорозької Січі і колишньої козацької України» [2, с. 284].

*Межигірський монастир до 1935 р.
Худ. В. В. Климик*

Катерина II подарувала Межигірський монастир Києву. Дерев'яні церкви згоріли, а кам'яні Спасо-Преображенський собор і надбрамна Петропавлівська церква були трохи понівечені, але були відремонтовані, і в них у 1801 р. відновилася служба, яку проводив місцевий священник. Проте доля Межигірського монастиря була вирішена назавжди. Після смерті Катерини II її син імператор Павло I 3 липня 1798 р. підписав указ про заснування в приміщеннях колишнього монастиря Межигірської фаянсової фабрики. Але це вже інша історія Межигір'я, хоча село Нові Петрівці буде з нею також пов'язане.

СЕЛО НОВІ ПЕТРІВЦІ Й МЕЖИГІРСЬКИЙ МОНАСТИР

Історичні документи переважно свідчать, що село Петрівці-Нові Петрівці було тісно пов'язане з Межигірським монастирем як територіально, так і з її мешканцями. Обидва поселення розташовані на Придніпровській височині й розділені лише яром під назвою «Западня» з розлогою долиною, що зветься «Мочар», та її рівчаком, що впадає у Дніпро.

Сама територія, яку займає поселення Нові Петрівці, відзначається тим, що це одна з високих частин Придніпровської височини, яка тягнеться від узгір'я до долини, на якій розташовувалося Межигір'я, і далі вздовж по Дніпру, по високому пагорбу, розрізаному ще одним глибоким яром, який зветься «Княжим», аж до села Старі Петрівці.

Ближча до Межигір'я висока частина села називається «Слобідка», а територія, що за Княжим яром, над Дніпром, така ж висока, – «Стара церква». А вся верхня частина височини від «Старої церкви» до Старих Петрівців зветься Туровчина. Ці частини села від рівнинної території з полями та болотами аж до лісу розрізає центральна дорога. Там розкинулася долина біля Попового болота, що зветься «Звіринець». Саме з цією місцевістю історики пов'язують події XI ст., коли вишгородські князі розташували в ній свій мистецький двір-звіринець і влаштували полювання.

Усе це – історичні частини майбутнього села, яке розрослося і в якому з'являлися нові кутки зі специфічними назвами. У топографічному відношенні ця сільська місцевість дуже своєрідна. Ділянки плато Київських гір були зручними для їхнього заселення в далекому минулому: зі сходу був Дніпро, що плавно ніс свої

води, та висока гора; з півдня – яр, і лише із заходу – рівнинна частина, яку треба було захищати. Тут не було фортець, але були мужні жителі, які успішно відстоювали від нападників свою рідну землю.

Поруч із Новими Петрівцями з півдня притулився невеличкий хутір монастиря Валки, який лежить за два кілометри від Вишгорода і за один – від Межигір'я на рівнинній частині. Саме на ній у давні часи був вал, який служив захистом Вишгорода. Звідси й походить назва села. Спочатку тут було всього декілька хат, у яких проживали робочі люди, що працювали у Межигір'ї, а також наглядачі за монастирською худобою та стайнями.

З півночі угору Дніпром за Придніпровською височиною на низинній частині розкинулося село Старі Петрівці. Його огортає з заходу поле й ліс, а зі сходу широкий просторий луг аж до самого берега Дніпра.

В історичних документах XVI–XVII ст. трапляється лише одна назва поселення – *Петровци*. Переважно це найменування згадується у зв'язку з Межигірським монастирем. Можливо, що воно сприймалося як єдине древнє поселення, бо в Старих Петрівцях розшукали давнє житло, а в Нових Петрівцях був хутірець Слободка, який був ближче до Межигір'я. Є й окремі легенди про першого жителя Петра, який оселив своїх синів у близьких місцевостях – Старих і Нових Петрівцях.

Але як би там не було, обидва села належали до Межигірського монастиря, хоча Нові Петрівці, як ми вже говорили, територіально було ближчими до обителі, а розділялися ці поселення одне від одного розлогою долиною, де було джерело «Дзвінки», із якого селяни Слободки і монахи Межигір'я брали чисту дзеркальну воду.

Перші згадки про село *Петровци* належать до 1240 року, коли татаро-монголи на чолі з ханом Батием розорили Київ, Вишгород і Петровци. Як зазначають історики, ґрунтуючись на легендах Межигірського монастиря, «поодинокі селяни, котрим вдалося врятуватися і уникнути татарського полону, переховувалися в лісах, обравши їх на довгий час своєю домівкою. З закінченням навали вони повернулися на свої землі, відновлюючи звичний спосіб життя» [20].

Джерело Дзвінки

Уся історія давнього Межигір'я з її напруженими змінами й насиченими подіями перебувала в нерозривному зв'язку із історією Петрівців. Петрівчани переживали ті самі негоди, що й межигірці. Погано було Межигір'ю, недобре було й Петрівцям.

І все ж, як наголошують історики, факт появи монастиря в давній період, зокрема у часи прийняття християнства 988 р., коли тут з'явилися грецькі монахи, був збудований Спаський храм в обителі не підтверджені жодною згадкою у літописній літературі. Проте ж ці межигірські легенди повторюються в усіх працях про Межигір'я, обростаючи новими вигадками та домислами. А у зв'язку з тим, що Петровці завжди були пов'язані з монастирем, то й рання історія села – це якоюсь мірою його відбиток.

Треба пам'ятати, що період від 1363 до 1569 року – це час, коли Київ, Вишгород, Межигір'я, Петровці перебували в складі Великого князівства Литовського. Відомо, що Межигірський монастир у XV ст. підпорядковувався київському князю, бо Київське князівство, яке з 1471 р. стало воєводством, продовжувало бути під владою литовців, як і значна територія України.

Але не слід забувати, що Україна була для багатьох інших держав таким собі смачним куснем землі, тому на неї постійно нападали різні народи, зокрема з півдня турки та кримські татари. Так, восени 1482 р. останні під проводом хана Менглі Гірея розорили Київ, а також Межигірський монастир. І монахи були змушені переховуватися. Як стверджує професор М. Максимович, татари довго гасали околицями Києва, не даючи нікому спокою, а тому Межигір'я залишалось в запустінні. Проте монастир не зникав: він продовжував своє існування в сусідньому селі Петровці при церкві св. Миколи Межигірського, а сільська церква була там во ім'я Св. Спаса [2, с. 259]. Тут же йде мова про Нові Петрівці з їх престольним храмом, бо в Старих Петрівцях дерев'яна церква з'явилася лише в 1861 р., і збудував її священник Ракитін [21, с. 13].

Саме з цього часу історія Межигір'я, а разом з ним і села Петровці стає історично достовірною, бо збереглися відповідні документи.

Деякий час монастир стояв пустою. На прохання Київського князя король Речі Посполитої Сигізмунд I 12 березня 1523 р. надав грамоту князю Михайлу Щербині на право володіння Межигірським монастирем із землями та селами, якими володіла обитель [4]. Документи засвідчують, що Київські князі допомагали Межигірській обителі й наділяли монастир землею, рибними озерами, наділами, зокрема Божатиним, Запод'єм та іншими. Також призначена була монастирю й медова дань Вишгорода, Петровець, Козарович та інших вотчин [4].

Але на зміну князям прийшли намісники (воєводи), які стали місцевими представниками влади й великими феодалами. Так, люстрація 1552 р. називає 19 сіл на Київщині, що належали Київському замку, серед них і Петрівці [22, с. 48].

Київський замок являв собою зроблене із соснового тесаного дерева укріплення з вежами та 4 воротами, які охоронялися. У замку проживали багаті люди, міщани, церковні служителі, монахи, ремісники, військові тощо. Вони мали у відповідності до доходів свої будинки. Під замком на річці Кудравці був ставок із млином, у якому мололи лише для мешканців замку [23].

В «Описі Києва і Київського замку королівськими люстраторами» сказано, що в Петрівцях проживало 872 мешканці, з них ревізьких душ 361, наділ 1657 десятин, викуп 957 крб. 14 коп. І тут же є уточнення: в селі було волосне правління, яке завідувало окремими селами й хуторами. Це все вже є описом Старих Петрівець, бо саме вони володіли такими правами.

Жителі села Петровци мусили платити як натуральні, так і грошові податі. Так, отаман села Микита Вареник давав на замок півтреті відерця меду, а також гроші («по сороку грошей»), стіг сіна (10 возів), 5 возів дров. Крім цього, він 4 дні працював на замковій землі, вижинав 10 копиць жита, заготовляв лід, а також давав церкві Воздвиження Чесного Хреста 12 відерець меду.

Подібні повинності виконували й інші петрівчани. Опанас Семиборович давав і робив те, що й М. Вареник, але меду – значно менше: 5 відерець.

Децо значнішою була діяльність Гаврила Малишковича, який давав на замок 5 возів сіна, ходив на лови разом із воєводою та, крім цього, виділяв Печерському монастирю 3 відерця меду та збирачу (тивунові) 2 відерця, а також церквам св. Миколая в Межигір'ї та св. Михайла у Видубицькому монастирі теж по 2 відерця. Також він платив Печерському монастирю ще й 50 грошей.

Селянин Ходор давав замку стіг сіна (10 возів), 5 возів дров, 4 дні орав землю, жав 10 кіп жита або ярини, заготовляв лід, давав 5 грошей на яловицю, крім цього, на монастир Борисоглібський (у Вишгороді) виділяв кадь меду.

Усе те, що платив і робив Ходор, сказано в Описі, виконувало й урочище Омеляновщина на Пустовщині. І в документі знаходимо цікаве уточнення про жителя Петрівців Василя Федоровича, який узяв Пустовщину на ім'я Оникієвщину (урочище) і мав сидіти на слободі ще рік, а коли вийде слобода, то повинен платити замкові по 8 грошей, а також робити все інше, що й усі

петрівчани, а на храм св. Миколая Межигірського у Петровцах (це вже Нові Петрівці) та на монастир Чесного Хреста по 4 відерця меду.

У документі засвідчено ще один цікавий факт. Виявляється, що Леон Милан вирощує в Петровцах виноград і доставляє його до замку. Крім того дає в Петровцах на церкву св. Спаса (тобто в Межигір'ї) 5 відерець меду, а також разом з іншими селянами має ходити на лови, які організував воєвода.

В історичних документах часто можна було прочитати текст, у якому називався межигірський храм, але згадувалося село Петрівці, тобто Нові Петрівці. Це слід розуміти так, що ближні Петрівці належали безпосередньо до Межигірського монастиря, і його мешканці виконували там різноманітну роботу.

Польський історик Олександр Яблонівський у своїй праці «Zrodla dziejowe hustracye Krolewszczyzn ziem ruskich Wolynia, Podola i Ukraina» [24] пише відносно сіл за даними на 1622 рік: «Wies Piotrowce stare i nowa sloboda ...», тобто Нові Петрівці не були селом, як Старі Петрівці, а значилися як слобода при Межигірському монастирі.

Під час правління Речі Посполитої Межигірському монастирю допомагав Київський князь Костянтин Іванович Острозький. Але король Жигимонт-Август у 1571 р. навечно передав Межигірський монастир разом із землею Вишгородському писарю коронної канцелярії з Руських справ Евтуху Висоцькому [3, С. 53]. Таким чином, слобода Петровці перейшла до нового господаря. Це тривало 5 років. Новий король Речі Посполитої Стефан Баторій у 1576 р. повернув Межигірському монастирю всі його права й володіння.

Монастирі поряд з іншими землевласниками володіли великою кількістю землі, угідь, луків, лісів тощо. Документи 1578 та 1580-х рр. засвідчують, що невиплати данини медом, виловом риби, вирубуванням лісу серед мешканців сіл Вишгород і Петрівці були регулярними. Князь К. Острозький видав 1585 р. охоронну грамоту монастирю, яка служила захистом ґрунтів, лісів, винограднику від вишгородців, петрівчан та киян, які займалися «браконьєрством», а то й могли побити монахів, про що писав у своїх жалібних грамотах настоятель монастиря Іосиф Бобрикович.

*Київський замок 1651 р.
Малюнок Абрагама ван Вестерфельда*

Згідно з умовами Андрусівського перемир'я між Росією та Польщею 1667 р. Київ і його околиці входять до складу Російської імперії, а 1686 р. за договором Московським, або Гримултовським, Польща відмовилась на вічні часи від Києва та його околиць. Після цього патріарх російської церкви Іоаким, який, як ми вказували вище, був причетний до Межигірського монастиря, писав київському воєводі Іову Голохвастову про повернення Межигір'я, Петровець, Мощуна, які були відібрані попереднім київським воєводою князем Микитою Урусовим. Крім цього, патріарх просив царя надати про це спеціальну грамоту. Межигірському монастирю також була повернута ставропігія (тобто незалежність від Київської лаври), надана ще попередніми патріархами.

У «Розписних списках Києва і околиць» 1686 р. зазначено: «... від Межигірського монастиря до села Нових Петрович лісами і полями півтори версти. Село Петровичі поселене на горі і під горою, на березі Дніпровської затоки, яка відділилася від Дніпра вище того села Петровиць і впадає у Дніпро ж проти села Петрович. Між затокою і Дніпром луки, назва тим лукам Зазичево, а по кошторису на тих луках сіна буде на дві тисячі копиць, та на тих же луках три озера, прозваних Глушець, Северки і Осви. А в тому селі Петровичах жителів у дворах 45 чоловік. У тому ж селі Петровичах живуть захожі люди волошени (молдавани) куренями з дружинами і дітьми 18 чоловік» Від села Нових Петрович до старого селища Петрович усе лісами, полями півтретини версти. Старе селище Петрович пустує, жителів нікого не має..» [25]. Таким чином в історичну літературу входить назва Нові Петрівці.

Відсутність жителів у деяких селах пояснюється як тією жорстокою боротьбою, яка проводилася у час утвердження незалежності України із зовнішніми противниками – шляхетською Польщею, кримськими татарами, турками та й росіянами, хоча і були підписані гетьманами України з ними різні угоди, так і внутрішніми чварами та боротьбою за владу. Постійно лилася кров, страждало мирне населення. Роки виснажливої війни перетворили українські міста й села на правому березі Дніпра в суцільну руїну. Турки, які 1674 р. під командуванням візира Каримустафи зайняли міста й села Правобережжя, вимагали не лише податки, а й займалися грабуванням населення та захопленням людей у полон. Це змушувало жителів сіл тікати на Лівобережжя або в інші регіони. Митрополит Іларіон (Огієнко), характеризуючи цей трагічний час, писав: «Україна лежала в руїнах, згвалтована, ограбована, й зруйнована; замість білих хаток серед пишних садків скрізь стирчали самі тільки димарі, або купи з пожарищ ще свідчили, що тут були колись людські оселі» [84]. У цих умовах намагалася вижити й межигірська обитель, яку також не обходила загальноукраїнська біда.

Але яка б влада не була на території України, настоятелі Межигірського монастиря просили гетьманів, російських царів та польських королів надавати обителі грамоти про підтвер-

дження всіх попередніх володінь. Крім цього, деякі гетьмани, зокрема Б. Хмельницький, Д. Многогрішний, Ю. Хмельницький, І. Мазепа та інші, додавали монастирю нові землі й населені пункти. Крім них було чимало й почесних мирян, які теж дарували обителі землі, садиби, млини тощо.

У всіх документах постійно називалися села Петровци, Нові Петровци, Старі Петровци. У «Статистичному описові Київського округу» (28.07.1686 р.) відносно села Петровци подається уточнення: «старе та нове, які розташовані поряд з Межигірським монастирем і обмежуються річкою Лютежем, де петровчани збудували млин» [26, 27].

У період тісних зв'язків Межигірського монастиря із Запорозькою Січчю, деякі козаки, які ще могли працювати, осідали, крім обителі, і в Нових Петрівцях, заводили свої сім'ї, про що свідчать козацькі прізвища [88]. Про поселення запорозьких козаків у селі Олена Харчук, яка досліджувала свій рід Мацевитих, стверджує, що він походить від козака Мацевитого, який прийшов із Запорозької Січі у 1600-х роках. У селі чимало прізвищ, які мають козацьке походження. Відомо також, що деякі жителі Нових Петрівців ішли в Запорозьку Січ, зокрема юнак Василь Тарасович Товстоног, який деякий час перебував у Межигірському монастирі, а потім пішов разом з запорожцями на Січ, де ловив рибу та брав участь у походах [85]. У селі, як і в козаків, престольним святом була Покрова, яку й нині святкують новопетрівчани [28].

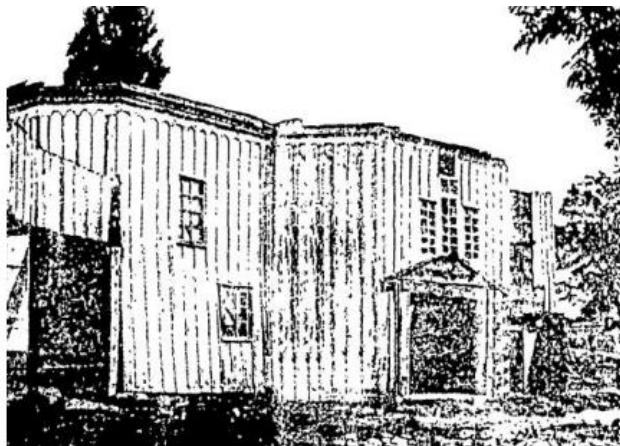
В усі історичні часи Петровци-Нові Петрівці були приписані до Межигірського монастиря. Усі його жителі не лише платили данину, а й відпрацьовували деякі дні на роботах в обителі: косили сіно, ловили в озерах рибу, заготовляли дрова, допомагали відбудовувати монастирські приміщення після пожежі, обробляли поля, засівали їх і збирали врожай. Хоча в самому монастирі значну частину роботи виконували послушники, усе ж постійно була потреба в додатковій робочій силі.

У XVIII ст. село Нові Петрівці розросталося й заселялося на підвищеній частині гори вздовж Дніпра на кутках Слобідка, Кисловщина, Стара Церква, Туровщина. Усі вулиці села виходять у західний бік до широкої долини-шляху, яка іде від Фелемонової гори, що в Пуща-Водицькому лісі через Валки, через

усе село Нові Петрівці та прямує далі в Старі Петрівці. Ця дорога колись називалася шляхом, а нині це Мінське шосе, хоча в кожному селі її відрізок має свою назву.

Важливою подією цього часу для Нових Петрівців було будівництво 1746 р. нової дерев'яної церкви Покрови Пресвятої Богородиці на старому дворіщі [29].

Завдяки відомому українському історикові мистецтва *Федору Людвіговичу Ернсту* ми маємо уявлення про перший сільський храм, зведений над Дніпром у районі Старої церкви. Ця прекрасна будова гарно проглядалася з пароплава, який ішов повз Нові Петрівці. Картина була приголомшлива. Лишився лист мистецтвознавця до Д. Щєбраківського від 17 вересня 1913 р., у якому вчений розповідає про свою поїздку до Нових Петрівців: «Глубокоуважаемый Даниил Михайлович, Простите, что не имея удовольствия знать Вас лично, я обращаюсь непосредственно к Вам. Дело в том, что прошедшим летом [месяца три тому назад] я попал в село Новые Петровцы, Киевск[кого] у[езда], и видел, как разбиралась тамошняя трехбанная деревянная церковь, постр[ойки] 1745 г. Ко времени моего посещения уцелели лишь нижние срубы, которые я и успел сфотографировать; план, снятый мною, вероятно не вполне точен, т. к. специальных приборов при мне не было. План и фотографию, с небольшим описанием, я дал В. С. Кульженко, и они будут, вероятно, напечатаны в ближайшем № “Искусства”» [89].

Зображення напіврозібраної Покровської церкви 1911 р.

Як засвідчує вчений, це була типова для XVIII ст. храмова будівля, в основі її лежав восьмигранний зруб, до якого прилягали зі сходу симетричні за формою вівтар, а з заходу – бабінець. Вони являли собою напіввосьмерики, або чотиригранні зруби зі зрізаними зовнішніми кутами. Саме об'єднання трьох зрубів в ряд було однією з найбільш типових рис південноруської, тобто української, архітектури. Поверх цих зрубів ішли три восьмигранні зруби, які створювали перехід до куполів (барабана й бані). Звертали на себе увагу й потрійні вікна середнього зрубу над північними та південними дверима, що нагадували давні візантійські. Зовні церква була обшальована. Тоненькі дощечки шальовки зверху поєднувалися напівкруглими арочками. Це було характерно для храмів України і Київщини зокрема. Церква Покрови Пресвятої Богородиці була збудована, як стверджують дослідники, за планом, характерним для церков цього регіону. За таким планом була зведена й збережена до нашого часу Михайлівська церква в селі Зінькові на Поділлі.

*Зіньків. Дерев'яна церква, подібна до Новопетрівської
дерев'яної церкви, яка не збереглася*

У церкві було троє дверей, які розташовувалися з заходу, півдня й півночі, до яких пізніше були прибудовані сходи. У середині храму в задній його частині над бабинцем були облаштовані хори. За своєю будовою це був типовий козацький храм. Матеріали розібраної церкви, за деякими даними, були передані в інше село. На місці колишньої церкви побудували капличку, яка довго там стояла, а в ХХ ст. її розібрали, знищили й цвинтар. У наш час на цьому місці встановили пам'ятний знак.

Біля пам'ятного знака

До цього громада села пропонувала, щоб один із храмів Межигір'я зробити парафіяльним і відкрити при ньому

парафіяльне училище для дітей приписного села. Але настоятель монастиря не давав на це згоди, бо це додавало нових клопотів. І тоді петрівчани вирішили побудувати свій храм.

Питання про відкриття парафіяльного училища так і не було розв'язане, а село мало в цьому потребу, бо в Нових Петрівцях грамотних було всього 12 чоловіків і жодної жінки [30].

Таким чином, у новопетрівчан з'явилася своя церква, куди ходили вінчатися, здійснювати хрещення дітей, поховання зі своїм священником. Деякі селяни Старих Петрівців із ближніх кутків ходили до церкви в Нові Петрівці, дістаючись навпростець стежкою через луки, і здійснювали відповідні традиційні обряди.

Селяни села Валки ходили не до новопетрівської церкви, а в Межигір'я по Мочару чи гірською стежкою, або через поле в Борисоглібську до Вишгорода, бо це було значно ближче, ніж у Нові Петрівці.

У XVIII ст. село Нові Петрівці залишалось підпорядкованим Межигірському монастирю, хоча постійно виникали якісь ускладнення. Так, у жовтні 1713 р. почала працювати межова комісія, яка була призначена у зв'язку з суперечкою про кордони між Межигірським монастирем і київським міщанином хорунжим Гаврилом Готським, що претендував на села Вишгород і Петровці зі всім, тобто з людьми та всіма підданими та їхніми чинами, роботами, повинностями, церквами, ґрунтами, урочищами, полями, сіножатями, дібровами, борами, лісами, річками, озерами, доходами тощо.

Монастир надав усі грамоти й документи королів, царів, гетьманів на власність і добився, що села Вишгород і Петровці залишилися за монастирем.

У Нових Петрівцях у першій половині XVIII ст. життя стабілізувалося. Це було ще невелике село. У ньому налічувалося у 1723 р. – 70 дворів, у 1730 р. – 60, а у 1756 р. – 57 й 1 двір священника. У 1766 дворів було 64 й 1 двір священника, у яких проживало 244 чоловіки (з них робочого віку – 112) та 235 жінок (робочого віку – 106).

Якщо говорити про достаток, то селяни цього ж 1766 р. мали ріллі 276 днів і сіножаті на 5954 копи. Для оброблення землі тримали волів і биків – 38, коней – 34, корів – 106 (тобто на кож-

ний двір припадало по 1, а то й по 2 корови), телиць – 26, телят – 72, овець – 12, ягнят – 8, свиней – 103, кіз – 57.

Переважно новопетрівчани були хліборобами та вирощували городину, бо за селом був значний лан орної землі, що простягався аж до лісу, та сіножаті.

Крім хліборобів, у селі був один пасічник, що мав 8 бортів, та 6 ремісників: 3 гончарі, 2 ткачі і 1 чоботар. На попівський двір припадало на 12 днів ріллі, сіножаті – 250 кіп і були також 4 воли, 2 коні, 2 корови, 2 телят і 3 свині.

Петрівчани, як ми вже зазначали, відробляли 4 дні на тиждень з двору на монастир, а ремісники платили грошима. Але інколи духовенство обителі ще й наймало кваліфікованих робітників. Так, видаткова книга за березень-грудень 1737 р. свідчить, що новопетрівським жителям Іванові Кацемону, Михайлові Федусенку, Петрові Козчинку, Максимові Шевченку та киянину Севастіанові заплачено 90 золотих за будівництво великої монастирської кухні. А за великий клубок суконної пряжі бабі з Петрівець заплатили 6 шагів, хлопцю, що волочив копиці, за день 3 копійки, а Матвію Матофею за виготовлену в лісі 500 тиню смолового за кожне сотце по повноті заплатили 6 золотих, 2 шаги і копійку [31, с. 213].

А в прибутковій книзі Києво-Межигірського монастиря за травень-червень 1738 р. зазначено, що новопетрівському шинкареві Федору Вербецькому «за вишинковане барило горілки віддав через брата монаха Гедеона в казну монастирську золотих тридцять і сім; і шагів осьм».

У 1781 р. було здійснено перший, а 1795 р. другий ревізький перепис, про що свідчать ревізькі сказки, які зберігаються в архівах. Ревізькі казки – це документи, що відображають результати проведення ревізій податного населення у XVIII – першій половині XIX ст., що проводилися з метою подушного оподаткування населення. На Лівобережжі й у Києві та його околицях перші переписи здійснювалися в 1781, 1787 та 1795 рр. і далі одночасно з переписами в Російській імперії в XIX ст.: у 1811, 1816, 1836, 1851 та 1858 роках. Вони цікаві тим, що в них подано свідчення про кожну сім'ю. Наприклад (запис 1795 р. поданий, як в оригіналі):

«*Кондрат Самойлов Самойленко* вдов. В прошлую ревизию ему было 70 лет, умер в 1790 году. У него сын Алексей, при

прошлой ревизии ему было 26, сейчас 40 лет. Жена его Ульяна Иосифа дочь, прошлая ревизия 18, сейчас 32 года. Сын Иван, прошлая ревизия 2 года, сейчас 15. Рожденные после последней ревизии – Федор 4 года. Потап умер. *Никита Самойлов Самойленко*, прошлая ревизия 50, сейчас 64 года. Жена его Анастасия Кондратиева. Прошлая ревизия 50, сейчас 64 года. У них дети – Никифор – прошлая ревизия 18, сейчас 31. Жена его Ефросиния Ильина, прошлая ревизия 15, сейчас 29. Их сын Леонтий, рожденный после предыдущей ревизии, 9 лет. Марья, 4 года, Дарья 2 года. Моисей – видимо, сын Никиты, судя по возрасту, прошлая ревизия было 15 лет, умер в 1787 году. Семен в прошлую ревизию было 12 лет ... что-то до году [?]. Дочь Гликерия – в прошлую ревизию было 15 лет, сейчас 28, выдана в замужество в Вышгород за крестьянина Гриненка».

Може, це й є якась родова гілка від пра-пра-прадіда Самійла, від якого й пішло прізвище Самійленків.

Якщо в час існування Гетьманської держави, яка функціонувала на Лівобережній Україні з Києвом та його округою, Межигірський монастир жив під крилом гетьманів та російських царів, підтримуючи тісні зв'язки із Запорозькою Січчю, то наприкінці XVIII ст., коли Катерина II знищила козацьку державу й запорозьку вольницю, припинилися і значні прибутки межигірської обителі.

Для Межигірського монастиря став трагічним 1786 рік, коли Катерина I видала указ про секуляризацію монастирських маєтків, згідно з яким деякі монастирі закривалися і приписані до них землі переходили у власність держави.

У зв'язку з приєднанням причорноморських земель до Росії Межигірський монастир запланували перевести у Таврійську губернію, а на території монастиря мав бути відкритий військовий шпиталь. Одночасно з цим указом з 1 липня 1786 р. монастирські села, зокрема й Нові Петрівці, а також землі й угіддя були передані у підпорядкування директора домового господарювання Київського намісництва.

Скориставшись ситуацією, селяни Вишгорода, Валків, Нових і Старих Петрівець, Лютежу та інших сіл почали розбирати монастирські землі, ліс, сади, на що 25 липня 1786 р. скаржився настоятель монастиря архімандрит Амфілохій Леонтович малоросійському генерал-губернаторові П. Румянцеву-Задунайському.

У монастирі 25 вересня 1786 р. було здійснено розподіл майна. Приміщення передані під нагляд прапорщика Київського батальйону Євстафія Сороколетова, який був призначений начальником інвалідної команди, яка тут розмістилася, а майно храмових ризниць мало перейти в розпорядження київського митрополита. Залишене ж у храмах майно й самі храми прийняв священник села Нові Петрівці *Іаков Ружинський*, який мав здійснювати в Межигір'ї і богослужіння [31, с. 550, Рапорт священника села Петрівці Іакова Ружинського в Київську духовну дикастерію про прийом церковного начиння і ризниці скасованого Києво-Межигірського монастиря, лютого 1787].

Зиму 1786 р. та весну 1787 р. імператриця Катерина II провела в Києві. І перед від'їздом на південь України в Таврію вона захотіла відвідати знамените Межигір'я, про яке їй захоплено розповідали й із Дзвінків якого їй доставляли постійно свіжу воду. Але в ніч перед її приїздом 16 квітня 1787 р., через рік після її указу, спалахнула велика пожежа. Існували легенди, що це запорожці піднесли гостинців імператриці за знищення Січі. Але, як би там не було, згоріли майже всі дерев'яні будівлі: храми, оселі тощо. Заграва пожежі піднялася до самого неба, освітила Нові Петрівці й Валки. До приміщень не можна було підійти. Усе горіло, усе тріщало. Сильний вітер підіймав полум'я й перекидав на інші приміщення. Новопетрівський священник Іаков Ружинський разом зі своїми прихожани намагався винести з храмів хоч деякі речі. У своєму донесенні від 17 квітня 1787 р. на ім'я митрополита Самуїла Миславського зазначав про згорілі дві церкви храми Святого Духа та Благовіщення Богоматері додає: « ... та третя трапезна Святителя Миколи Чудотворця зі всією, що в них знаходилося, утвар'ю, крім святих антимінсов й посудин, які я при великій загрозі волею Божою встиг винести».

За три години згоріло все, і маленька інвалідна команда під керівництвом прапорщика Євстафія Сороколетова та петрівчани з сусідніх кутків, які поприбігали з відрами, нічого не змогли зробити проти вогню, який підіймався то в одному, то в іншому місці й нісся в різні напрямки. Страшно навіть уявити цю картину.

Уранці не можна було упізнати цю красиву місцевість з п'ятьма храмами і їхніми золотими банями, біленькими будівлями й кущами та деревами сусіднього саду, які вже почали розбруньковувати свої перші клейові листочки та первоцвіт. Усе було чорним, ще де-не-де тліли головешки, а від усього іншого йшов сморід диму.

Так остаточно завершилася доля знаменитого колись Межигірського монастиря, який у кращі свої часи багатів і розвивався, приймав до своїх храмів простих і багатих відвідувачів, надавав притулок відомим і менш знаним, але все одно овіяним славою запорозьких козаків та їх ватажків.

Скориставшись ситуацією, мешканці села Нові Петрівці звернулися 23 січня 1789 р. до митрополита Самуїла Миславського передати велику ікону Пресвятої Богородиці у срібному окладі місцевому храму, бо їхня ікона була вже дуже стара й не мала відповідного вигляду та не спонукала до прихильності, і накласти відповідну резолюцію – бути цій іконі в петрівському храмі.

У цьому зверненні безпосередньо названі не лише священник Покровської церкви в Нових Петрівцях, а й петрівські прихожани Яків Козел, Яків Мережко, Ілля Гончар, Лук'ян Ткач, Кондрат Кацімон, Тимофій Гриб, Микита Самойленко, Іван Головатій, Пилип Старенький, Сидір Лисовець, Тихон Юрченко, а замість неписьменних на їхні прохання свій підпис за них поставив житель цього села Стефан Никифоров.

29 січня 1789 р. митрополит наклав резолюцію: «Якщо для церкви колишнього Межигірського монастиря ця ікона не потрібна, то здійснити згідно з проханням» [31, с. 55]. Так, ікона Пресвятої Богородиці збагатила новопетрівський Покровський храм.

Як свідчать інші документи, священник Іаков Ружинський продовжував займатися ремонтом кам'яних храмів, які постраждали під час пожежі, деякий час відбував службу в одній із монастирських церков, очевидно Петропавлівській, яка була менш пошкодженою.

Так завершився період функціонування Межигірського монастиря, а разом з ним і перебування села Петровці-Нові Петрівці під монастирською владою, бо мешканці старостинських та монастирських сіл були переведені до групи державних селян. Територію Межигір'я Катерина II подарувала Києву.

НАШІ ОСЕЛІ В ДАЛЕКОМУ МИНУЛОМУ

Яким же було село Нові Петрівці у XVIII – на початку XIX ст., коли воно уже мало свою звичну назву, чим наповнювалося в народно-побутовому житті? Це ще було невелике село, яке проходило етап від слободи *Петровци* до теперішнього найменування – село *Нові Петрівці*. Основні поселення формувалися на Слободці та Старій церкві з розширенням до Кисловщини та Туровщини. А далі поступово заселялися й інші кутки.

Щоб краще уявити собі побут петрівчан, той життєвий простір, у якому вони перебували, познайомитися з їхніми оселями, традиціями, щоденною їжею, одягом тощо, звернімося до основних джерел історичного та етнографічного характеру. Їх не дуже багато, але вони якимсь чином дадуть можливість воскресити те далеке від нас село Нові Петрівці, яке нині зовсім не впізнаване. Це в основному дослідження професорів Університету св. Володимира у Києві, який відкрився в 1836 р., та учасників Російського наукового географічного та етнографічного товариства, активним учасником якого був французький лікар *Де ля Фріз*, який працював над «Програмою для етнографічного опису Київської навчальної округи» (1848 р.). Дослідник залишив 9 різних за обсягом і змістом художньо оформлених альбомів. Серед них найбільш ґрунтовним за змістом є «Медико-топографічний опис державних маєтностей Київської округи із зображенням деяких природних витворів рослинного й тваринного світу разом зі статистикою кожного села, їхнім виглядом, зробленим з натури, зображенням селянських костюмів та географічною картою Київської округи» [К., 1854. 1245 с.].

Другий альбом був присвячений культурі та побуту Київщини «Етнографічні описи селян Київської губернії, переважно тих, які належать до Державних маєтностей, з історичними відомостями

про традиції, пам'ятки й старожитності краю з їхніми малюнками» [К., 1854. 154 с.]. Обидва альбоми, написані французькою мовою й перекладені українською та зберігаються в Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Існують також інші документи, які є в архівах Києва, Чернігова, Москви, С.-Петербурга, і були перевидані в наш час [32].

Особливістю цих альбомів було те, що в них уміщені матеріали, які сам Де ля Фріз збирав в усіх селах регіону, особисто бував у них, «усе хотів бачити власними очима». Цінність цих матеріалів полягає в тому, що багато явищ культури й побуту за 170 років або зникло, або трансформувалося під впливом інших соціальних процесів.

Перегорнімо сторінки цих матеріалів і знайдімо описи всіх сіл Старопетрівського товариства Київської округи (такі тоді були адміністративні назви), до якого входили селища Вишгород, Старі Петрівці, Лютіж, село Борки, хутори Гута, Пильня, Горянка, селище Мощун. Немає в цьому переліку сіл Нові Петрівці й Валки. На жаль, ці села не потрапили до обліку й опису через те, що в географічно-адміністративному плані вони входили до спеціального реєстру заводських поселень, бо були приписані до Межигірської фаянсової фабрики й не належали до державних сіл, які обстежував Де ля Фріз.

Проте, як зазначав дослідник в Описі, «внутрішній устрій усякого житла майже скрізь однаковий». Це ж можна сказати й про одяг, взуття, прикраси, про притаманні селам обряди, звичаї, ведення господарства тощо.

Порівняльна характеристика сіл Старі Петрівці, Лютіж, Вишгород, які розташовані поруч із Новими Петрівцями й Валками, вимальовує багато спільних рис. Треба пам'ятати ще й те, що вони після ліквідації Межигірської обителі й конфіскації монастирських поселень наприкінці XVIII ст. належали до державних, а з відкриттям фаянсової фабрики були перенесені до іншого розряду.

Першою ознакою села є його будівлі, де проживали люди. У переважній більшості це були типові українські хати: однокамерні (кімната й сіни з коморою) чи двокамерні (хата, сіни, комора) під соломою, яка не пропускала води під час дощу, оберігала від холоду взимку і від спеки влітку.

Хати будувалися за однією схемою з дерева, бо неподалік ріс ліс, і мастилися білою глиною як зовні, так і зсередини.

Хата на Київщині

Села були ще не дуже великі. Так, на початку ХІХ ст. у Вишгороді було 49 дерев'яних хат, із них 3 старі та 20 із цегляними трубами; у Старих Петрівцях – 37, із них старих – 10 та з цегляними трубами – 20.

Де ля Фріз. Вишгород

Де ля Фріз. Старі Петрівці

У Нових Петрівцях у 1766 р. було 64 двори й 1 двір священника, у них мешкало 244 чоловіки (із них робочого віку – 112) та 235 жінок (робочого віку – 106).

Окремі уточнення в Описі свідчать, що в жителів цих сіл був середній стабільний достаток, бо нові хати переважають. І хоча в Нових Петрівцях і Вишгороді існували цегельні виробництва, не всі мали достатньо коштів, щоб поставити відповідну пічну трубу, і тому її робили з дощок та глини.

Якщо говорити про кількість населення на цей час, то вона майже однакова. У Вишгороді проживало чоловіків – 319, жінок – 388; у Старих Петрівцях – чоловіків – 315, жінок – 318; у Лютежі – чоловіків – 185, жінок – 197. Хоча село Лютіж за кількістю населення було значно менше, проте в ньому була дерев'яна парафіяльна Богородицька церква, збудована 1800 р. за підтримки колишнього Київського війта Миколи Григоренка, яка згоріла 1864 р.

Село Старі Петрівці з середини ХІХ ст. належало до парафії Богородицької церкви. Слід зазначити, що зв'язки між цими селами в цей час були значно тіснішими, ніж із Новими Петрівцями, хоча в останньому існувала з 1746 р. церква Покрови Пресвятої Богородиці. Тут, мабуть, відігравав свою роль той факт, що відстань до новопетрівської церкви була більша, ніж до лютізької.

Де ля Фріз. Лютіж

Де ля Фріз у своєму Описові створює узагальнювальний портретний образ жителів нашого регіону: «Мешканці Київської губернії належать до білої арабсько-європейської раси, яку називають кавказькою. Лицевий кут у них становить 85–90°. Вони мають такі риси: обличчя овальне, білого кольору, у селян воно майже завжди засмагле під дією вітрів та сонячних променів. Рот не надто великий, не дуже виступаючий, губи рідко товсті, кістки вилиць мало випуклі, зуби звичайно добре поставлені симетрично й вертикально, звідки й здатність легко вимовляти літери Р і Ж, чого не мають деякі інші народи, зуби у яких мають косий нахил. Щоки рум'яні. Голова звичайно має нормальні пропорції і часто трапляються обличчя, красиві у своєму роді. Волосся як у чоловіків, так і у жінок частіше русяве, аніж чорне або світле, очі переважно не чорні, а блакитні й сірі. У чоловіків брови й борода переважно густі, вони носять вуса, бороду – лише дехто з літніх чоловіків. Зріст високий, особливо в жителів південної частини губернії. Більшість чоловіків мають атлетичну будову, міцні кінцівки; коли їх забирають на військову службу, вони стають добрими солдатами, набираючи войовничого вигляду; найбільш придатні до кавалерії, оскільки з дитинства при звичаєні до коней, через те часто

потрапляють у добірне військо ... Селяни Київської губернії розмовляють малоросійською мовою ... [32, Т. 1. С. 25]. Перечитуєш цей опис, і твоїй уяві виникають знайомі обличчя земляків, добре відомих і менш знаних петрівчан.

Зустріч козака

Не менш цікавими є й етнографічні описи самої житлової частини будівлі – кімнати. Майже в усіх будинках вона була одна, у ній стояла велика піч для приготування їжі та відпочинку старих і дітей. Бувало, що в одній кімнаті жили дві сім'ї. Це частіше траплялося, коли хтось із старших синів одружувався. Біля пічки був прибудований піл, обладнаний жердками, на яких висів верхній одяг. Такою була й наша хата та оселі багатьох наших родичів та знайомих. Лише пізніше піл замінили ліжками, а жердини шафами для одягу.

Дослідник звертає увагу ще на одну побутову деталь сільського життя. Узимку та ранньою весною, коли ще буває холодно,

народжуються телята, вівці, кури, гуси й часто весь цей молодняк розміщувалися у хаті біля порогу, що створює не лише незручності, а й порушує санітарний порядок неохайністю.

Особливе місце в описах Де ля Фріза посідає внутрішнє вбрання кімнати. Коли він уходив до житлового приміщення – кімнати, то завжди помічав у кутку проти дверей грубо намальовані образи святих у більшій чи меншій кількості [32, Т.1. С. 154], які були прикрашені природними засушеними квітами і білим вишитим червоним візерунком рушником.

Це місце для родини святе, тут члени сім'ї моляться. У кутку перед іконами стоїть стіл, застелений білою грубою чистою скатертиною, під якою лежать ніж, хліб і сіль, який пропонується кожному сторонньому, хто заходить до хати. У деяких будинках замість стола стоїть скриня, де зберігають селянський одяг. Уздовж стін установлені довгі лави, де сидить сімейство й гості. Інколи трапляються стільці, а також шафа для посуду, який був переважно простої гончарної роботи.

Кімната хати на Київщині

Хоча у зв'язку з тим, що поруч була Межигірська фаянсова фабрика, у селах як Старопетрівського товариства, так і в Нових Петрівцях був посуд і фабричного виготовлення, який більше використовувався для прикрашання оселі. Ложки були дерев'яні, а

виделок майже ніде не траплялося. Біля дверей завжди стоїть діжка зі свіжою водою для домашнього вжитку.

У Де ля Фріза знаходимо й досить точні описи одягу, характерного для Нових і Старих Петрівець, Вишгорода і Лютежу. Автора цієї праці вражає статність чоловіків, красу яких доповнює одяг: високі чорні смушкові шапки, а також широкі і довгі свитки, пошиті з польського темного, сірого або білого сукна. До речі, цей вид одягу відомий ще з часів Київської Русі. Позаду прикріплений каптур для захисту голови й обличчя від дощу й вітру. Часто цей каптур-капюшон служив чоловікам у дорозі замість мішка для хліба.

Взимку чоловіки носили під цією свиткою овечий кожух, який захищав їх у морози та в заметіль. Коли він новий то білий, а згодом ставав сірим. До кожуха прикріплювали великий чорний зі смушку комір, який захищав від холоду. У зв'язку з тим, що кожухи не мали ґудзиків, то їх поли стягували поясами з тканини чи сплетеними з вовни й пофарбованими в залежності від місцевості у відповідний колір: червоний, зелений, синій тощо. У Старопетрівської общини кожухи були червоні.

*Peasants des villages Staiki, Tcherniakow, Oboukhov, Vieliko Bougaiewka, Sieto-
Pawlowski, Staro Pukowski, district de Kiew.
Крестьяне селениях Стайковскаго, Черняковскаго, Обуховскаго, Бугаевс-
каго, Петро Павловскаго, и Старо Петровскаго, Киевскаго уезда.*

Мешканці Старо-Петрівського товариства

Поселяне

Старо Пешовського и Дымерського обществъ.

Майже всі чоловіки нашого регіону носили чоботи, а влітку – лапті або постолі.

У жінок головні убори різні, залежно від віку самої жінки: так, в одружених старших жінок були очіпок чи хустка. Але коли жінки йшли на свята до церкви, то майже усі пов'язували голову рушничоподібною простою мусліновою наміткою, поєднуючи її з очіпком чи хусткою, кінці якої спадали нижче пояса, а в інших випадках зав'язували волосся китайчитими поцяткованими великими квітами, які купували на ярмарках. Дівчата також пов'язували голову хустками, але часто ходили з непокритою головою, волосся заплітали й закручували його різнокольоровими яскравими стрічками, що звисали донизу. Важливим елементом головного убору були також квіти, які прикріплювали на волоссі. Це переважно півонії, червоний мак, різні польові квіти в залежності від пори року. Але коли їх не було, то їх замінювали зеленим барвінком і гіллячками червоної калини або паперовими різнокольоровими квітами.

Українка біля тину. Худ. Ілля Рєпін

Важливим елементом убрання одружених жінок були намиста чи буси з металевою іконкою, сережки й персні з простими камінцями.

Серед видів іншого жіночого одягу слід назвати довгі свитки з сукна, виготовленого з вовни, по краях обшитої чорною або блакитною тасьмою. У нашому регіоні жінки також носили кофтинки, пошиті зі смугастого чи з візерунчастого ситцю, прикрашені яскравими квітами. Ці кофти доходили до колін і мали короткі рукави. Спідниці шили або з картатої тканини, або з тканини зі смугами з різними візерунками, вишитими чорними, жовтими, білими, синіми, червоними вовняними або лляними нитками. Матеріал цей виготовляли самі жінки в багатьох селах, а тому цю тканину називають ще народною, або національною.

В околицях Києва, тобто в нашому регіоні, жінки носили також гарні ситцеві спідниці яскравих кольорів. Матеріал купували в Києві та на різних ярмарках. Спідниці й фартухи теж шили з подібного ситцю чи сукна синього або червоного кольору, яке вони самі виготовляли й фарбували.

У свята дівчата носили білі тонкі сорочки з довгими й широкими рукавами, прикрашеними великою кількістю червоних візерунків.

У селах, ближчих до Києва, зазначає Де ля Фріз, помітно більше порядку, елегантності, вишуканості у стосунках між селянами. Жінки завжди носили звичайні чоботи, а в заможних сім'ях одягали чоботи з червоної чи жовтої юхти [Зразки одягу. Т. 1. с. 44].

Основною їжею жителів сіл Нових і Старих Петрівець, Вишгорода та Лютежа був житній, гречаний чи ячмінний, а у святкові дні пшеничний хліб, борщ із салом або свининою. Рідше їли яловичину, у вихідний день (неділю) бувала, крім свинини, баранина. Багато їли картоплі, яку вирощували скрізь, особливо на піщаному ґрунті, гречану та просяну кашу, галушки, приготовані із гречаного чи пшеничного борошна, заправленого яйцями, молоком або сиром. Дуже пильно дотримувалися посту, і тому вживали олію конопляну, лляну чи з дикої ріпи. Заможніші люди їли солону або суху рибу.

До основної їжі селян належали горіх, боби, кукурудза, часник, цибуля, свіжі й солоні огірки. Хліба та іншої їжі завжди було вдосталь, до того ж гарної якості, хоча все залежало від урожаю, тобто від погоди. Тоді картопля ставала основним продуктом. На жаль, бували й неврожайні, засушливі літа, коли жителі сіл уживали в їжу багато різних рослин, грибів та ягід. Розповідаючи про побут селян, Де ля Фріз, як лікар, говорить і про різні хвороби, які бувають від недоброякісної їжі та від того, що в хліб та каші потрапляють чорні ріжки, що ростуть на колосках жита, або в просо потрапляють зерна блекоти. І дослідник не лише застерігає, а й дає поради.

Із напоїв селяни вживали горілку, пиво, а інколи мед (медовуху). Але пили мало, бо напої були дорогі та низької якості. А тому Де ля Фріз радить готувати не дуже популярний на Київщині квас, бо він корисний, оскільки запобігає декільком хворобам, і його можна пити навіть там, де вода неякісна. Горілку переважно пили у святкові дні, на весіллі, похороні тощо, і в цих випадках

бувало багато нетверезих людей. Але, зауважує автор праці, узагалі пияцтво значно зменшилося з часу запровадження належних заходів.

У кожному повіті та старостві жителі дотримувалися вироблених і утверджених протягом значного часу різних звичаїв, коли треба починати і закінчувати польові роботи. І кожен день тижня мав свої прикмети. Ніколи не починали важливу роботу в понеділок. В інші дні було чітко заведено, коли сіяти жито, пшеницю та як їх збирати, коли розпочинати будувати дім чи здійснювати якусь іншу важливу справу.

*Cérémonies des noces chez les paysans du district de Yassikow, Gouvernement de Kiew
La mise de la mariée sur le tapis est le futur, avec le pain et le sel, elle a enlevé sa robe à l'envers.*

*Свадебни свідки у крестлянъ Василковскаго уязва, Киевскоі губерніи.
Жениха идуци, аго къ невесткѣ встругають, мать невестки съ хлѣбомъ и солю, въ шудѣ двѣврыжной наизнанку.*

У селян були популярні й різного роду замовляння: від грому й блискавки, від пожежі, на врожай, на дощ у засушливий час, падіж тварин тощо. Жителі села Нові Петрівці, як і інших суміжних сіл, дотримувалися народних методів лікування, а також певних звичаїв, зокрема проведення весілля. Його детальний опис від сватання і до завершення з піснями, приповідками, примовками подає у своїй праці дослідник. Описане весільне дійство – це ціла драматично-музична вистава, яка засвідчує талант україн-

ського народу. У кожному регіоні є якісь свої унікальні деталі цього дійства, але загалом Де ля Фріз подав типовий опис того, як відбувалося весілля в більшості сіл.

Українське весілля. Худ. М. К. Пимоненко

Крім весільних, у свята співали пісні різних жанрів: побутові, ліричні, любовні тощо, зокрема такі: «Пішов я раз на улицю / І тепер вже каюсь, / Улюбився у дівчину, / Що во сні жахався ...»; «З того часу як женився / Я ніколи не журився, / Ой чук Тетяна / Чорнобрива кохана!..»; «Ой Зіймко, Зіймко та два місяці ясни, / Ой мандрували два козаченьки красни»; «Ой с під низу та і с під лиману / Та вітер повіває, / Там Мазепа Палія Семена / На охоту й визиває» та ін.

Крім виконання пісень у будинках та в корчмі в зимовий час, весною та влітку перед хатою збиралася молодь, приходили музиканти й утворювали оркестр із двох скрипок, цимбал, решета. Отримавши певну суму грошей, супроводжували танці музикою. Люди старшого покоління сідали на землю недалеко від танцюючих і так безмовно сиділи довгий час. Діти могли грати у «короля

і циган», «хрещика», «ворона і гусей». Узимку спускалися із гірки на маленьких санчатах униз.

Якщо говорити про громадський побут селян, то слід зауважити, що в кожному селі було місцеве управління, яке складалося із очільника – сільського старшини, який підпорядковувався окружному начальникові; виборних, які розбирали різні спірні справи, а також збирача грошових податків двічі на рік за оплату державних податків та інших казенних зборів у залежності від сімейного достатку; старости; наглядача магазину. Староста міг збирати сільську громаду для вирішення важливих питань.

Селяни в громаді, крім прізвищ своїх предків, носили також прізвиська, деякі з яких виникали як спогад про якусь витівку або як насмішка над особливою зовнішньою рисою, і це прізвисько часто замінювало родове прізвище.

Селяни нашої місцевості переважно займалися хліборобством, городництвом, гончарством та різними промислами. Крім цього, жителі села Нових Петрівців працювали на фаянсовій фабриці та на чотирьох цегельних заводах. Але цей перелік професій тутешніх мешканців може бути розширений. Усе залежало від здібностей жителів села, їхніх сімейних традицій, умов для трудової діяльності тощо.

Де ля Фріз, розповідаючи про сільських жителів Київського регіону, відзначає такі їх риси: вони мирного характеру, добродушні, при повному розумі, набожні, не люблять розпустити, доброзичливі, гостинні, не глузливі, не чинять образ своїм сусідам. Правда, інколи бувають ліниві та пиячать. Бажання їхні обмежені, журба, туга не довга, а це сприяє їхньому довголіттю. Переважно селяни неписьменні, хоча в деяких селах були початкові школи, у яких навчання тривало російською мовою. Частина дітей села Нові Петрівці навчалася в школах Межигірського монастиря та фаянсової фабрики, про що розповімо далі.

Увесь матеріал, який поданий тут у відповідності до записів Де ля Фріза, як свідчать пізніші дослідження, повністю достовірний. Учений досить точно відображає як характер життя селян

регіону, їхні характерні особливості, так і трудові заняття та народні традиції.

Звичайно, з цих загальних характеристик ми вибирали ті, що притаманні для нашої місцевості, зокрема й села Нові Петрівці. І перед нами виникає образ жителя села того далекого історичного часу – XVIII – середини XIX ст. Але цей образ не повний, бо село постійно переходило то у власність чи підпорядкування Межигірського монастиря, то ставало державним, то належало до Межигірської фаянсової фабрики, і це накладало свій відбиток на внутрішнє життя селян, на формування їхніх звичаїв, традицій, професійних трудових навичок та й на відносини між людьми. Але ті риси, на які вказує Де ля Фріз, характерні були й для жителів села Нові Петрівці.

Де ля Фріз нічого не говорить про земельні наділи селян. Як відзначають історики, вони були невеликі, бо орної землі в селян Нових Петрівець, як і Старих Петрівець та Лютежа, було небагато. Із селян, крім подушного податку, стягували також оброк, так звані «земські» (на утримання поштових шляхів, опалення і освітлення) і «мирські» (на платню сільським виборним, на сільське діловодство, на збори) [33, с. 108].

Протягом другої половини XVIII ст. і першої половини XIX ст. царський уряд неодноразово збільшував податки з державних селян. Так, у 1760 р. оброчний податок був збільшений з 55 коп. до 1 крб., у 1768 р. до 2 крб., а в 1783 р. – до 3 крб. У XIX ст. усі губернії щодо розміру оброчного податку розподілялися на 4 класи. Державні селяни належали до 1 класу й платили оброчного збору по 5 крб. 10 коп. з душі [33, с. 108].

Хоча наступного року виникали недоїмки, платежі були збільшені до 10 крб., але ті селяни Нових Петрівець, що працювали на Межигірській фаянсовій фабриці, були звільнені від податків, бо згідно з царським указом Павла I за них платив київський магістрат.

Місцеві селяни обробляли землю у XVIII та на початку XIX ст. плугами за допомогою коней чи волів, або ралом, шестизубою бороною. Обмолочували зерно ціпами. Урожайність зерна залежала й від землі та від системи землеробства, яка була, на жаль,

недосконалою, залежала від погоди тощо. Часто були неврожайні роки, а це призводило до голодування людей та падежу тварин.

Селяни могли вирощувати городні культури (цибулю, огірки тощо, а також ягідні сорти) і продавати їх на ринку в Києві. Це давало певний прибуток.

З давніх часів у Нових Петрівцях займалися бджільництвом, бо треба було постійно мед, віск віддавати до монастиря. Відомо, що й по всьому Київському повіті було у 1806 р. до 200 пасік, у кожній з яких було від 30 до 500 вуликів [33, с. 257]. Проте в подальшому цей вид діяльності на селі зменшився.

У Нових Петрівцях спостерігається поєднання натурального землеробства з домашніми промислами, зокрема виробництвом гончарного посуду та випалюванням цегли. У Старих Петрівцях займалися випалюванням вугілля, гнали смолу та дьоготь [33, с. 266].

*Горни для випалювання цегли-межигірки.
Нові Петрівці*

Гончарі з Нових Петрівців самостійно збували свій товар на місцевих торгах, ярмарках. Коли в покупця не було грошей, то він міг виміняти певний посуд на зерно. Так, полив'яний горщик могли віддати за таку ж кількість пшона або пшениці, великий горщик – за таку ж кількість жита [34].

У селі значно розвивається цегельна промисловість. Деякі петрівчани виробляли будівельну цеглу, а інші – малу, що мала назву «межигірка». Вона випалювалася в спеціальних печах, які будувалися в кінці огороду біля хати.

Як відзначав у своїй праці київський губернатор Іван Фундуклей, виробництво цегли на київських цегельних заводах було недостатнім, а тому цеглу завозили з сусідніх сіл, зокрема Нових Петрівців. Робили в селі й цеглу «посадку» з вогнетривкої глини для використання усередині хатньої печі, де готували їжу. Черинь ставала гладенькою, рівною, і горщики плавно пересувалися до вогню.

Як бачимо, життя селян Нових Петрівців, які були залежні від Межигірського монастиря, а на початку XIX ст. – від фаянсової фабрики, розподілялося між виконанням примусових чи обов'язкових робіт та власним часом, пов'язаним із домашнім господарством. І тут уже все залежало від уподобань господаря: займатися сільським господарством чи промислами. Як би не було важко працювати на монахів чи заводчика, але селяни Нових Петрівців ніколи не були кріпаками й не працювали на поміщика, їх не могли продати, обміняти на собаку чи коня, як це було в інших селах Київщини, Чернігівщини тощо.

НОВІ ПЕТРІВЦІ ТА МЕЖИГІРСЬКА ФАЯНСОВА ФАБРИКА

3 липня 1798 р. російський імператор Павло I видав указ про відкриття в Межигір'ї фабрики фаянсових виробів. Заснування такої незвичної фабрики було пов'язано з відкриттям на горі Виноградній у Нових Петрівцях знаменитих порцелянових та фаянсових глин. З цих глин німецький майстер Христофор Краніх зробив декілька чашок і чайників та продемонстрував їх у Санкт-Петербурзі імператриці Катерині II, яка загорілася ідеєю відкрити в Межигір'ї спеціальну фабрику, бо в Росії їх у цей час було дуже мало й такий посуд переважно завозили з-за кордону. До фаянсової фабрики в 1796 р. були приписані жителі сіл Нові Петрівці й Валки.

Київський магістрат уже приступив до облаштування фабрики на місці постраждалого від пожежі монастиря, виділивши 200 тис. карбованців із сум будівельного капіталу. Селяни Нових Петрівець виконали значну роботу під керівництвом відомого митця, архітектора Андрія Меленського, з упорядкування території, відбудови келій та двох кам'яних храмів: соборного Спасо-Преображенського та надбрамного Петропавлівського.

В указі Павла I зазначалося, що фабрикою мала управляти Київська міська дума. Крім цього, рекомендувалося дібрати для фабрики з селян казенного села Петрівці робітників, які знаються на виробництві глиняного посуду, а також хлопчиків для навчання, при цьому не роз'єднуючи їхні сім'ї [35]. Крім цього, додавалося, що робітники й підготовані учні будуть отримувати річну оплату по 36 крб. і за усіх приписаних податки платитиме Київський магістрат. Усього було приписано з Нових Петрівець до фабрики 228 осіб та

пізніше із села Валки ще 148 душ. На фабриці працювало приблизно 30 вільнонайманих фахівців.

У царському указі також зазначалося, що фабриці відводилося 4002 десятини лісу та 2087 десятин землі з селами [36].

Необхідно відзначити, що в Київській губернії стан фабричних казенних селян існував лише у двох селах – Валки та Петрівці. Вони розподілялися на дві групи – майстрові і поденники. Перші постійно працювали на фабриці, отримували заробітну плату, або місячне жалування 3–7 крб. сріблом. Поденників використовували лише три дні на тиждень на різні роботи на фабриці. Це могла бути заготівля дров, перевезення різних фабричних матеріалів або виробів. Зарплати вони не отримували. Це враховувалося в оплату податків за користування землею й садибою, яку вони будували чи купували самостійно. Ділянки орної землі могла виділяти й фабрика – 8 десятин на сім'ю як майстрам, так і поденникам.

У 1851 р. до Києво-Межигірської фаянсової фабрики було приписано вже 792 особи [33, с. 29].

На роботу, як указує дослідник Л. Похилевич, брали з 12 років, і працювали ці фабричні робітники від 5 год. ранку й до 12, а друга зміна – від 2 год. й до 8 год вечора. Жінок фабричні чиновники залучали лише влітку, під час заготівлі сіна та збирання врожаю, за що вони й отримували по 7,5 коп. на день. Фабричними селянами-поденниками керував староста, якого вони обирали. Крім цього, фабричні селяни звільнялися від усіх державних і земських повинностей і податків, поставки рекрутів, а також від постою солдатів у будь-який час.

Фабричні робітники, які безпосередньо працювали на виробництві, у зв'язку з тим, що вони мали справу з хімічними розчинами під час виробництва фаянсу, часто занедужували, особливо на хвороби легень.

У селі Нові Петрівці в XIX ст. не було лікаря, але на Межигірській фаянсовій фабриці був фельдшер. Однією зі страшних хвороб на початку XIX ст. була віспа. Перші щеплення в Росії зробив лікар з Англії Томас Димсдейл. І однією з перших, хто погодився це зробити, була російська імператриця Катерина II (12 жовтня 1768 р.). Почали також відкриватися «віспові будинки» не лише в

російських столицях та наближених до них містах, а й у Києві (1783 р.). А в 1815 р. був створений спеціальний комітет, який займався реєстрацією дітей та їхнім щепленням.

Як свідчать деякі статистичні дані, у Нових Петрівцях ця хвороба забирала багато дитячих життів. Так, у 1808 р. у списку померлих від віспи дітей був 21 запис, а в 1873 р. – 51. Вівся також облік дітей, яким було зроблене щеплення. Велику роль відіграв у цьому фабричний цирульник Сергій Старенький, який добровільно протягом 16 років здійснював щеплення дітям фабричних селян та селян державних сіл. За цю діяльність люди вимагали присвоїти йому звання фельдшера та нагородити його відповідною відзнакою. Довідка фельдшера свідчить, що було немало хворих фабричних дітей віком до 16 років. Помирали ж діти в ранньому віці не лише від віспи, а й від інших хвороб.

Межигір'я і Новопетрівський цегельний завод

Фабрика ж поступово розросталася, набирала потужності, і, відповідно, потребувала побудови нових корпусів. Для їхнього введення побудували цегельний завод під горою села Нові Петрівці біля самого берега Дніпра з піччю для випалювання цегли, сараями для виробництва та висушування цегли тощо [37]. У

центрі Межигір'я була зведена велика споруда з 20 кімнат, у яких робітники виготовляли посуд. Тут розміщувалися формувальні та точильні верстати, стелажі для просушування готових виробів.

Процес виготовлення посуду був досить складним. Робітники заводу, селяни з Нових Петрівців та Валків видобували глину на Виноградній горі 41 сажень заввишки. Крім цього місця, добували також білу фаянсову глину й на Петровій горі, яку відкрив у 1808 р. селянин Нових Петрівців І. Ільченко, за що був відзначений згідно з рапортом директора фабрика Київським губернатором. Спочатку зчищали поверхневий шар землі і діставалися до необхідної глини. Але цей процес був важким і незручним, бо цю роботу можна було виконувати лише влітку в бездощову погоду, бо після дощу шар глини розмокав, засмічувався. Тому з 1848 р. застосували внутрішній спосіб видобутку, тобто шахтовий спосіб [38].

Шар фаянсової й капсульної глини завтовшки 1 сажень (2,134 метра) пролягав уздовж усієї гори, починаючи з 11 сажнів від поверхні, і підіймався до висоти 30 сажнів над рівнем Дніпра.

Добуту глину возили на фабрику й зберігали в дерев'яній повітці або в іншому подібному цеху довжиною у 88 і шириною в 24 аршини з басейном для її промивання та замочування. Була також і спеціальна ступотовкальна, де 12 товкачів товкли перепалений кремій та інші матеріали, потрібні для утворення фаянсової маси. До речі, кремій завозили з Новгорода-Сіверського Десною та Дніпром. Цим же шляхом переплавляли плотами й ліс для палива. Невелику кількість каоліну, який був дуже дорогим, доправляли з Глухівщини. Млинарна машина стояла в спеціальному корпусі довжиною в 42, шириною в 21 аршин і за допомогою 8 пар каменів та кінської сили вона виготовляло глину для подальшого використання. Готову фаянсову масу обробляли в спеціальному цеху, де стояли гончарні круги для виробів різних сортів посуду. Були збудовані спеціальні сушильні та випалювальні печі – дві кальцинерні й одна для підготовки гіпсу.

На березі Дніпра був зведений мурований калійний корпус. У одному з приміщень була влаштована спеціальна кімната для майстрів і учнів з художнього оформлення посуду й виконання станкових робіт, а також окрема дерев'яна повітка для упакування посуду на продаж.

На території фабрики розміщувалися корпуси для проживання: цегельний (колишній корпус братських келій) для чиновників фабрики, а також невеликий новий дерев'яний флігель для підмайстрів.

1802 р. до Межигір'я прибув саксонський німець Християн Віммерт, який до цього проживав у Данії, замінивши на фабриці Іоганна Краніха. Майстер уже мав досить значний досвід роботи, бо його батько тримав у Данії порцеляновий завод.

Як указують дослідники, він значно покращив у Межигір'ї оформлення поверхні посуду кольоровою глазур'ю, яку винайшов і безпосередньо втілював у життя. Це сприяло подальшому розвитку фабрики.

Крім цегли різної форми для будівництва у Нових Петрівцях у спеціальній печі виготовляли так звану шамотну цеглу, яку робили з порошку товченої цегли та відходів межигірських білих глин і використовували для зведення вогнетривів.

Особливе місце посідала хімічна лабораторія, де удосконалювали фарби чи виготовляли нові. Оксид кобальту та реактиви виписували з різних країн Європи – Швеції, Англії, Франції, Німеччини, Голландії та ін., тобто з тих місць, де розвивалося фаянсове та порцелянове виробництво. Рецепти виготовлення кольорових фарб для оформлення посуду були засекречені, а сам процес виробництва підпорядковувався Міністерству внутрішніх справ.

На Межигірській фаянсовій фабриці з 1799 р. працювало всього 4 майстри, 3 з них були з Корецької порцеляно-фаянсової мануфактури, що функціонувала на Волині: Григорій Новицький – майстер, Ілля Самбірський – модельник, Петро Турчановський – технолог. Був запрошений і один іноземець, саксонець Тобіаса-Вах, що приїхав із Петербурга. Усі вони навчили 12 учнів з петрівчан своєї майстерності.

Але фабрика потребувала технічного удосконалення та будівництва нових приміщень, особливо після пожежі 1810 р. Так, у 1815 р. був збудований випалювальний мурований корпус, а 1816 р. побудовано муровану двоповерхову будівлю в стилі класицизму для 84, а пізніше 96 формувальних верстатів. Будівельні роботи виконували переважно селяни Нових Петрівців.

Але виникла проблема з випалюванням посуду, покритого глазур'ю. Приїзд «живописного майстра» Християна Гауха сприяв розв'язанню проблеми і покращенню виробництва. Крім цього,

знайдені в процесі експериментів винаходи майстра Григорія Новицького теж посприяли випуску якісного різнокольорового посуду: білого, кремового, коричневого. Результат був показовим: із 2000 зразків випалюваного посуду лише 50 виробів бракувалося.

Після того, як Х. Краніх не виконав контракту на розширення фабрики до 150 робітників, його звільнили, і 5 квітня 1804 р. посаду керівника обійняв Григорій Новицький. Але 1807 р. він перейшов на фабрику графів Браницьких у селі Дибинці. На його місце 29 вересня 1807 призначили головного майстра і модельника фабрики київського міщанина Іллю Єрмоленка [5, с. 52].

Як указує дослідниця Н. Острах, у цей час використовували для виробів різного посуду 4 види вогнетривких глин, які видобувалися як у Межигір'ї, так і в Нових Петрівцях: «тиглева» на Виноградній горі; «мертвиця» (відмочена фаянсова глина); «лісуха», пласт якої знаходився над фаянсовою глиною, та глей, що залягав поверх «лісухи» [39].

Хоча пожежа 1810 р. і порушила нормальне життя на фабриці, згодом усе було відбудоване чи добудоване, і вже на початку 20-х років XIX ст. на виробництві працювало 22 майстри, 40 робітників та ще 40 учнів навчалося майстерності. У 1820 р. на фабриці працювало 152 особи з мешканців села Нові Петрівці [40].

Як свідчать архівні матеріали, у 1821 році, наприклад, лише одного сімейного роду Кацімонів працювало 9 чоловіків, зокрема: Єрофей Кацімон трудився в друкарській майстерні, Микита Кацімон – при випалюванні піску та алебастру, Тарас Кацімон упакував готовий посуд, Максим та Павло Кацімони працювали токарями, в сушильці – Захарій Кацімон, при друкуванні посуду – Олексій Кацімон, Карпо та Андрій Кацімони були поденщиками.

ХУДОЖНИКИ МЕЖИГІРСЬКОЇ ФАБРИКИ

Серед робітників із села було чимало молоді, яка мала нахил до живопису, а також гончарства. Цих хлопців зараховували до школи майстрів. Майстри фабрики Християн Краніх, Християн Гаух, Григорій Новицький, Ілля Самбірський, Петро Турчановський докладали багато зусиль, щоб навчити нове покоління фаховій роботі на фабриці. Собі на зміну вони підготували юнаків із Нових Петрівцеь. Зокрема, про *Іллю Самбірського* у «Словнику художників України» (К., 1973) сказано, що він був сином гончаря з м. Самбора (нині Львівська область), учився майстерності на модельника на заводах Франції і, повернувшись додому, працював на Корецькій фабриці майстром. А згодом перейшов на Межигірську фабрику. Як майстер він орієнтувався на традиції західноєвропейського класицизму, про що свідчать його столові сервізи.

Прекрасним майстром став юнак родом із села Нові Петрівці *Семен Шевченко* (рік нар. невід. – бл. 1863), якого віддали 1799 р. на навчання в Межигірську фаянсову фабрику до німецького скульптора Тобіаса-Ваха. Провчившись три роки, з 1802 р. С. Шевченко працював спочатку підмайстром у талановитого модельника Іллі Самбірського, а з 1811 р. – у «секретній лабораторії» дуже знаного майстра з лазурі саксонця Християна Віммерта, який отримав блискучі професійні навички на батьковому порцеляновому заводі. Семен Шевченко був дуже спостережливим учнем, тому здобув багато нових знань із того, про що розповідав майстер, ділячись деякими секретами своєї творчості.

С. Шевченко в лабораторії вивчав також особливості поливи, самостійно шукав нові рецепти виготовлення фарб і закріплення їх під час поливи та випалювання порцелянових виробів з різними кольоровими малюнками. Майстер особливо любив працювати із зеленим кольором.

С. Шевченко
Вакханка
(Дівчина з виноградом)
Скульптура. 1852 р.

С. Шевченко
Євхаристична посудина
«Всенощник»

Семен Шевченко займався також виготовленням моделей великих сервізів, ваз, а пізніше декоративних тарілок з ліпними портретами Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша, Дж. Гарібальді. Йому належать і статуетки «Зима», «Дівчина з виноградом» та інші, у яких помітне поєднання елементів класицизму та народно-декоративних мотивів.

*1840-і – 1860-і роки Межигірські тарілки з
портретами П. Куліша і Т. Шевченка*

Разом із Семеном Шевченком у Тобіаса-Ваха навчався майстерності і юнак із Нових Петрівців Микита Калитенко, який згодом працював підмайстром у модельника Іллі Самбірського і розписував посуд.

У деяких учнів цієї школи мистецтва спеціалізація була вузькою. Так, односельць попередніх учнів Т. Страдний займався добором фарб для друку, а І. Бабенко готував фаянсову масу.

У 1822 р. Межигірська фаянсова фабрика з приписаними їй землями і селами перейшла у відомство кабінету імператора, були затверджені нові штати та їхня оплата як для фабричних робітників, які постійно працювали на виробництві й отримували заробітну плату, так і поденників, яких використовували для заготівлі дров і глини тричі на тиждень, а в літній час на сезонних роботах. Якщо вони пропускали якісь дні для власної роботи, то відпрацьовували їх у несприятливі дні року [41].

Для всіх сільських хлопчиків із закріплених за фабрикою населених пунктів відкрили 1826 р. школу «для навчання мистецтву, зокрема особливостям живопису, прилаштованого до заводського виробництва». На її підтримку було виділено 1790 карбованців 72 копійки. Кожному з учнів, починаючи від дня народження, виділявся 1 крб. сріблом на місяць з тим, щоб перед вступом у школу ці гроші можна було використати для купівлі шкільного одягу.

У школі давали загальну початкову освіту. Тут дякон та монахи вчили читанню, чистописанню, рахуванню та Закону Божого. Навчання було російською мовою. Учителем у цій школі з 29 вересня 1826 р. був священник Спасо-Преображенського собору Симеон Лободовський, також знайшли і ще одного вчителя із відповідною освітою. Згодом школою опікувався протоієрей Петро Лончковський та священник Григорій Абрамович. Учні мали свою форму, до якої пришивалися срібні та золоті петлиці, які засвідчували рівень успішності. Кількість учнів була різною. Так, у 1844–1945 рр. у школі навчалося 20 учнів – дітей майстрів та петрівчан.

У 1817 р. після закінчення Академії мистецтв у Петербурзі і отримання атестату гравера 14 класу на фабрику приїхав *Дмитро Іванович Степанов* (1800–1856), який очолив граверну майстерню. Художник змінив малювання кожного виробу окремо на вигравіювання на мідній дошці малюнка з подальшим його механічним друкуванням на фаянсі, що прискорило випуск продукції з одним і тим же зображенням. Він займався розробленням малюнків, що складалися з рослинного та квіткового орнаменту, а також жанрових сцен, якими оздоблювалися тарілки, вази, столові сервізи, келихи, а також вироби побутового посуду. Завдяки йому в школі з 1826 р. почали викладати спеціальні предмети з модельної та живописної спеціальності [42]: *рисунок, живопис на порцеляні та склі, креслення, гравірування, ліплення.*

Степанов Д. Тарілки з видами Межигірського монастиря та Золотих воріт

Степанов Д. Тарілка з видом села Обухівка

Степанов Д. Тарілка з малюнком на сюжет байки Лафонтена

У зв'язку з цим термін навчання був продовжений до 4 здвоєних років: 2 перших роки – загальне освітнє навчання, 2 останніх – спеціальне. Діти складали щорічні екзамени, а з малювання – щомісячні. Після успішного завершення в школі була практика зі спеціальності під керівництвом майстрів. Здібних до малювання допускали до розпису посуду. Вони ставали майстрами. Інших хлопців призначали для вироблення моделей, до токарної справи чи іншого майстрування. На момент завершення навчання їм було вже по 16 років.

Серед учнів Дмитра Степанова були й діти робітників села Нові Петрівці: Федір Бабенко, Яків Богдан, Михайло Веремієць, Прокіп Грунченко, Єрофей Кацимон, Василь Коломієць, Ісакій Комісаренко, Кузьма Корнійченко, Іван Смирнов, Макар Сусенко, Іван Шупик, Кирило Яцина та інші, які залишилися на фабриці рисувальниками. Особливо виділялися П. Грунченко та Ф. Бабенко, які представили 40 примірників власних малюнків.

Художник Д. Степанов навчав своїх учнів оригінальній техніці «одрукування», яка передбачала створення малюнку на металевій дошці, що покривалася фарбою. Потім на її малюнок накладався зволожений папір, який переносився на поверхню необхідного виробу. І таким чином зображення тиражувалося на декілька тисяч виробів.

Їхній учитель поступово розширював сюжети малюнків і створив близько 200 оригінальних гравюр, які було відтворено на фаянсі: «Чотири пори року», «Золоті ворота у Києві», «Дзвіниця Києво-Печерської лаври», «Київський університет», «Хрещатик», різні краєвиди України, зокрема Межигір'я та Обухівки (садиба відомого письменника XVIII ст. В. Капніста). Це вплинуло й на різноманітність сюжетів у творчості його учнів-петрівчан.

У школі основні спеціальні предмети викладали майстри фабрики Григорій Новицький, скульптор та майстер із виготовлення моделей Семен Шевченко, живописці Фелікс Турчановський з Києва, Дмитро Степанов, Ілля Меркелов, Іван Мартинов, Никифор Філіпов, причому останні три були направлені до Межигір'я з Імператорського порцелянового заводу.

У період від початку 1820-х до 1850-х рр. виробництво фаянсу досягло найбільшого розвитку. Виготовляли різноманітний

асортимент посуду, а також статуєтки, вази, сантехнічні вироби тощо. Були й спеціальні замовлення, коли до столового гарнітуру входило 224 фаянсові вироби, а до фамільного – 342 одиниці.

У 1829 р. на виставці в Санкт-Петербурзі вироби Межигірського заводу були визнані найкращими в усій Російській імперії. Якщо говорити про стильові особливості цих виробів, то здебільшого простежуються традиції фаянсу Англії та інших країн Західної Європи, канони ампіру (пізнього класицизму), продукція характеризується простотою та спокійною врівноваженістю [43, с. 40], винятковою вишуканістю і святковим характером. На відміну від англійського фаянсу, межигірський був теплим, про що свідчать орнамент і кольорові відтінки поливи.

Вироби Межигірської фаянсової фабрики

Ваза. Перша третина XIX ст. Києво-Межигірська фаянсова фабрика (1798–1877). Фаянс, кольорова полива; рельєф, друк.

*Вазочка канфароподібної форми, 1849 р., інв. № К–1094
Нац. музей історії України.*

Серед учнів Семена Шевченка були Леонтій Бігуновський, Петро Волошин, Давид Парилов, Афанасій Шупик [83].

Посуд та різні межигірські вироби вражали як своїм кольором, так і оздобленням, малюнками, оригінальним орнаментом у вигляді листя винограду, хмелю, дуба, ожини, ліщини, смородини, дзвіночків тощо [44].

Ілюстрації на тарілках постійно змінювалися. Багато чого залежало й від подій, які відбувалися у державі. Так, події 1812–14 рр., пов'язані з війною з наполеонівською Францією, вплинули на виготовлення серії «військових тарілок» із зображенням у парадній формі російських полководців: М. Кутузова, П. Багратіона, П. Вітгенштейна, Д. Давидова тощо.

А в 1811–30 рр. випускали тарелі з жанровими сюжетами на тематику байок І. Крилова «Лисиця та виноград», «Лисиця та журавель», «Вовк та ягня», «Лисиця та ворона» тощо. Була випущена серія тарелів із зображеннями Києва та його околиць із орнаментальними композиціями. Серед цих оригінально оздоблених межигірських виробів були й оформлені петрівчанами.

У другій половині 1830–1858 рр. межигірські майстри фаянсових виробів почали відходити від класичних форм, про що свідчать масивні вази, чаші, які були перевантажені декором еkleктичного характеру з зображенням фантастичних тварин. І як стверджує один із дослідників, тут поєдналися різні стилі: класицизм, неоготика, неоруський. І таким чином з'являється еkleктика. Але необхідно зазначити, що вона була своєрідна. Це не лише механічне поєднання різних стильових елементів, а й використання нетрадиційного й незвичного обрамлення малюнка, коли вироби обвивають змії або різні фантастичні створіння, а ручки ваз подані у вигляді маскаронів, собак тощо, великі вази обплетені численними стилізованими рослинними орнаментами, декор доповнювався високохудожніми скульптурними прикрасами [43, с. 41].

Характерним для межигірських майстрів, художників було й звернення до українського декоративного мистецтва, зокрема, гіпюру, який помітний на тарілках, салатницях, соусницях, кошниках для ягід та фруктів тощо.

У 30–40-х роках на фабриці працювали молоді талановиті художники, колишні учні з сіл Нові Петрівці, Валки: Платон Галицький, Каленик Кацимон, Василь Коноваленко, Іван Коноваленко,

Яків Ніколаєнко, а також відомі майстри-друкувальщики й обпалювальщики друку Гордій Бабенко, Федір Барсук, Єлисей Коломієць, Олександр Коломієць, Іван Корнійченко, Григорій Мовчун, Артем Правдивий, Тимофій Самойленко, Андрій Старенький і Андрій Тищенко [84, ЦДІА, ф. 581, оп. 1, спр. 174].

Ваза для супу (теріна) з родинного сервізу Кушельових. Межигірська фаяносова фабрика 1820-ті – поч 1880-х рр. Зібрання Національного музею історії України. Друкований орнамент і герб на посудині виконав Дмитро Степанов

Розширився й асортимент виробів. Так, персонний сервіз міг налічувати від 12 до 80 виробів, до складу яких входили блюда різних форм: чайні, кавові, столові частини з тарілками й напівтарілками, тиглі, менажниці, паштетниці, чаші крему, глеки для киселю та квасу, компот'єри, морозивниці, форми для бланманже, для десертів: сухарниці, хлібниці, вази для фруктів, розливні ложки, бульйонні чашки, підставки для ножів та інших кувертів, корки для пляшок, попільниці, чашкові та пляшкові передачі, форми для цукрових голів, дитячі сервізи, чайні ситечка й блюдця. Крім цього, робили різноманітний кухонний посуд – каструлі, пательні, ринки, сирні дошки тощо.

Асортимент виробів розширювався й за рахунок виробництва предметів іншого призначення, зокрема церковного (лампади, чаші для омовіння, кубки для причастя, пасхальні яйця з оригінальними малюнками, хрести, свічники тощо), аптекарського, сангігієнічного, а також аксесуарного й галантерейного начиння [5, с. 57].

Перечитуючи все це, ми навіть не уявляємо, що до всіх цих виробів, їхнього оздоблення причетні були й петрівчани, які закінчували своє навчання в школі, набували в майстрів практичного досвіду й самі ставали майстрами та досвідченими працівниками. А якщо врахувати й перші кроки процесу створення посуду, добування відповідної глини, доведення її до стану належної виробничої маси, то роль петрівчан у виробництві фаянсу стає дійсно чималою. Тож інформацію відносно виробничого процесу на Межигірській фаянсовій фабриці тут подано не випадково.

Мешканців Нових Петрівець турбувала ще одна важлива річ – здобування знань для їхніх дітей, і не просто знань, а професійних, які забезпечували їм роботу, достаток.

У 1874 р. дітей у школу на фабриці приймали уже не з 10, а з 13 років, і навчалися вони уже не 6, а всього 3 роки. Серед навчальних предметів було читання, письмо, математика, Закон Божий, основи малювання. Але основну увагу в школі приділяли малюванню, гравіруванню й ліпленню. На останньому році навчання учителі забезпечували розвиток тих практичних навичок, до яких мали нахил учні, за допомогою яких вони могли спеціалізуватися. Кожний навчальний рік завершувався екзаменом. За виконану роботу учням платили. Це їх особливо заохочувало. І

чим кращою, цікавішою вдавалася робота, тим її ціна була вищою. Кращих учнів після завершення навчання переводили в майстри, інших могли залишити на повторний рік. У залежності від достатку фабрики відбувався й набір до школи.

Чим кращі були успіхи на фабриці, чим більше вироблялося товару різного асортименту, – а межигірський посуд завжди користувався попитом у знаменитих родинах не лише у Росії, а навіть і в Західній Європі, – тим більше збагачувалося село. Як свідчать історики, селян приваблювала робота на фабриці, хоча вона часто була важка та шкідлива, бо їхня праця досить добре винагороджувалася (від 3-х до 7-ми карбованців на місяць сріблом). Крім цього, робітники, як і раніше, звільнялися від усіх державних і земських повинностей, податків, рекрутської служби тощо.

У 1859 р., як свідчить дослідник Л. Похилевич, село Петровці було виключене з підпорядкування фабрики з правом узгоджувати добровільні умови співпраці й виконання будь-яких робіт із новим утримувачем.

Межигір'я та новопетрівський цегельний завод

Жителі-петрівчани успішно бралися за хліборобство, огородинцтво, садівництво, збирання сіна на прекрасних дніпровських луках. Крім цього, частина жителів села працювали у галузі про-

мисловості, зокрема виробництві межигірської цегли, відомої своєю вогнетривкістю й твердістю. У Нових Петрівцях робили її до 1 мільйона штук, переправляли до Києва для пічних робіт. Існував також і приватний завод для виготовлення будівельної цегли, який орендував від держави купець Литв'яков [21, с. 12].

Кількість мешканців села збільшувалася за рахунок міграції, бо селяни з Західної України утікали від польських поміщиків. За переписом 1864 р. у селі Нові Петрівці проживало 1442 особи.

Завершуючи цей огляд зв'язків жителів села Нові Петрівці з Межигірською фаянсовою фабрикою, хотілося б нагадати про ту красу, яка їх оточувала: Межигір'я розташоване в низинній частині біля Дніпра, а Нові Петрівці – на високій придніпровській горі, орієнтиром якого була Покровська церква (що гарно проглядалася з палуби пароплава, який прибував до причалу Межигір'я з поціновувачами екзотичної природи та своєрідної місцевості), а також історичний монастир, який сприймався як духовна скарбниця козацької запорозької вольниці, на території якої в храмах та некрополі покоїлися легендарні особи, діяння яких ще зберігалися в пам'яті українців.

Красвиди Межигір'я та новопетрівського Придніпров'я

Для киян і гостей міста Межигір'я було цікавим місцем для прогулянок та відпочинку. Їх вражала як сама гориста місцевість, що поросла лісами, могутніми Володимирськими дубами, так і овіяне чарами джерело Дзвінки, про цілющі води якого ходили легенди, і кожен із подорожуючих хотів хоч би один раз попиту цієї холодної, іскристої водиці, що плеться з джерела під звуки невидимих дзвіночків.

Цікавими були для них і храми, овіяні історією та славою Запорозької Січі, печерна церква св. Онуфрія чи інші історичні будівлі. Не менш цікавим було подивитися й на фабрику, де виробляли чудові столові сервізи, різного роду посуд, іграшки, оздоблені прекрасними малюнками художників фабрики.

Про це розповідав киянам у своїх книжках і нарисах Микола Сементовський, який закінчив Фізико-математичний ліцей кн. Безбородька в Ніжині у 1840 р. і як член Імператорського географічного товариства з 1846 р. багато писав про різні місцевості, регіони, міста. Працюючи з 1852 р. у канцелярії київського цивільного губернатора, він видав декілька праць про Київ та його околиці, за що отримав від царя Миколи I діамантовий перстень та різні відзнаки від царської родини. Усі ці описи давніх споруд, святинь, яскравих пам'яток і відомостей про них адресувалися шанувальникам та подорожуючим, хоча там було багато неточностей.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І МЕЖИГІР'Я

Серед відомих відвідувачів Межигір'я був і *Тарас Шевченко*, який у 1843 та 1846 роках під час своєї подорожі Україною побував у цій визначній місцевості. У червні 1843 р. Т. Шевченко приїхав до Києва, познайомився з учителем малювання, художником Олексієм Сенчилом-Стефановським, Пантелеймоном Кулішем, Михайлом Максимовичем та іншими відомими українцями. «Кобзар» уже зробив Шевченка відомим на всю Україну. Визволений із кріпацтва поет здійснив у 1843 р. свою першу подорож Україною. Ще перебуваючи в Академії мистецтв у Санкт-Петербурзі, він задумав видати серію малюнків під назвою «Живописна Україна», серед яких мали бути «види по красі або історичним способом знаменитими».

Т. Шевченко. Автопортрет

Перебуваючи в Києві в 1843 р. Т. Шевченко працює над серією архітектурних пейзажів, які мали увійти до «Живописної України». Як свідчить письменник і літературознавець Петро Жур, Т. Шевченко у червні 1843 р. прибув до Межигір'я разом із П. Кулішем та О. Сенчилом-Стефановським з Києва на плоту. Вони відвідали цю знамениту місцевість. Малювати тут Т. Шевченко не зміг, бо в нього не було дозволу, без якого поліцмейстер фаянсової фабрики, який здійснював нагляд за її будівлями та територією, також не міг дозволити Т. Шевченкові змалювати монастир.

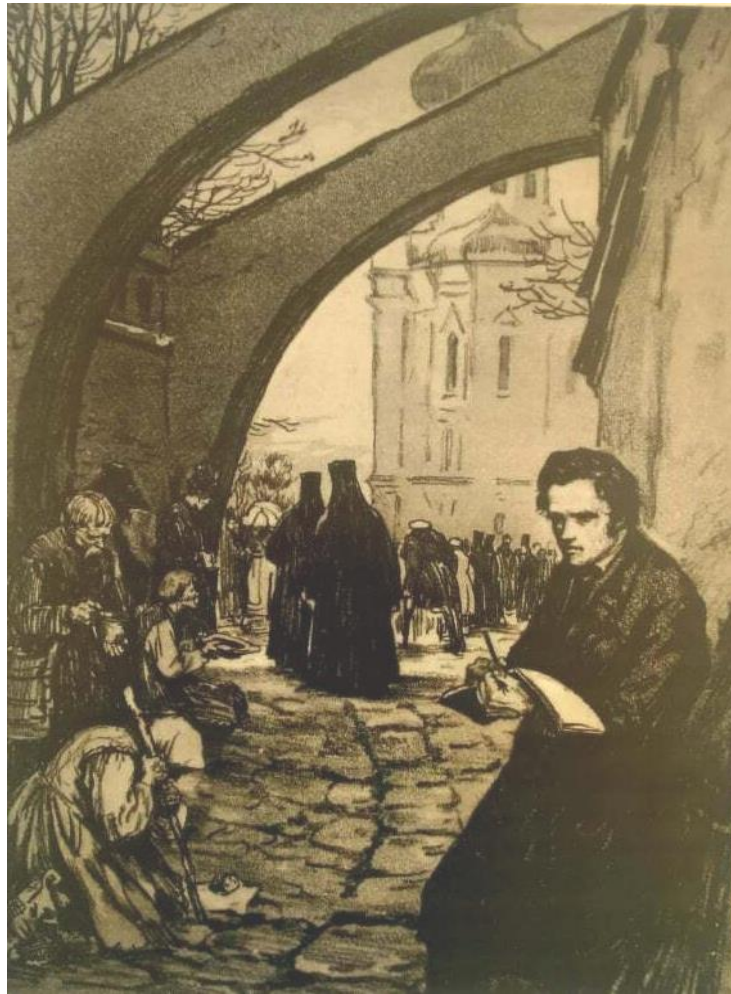
В альбомі Т. Шевченка, який зберігається в Київському музеї поета, є малюнок Межигір'я, який, очевидно, зроблений з плоту. П. Куліш біля нього написав: «1843 г. юня 13, в ночі на плоту на Дніпре, против Межигорского монастыря».

Шевченко Т. Межигірський монастир. 1843 р.

На малюнку під назвою «Спасо-Преображенський монастир» зображені основні храми Межигірської обителі. На передньому плані намальована в'їзна брама й Петропавлівська церква з дзвіницею. Перед дзвіницею зафіксовано будиночок протипожежної служби й кілька фігур. Ліворуч видніється п'ятикупольний Спасо-Преображенський собор, а праворуч Миколаївська церква Братського корпусу в стилі бароко. Художник на малюнку дуже чітко зобразив основні будівлі монастиря, хоча в цей час це вже була Межигірська фаянсова фабрика.

Тарас Шевченко у монастирі

Працівники Національного музею Т. Шевченка в Києві вважають, що цей малюнок був зроблений Т. Шевченком у 1846 р. А як тоді бути із записом П. Куліша в альбомі художника? Але як би там не було, поїздка до Межигір'я посідає в житті поета помітне місце.

У другий свій приїзд до Києва в 1845–46 роках Т. Шевченко вже здобув звання художника імператорської Академії мистецтв і мав документ на вільний проїзд і право займатися художніми заняттями.

У цей час Т. Шевченка залучили до роботи в Тимчасовій комісії для розгляду давніх актів у архівах «присутственных мест» і монастирів Київської, Подільської та Волинської губерній, яка була створена в 1843 р. з ініціативи першого ректора університету св. Володимира в Києві професора Михайла Максимовича й дозволена генерал-губернатором Д. Бібіковим.

Т. Шевченко збирав етнографічні матеріали й замальовував історичні ландшафти з пам'ятками архітектури. У зв'язку з цим з'являються його акварельні роботи пам'яток Києва та околиць, зокрема Вишгорода та Межигір'я. Біографи Т. Шевченка вказують, що серед завдань, які були визначені Тимчасовою комісією, був пункт про необхідність збирання легенд, народних розповідей, переказів та історичних документів про визначних осіб.

У Межигір'ї Т. Шевченко довідався про те, що в монастирі доживали свій вік відомі козацькі полководці *Семен Палій* та *Остап Гоголь*. Кожен із них прославився своїми походами проти кримських татар і турків, а також польської шляхти, проявивши при цьому свій героїзм і мужність у багатьох битвах.

Семен Палій

Але були в них і життєві складнощі. Велика популярність у народі призвела до того, що гетьман Іван Мазепа злякався цього й написав донос Петру I, обвинувативши С. Палія у зв'язках зі шведським королем Карлом XII, за що полковника заарештували й відправили до Сибіру. Але після переходу І. Мазепи на бік Карла XII С. Палія повернули в Україну, і він брав участь зі своїм знаменитим фастівським полком у Полтавській битві. Знесилений війнами та життєвими перипетіями, Семен Палій вирішив піти до монастиря, обравши козацьку обитель у Межигір'ї, щоб побути у спокої, відійти від земних тривог і поспілкуватися з Богом. Межигірському монастирю він подарував друковане в Москві 1657 р. «Євангеліє». В «Описній книзі Києво-Межигірського монастиря про храми, церковне начиння і земельні угіддя» за 1777 р., арк. 104 зв. поданий її опис: «Євангеліє ... обложено таусіним фіалковим бархатом, на верхній дошці п'ять срібних гладеньких позолочених бляшок, на них рисовані зображення, на середній Розп'яття з предстоящими Богоматір'ю й Іваном Богословом, а по кутках чотири Євангелісти, між бляшками на бархаті два Херувіми, чотири зірки срібні позолочені, дорожники срібний позолочений прорізний зубчастий, не в крузі, але тільки між Євангелістами. На спідній дошці п'ять срібних позолочених пуклів і чотири зірки, на защепках вузьких срібної чеканки ніяких не пізнаних зображень, ветхе, надано білоцерківським полковником Семеном Палієм» [31, с. 394].

Але недовго прожив полковник у Межигірській обителі й через декілька місяців у січні 1710 р. помер. Поховали його в церкві Св. Духа поруч із Остапом Гоголем. У книзі записів на арк. 17 зверху йдеться про портрети, які зберігалися в церкві, сказано: «Полковника Семена Палія в рамках посеребряних з двома дорожниками позолоченими. Вище портрету на старому коврі висять сабля його без ефесу в похвах по кінцям срібно оправлені з пасками шовковими зеленими; да пернач срібний з трубкою срібною і з трьома срібними, в трубку дерево вправлене, у тому перначі з показаним деревом ваги півтори фунту» [31, с. 302].

Тарас Шевченко, якого в 1847 р. заарештували за зв'язок із Кирило-Мефодіївським товариством і заслали солдатом в Окремий Оренбурзький корпус за резолюцією царя Миколи I «під найсуворіший нагляд із заборонаю писати і малювати», у цих складних умо-

вах продовжує писати. Невелика поема «Чернець» про Семена Палія та його перебування в Межигірському монастирі була створена в другій половині 1847 р. в Орській фортеці й записана в «Захалявній малій книжиці» (за № 12). Але остаточний варіант поет написав 1858 р. у Нижньому Новгороді, коли повертався з заслання й чекав дозволу на в'їзд до столиці.

У своєму трактуванні образу Семена Палія Т. Шевченко спирався на народні сказання та пісні. Він у 1846 р. записав три варіанти народної пісні «Під городом під Солидоном» про гетьмана Мазепу та арешт ним С. Палія. Але поет по-своєму осмислив історичну постать фастівського полковника, який залишився відданим до останнього своєму народові і Вітчизні, і його перебування в Межигірському монастирі

У вступі Т. Шевченко пише про волю, яка буде «без холопа і пана», за що боровся й С. Палій. Після цього йде невелика сцена прощання знаменитого полковника зі своїми побратимами перед від'їздом до монастиря. Як указують дослідники, Т. Шевченко в описі подій використав своє усне оповідання «Запорожці було приїдуть із Січі в Київ», яке опублікував П. Куліш і в якому розкривається і життєвий подвиг С. Палія та його страждання в монастирі.

Поема розпочинається веселою картиною проведів козаками свого побратима в Києві на Подолі, де

«Братерська наша воля
Без холопа і без пана
Сама по собі у жупані
Розвернулася весела...»

Гуляють козаки, і на прощання в «червоних штанях оксамитних матнею улицю мете», а старий козак приспівує: «По дорозі рак, рак, нехай буде так, так».

Т. Шевченко розгортає це дійство в широку панораму:

«Аж до Межигірського Спаса
Потанцював сивий.
А за ним товариство
І весь святий Київ.
Дотанцював аж до брами».

І як висновок цього прощального ходу: «Свята брама одчинилась, козака впустили. І знов брама зачинилась, навек зачинилась козакові».

Стисло, але дуже образно поет зображує цей перехід від волі до монастирського буття, зовсім іншого, ніж звичне життя відважного козака, сповнене походами та звитягами.

І в завершальній частині йде опис уже нового, оповитого сумом життя ченця в чорній рясі, який сидить на пригорку, дивиться на Вишгород, на Київ, пожуриться та й іде попити водиці Дзвінкової, згадуючи як то «тяжко було жити в світі», «згадує літа свої, літа молодії». І під час читання Святого Письма старий козак продовжує «далеко літати».

«І тихнуть Божії слова
І в келії неначе в Січі,
Братерство славне ожива».

І перед поглядом старого козака оживають і сивий гетьман, який «мов сова, ченцеві зазирає у вічі», і музика, і танці, і Бердичів, і кайдани, і Сибір. І це перерахування епізодів посилює пригнічений психологічний стан С. Палія, виправдовує його сльози, що котилися з очей. Але герой розуміє, де він перебуває. Проте йому боляче, і молитва не допомагає, бо все те, за що він борювався, гине.

«Загине все, ти сам загинеш.
І не згадають, щоб ти знав ...
І старець тяжко зарідавав.
Читав писання покинув,
Ходив по келії, ходив,
А потім сів і зажурився:
– Для чого я на світ родився,
Свою Україну любив?»

Завершальні слова маленької поеми «Чернець» говорять, що й у монастирі Семен Палій не полишав думок про свою вітчизну. Тож, коли вранці великий дзвін проголосив заутреню, старий чернець «перехрестився, чотки взяв і пішов за Україну помолитись».

Семена Палія Т. Шевченко згадує у вірші «Швачка» (1848 р.), який був присвячений одному з керівників гайдамацького руху – запорозькому козакові *Микиті Швачці* (бл. 1728 – після 1768), що очолював загін на Київщині й прославився своєю жорстокістю у Фастові.

«Не дам же я вражим ляхам
В Україні жить.
Ходім, батьки-отамани,

У Фастов в неділю
Та надінем вражим ляхам
Кошуленьку білу.
Ні, не білу, а червону...
Ходім погуляєм
Та в пригоді свого батька
Старого згадаєм,
Полковника фастовського
Славною Семена.
Ходім, брати: не згинете,
Хлопці, коло мене».
В Переп'яті гайдамаки
Нишком ночували.
До схід сонця у Фастові
Хлоп'ята гуляли.
Прийди з того Межигір'я,
Наш славний Палію,
Подивися, що той Швачка
У Фастові діє!

У творі відчувається вплив народних пісень «Гей, хвалився та козак Швачка ...», а також «Ой не буде краще та не буде ліпше», які Т. Шевченко знав з юних літ. У щоденнику поета відносно цього є запис від 11 липня 1857 р. про те, як він співав гайдамацькі пісні: «После ужина я долго гулял вокруг огорода. И, мало-помалу освобождаясь от влияния самолюбия, привел, наконец, свой гордый дух в нормальное состояние и тихо запел гайдамацкую песню: «Ой поїзжає по Україні та козаченько Швачка». От этой любимой моей песни я незаметно перешел к другой ...».

Микита Швачка після захоплення Фастова навесні 1768 р., у якому було вбито багато шляхтичів та євреїв, зробив це місто своєю резиденцією. Наприкінці літа 1768 р. під Богуславом російський каральний загін захопив М. Швачку в полон. Суд відправив його на вічну каторгу до Сибіру. Після цього слід козака зник. Він залишився лише в народних піснях.

Тема Коліївщини хвилювала Т. Шевченка ще на початку його поетичної творчості, про що свідчать і його твори «Гайдамаки» (1839–41), «Холодний яр» (1845). У своїх поезіях він згадує керівників цього відомого народного руху Івана Гонту в поемах «Невольник» (1845), «Великий Льох» (1845), Максима Залізняка в «Невольнику».

Гайдамаки. 1886 р. Худ. О. Слостіон

На цей час припадає інтерес Т. Шевченка до народних пісень про Гайдамаччину та Коліївщину. В альбомі поета 1839–43 років з'являється записана рукою П. Куліша в 1843 р. в Межигір'ї пісня «Хвалилася Україна, що в нас добре жити», присвячена ще одному з відомих отаманів Івану Бондаренку:

Хвалилася Україна, що в нас добре жити,
А не схотів Бондаренко на Вкраїні жити.
Да поїхав до Бихова жидів й ляхів бити.
Не багато він постояв на Бишевському мості
Да поїхав до Грузької до матері в гості.
А Кормінськії козаки – Грузької палити,
А Шевченко із Левченком пошли боронити.

А Левченко на дзвоницю міх пороху тягне,
А Шевченко в правій руці ружжо заряжає.
Да як стрелив да гусарин, Шевченка не встрелив,
А Шевченко як стрелив, гусарина забив.
Отамане, отамане, ой ти батьку наш,
Пусти ж мене в чисте поле конем погуляти
Да тих куцих препоганих з коней поспихати.
Сам не піду й вам не велю у поле гуляти
Да тих куцих препоганих з коней іспихати.

Коліїщина Худ. А. Сидоров

В обох творах – вірші Т. Шевченка «Швачка» та народній пісні «Хвалилася Україна, що в нас добре жити» зустрічається й ім'я козака *Федора Левченка* (дати нар. і смерті невідомі), який народився в Нових Петрівцях і уже в юнацькі роки долучився до гайдамацького руху. У народній пісні він бере участь в обороні

села Грузьке на чолі з отаманом Іваном Бондаренком (рік нар. невід. – 8.08.1768).

Федір Левченко у творі Т. Шевченка «Швачка» діє в захопленні гайдамаками містечка Бихів, що на Київщині.

В самім замку невеличку
Церковку святую
Не спалено. Отам Швачка
Співа «Алілуя».
Хвалить Господа, веселий,
І каже сідлати
Коня свого вороного;
Має погуляти
У Бихові, славнім місті,
З Левченком укупі,
Потоптати жидівського
Й шляхетського трупу.

Відомо, що Федір Левченко в липні 1768 р. брав участь у захопленні містечка Гостомель на Київщині, яке ще залишалося під владою Польщі й було у власності шляхтича. Це містечко неодноразово захоплювали гайдамацькі загони, зокрема й на чолі з Грицьком Ступаком, а також із іншими отаманами.

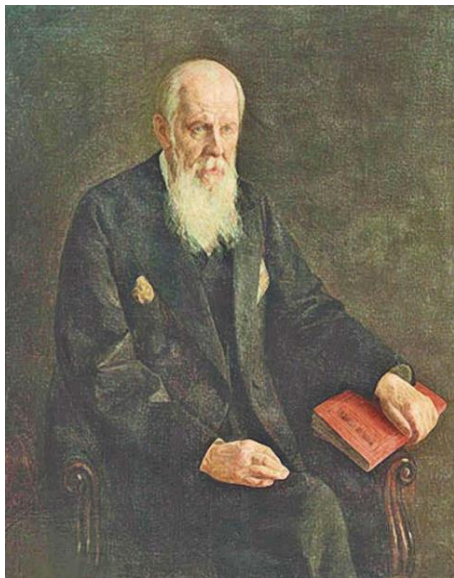
Народне повстання 1768 р. на Правобережжі України, що отримало назву Коліївщина й охопило значну територію, було придушене спільними зусиллями Росії й Польщі. Народні ватажки Максим Залізняк та Іван Гонта були по-зрадницькому схоплені й після тортур першого відправили до Норильська, а другого – четвертували згідно з вироком польського суду. Їхні загони були роззброєні, а тисячі гайдамаків страчені через повішення або посадження на палі.

Після 1768 р. ім'я Федора Левченка вже не згадується. Мабуть, він загинув разом з іншими козаками. Але народ зберіг пам'ять про цю боротьбу за свободу у своїх піснях та переказах, які надихали народні маси на нові виступи проти поневолювачів.

МЕЖИГІР'Я У ТВОРАХ АКАДЕМІКА ЖИВОПІСУ Ф. Г. СОЛНЦЕВА

Краєвидами Межигір'я цікавився не лише Т. Шевченко, а й інші художники. Залишив декілька зображень і академік *Федір Григорович Солнцев* (1801–92). Народився він у Санкт-Петербурзі, мав хист до малювання, а тому 1817 р. вступив «своєкоштным» учнем до Петербурзької Академії мистецтв, яку закінчив 1824 р. Навчався в класі під керівництвом художників С. Щукіна та А. Єгорова. Після завершення навчання продовжив в Академії удосконалювати майстерність як «пансіонер». За картину «Віддайте кесарю кесарево, а Богу Богове» здобув золоту медаль. Певний час займався написанням портретів та викладанням живопису.

Федір Солнцев

1830 р. президент Академії мистецтв О. М. Оленін порекомендував Федора Солнцева в Комісію з дослідження й зображення найрізноманітніших пам'яток старовини. Художник виявив себе саме у цьому жанрі. І 1833 р. його зарахували співробітником Академії мистецтв та Кабінету Його Імператорської Величності. Федір Солнцев зростав і як майстер живопису. За картину «Зустріч Великого князя Святослава з

Іоанном Цимісієм» він здобув звання академіка. У подальшому Ф. Солнцев працював як дослідник та реставратор московських пам'яток старовини.

З особистого розпорядження імператора Миколи I у 1843 р. був направлений до Києва для роботи в храмах та монастирях. Працюючи в Софійському соборі, він відкрив під пізнішими нашаруваннями фрески XI ст.

Крім фресок, художник малював також види Дніпра, Києво-Печерської лаври, Подолу та інших історичних місць Києва. До роботи Федір Солнцев ставився дуже відповідально, намагаючись як митець зберегти для нащадків пам'ятки архітектури найдавніших часів. А тому на його акварелях помітні найдрібніші деталі споруд. Художник використовує специфічну техніку «як односеансної акварелі, *ala prima*, так і багат шарову, з лесировками, і навіть покриттям лаку. Лесировки, тонкі шари фарби, покладені один на один, особливо у тінях роблять акварельний живопис насиченим, густим, щільним, змушують певні місця картини світитися і «дихати», бути особливо виразними, ударними у кольорі. Така техніка вказує на те, що автор, очевидно, працював спочатку на натурі, де документально все зафіксував, а потім – у майстерні, тільки тепер зупинившись на кінцевій композиції твору, завершував роботу. Поєднання двох технік дає художникові змогу передавати вражаючий художній контраст поміж легкою прозорістю неба, води, білих стін і т. ін. та вагомністю, значущістю, глибиною і твердістю затемнення землі, каміння, зелені ... Мистецтву Федора Солнцева властиве тонке класичне відчуття гармонійності, поєднання темного і світлого, легкого і важкого, прозорого і щільного» [45].

Розлого цитуючи мистецтвознавця, відзначимо, що саме ці художні прийоми Федора Солнцева знайшли своє втілення й у акварельних зображеннях Межигір'я. Усі замальовки – сюжетні, на них завжди присутні люди.

Художник побував в Межигір'ї у 1843 р. Малював як безпосередньо на території колишнього монастиря, так і з лівого боку Дніпра, або з перевозу. Це давало можливість створити перспективу, подати зображення об'ємно, з багатьма будівлями. Усередині цього простору виділяється п'ятибанний Спасо-Преображенський собор.

*Краєвид Києво-Межигірської фаянсової фабрики. 1843.
Худ. Ф. Г. Солнцев*

На деяких акварелях люди стають основними об'єктами, які перебувають на передньому плані, а, наприклад, дзвіниця Миколаївської церкви показана фрагментарно, але це не зменшує уваги митця до об'єкта: він фіксує витончену ліпнину на стінах храму, класичний шестиколонний портик із трикутним фронтоном на вході. В іншому місці помічаємо димок, що куриться з димаря однієї з будівель.

П'ять акварелей, присвячених Межигір'ю з підписом «Києво-Межигірська фаянсова фабрика», нині мають велике історичне значення, бо на них зображені будівлі й сама панорама місцевості, збережена пам'ять про брами, що були збудовані у XVIII ст. в Межигірському монастирі талановитими архітекторами і варварськи знищені в 30-х роках XX ст. Акварелі та малюнки Т. Шевченка й Ф. Солнцева дають можливість побачити те, чим дорожили запорозькі козаки й численні миряни, що збагачувало велич і славу Межигірського монастиря, який діяв у далекому минулому.

Малюнки худ. Ф. Г. Сонцева

Акад. Федір Солнцев. Межигірський монастир. 1843 р.

Доля Межигірської фаянсової фабрики була такою ж трагічною, як і Межигірського монастиря. Політика царського уряду виявилася неспроможною в нових економічних умовах скоригувати необхідний асортимент фабрики, зробити достатніми її фінансові прибутки.

Закінчилося це тим, що 1858 р. Кабінет вирішив позбутися фабрики й віддав на 30 років підприємство купцям Миколі та Василю Барським, що були нащадками архітектора Григоровича-Барського, який у XVIII ст. збудував у Межигір'ї Петропавлівську церкву.

Проте цей контракт через 5 років був розірваний. Шукали й інші способи виходу з ситуації, що склалася, але нічого з цього не вдалося.

16 червня 1877 року імператор Олександр II підписав указ про закриття фабрики, а все її майно було продано з торгів. Верстати, глина, фарби тощо, що залишалися в приміщеннях, чекали на нового господаря. Дев'ять років Межигір'я стояло в запустінні.

СЕЛО НАПЕРЕДОДНІ НОВОЇ ІСТОРИЧНОЇ ЕПОХИ

Унаслідок перебування сіл Нові Петрівці та Валки у підпорядкуванні фаянсової фабрики їх якось оминули важливі історичні події, що відбувалися в ХІХ ст.

Жителів за законом не брали в рекрути, тож події французько-російської війни 1812–14 рр., коли війська імператора Наполеона захопили західну частину Російської імперії, майже не торкнулися Київщини й Межигір'я. Проте для боротьби з французами були організовані в Україні 4 полки, серед них Київський і Подільський козаці, які входили до Українського козачого війська. Кожен полк складався з 8 ескадронів, а ескадрон із 150 козаків.

Зараховували до них чоловіків різного віку, аби лиш вони могли б виконувати свої службові обов'язки. І як вказував у своїх нотатках Де ля Фріз, чоловіки зі Старих та Нових Петрівців відповідали цьому розряду, бо були фізично розвиненими.

Київський повіт 28 червня 1812 р. нараховував 48 658 душ, із них 324 козаків та 28 унтер-офіцерів.

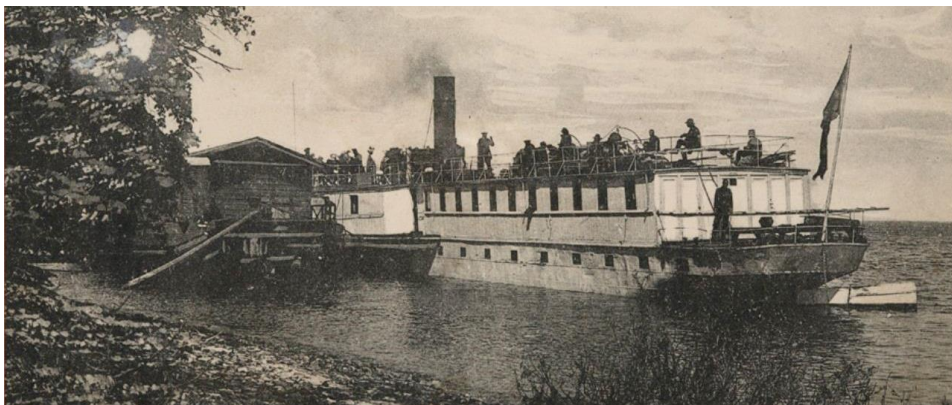
У зв'язку з наступом французів була проведена робота з укріплення міста Києва. Київський магістрат видав у квітні 1812 р. указ № 72 про виділення з кожного ремісничого цеху робітників для виконання відповідних робіт, а з тих, хто значився в списку осіб, що несли рекрутську повинність, певна кількість була призначена для війська. Останніх було відібрано усього 20 чоловік.

Імператор Наполеон планував у процесі війни відокремити Україну від Росії, розділити її на частини й передати іншим державам. Але це не задовольняло українське дворянство, яке в цій війні підтримало Росію.

Перемога 1814 р. російської армії над французькими військами утвердила в Україні більш-менш стабільну ситуацію. Проте поміщики продовжували експлуатувати своїх кріпаків, а фабриканти й заводчики – робітників.

Життя новопетрівчан було зосереджено на роботі на фаянсовій фабриці та на своїх полях чи в промислах, пов'язаних із гончарством та цеглярством. А коли 1877 р. була закрита Межигірська фаянсова фабрика, то жителі сіл Нові Петрівці та Валки були перенесені до розряду державних.

У 1884 р. усі будівлі та землі (102 десятини 445 сажень), придбані фабрикою 1798 рр. і 1806 р., і селян, що були приписані до неї, передали Священному Синоду, який напередодні 900-річчя прийняття християнства заради того, щоб ожила в народі слава Межигір'я й обитель знову стала школою працелюбства та благочестя, відкрив монастир. 17 січня 1886 р. архімандритом Межигірського Спасо-Преображенського монастиря призначили отця Іону (у миру Івана Мирошниченка). У монастирі поселилося 20 ченців. Поступово життя в обителі налагоджувалося. Залишки фабричного обладнання ліквідовувалися. Як свідчать дослідники, на початок 90-х років територія монастиря набула належного вигляду з відродженим садом та іншими насадженнями.

До Межигірського монастиря на пароплаві. Фото XIX – поч. XX ст.

Межигірський Спасо-Преображенський монастир набув популярності серед киян та мешканців ближніх сіл, які пароплавом або диліжансом через села Куринівку, Приорку, Вишгород та іншими дорогами добиралися до Межигір'я. Особливо людно було на свято Спаса. У цей день тут перебувало від 5 до 6 тисяч відвідувачів.

У 1894 р. обитель передали в підпорядкування Покровського жіночого монастиря. З цього часу Межигірський Спасо-Преобра-

женський монастир став жіночим. Монахині провели значну роботу як на території, так і в храмах та монастирських будівлях. У соборі поправили настінний розпис, а також ікони на іконостасі. При монастирі функціонувала невелика лікарня. Як і в попередні роки, тут бувало багато паломників.

Розвиток капіталізму в Україні, відкриття нових заводів доторкнулося й Нових Петрівців. Наявність глини й виробництво окремими селянами цегли на селі (працювало 99 печей) призвело до того, що почали відкривати великі приватні цегельні заводи, які орендували купці, зокрема: Литв'яков (1887 р.); Моїсей Хелемсон (1892 р.), у якого працювало 37 робітників, а згодом у його спадкоємців до 70 чоловік; Волков (1911 р.) – 80 робітників, Овсей Хаймов – 63 робітники. У міщанина Михайла Курочкіна працювало 63 робітники, а в купця Іллі Андрійовича Снежка – 90 осіб, у С. Т. Горенка – 70 чоловік. На цих заводах працювали як новопетрівчани, так і прибулі люди з Могилівської та Чернігівської губерній.

Архівні документи, які зберігаються у Державному архіві Київської області (фонд 1, опис 246, справа 192), засвідчують, що на початку ХХ ст. виробництво цегли набуло широкого промислового розмаху. Прикладом цього може служити цегельня Михайла Олексійовича Курочкіна, мешканця села, який у 1910 р. для будівництва нової печі запросив київського інженера Яскевича, що розробив проєкт побудови гофманської печі для випалювання цегли, яка знаходилася на відстані 150 сажнів від інших будівель, а також малих цегельень І. Снежка та Поллака.

У зв'язку з тим, що селяни Нових Петрівців мали різнопланову роботу, вони змогли забезпечити своє особисте життя, а органи управління села почали думати про розширення можливостей збуту як вирощених селянами сільськогосподарських продуктів, а також м'яса, птиці, яєць, меду тощо, так і кустарних виробів, зокрема гончарних. Було запропоновано організувати в селі ярмарки. А тому староста села Аким Кацімон зібрав загальносільські збори, на яких ухвалили рішення звернутися до Київської повітової земської управи, щоб здобути дозвіл на проведення ярмарків. Від села були обрані уповноважені Мина Гнатович та Лазар Григор'єв для передання клопотання. Оскільки ці уповноважені були неписьменними, то за їхнім дорученням підпис поставив Ілля Бабенко. А рішення зборів підписали волосний старшина І. Майбоженко та волосний писар Ф. Рачинський.

У зверненні вказувалося, що в селі є всі умови для проведення ярмарок: широка дорога, що йшла з Києва через село до Чорнобиля, вільні площі, на яких можна організовувати ярмарки.

Земська управа розіслала у різні волості запити. У відповідях деякі села не погоджувалися з цією пропозицією, говорили, що центральна дорога під час дощу наповнюється грязюкою, колодязів при дорозі немає тощо. Але петрівчани не здавалися, пообіцяли їх викопати. Такі колодязі були облаштовані біля Чайників, у центрі села біля Покровської церкви, на другому боці дороги біля садиби Петра Самойленка та в інших місцях уздовж шляху: усього 18 колодязів.

27 липня 1912 р. Київська повітова земська управа надала дозвіл на проведення в селі 12 одноденних ярмарків. Це сприяло як покращенню фінансових можливостей жителів села, так і спроможності купувати самим петрівчанам, а також дачникам різні товари, які привозили купці. Та й на ці базари у визначені дні приїжджали й селяни з сусідніх сіл.

Ярмарок. Худ. О. Чередниченко

У цей час була проведена значна робота, пов'язана з духовним життям селян. Давно назрівала необхідність розширення місцевої Покровської церкви, розташованої на кутку Стара Церква. Усім селом зібрали гроші, і місцеві теслярі добудували її. У 1858 р. звели нову дзвіницю, а в 1859 р. церкву підняли на цегляний фундамент, застосовуючи спосіб «підважування». До вівтарної частини були прибудовані невеличкі прямокутні зруби з півдня й півночі. 20 вересня 1859 р. відбулося святкове освячення храму. Зібралось майже все село. На той час у Нових Петрівцях проживало вже 950 чоловіків та 1000 жінок.

Проте й у 1883–84 рр. виникла потреба у побудові нової церкви. Церкву з криною галереєю та дзвіницею вирішили об'єднати, і храм набув нового вигляду. Крім цього, церкву пофарбували всередині. На все це було витрачено 2800 крб. без допомоги держави.

Храм відіграв велику роль у духовному єднанні петрівчан, і вони дорожили тим, що у їхньому селі була власна церква.

Треба було подумати й про власні навчальні заклади, бо на Межигірській фаянсовій фабриці до школи брали лише тих дітей із села, які мали хоча б найменші ознаки обдарованості, бо керівництво фабрики було зацікавлене в тому, щоб виховувати своїх майстрів виробництва.

ШКІЛЬНА ОСВІТА НА СЕЛІ

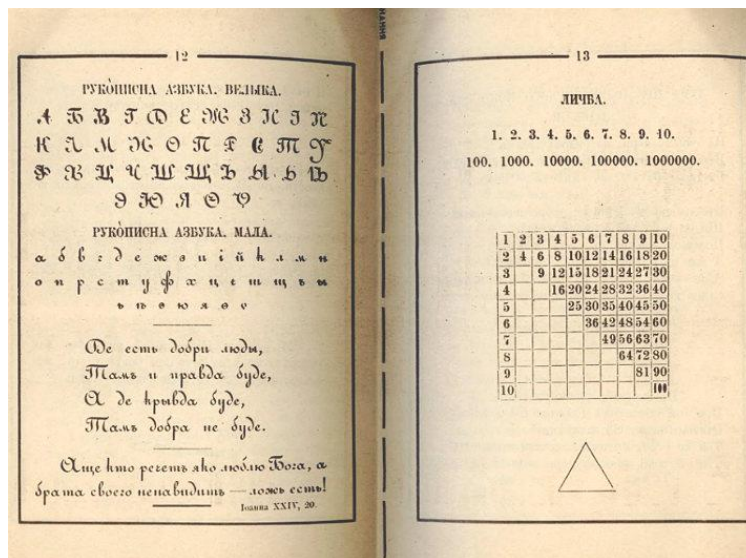
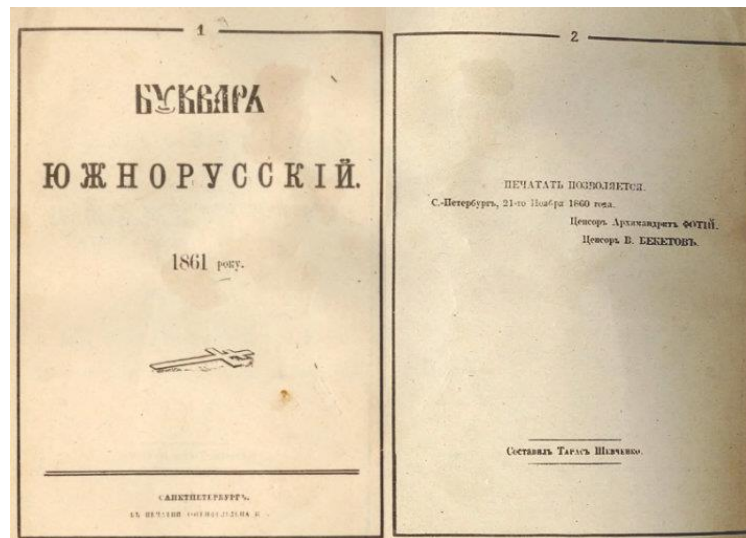
Реформа в галузі освіти початку ХІХ ст., коли згідно з царським указом відкривалися 4 типи навчальних закладів: повітові, парафіяльні, гімназії та університети – не зачепила село Нові Петрівці. І лише в 60-х роках у зв'язку із піднесенням загальноукраїнської громадської думки місцеве управління та й деякі селяни порушили питання про відкриття церковнопарафіяльної школи.

Урядові положення про початкові школи передбачали поширення первісних корисних знань, які здобували учні на уроках читання, письма та лічби, а також морального й релігійного виховання на уроках Закону Божого. Тому школа перебувала під наглядом духовенства, яке мало право втручатися в її життя.

Викладання в школах було російською мовою, бо, як заявив у 1863 р. міністр внутрішніх справ Росії Валуєв, «ніякої особливої малоросійської мови не було, нема і бути не може». Згідно з цим був розісланий циркуляр, який забороняв видавати українською мовою навчальні посібники й книги для «початкового навчання» (1864 р.), указувалося, що навчання у всіх школах має бути лише російською мовою. У 1876 р. вийшов закон про повну заборону української мови в школах. Зі шкіл звільняли вчителів, які не виконували цей закон. Вилучали й твори, написані українською мовою. «Школа була чужою для нашого народу не тільки мовою, але й самим навчанням. В читанках та підручниках говорилося виключно про «русский», себто московсько-великоруський народ, про його господарське життя, звичаї, історію, мистецтво, про народ же український, про його минуле та звичаї й господарські відносини ніколи не згадувалося. В школі дитина

потрапляла в далеку від неї духовну атмосферу, в чужий для неї світ, нічого свого рідного вона не бачила й не чула» [46].

Букварі, написані українською мовою Т. Шевченком, П. Кулішем, а також книги для читання, підготовані Х. Алчевською та іншими українськими діячами, у школи не допускалися.

Буквар, складений Т. Шевченком

Початкова народна школа вважалася селянською, а тому платня в ній вчителям була на найнижчому рівні – 13 крб. на місяць. Школі могло допомагати земство, сільська громада або парафія.

У сільській школі. Худ. В. Маковський

У 1860 р. була відкрита в Нових Петрівцях церковно-парафіяльна школа при Покровській церкві. У зв'язку з цим її керівником призначили місцевого священника *отця Стефана Федоровича Гребінського*. Школа функціонувала в будинку дяка Федора Кожуховського. Починаючи з XVIII ст. при храмах будувалися спеціальні приміщення для шкіл, в одній з половин школи розміщувався клас для навчання дітей, а в іншій проживав дяк із сім'єю або спеціальний вчитель. У новопетрівській школі в цей час навчалося 12 хлопчиків, для яких Закон Божий читав отець Стефан, деякі предмети – дяк, а більшість наук викладала 40-річна вдова священника Марія Гдешинська, яка мала п'ятеро дітей, що теж тут навчалися. На прожиття їй платили половину зарплатні наглядача за церквою священника Стефана Гребінського, який проживав у придбаному громадою будинку для священника й відійшов уже від служби в церкві й був на посаді її наглядача.

З 1870 р. у новопетрівську Покровську церкву призначили священника *отця Григорія Федоровича Шиманського*, який до цього працював на Житомирщині як випускник Київської духовної семінарії, що отримав атестат 1 розряду. Тут він не лише завідував школою, а й був ревізором свого благочинного освітнього округу.

Як свідчить сучасний дослідник шкільної освіти, педагог Володимир Перерва, отець Григорій, маючи хороший педагогічний досвід, організував на належному рівні й роботу новопетрівської церковно-парафіяльної школи [47]. У 1875 р. у ній уже навчалося 35 хлопців і 4 дівчинки. Серед школярів були й діти священника, бо він був ще молодим (36 років) і мав уже 6 дітей.

Отець Григорій поставив перед громадою села питання про необхідність побудови нової школи – «дома, нарочно для того построенного».

Приміщення двокласної школи 1880-х рр.

У 80-х роках ХІХ ст. школою керував *отець Григорій Ілліч Іщенко*, який закінчив Київську духовну семінарію (1875 р.), працював учителем двокласного зразкового училища в селі Тетрюковка Катеринославської губернії, мав подяку попечителя за роботу.

Після прийняття ієрейського сану в 1882 р. він був призначений священником Покровської церкви села Нові Петрівці. Для нього селяни побудували хату, у якій він проживав разом із сім'єю.

Отець Григорій уважно ставився до виконання не лише церковних обов'язків, а й шкільних, добре організував навчальний процес у школі, яка мала своє нове приміщення, де за традицією діти навчалися в одній кімнаті, а дяк Максим Петрович Виноградський з дружиною та трьома дітьми перебували в кімнатах іншої половини школи.

Новачки. Худ. М. Богданов-Бельський

Крім отця Григорія, який читав Закон Божий, та дяка, у школі був ще вчителем «білетний фельдфебель» Євстафій Степанович Роскотора. Він здобув необхідну освіту в навчальній унтер-офіцерській школі під час служби в армії.

У школі збільшується кількість учнів. Так, у 1885 р. навчалось вже 58 хлопчиків і 5 дівчаток.

У 1899 р. у село було призначено нового священника отця Всеволода Тихоновича Проценка. Як свідчать документи [47], за час його роботи в школі підвищився рівень якості викладання, а також збільшилася кількість учнів. У 1900 р. навчалось вже 118 хлопців та 17 дівчат.

Збудоване приміщення виявилось замалим. І знову поставало питання про будівництво типового шкільного приміщення.

Останнім завідувачем школою в дореволюційний час був *отець Іосиф Павлович Кукулевський*, який закінчив Київську духовну академію (1888 р.), учителював 6 років у церковно-парафіяльних школах Радомишльського та Чорнобильського повітів на Київщині. Після прийняття сану священника з 1894 р. працював у селі Попівка, а 1911 р. його призначили благочинним у Нові Петрівці, а також відповідальним за роботу церковно-парафіяльної школи. Разом з ним продовжував працювати вчителем відставний фельдфебель Євстафій Степанович Роскотора, а також учитель Антон Сергійович Попович.

Село розросталося. У 1913 р. у ньому було 457 господарств, у яких проживало 1828 чоловіків та 1838 жінок, серед них багато дітей.

У цей час у селі вже функціонували дві школи: церковно-парафіяльна однокласна та двокомплектна. Одна з них була у зведеному ще в 60-х роках будинку школи на початку Вишгородської вулиці (це приміщення не збереглося), а інша (зруйнована під час боїв у 1943 р.) – на початку вулиці, що вела до Старої Церкви біля Чайників.

Потреба в будівництві нової школи була настільки великою, що у 1913 р. Київська повітова земська управа порушила питання про будівництво в селі Нові Петрівці нового приміщення школи.

Приміщення школи початку ХХ ст.

Земський повітовий інженер Вергілес розробив проєкт цегляного П-подібного за планом одноповерхового чотири-комплектного земського училища. Був зроблений і попередній кошторис, який становив суму 9449 крб. 33 коп.

Будівництво школи трохи затяглося, бо в 1914 р. розпочалася Перша світова війна. Цеглу закупляли на місцевому цегельному заводі, а дерево – у Старопетрівському лісництві. Завершено було будівництво закладу в 1915 р. Новий навчальний 1915–16 рік учні школи розпочали вже в новеньких просторах світлих, із великими вікнами класах. Скільки було радості у цю особливу хвилюючу мить! Це було свято для великої сільської громади.

У 1915 р. у школі почали працювати законовчитель Михайло Іванович Костенко, вчителька М. Н. Превіш-Квинта та інші педагоги.

У зв'язку з тим, що в селі Нові Петрівці проживали єврейські сім'ї (18 господарств, 72 чоловіки і 78 жінок), то в 1901 р. євреї села Гайвер Кагановський, Нухим Глувштейн та інші звернулися до сільського начальства з проханням дозволити за свої кошти побудувати в селі єврейську школу. Був розроблений проєкт будівлі: дерев'яне, вкрите залізом приміщення. Але це питання так і не було вирішено.

ХУДОЖНИК СТЕПАН РАЩЕНКО

Серед учнів тих далеких часів ХІХ ст. вирізнявся й *Ращенко Степан (Стефан) Григорович* (нар. 2 серпня 1860 – час смерті невід.), батьки якого були новопетрівськими селянами. Отець Григорій Шиманський помітив у хлопця нахил до малювання й порадив йому далі навчатися в спеціальному художньому закладі. Сім'я та церква зібрали певні кошти і Степан Ращенко поїхав вступати до Санкт-Петербурзької Імператорської Академії Мистецтв, де було відкрито відділення для талановитих селянських дітей. Ознайомившись із малюнками юнака, його прийняли до Академії мистецтв вільнослухачем, де він навчався від 1887 до 1894 р.

Певну роль у цьому відіграв відомий художник, академік Федір Григорович Солнцев, який у 1843 р. бував у Межигір'ї та малював його краєвиди. Для художника ці відвідини колишнього славного Межигірського монастиря запам'яталися. Тож коли до нього як керівника нагляду за учнями Академії з колишніх державних селян – а це звання попечителя селянських художників Ф. Г. Солнцев носив з 1858 р. до самої смерті – підійшов Степан Ращенко, то перед знаменитим художником, гадаємо, воскресли ті далекі сорокові роки, коли він малював краєвиди Межигірської святині.

Як художник-археолог Федір Солнцев багато уваги приділяв поновленню старовинних розписів у київському Софійському соборі, Києво-Печерській лаврі, соборах Московського Кремля та інших древніх храмах.

У центрі його уваги було і виховання молодих художників. У 1888 р. він за тридцятирічне керівництво селянськими

хлопчиками, вихованцями Академії Мистецтв, Федір Григорович був нагороджений орденом Святого Станіслава першого ступеня. Він любив молодь і сприяв її становленню як майбутніх художників.

У щоденнику Федора Григоровича за 22 січня та 11 березня 1889 р. з'явилися записи про С. Раценка та його малюнки, які він залишив у свого вчителя. Разом із новопетрівським юнаком вчився й майбутній художник Андрій Петрович Рябушкін (1861–1904), автор цікавих історичних робіт, серед них із побуту Москви XVII ст. («Весільний потяг у Москві» та ін.).

Основна діяльність Ф.Г. Солнцева була пов'язана зі збереженням давнього живопису, а також ікон та різного церковного начиння. Лише в 7 великих томах монументального видання «Древности Российского государства» знаходимо понад 500 малюнків художника. Проте це лише десята частка того, що зробив Ф. Г. Солцев. Малюнки художника вирізняються своєю жвавистю фарб і точністю. Вони воскресили багато історичних церковних та народних предметів, воїнської зброї, одягу, зображень пам'ятників давньоруської архітектури. Він заклав основи для створення в живописі та архітектурі своєрідного давньоруського історичного мистецького стилю.

Усе це вплинуло і на формування інтересів учнів Ф. Г. Солнцева, зокрема й творчості Степана Раценка. За дві свої ранні роботи він отримав срібні медалі. Ще будучи студентом, Степан Раценко у 1889 р. на запрошення громади міста Єлец розписав інтер'єр церкви Покрови Пресвятої Богородиці. Проживаючи в столиці, молодий художник підробляв на різних подібних роботах, а також відвідував педагогічні курси у 1897–1899 рр., як функціонували при Академії мистецтв. Після їх закінчення він отримав звання некласного художника та право на викладання малювання в середніх навчальних закладах Російської імперії.

Після цього С. Раценко отримав направлення на далекий Схід до міста Хабаровська. Тут він працював учителем малювання в чоловічому реальному училищі, жіночій гімназії та Миколаївському міському училищі.

Єлець. Церква Покрова. Розписи С. Ращенка

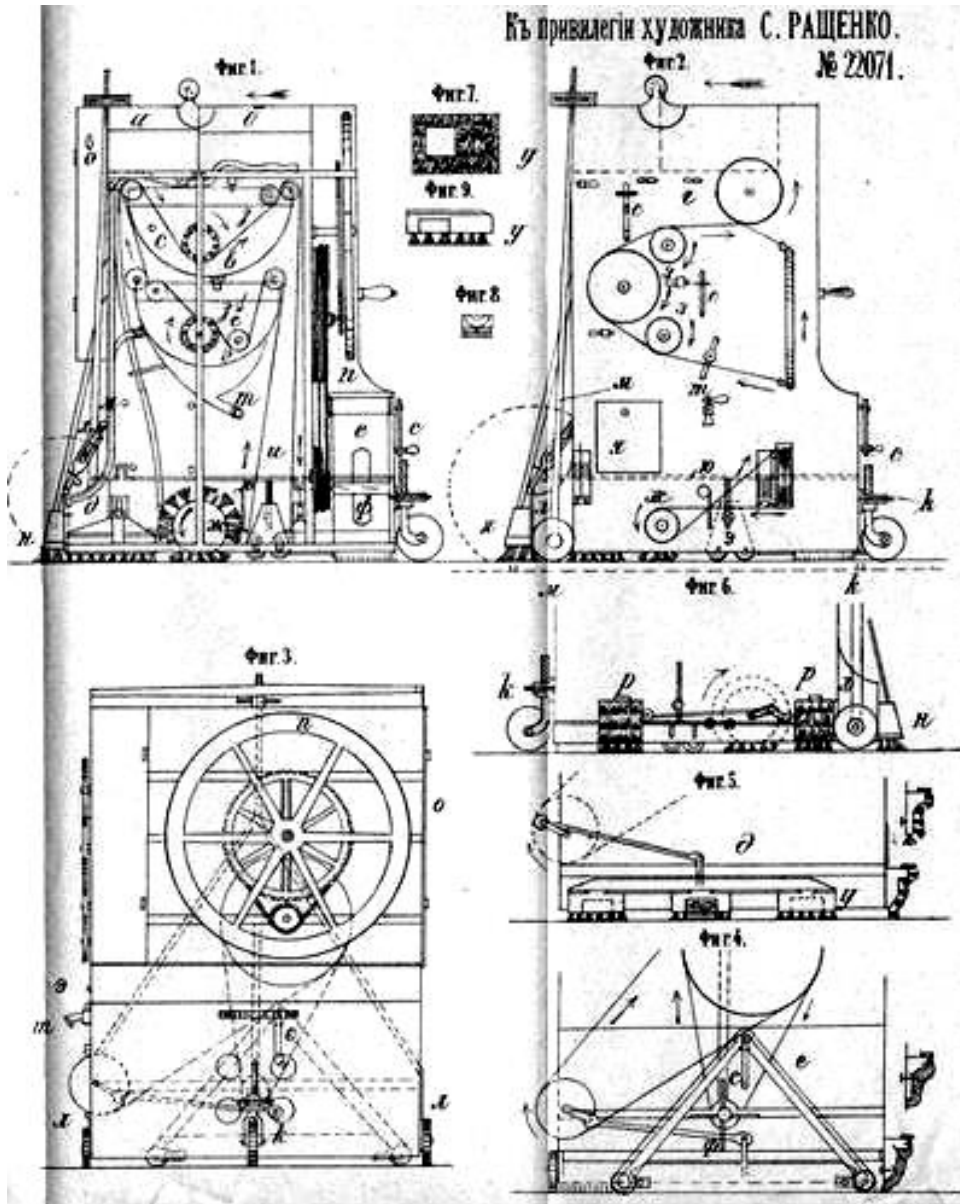
Серед його учнів були майбутні відомі працівники культури міста Хабаровська, зокрема один із перших на Далекому Сході організаторів музейної справи Георгій Віссаріонович Гусак та художник і ентомолог Ілларіон Фомич Палшков, майбутній член Спілки художників СРСР. Як згадували учні Степана Григоровича, його курс малювання більше нагадував характер вільних студій.

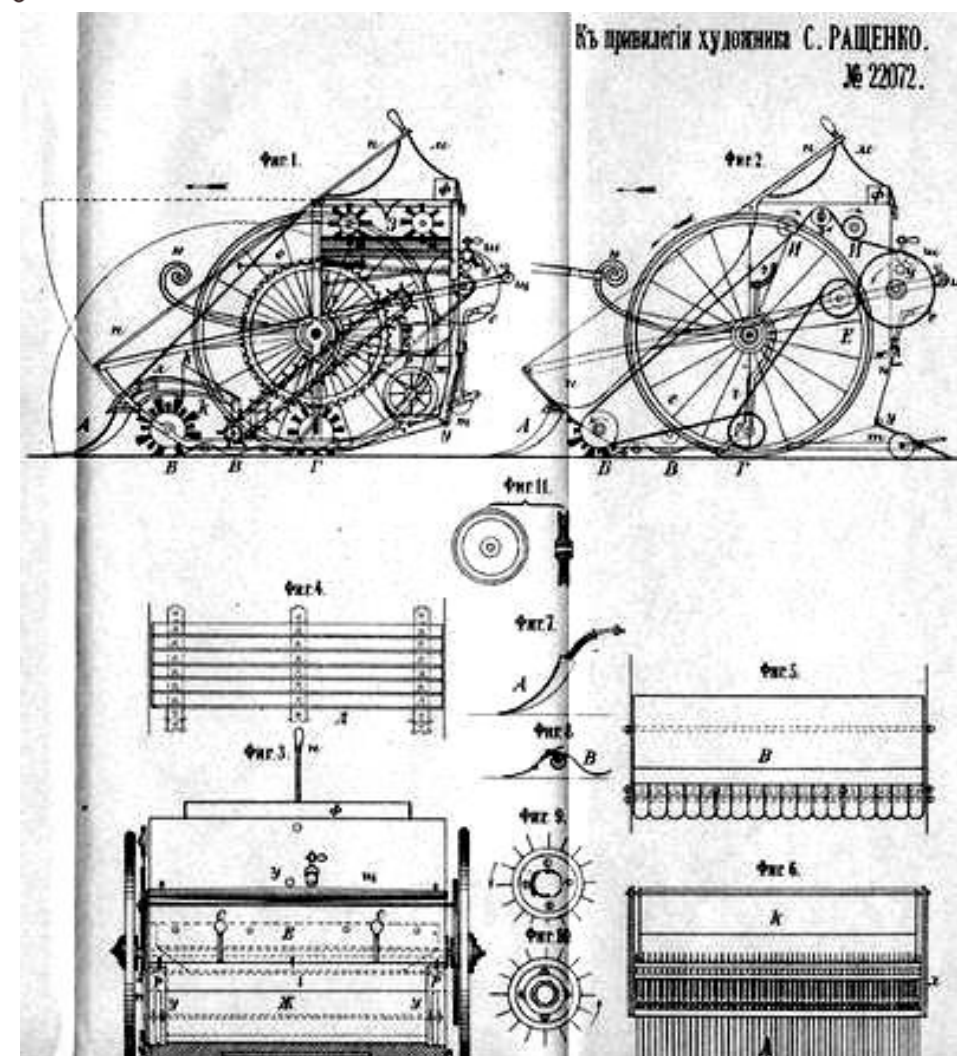
Крім викладацької роботи, Степан Ращенко займався також творчою працею. У 1900 р. Військове зібрання міста купило в художника чотири його роботи, серед них три копії картин мариніста Івана Айвазовського та пейзажиста Василя Поленова, а також одну оригінальну авторську пейзажну роботу «Даль».

У 1903 р. Степан Ращенко написав 18 образів святих для іконостасу та 2 образи для вітваря домової церкви Святого Миколая при Хабаровському реальному училищі. Крім цього, художник займався оформленням залів для різних святкових заходів, а також писав картини для прикрашання Військових та

Громадських зборів. У 1902 р. до 50-річчя від дня смерті М. Гоголя написав портрет письменника.

Степан Ращенко продемонстрував свій талант і як винахідник. У 1912 р. він отримав патенти на апарат для миття підлоги, а згодом і для прибирання сміття.

Патенти винаходів С. Раценка

Після революції 1917 р. і бурхливих та кривавих подій громадянської війни Степан Раценко емігрував до Китаю та проживав у місті Харбіні, який став одним із зарубіжних центрів російської еміграції. Подальша доля художника невідома.

ХРАМ ПОКРОВИ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

Початок ХХ ст. для жителів Нових Петрівців запам'ятався будівництвом нового мурованого храму, який почали зводити за проектом знаного київського архітектора *Миколи Миколайовича Горденіна* (24 січня 1864 р. – пізніше 1900 р.), який після закінчення відомого Московського училища живопису, скульптури і архітектури (1884 р.) та недовготривалої роботи у місті Рибінськ у 1886 р. переїхав до Києва. Тут він зосередив свою увагу переважно на будівництві житлових будинків на вулицях Мала Житомирська (1896 р.), Малопідвальна (1896 р.), Андріївський узвіз (1888 р., тепер цей будинок є музеєм М. Булгакова) [48], а згодом на зведенні храмів як у місті, так і на його околицях, зокрема в Броварському, Київському повітах. У своїй творчості митець застосував еkleктичний метод: неоренесанс, необароко.

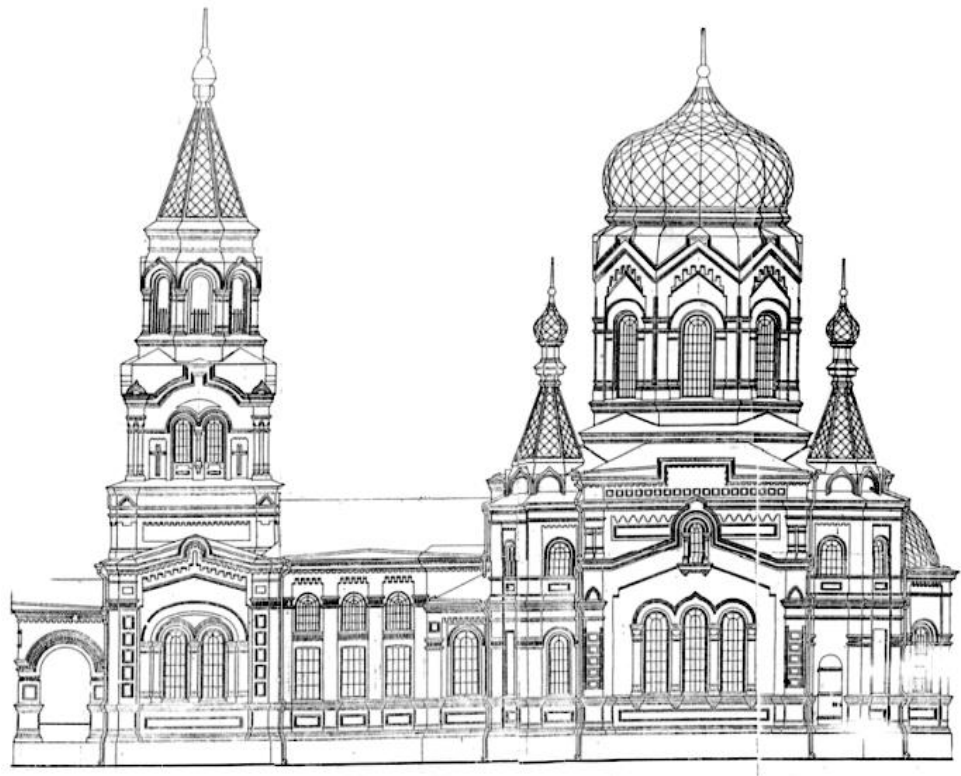
Будівництво храму в Нових Петрівцях тривало 7 років під наглядом спочатку самого архітектора, а потім інженера К. І. Сроковського. На завершальному етапі знову долучився М. М. Горденін, бо помітив відхилення від свого проекту під час будівництва.

26 вересня 1910 р. церкву було освячено, хоча роботи з оздоблення храму всередині продовжувалися й далі. Храм був увесь прикрашений монументальними великими настінними розписами на біблійні сюжети.

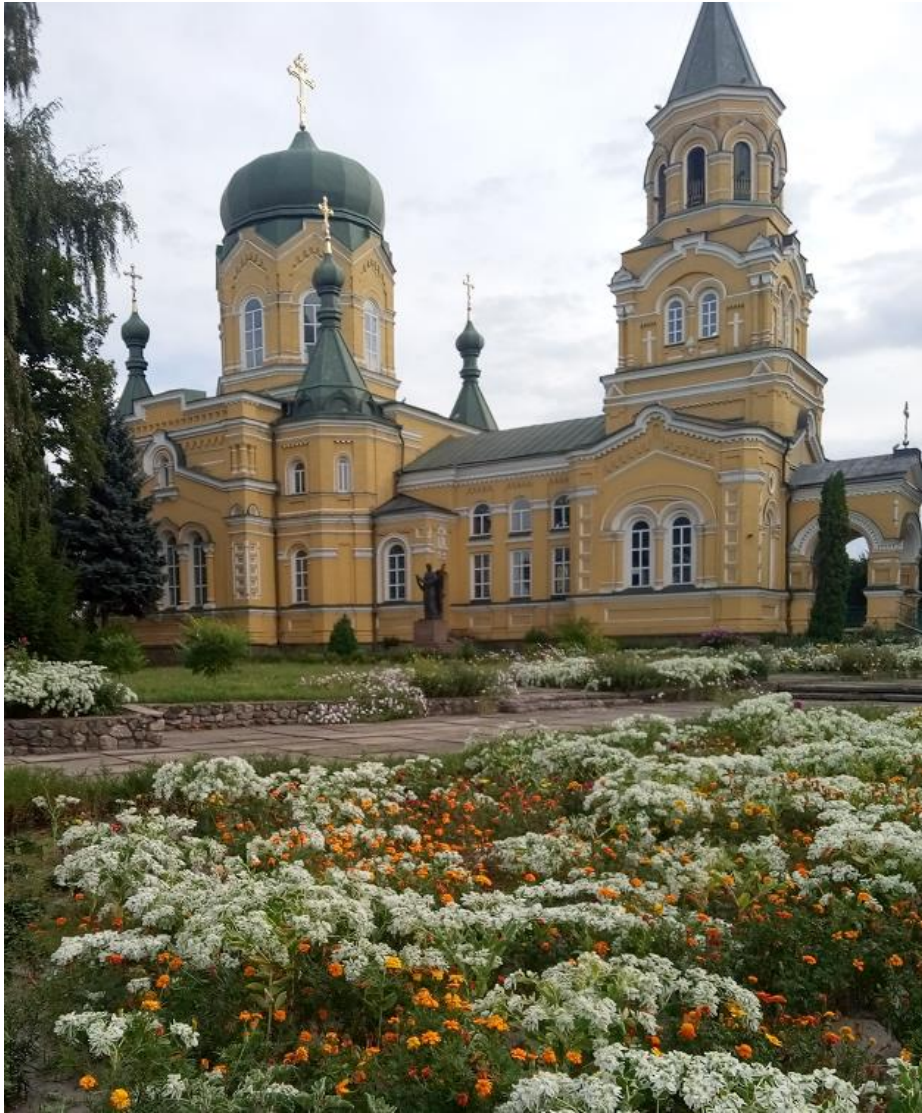
Це прекрасний храм у стилі необароко, який складається з двох частин – храму та дзвіниці, об'єднаних переходом. Приміщення п'ятибанного храму має хрещатоподібну форму з

гранчастими об'ємами. Як і в барокових храмах, церква має гарне зовнішнє оздоблення за рахунок використання архітектурних прикрас – кесонів, поребриків, ніш, сандриків, наличників тощо, які виконані в цегляній кладці на вапняному розчині. З того часу й до наших днів, переживши всі лихоліття боротьби з релігією, а також війни, коли був зраний під час визволення села, він і нині стоїть відреставрований, у своїй первісній красі.

*Креслення церкви за проектом
М. Горденіна*

Сучасний вигляд храму

БУРЕМНІ ЧАСИ НОВОГО СТОЛІТТЯ

Початок ХХ ст. був відзначений історичними потрясіннями. Революція в Росії 1905–1907 рр. зачепила й Україну, бо спостерігалися як революційні виступи робітників, так і селян, які часто підпалювали поміщицькі садиби і розправлялися з жорстокими поміщиками.

У придніпровському регіоні від Вишгорода до Димера не спостерігалося робітничих та селянських повстань та заворушень. Це пояснюється тим, що тут не було великих поміщицьких садиб, економії землевласників, а також заводів.

На початку ХХ ст. у 1906–1910 рр. у селах Київщини почала розвиватися споживча кооперація, створювалися кооперативні товариства. 1908 р. у повіті з'явилося 14 товариств, серед них і в Нових Петрівцях [49].

Звичне буденне життя новопетрівчан сколихнули у липні 1914 р. страшні події Першої світової війни, у якій брала участь і Російська імперія. Понад 3,5 млн. українців були мобілізовані до російської армії, щоб воювати, віддавати свої життя за інтереси Російської імперії. У село приходили похоронки, поверталися скалічені солдати.

Революційні події лютого 1917 р. та зречення престолу російського царя Миколи II жителі села Нові Петрівці сприйняли позитивно, бо після цих змін відбулися селянські зібрання, пов'язані із розподілом монастирської землі та її передаванням самого Межигір'я з усіма будівлями в підпорядкування селу, бо, як зазначали у своїй постанові 27 квітня 1917 р. петрівчани, «батьки і діди наші несли свою тяжку працю і повинності на цій території, де існувала фаянсова державна фабрика, де траплялися

страшні і тяжкі гноблення робочого люду. Це було б заслуженою відплатою за ту кріпацьку працю, що обливала потом і кров'ю наших батьків. Приміщення будуть використані частково для шкільних потреб, а частково для добродійних установ, де могли б знайти спокій і притулок сироти воїнів і наші інваліди». Під цією постановою підписи не лише голови виконавчого Новопетрівського сільського комітету Єгора Овсієнка та секретаря Семена Старенького, а й 162 селян [50].

Жителі села не були задоволені політикою ані Тимчасового уряду (з лютого 1917 р.), ані Центральної ради (з березня 1917 р.), своє негативне ставлення до першого вони виявили під час виборів до Установчих зборів. Жителі сіл Старі і Нові Петрівці, Валки вночі спалили всі виборчі списки та анкети, і навіть хотіли влаштувати самосуд над тими, хто проводив це голосування.

Селяни кричали: «Не треба нам ніякого земства, бо земство нас грабує, не дає нам хліба, ревізує худобу, платить за них найнижчі ціни, і тепер хоче відібрати у нас хліб і змусити нас вертатися за цим хлібом у земство в Київ». І у прийнятій постанові на зборах було заявлено, що правління волосного земства воно не бажає» [51, с. 98].

Поприходили солдати Першої світової війни, проникнуті революційним духом, які вже бачили, як боролися за свободу в столиці Росії Петрограді, як їх озброєні товариші по фронту йшли вулицями відстоювати права простої людини жити людськи. Тож, повернувшись у свої рідні Нові Петрівці, вони відразу згуртувалися та вступили у боротьбу з куркулями, які, захопивши владу, робили все у своїх інтересах.

Вони різко виступили проти місцевої волосної влади, де ще перебували представники колишньої царської управи. Чулися голоси: «Геть кровопивців!» Почалася стрілянина, під час якої було вбито з рушниці старшого сина колишнього старшини Макухи, під проводом якого виступали куркулі.

Енергія й ентузіазм колишніх солдатів були великими, кров кипіла від ненависті до тих, хто вічно принижував народ, намагався зробити їх своїми батраками. І ці почуття були висловлені у пісні:

Ну-бо, хлопці, повставаймо, –
Пора підоспіла,
Беріть, хлопці, хто рушницю,
Хто пістоль, хто вила!
Беріть, баби, макогони,
Дівки – мотовила,
Беріть усі, хто що попав, –
Ворогів на вила!

У цей революційний час і дівчата біля воріт на колодках часто всупереч усьому співали частівки:

Ви селяни не сидіть
І не пийте хмелю, –
Гоніть пана із села,
Забирайте землю.
Не слухайте ви попів,
Що гріхом лякають, –
Вони тільки нам, брати,
Очі закривають.
Ми вигнали буржуїв,
Позбулися муки.
Тепер вже ми хазяї,
Взяли владу в руки.

Перемогли солдати та бідняки. Був обраний Волосний Виконавчий Комітет із колишніх солдатів та селян. Розпочався перерозподіл землі.

Не чекаючи дозволу владних структур, селяни почали захоплювати землю, рубали ліс. Про це свідчать заяви настоятельки Межигірського жіночого монастиря ігумені Софії до Київського губернського комісаріату.

У Межигір'я було відібрано й глинище, з якого видобували глину для виготовлення посуду й цегли. Ним з давніх-давен володів монастир, а жителі сіл Нові Петрівці та Валки, які кустарним способом виготовляли цеглу та робили горшки, купували в монахів глину.

Крім цього, лунали голоси й за розподіл церковної землі, бо на той час церква володіла 10 га орної землі в чотирьох місцях, а також сінокосом біля Старих Петрівців і за Дніпром.

Усі ці місцеві події були викликані загальними зрушеннями, які відбувалися в Україні і, зокрема, у Києві. Після ліквідації самодержавства й перемоги демократичної лютневої революції 1917 р. у Росії було встановлено двовладдя Тимчасового уряду на чолі О. Керенським та Ради робітничих і солдатських депутатів, що вплинуло й на загальноукраїнські процеси. 3–4 березня 1917 р. у Києві була організована Українська Центральна Рада на чолі з Михайлом Грушевським. Відбувалися мітинги, різні зібрання, з'їзди: вирішувалася доля України – бути автономією в складі Російської держави чи ставати незалежною державою.

Члени Центральної ради на Софіївській площі

Керівник більшовиків В. Ленін у квітні 1917 р. говорив: «Якщо Фінляндія, Польща, Україна відокремляться від Росії, в цьому нічого поганого нема. Що ту поганого? Хто це скаже, той шовініст. Треба збожеволіти, щоб і далі проводити політику царя Миколи» (із виступу у квітні 1917 р. на VII конференції РСДРП).

Цю ж думку вождь більшовиків повторював і в червні 1917 р.: «жоден демократ не може також заперечувати право України на вільне відокремлення від Росії», а також у статті «Україна і

поразка керівних партій Росії»: «поступитися українцям – означає вчинити розумно, бо інакше буде гірше: силою українців не вдержиш, а тільки озлобиш; поступитися українцям – відкрити шлях до довір'я між обома націями, до їхнього рівноправного союзу» [19, С. 499]. Які правильні слова, але на ділі вони не були втілені в життя.

7 листопада у Петрограді відбулася Жовтнева революція, був повалений Тимчасовий уряд, і влада перейшла до Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів на чолі з В. Леніним.

У російській столиці Петрограді більшовики, борючись з іншими політичними партіями, висунули гасла, які були близькі народним масам: «Геть війну!», «Уся влада – Радам!», «Фабрики і заводи – робітникам, земля – селянам!».

Тим часом в Україні 7 листопада 1917 р. Центральна Рада виступила з Третім універсалом, у якому проголошувалася Українська Народна Республіка, яку, на жаль, ще пропонували включити до складу Росії на федеративних умовах.

*Маніфестація прихильників
Української Народної Республіки на
Софійській площі у Києві, 1917 р.*

Фінляндія й Польща здобули свою самостійність як держави, проте з Україною ситуація була значно гіршою. Уряд Леніна та керівництво Центральної Ради не знайшли згоди. Уряд більшовиків не хотів залишитися без України, а тому направив війська з метою встановлення на її території радянської влади. У цей час 16 січня 1918 р. відбулося повстання київських робітників заводу «Арсенал» під проводом більшовиків, яке було розгромлене (понад 300 робітників загинуло). З іншого боку, відбулася звіряча розправа червоних військ під керівництвом Муравйова над київськими гімназистами під Крутами, що засвідчило протиборство сил і початок братовбивчої війни в Україні.

Тодішні помилки відбилися на подальшій долі України. Почалася боротьба за встановлення радянської влади, що призвело до громадянської війни.

Центральна Рада 22 січня 1918 р. проголосила Четвертий універсал, у якому стверджувалося, що «віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу. Зо всіма сусідніми державами ... ми хочемо жити в згоді і приятні, але ні одна з них не може втручатися в життя самостійної Української республіки. Власть в ній буде належати тільки народові України» [19, с. 501].

А далі розпочалася боротьба за незалежність.

Після підписання Брестського миру з німецьким урядом у 1918 р. продовжилася громадянська війна між тими, хто відстоював, з одного боку, стару, а з іншого – нову радянську владу. Київ і Київщина опинилися в центрі жорстоких боїв, бо йшла боротьба не лише між білими й червоними арміями, були ще й німці й поляки, які з різних причин опинилися на українській землі.

Київ, а разом з ним і його округа, протягом 1918–1919 рр. переходили багато разів до різних сторін: більшовиків, петлюрівців, денікінців, поляків та інших військ, інколи по декілька разів.

26–27 січня 1918 р. Київ був уже в руках більшовиків. Центральна Рада перебралася до Житомира, де відбулися перемовини з Німеччиною про допомогу. Німці зайняли Київ,

витіснвши більшовиків. 29 квітня 1918 р. німці в Києві за допомогою з'їзду «хліборобів» здійснили переворот, усунувши Центральна Раду від влади. Їм на зміну прийшов гетьман П. Скоропадський. У село Нові Петрівці в березні 1918 р. увійшли німці. За допомогою місцевих заможних представників влади почали організовувати об'єднання «хліборобів». Сюди увійшли куркулі Макуха, Кацимон, Правдивий, Кірієнко, Литвиненко, дідич-ліберал Тарський та інші. Наради петрівських «хліборобів» часто відвідували священники Горинський та Долинський, які турбувалися за долю церковної землі. Обране за радянської влади місцеве управління було розігнане.

Переслідували бідноту. Був виданий наказ негайно знести всю зброю, у кого вона була. За відмову погрожували розстрілом. У Нових Петрівцях прилюдно був розстріляний 20-літній парубок Клебан.

За вбивство сина старшини Макухи в Старих Петрівцях селян тяжко побили шомполами, а потім наклали контрибуцію. Гетьман П. Скоропадський своїми наказами повертав землю поміщикам, церкві й монастирям, передбачалася компенсація завданих збитків.

Монахині Межигірського монастиря теж вимагали повернути землю, а за глинище та вирубаний ліс заплатити контрибуцію. Нестабільність життя в селі змушувала деяких активістів ховатися в лісі та ярах або за Дніпром.

Відлуння громадянської війни торкнулося з різних боків і Нових та Старих Петрівців, Валків, Лютежа. На волосній нараді, проведеній у Старих Петрівцях наприкінці листопада 1918 р., було вирішено розпочати повстання. Був обраний штаб, зібрали сили з навколишніх сіл, які й почали бити як німців, так і гетьманських гайдамаків. Зазначимо, що були випадки вбивства гайдамаків і до цього.

Після краху підтриманої німцями влади гетьмана П. Скоропадського в грудні 1918 р. до влади прийшла Директорія. 22 січня на Софіївській площі була проголошена Українська соборна держава, відбувся акт урочистої злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Респуб-

ліки. Але влада Директорії була короткочасною. У січні 1919 р. Перший полк Червоного Козацтва під керівництвом В. М. Примакова перейшов по кризі Дніпро біля Межигір'я й рушив на Київ [52]. У Києві та окрузі була встановлена радянська влада, яка оголосила політику воєнного комунізму. Влада в селах переходила до революційних комітетів (комнезамів).

У селах Нові та Старі Петрівці, Валках почали діяти спочатку ревкоми, а потім сільські ради. Бідніші селяни об'єднувалися в комбіді, які запланували знову відібрати церковну, монастирську землю, а також лісництва. Але у зв'язку з цим ходили різні розмови відносно майбутнього розподілу землі. Були, наприклад, такі чутки, що землю даватимуть лише тим, хто піде в комнезами. Тим часом селяни Нових Петрівців почали ділити землю, що належала священникам та церкві. Місцева влада видавала талони й на використання лісу.

Уже в цей час почалася гостра класова боротьба з боку радянської влади проти куркулів, священників. Представники центру, які приїжджали в село втілювати в життя декрети радянської влади, поводитися грубо. Політика воєнного комунізму передбачала введення продрозкладки, тобто примусової реквізиції зерна в селян, заборону приватної торгівлі тощо, а це не відповідало інтересам селянства, бо саме з цього вони жили, мали якийсь прибуток. Так, ті місцеві ярмарки, які були організовані в Нових Петрівцях, мали позитивний вплив на життя села.

У березні 1919 р. до села надійшло розпорядження організувати на націоналізованих монастирських землях, а також на землях лісництва (колишній хутір Нікольський) комуну з бідняцьких сімей. Але сільське населення, яке розраховувало на цю землю, обурилося.

Це незадоволення посилювалося тим, що в селах розповсюджувався бандитизм. Бандити грабували й селян на дорогах, і пароплави на Дніпрі тощо. Серед грабіжників були й представники самооборони, і декласовані елементи, котрих в народі прозвали «отльотами». У Нових Петрівцях та Вишгороді з них сформувалися місцеві бандитські зграї.

З кожним днем росло невдоволення радянською владою. Старопетрівський кооператив «Єство» врахував це незадоволення і, використовуючи своє легальне становище, почав готувати повстання проти Радянської влади. Подібні процеси проходили і в інших місцях на околицях Києва, зокрема в селі Куренівка, де згурпувалися банди *Іллі Струка*, отамана-авантюриста, який прославився єврейськими погромами, приєднувався до різних політичних сил: виступав на боці Червоної армії, армії Директорії, Добровольчої армії генерала Денікіна тощо. Він неодноразово проголошував: «Мій висновок: я партизан і повстанець своєї неньки-України й оборонець її від грабіжників, жидів і кацапів. Знищу всіх, хто хоч в душі на їх боці» [51, с. 91–115].

Тож І. Струк використовував усі можливості, щоб залучити до себе якомога більше незадоволених людей або тих, хто мав подібні політичні погляди. А тому 4-го чи 5-го квітня в село Старі Петрівці прибули три представники Струка. Один із них був колишній офіцер Клименко, що зупинився в Нових Петрівцях у колишнього жандарма і проводив роботу в селах Старі Петрівці, Валках, Лютежі, Горянці, Гостомелі, Старосілли, Сваром'ї, Куренівці тощо.

Прибувши до Старих Петрівців і зустрівшись із представниками кооперативу «Єство», люди І. Струка вирішили розпочати повстання з єврейського погрому, залучивши до цього малосвідомих селян.

*Отаман Ілько Струк.
1919 р.*

Повстанці отамана І. Струка

6 квітня 1919 р. запланований погром був погоджений із головою Новопетрівської сільської ради, і вночі 7 квітня цей погром розпочався. Загони селянської самооборони заарештували комісарів та червоноармійців, які були в селі, і відправили під вартою до Межигір'я. Після цього забирали єврейські сім'ї зі Старих та Нових Петрівців і відправляли їх до Межигір'я, а тих, хто сперечався, вбивали.

Єврейський погром. Худ. М. Шехтман

На території Межигірського жіночого монастиря була створена так звана Межигірська комендатура самооборони, на чолі якої стояв відомий чорносотенець, син куркуля В. Макуха, який жорстоко розправлявся з заарештованими [53].

Коли в Києві дізналися про події в селах Старі й Нові Петрівці, то 8 квітня 1919 р. у Межигір'я був направлений загін кіннотників у кількості 20 чоловік на чолі з начальником корпусу військ ВЧК Миколаєнком. Проте банду, яка збільшилася на цей час до 30 чоловік, попередили про цей загін, і вони по дорозі на Межигір'я

зустріли їх вогнем. Багато було вбито, інших, поранених, забрали у полон. У червоних були відібрані коні та зброя. Бандити тяжко познущалися над військовими та їх командиром, якому відрізали носа, вуха, викололи очі [51].

Погром євреїв тривав. Проти ночі 9 квітня 1919 р. заарештованих привезли до Межигір'я. Зібралось десь до 103 єврейських сімей. І Макуха разом з іншими повстанцями почали розправу над євреями з неймовірною жорстокістю. Усю ніч їх возили на човні й посеред Дніпра на великій глибині спочатку на очах батьків кидали у воду дітей, а потім старих та усіх інших [54].

Це була страшна трагедія для єврейського народу й тих сімей, які постійно проживали в селі або тимчасово переїхали, бо в Києві теж було неспокійно. Різні перевороти постійно зачіпали і євреїв.

Єврейський погром

Переглядаючи страшні за своїм трагічним змістом дослідження С. І. Гусева-Оренбурзького «Багров книга. Погромы 1919–1920 гг. на Украине», видану в Харбіні в 1922 р. та побудовану на спогадах тих, хто вижив, ми зустріли тут лише статистичну фіксацію: «В Межигорье убито 104 чел.». Ніяких спогадів новопетрівських євреїв немає, ймовірно, ніхто з них і не врятувався.

Новопетрівські учасники єврейського погрому приєдналися до повстанців сіл Старі Петрівці та Куренівка. Деяка частина селян підтримала це повстання проти радянської влади, інша, побоюючись репресій, полишила село. Розбіглася і місцева влада. У селі орудувала банда. У Нових Петрівцях на квартирі Т. Правдивого був організований «штаб» повстання. 9 квітня 1919 р. повстанці оголосили мобілізацію молоді. Сюди прибували добровольці з різних сіл.

9 квітня 1919 р. о 10 годині вечора пролунав церковний дзвін, який скликав жителів Нових Петрівців на збори. Коли зібралася більшість, перед ними виступив церковний староста, активний учасник повстання Опанас Клименко, який повідомив, що в село прибула делегація від робітників Куренівського Дубзаводу, які просять підтримати їх, щоб звільнити Київ від радянської влади. Зброю видадуть у Пріорці.

Вислухавши оратора, селяни старшого віку мовчки почали залишати зібрання. Але на їхньому шляху стояла охорона. І Опанас Клименко почав кричати: «Хто не піде наступати на Київ, у того завтра заберемо землю». І усі, хто був на зборах, попленталися дорогою на Київ. На світанку вони були в Пріорці, де зібралися повстанці різних мастей: залякані селяни, відверті вороги радянської влади, куркулі, петлюрівці тощо. Озброївшись чим траплялося, пішли до Куренівки, а потім на Поділ та Лук'янівку з надією, що їх підтримають робітники заводів.

Учасники Куренівського повстання

9–10 квітня 1919 р. на Куренівці відбулося повстання. У кирилівській лікарні повсталі створили штаб і керували своїми загонами та групами, зокрема Іллі Струка, які діяли як у Києві, так і на його околицях, зокрема у Вишгороді, Межигір'ї, Нових і Старих Петрівцях, здійснюючи на своєму шляху масові погроми, вбивства [22, с. 228].

У відозві «До робітників міста Києва» керівники банди зверталися до киян:

«Товариші робітники! По всій Україні вільній пронеслася радісна звістка про повстання у місті Києві.

Ми-партизани-повстанці революційних полків отаманів Струка і Клименка дякуємо Вам за розпочату Вами Велику Справу.

Не вірте жидам і комуністам, що партизанські загони знищені.

Ні, вони не знищені, а, навпаки, із повстанських загонів створені регулярні повстанські полки.

Вони поспішають Вам на допомогу.

Всі на захист нашої Батьківщини. Всі на захист зганьбленої Православної Церкви.

Тримайтесь стійко. Допомога йде. Час перемоги близький.

Командири і організатори полків:

1-го Струк

2-го Клименко.

Представники Ради: Щербак, Самуйленко, Мартиненко, Фещенко, Рубан, Севрук, Саготовський, Нецадименко Л., Кочубинський, Михайлюк, Артамонов і Клименко».

Але цієї підтримки вони не отримали, бо робітники відмовилися виступати проти радянської влади. Військове керівництво Києва змогло зосередити свої сили, і повстання було придушене. Багато повстанців було вбито, зокрема й петрівчан.

Під час репресій 1937–38 рр. усіх «учасників Куренівського повстання в Києві», які ще залишилися, розстріляли. Серед них опинилися і новопетрівчани Бабенко Сидір Микитович (1898–1938), Ільченко Матвій Назарович (1888–1938) та інші.

За зв'язки із «угрупуванням Струка» був засуджений на 5 років позбавлення волі Коломієць Павло Петрович (1897 – ?). Але і його, мабуть, при повторному розгляді справи засудили до розстрілу.

На початку 20-х років ситуація в Україні змінилася. Була вже розгромлена армія генерала А. Денікіна, який проводив в Україні насильницьку русифікацію й не мав підтримки в місцевого населення. Відступило на захід і перейшло на партизанські методи боротьби військо Директорії на чолі з Симоном Петлюрою.

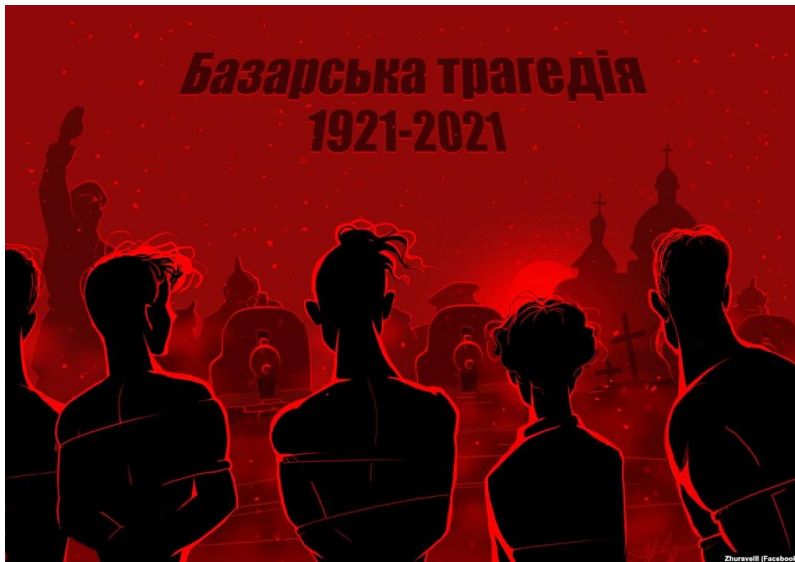
У січні 1921 р. уряд УНР в еміграції (м. Львів) на чолі з головою Директорії та Головним Отаманом військ УНР Симоном Петлюрою вирішив створити «Партизансько-повстанський штаб» на чолі з генерал-хорунжим Ю. Тютюнником. Був розроблений стратегічний план, який передбачав надання військової допомоги національному рухові України, організації повстань на її території й повалення радянської влади. З цією метою був організований наприкінці жовтня – на початку листопада 1921 р. Другий зимовий похід армії УНР, у якому брали участь три групи військових підрозділів: Волинська, Бессарабська і Подільська.

Але з цього майже нічого не вдалося, бо повстанці зустрілися з великою армією червоних, а тому Бессарабська група відступила на територію Румунії, а Подільська повернула на захід. У найскладнішому становищі опинилася Волинська група, яка після захоплення значної частини Житомирщини зустрілася з тритисячною кавалерійською армією Григорія Котовського. У бою 17–19 листопада загинуло багато повстанців. Лише невеликій штабній групі вдалося вирватися з оточення й перебраться на територію Польщі. 443 вояки, серед яких було багато поранених, потрапили до полону. Їм запропонували перейти на бік більшовиків, але вони відмовилися. Командирів і деяких козаків відправили на

Симон Петлюра

слідство до Києва, а інших 359 вояків через два дні на світанку 21 листопада 1921 р. розстріляли біля села Базар на Житомирщині. Свою смерть вони зустріли співом гімну «Ще не вмерла Україна». Серед них був і новопетрівчанин *Сускин Павло Юхимович* (1898–1921) (можливо, його прізвище було Суско, яких чимало проживало в селі Нові Петрівці). Він закінчив у селі двокласну, а згодом фельдшерську школи й служив у армії УНР фельдшером лазарету. Його ім'я реабілітовано 25 березня 1998 р. [82].

Базарська трагедія. Худ. Юрій Журавель

Влада в Україні уже втретє стала більшовицько-радянською. Вона обіцяла визнати самостійність України, розподілити землю між тими, хто її безпосередньо обробляє, створити добровільні колгоспи, а заводи й фабрики передати робітничому класові й перетворити його в гегемон суспільства, установивши диктатуру пролетаріату. Але, як говорять в народі, обіцянка-цяцянка. Насправді радянський уряд мав намір в Україні здійснювати свої економічні цілі. Бо, як заявив Голова Реввійськради Республіки Лев Троцький, «без українського вугілля, руди, хліба, солі, Чорного моря Росія існувати не може, вона задихнеться, а разом з нею і радянська влада, і ми з вами» [19, с. 514].

На жаль, в Україні продовжувалася політика воєнного комунізму, посилилася боротьба з куркулями, націоналізована була вся промисловість, торгівля. Зникла приватна власність.

Громадянська війна негативно вплинула на розвиток України, бо було призупинено її промисловий розвиток, та й сільському господарству важко було розвиватися в умовах війни. Усі чекали миру.

У 1920 р. у Нових Петрівцях здійснюються деякі новації: відбувається об'єднання комнезаму й ревкому в єдиний орган радянської влади – сільську раду, головою якої був обраний Зайченко Дмитро Васильович, а секретарем – Старенький Григорій Лазарович.

Соціально-політичні події початку ХХ ст. зачепили і життя Межигірської обителі. У 1919 р. було ухвалено декрет про відділення церкви від держави, а тому все монастирське майно, будівлі, землі переходили державі.

Близько 80 монахинь і послушниць монастиря ще намагалися утриматися в Межигір'ї, організували на межигірських землях радгосп. У 1922 р. тут облаштували корівник, телятник, вівчарню, волоню, пташник, свинарник. Територія радгоспу (3,5 десятини) була обгороджена дерев'яним парканом. Але це тривало недовго.

У 1922 р. у Межигір'ї був також розміщений дитячий будинок, у якому було 97 дітей віком від 3 до 15 років, яких обслуговували 11 працівників та монахині. Через деякий час монахинь позбавили всього, що вони мали, передавши орну землю, ліс, луки, фруктовий сад іншим господарям.

Так закінчився ще один етап існування Межигір'я, з яким і в цей час мешканці села Нові Петрівці перебували у тісних господарських та життєвих стосунках.

Поступово на Київщині встановлюється радянська влада, хоча збройні сутички в Україні продовжувалися в різних регіонах ще до 1921 року: то з Польщею, то з Добровольчою армією генерала барона Врангеля, то з армією Н. Махна та отамана М. Григор'єва. Нарешті, у 1921 р. військові дії закінчилися розгромом загонів Нестора Махна.

Кривавими були битви Громадянської війни, коли зіткнулися різні політичні сили, коли стріляли брат у брата, батько в сина, якщо

вони стояли на протилежних політичних позиціях. Стихійні виступи та повстання селян, анархія, бандитизм тощо призвели до розрухи народного господарства, до нестійкості влади й ухвалених нею законів, які часом суперечили прагненням народу. Та й не було в політиків того часу, які намагалися захопити владу в Україні, єдиного політичного розуміння, якою повинна бути Україна: керівники Української Центральної Ради Михайло Грушевський і Володимир Винниченко були прихильниками соціалістичного розвитку, а представник Центральної Ради Микола Міхновський – націоналістичного, Симон Петлюра – соціал-демократичного.

*Перший Генеральний секретаріат Центральної ради,
Київ 1917 р.*

Майже всі ці політичні позиції, що суперечили одна одній, до яких необхідно додати ще позиції есерів, соціалістів-самостійників були й у керівників Директорії Української Народної Республіки. Гетьманат відстоював старі порядки в Українській державі, бо земля поверталася поміщикам із компенсацією, також цей уряд виступав за входження України до Росії на федеративних умовах. Немало

негативного було і у тих, хто стояв за радянську владу, хоча їхні гасла, проголошені в резолюції VII Всеросійської партконференції у грудні 1919 р. «Про радянську владу в Україні», були: «визнання самостійності України»; підтримувати прагнення українців учитися й розмовляти українською мовою; добровільно створювати колгоспи; передати землю тим, хто її обробляє, і поліпшити життя робітників; перетворити робочий клас на власників фабрик і заводів; зробити робітників керівною силою суспільства, установивши диктатуру пролетаріату [19, с. 513].

На початку 1921 р., а також у подальшому радянська влада ухвалила декілька важливих постанов: у країні запроваджувалася нова економічна політика (неп), яка передбачала: заміну продовольчої розкладки продподатком, об'єднання державних підприємств у галузеві й територіальні трести, передачу дрібних та малоприбуткових підприємств комнезамам, кооперативам, артілям, а також приватним особам або колишнім власникам зі зниженою платою за оренду, переведення натуральної оплати праці на грошову (що позитивно вплинуло на підвищення якості продукції), дозвіл оренди землі селянам та залучення найманої праці на селі [19, с. 525–527]. Одночасно відбувалася боротьба більшовиків із представниками різних партій, які були оголошені антирадянськими (меншовиками, есерами та іншими) і утвердження РСДРП (б) як єдиної політичної сили.

У грудні 1922 р. у Великому театрі у Москві проходив Перший Всесоюзний з'їзд Рад, на якому була ухвалена декларація і договір про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік, до складу якого увійшли РРФСР, ЗРФСР, Українська і Білоруська республіки. З цього часу українці проживали в Радянському Союзі й керувалися тими указами та постановами, які ухвалював його уряд.

Проте юридично Українська РСР була самостійною державою, яка зберегла всі національні структури, хоча враховувала у своїй практичній діяльності загальносоюзні постанови та рішення. Встановлювався й адміністративний поділ України та, зокрема, Київщини.

20-і ТА 30-і РОКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЯ В НОВИХ ПЕТРІВЦЯХ

У 20-х роках були ухвалені загальноукраїнські рішення відносно регіонування України. 27 квітня 1921 р. було видано постанову Всеукраїнського Виконавчого Комітету, згідно з якою територія Київської губернії поділялася на 12 повітів та 200 волостей. Гостомельський повіт охоплював 20 волостей, серед них і Старопетрівську, куди входило й село Нові Петрівці.

Проте ВУЦВК 7 березня 1923 р. провів нову адміністративно-територіальну реформу, згідно з якою 14 повітів були замінені на 7 округів, а 247 волостей – на 111 районів, серед них і Київський, який у нових умовах охоплював села колишнього Гостомельського повіту, зокрема сільські ради: Старопетрівську, Новопетрівську, Валківську, Лютіжську, Вишгородську, Михайлівську, Мостищенську, Мощунську, Ірпінську, Горенську, Гостомельську, Гутянську, Бучанську, Ворзельську. Ці села, починаючи від Дніпра, напівколом оточували Київ та лісові насадження, що належали до Пуща-Водицького, Лютізького та Гостомельського лісництв із північно-західного боку.

Переважно це був сільськогосподарський район, хоча в окремих населених пунктах були підприємства, зокрема цегельні (Яблонька, Ірпінь, Миколаївка, Нові Петрівці), крохмальний (Буча), скипідарний (Ірпінь), скотарний завод (м. Гостомель) та інші [55].

Найбільш поширеними в регіоні галузями були городництво, ягідництво, скотарство. У районі функціонувало 44 різні споживчі товариства: сільськогосподарські (6 товариств), молочарні (5),

меліоративні (10) тощо. У районі були також артілі зі спільною обробкою землі, яким надавали трактор і молотарку.

1927 рік. Більша частина населення села Нові Петрівці, яка була забезпечена землею гірше, тобто так звані «заробітчани», що, крім садибного клаптя землі, нічого не мали, працювали на цегельному заводі, у лісі на розробках тощо.

Далі йшли ті, хто, крім садиби, мали ще якусь грядку, на якій працювали влітку, а взимку мандрували на заробітки.

Але була й частина селян, що мали гарні господарства, землю, на якій вирощували різні сільськогосподарські рослини, сіяли зернові, садили овочі, вирощували фрукти та ягоди, розводили різних тварин і птицю тощо, тобто вони могли жити без додаткового заробітку.

А ще була група куркулів, заможних селян, що мали багато землі, сіножаті, тварин тощо. Хоча дуже багатих господарств, таких, як літературний герой Калитка, який відповідав на питання: «Чия це земля?» – «Калитчина», «А це?» – «Калитчина», – не було. Переважно були середняки та малоземельні.

Серед петрівчан були і такі, що займалися кустарним промислом, перепродажем різних товарів, були візники, «хозяйчики» тощо.

Таким чином, населення Нових Петрівців у матеріальному забезпеченні та за соціальним станом не було однорідним, і тому будь-які зміни в них проходили з певними ускладненнями.

Одним із соціальних явищ 20-х років на селі була організація споживчих товариств, які виникли ще до революції й були «направлені на поліпшення економічного і соціального стану членів-пайовиків шляхом задоволення їхніх потреб в якісних товарах і послугах за прийнятними цінами». Це сприяло соціальному й культурному розвитку села, народних промислів і ремесел. У селі можна було організувати лише одне товариство, при якому були крамниці, заготівельні пункти, їдальні, чайна, ремісничі артілі.

У Нових Петрівцях досить успішно працювало споживче товариство. Його члени мали певні пільги та в купівлі товарів та права на заняття ремеслами й на продаж своїх виробів. Цим правом користувалися, зокрема, петрівські гончарі й перевізники.

Як свідчать архівні документи, зокрема різні звіти в Новопетрівському сільському споживчому товаристві імені Шевченка, членами-пайщиками було у 1925 р. 58, у 1926 р. 151, а у 1927 р. – уже 230 громадян. Зрозуміло, що люди відчували певні вигоди від членства.

Очолив це товариство вчитель Бортнович Омелян Людвигович, а членами правління були обрані: Пономаренко Захарко Антонович, селянин; Єльченко Матвій Назарович, селянин. До ревізійної комісії входили: Кацимон Юхим Іванович, селянин (голова); Горецький Захар Йосипович, учитель (член комісії); Калитенко Тихон Григорович, селянин (член комісії). Це були порівняно молоді, активні діячі, які успішно змогли організувати роботу в товаристві та в підпорядкованих їм установах, зокрема крамницях, яких у 1925 р. було 4, а в 1926 р. – 2. За рік було завезено до крамниць товару на 21 073 крб. 22 коп.

Споживча кооперація функціонувала й у наступних 30-х роках. Крім крамниці, у селі були відкриті торговельні ларки, у яких можна було купити продовольчі товари. Пам'ятаю, такий ларьок був неподалік від нас у районі Нижньої Туровщини біля садиби Нікіфорових. Я любив туди ходити з батьком, бо там завжди продавалися великі м'які свіжі бублики, посипані маком. Паралельно з державними існували й приватні крамниці.

Як і інші товариства, споживчу кооперацію не оминули репресії. У 1938 р. частина працівників Новопетрівського споживчого товариства була репресована, зокрема, завідувач буфетом Ільченко Матвій Денисович (1897–?); продавець Кацимон Василь Давидович (1879–1938); касир Овдієнко Панас Юхимович (1894–1938); продавець магазину Київторгу, член правління товариства, колишній голова Новопетрівської сільради – Пономаренко Захар Антонович. Судова трійка при УНК ВС по Київській області засудила їх як «ворогів народу» до розстрілу.

Заважали роботі підприємств споживчої кооперації й бандитські групи, які в 1929 р. грабували магазини. Членів цих груп усе ж зуміли спіймати й засудити на певні терміни, а організаторів банд – до розстрілу з конфіскацією всього їхнього майна.

Споживча кооперація, починаючи з 30-х років, утрачала демократичність управління. Працівником споживчого товариства у 60-х і 70-х роках працював і мій батько Самійленко Василь Степанович, який завідував заготівельним пунктом.

До споживчого товариства (кооперації) у той час належали також магазини, буфети, кафе тощо. У 50–60-ті рр. на території нинішнього дитячого майданчика стояло приміщення чайної, де можна було перекусити та випити чаю чи пива. А в 70–80-х рр. функціонувало знамените кафе «Хвиля». Обидва заклади розміщувалися на центральній дорозі й були зручними не лише для петрівчан, а й для приїжджих. Але це було вже пізніше.

Кафе «Хвиля»

Відвідувачі кафе «Хвиля»

У 20-х роках у Нових Петрівцях, крім споживчого товариства, функціонувало кредитне товариство, у якому нараховувалося 285 членів.

Особливе місце в житті села, у якому у 1927 р. проживало 4377 чол., посідав комітет незаможних селян, до якого входили як бідняки, так і середняки. Із усіх 888 господарств на селі незаможницьких було 670, середняцьких – 211, а заможницьких – лише 7. Більшість господарств не мала ані коня, ані корови. Та й землі було не так багато. Як свідчать статистичні дані, за Новопетрівською сільською радою було закріплено 3133 десятини, із них зручної – 2173 дес., незручної – 960 дес., польової – лише 1409 дес., сіножатей – 655 дес., садивної – 108 дес. Тобто на одне господарство припадало по 2,45 дес., а на одного їдця – по 0,49 дес. землі [56, с. 164–165]. Це при тому, що землі, які належали Межигірському монастирю, а пізніше фаянсовій фабриці, церкві та церковнослужителям, були розподілені між бідними селянами.

У 1927 р. картина дещо змінилася. Із 1105 мешканців села незаможних було 426, неорганізованої бідноти – 431, середняків – 236. Господарств було всього 225, із них бідняцьких – 105, неорганізованої бідноти – 80, середняцьких – 40.

Змінилося співвідношення й у кількості коней так корів на сім'ю. Якщо в попередній період господарств без коня було 361, то у 1927 р. – усього 105, без великої рогатої худоби було 255 господарств, то у 1927 р. – усього 13. Ситуація, як бачимо, змінилася на краще.

Але треба пам'ятати, що значна кількість мешканців села Нові Петрівці мала лише присадибну ділянку, бо вони працювали на цегельному заводі, або займалися гончарством, проте й цей шматок землі якоюсь мірою забезпечував їх сільсько-господарськими продуктами.

Була невелика група петрівчан, які займалися збутом ягід та фруктів чи розводили бджіл і торгували медом, орендували луки й продавали сіно переважно в Києві та приміських селах, де не було своїх луків. І поки діяли закони непу, справи йшли добре.

У 1928 р. група селян Нових Петрівців, зокрема члени комуністичної партії, а також комсомольської організації (з 1925 р.), засновниками якої були Ільченко Григорій Назарович і Кацимон Софія Тихонівна разом із активом села організували товариство спільного обробітку землі. Для обробітку виділеної землі були усупільнені коні та інша тяглова худоба.

Активними учасниками ТСОЗ були Кацимон Титко Олексійович, Кацимон Павло Йосипович, Моленко Федір Карпович та інші.

У грудні 1927 р. на XV з'їзді ВКП (б) у вирішенні питання змін сільського життя переміг Сталін, який домігся переходу до курсу створення колгоспів замість комун та об'єднань спільного обробітку землі. Особливо цей процес активізувався в 1929 р. Перший секретар ЦК КП(б)У С. Косіор у доповіді на пленумі ЦК ВКП(б) у листопаді 1929 р. «Про сільське господарство України й про роботу на селі» заявив, що Україна може завершити колективізацію (тобто об'єднання селян у колгоспи) восени 1931 р. чи навесні 1932 р.

*Радянський плакат 1920-х років,
що агітує вступати в колгосп*

І розпочався процес колективізації. Кожне сільське господарство вирішувало – входити до колгоспу чи продовжувати самостійно займатися господарськими справами. Але партійні керівники влаштували змагання, чиї село, район раніше завершить колективізацію. А це призвело до того, що почали силоміць заганяти в колгоспи, відкрито погрожувати тим, хто не хотів вступати до колективних господарств.

Обов'язковою умовою вступу було усупільнення не лише засобів виробництва, коней, волів, корів, а й іншої домашньої худоби й птиці. Це викликало незадоволення населення. Почали різати худобу, свиней тощо, щоб не здавати до колгоспів. У деяких селах мешканці відкрито протестували, а то й повставали. На це прореагував Й. Сталін, який виступив у газеті «Правда» зі статтю «Запаморочення від успіхів», у якій обвинуватив

республіканські партійні органи у перегінах. Селянам дозволялося виходити з колгоспів. І восени 1930 р. у колгоспах залишилося всього 30% селян, що стривожило Сталіна й керівництво країни. А тому були ухвалені нові рішення з прискорення процесу колективізації на селі й завершення їхнього створення до кінця 1931 р.

Перша колективна оранка

У села були направлені 25 тисяч робітників заводів, так званих «двадцятип'ятитисячників». Тим, хто вступав до колгоспів, надавалися різні пільги, вони звільнялися від податків на домашню худобу, а одноосібники сплачували значно вищі податки. Крім цього, колгоспам допомагали технікою. Утворювалися машинно-тракторні станції, які направляли трактори для оранки землі, а комбайни для збирання врожаю. Крім цього, присадибні ділянки, худоба й птиця залишалися за селянськими господарствами. І наступив перелом. В Україні наприкінці 1932 р. уже близько 70% сільських господарств були в колгоспах.

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ В НОВИХ ПЕТРІВЦЯХ

Як і в усій країні, вона розпочалася в 1929 р. Але у зв'язку з тим, що в селі були не лише землевласники, а й робітники, бо значна частина мешканців Нових Петрівців працювала на цегельному заводі або кустарним способом випалювала цеглу, займалася гончарством, то надіслані з Києва представники робітничого класу Янкевич, а згодом Орлов запропонували створити в селі колгосп, об'єднавши два напрямки діяльності – сільськогосподарський і промисловий. Звичайно, це було штучне об'єднання, яке себе не виправдало, бо в кожного колективу була своя мета й специфіка праці, тому ці два підприємства через деякий час роз'єднали.

Колективізація. Худ. Ю. Кугач

Розпочався процес об'єднання селян у колгосп. Представники сільської ради та району виступили на зборах. Сперечалися до хрипоти. Бідні та незаможні селяни, а також наймити одними з перших погодилися вступити до колгоспу. Середняки сумнівалися, роздумували, прикидали вигоду. Шкода було віддати «голодранцям», як вони говорили про бідняків, усе нажите тяжкою працею. «Отак візьми та й віддай ні про що. Оцю корову, яку вигодовував з маленької телички, чи коня, вола. А з чим же я зостануся? Чим буду годувати дітей?». Ці та інші думки роїлися в головах трударів. «Але кажуть, що будуть насильно забирати все й виселяти з села, відправляти до Сибіру, як це роблять в інших селах. Що робити, хто порадить?». Голова тріщала від думок. Більша частина середняків змушена була записатися до колгоспу.

У відповідності до загальних настанов районне начальство спускало по селах план колективізації. Так, у 1930 р. необхідно було прийняти в Нових Петрівцях 270 дворів для забезпечення обслуговування 450 га, у Валках – 68 дворів на 127 га, у Старих Петрівцях – 151 двір на 317 га землі.

На території садиби куркуля, якого заарештували й розстріляли ще на початку 20-х років, почали формувати колгоспне господарство: звозили різноманітний сільськогосподарський інвентар, віддавали на спільну ферму своїх корів, а до конюшні коней.

У селах таємно поширювалася частівка: «Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні». Було проголошене гасло: «Ліквідувати куркулів як клас». Але у Нових Петрівцях їх позбавилися ще в роки громадянської війни. Усе ж у 1932 р. рішенням місцевих органів були «розкуркулені» Бабенко Галина Іванівна та Хілько Григорій Васильович.

Тих одноосібників, хто опирався, часто заарештовували. Так, хлібороба-одноосібника *Кацимона Панаса Івановича* (1879–1930) заарештували і колегією ОДПУ УСРР 18 січня 1930 р. засудили до розстрілу. А *Тищенко Олексія Кириловича* (1894–?), селянина-одноосібника, ця ж комісія 8 червня 1932 р. вирішила вислати на 3 роки за межі України. В обох випадках майно конфісковувалося й передавалося до колгоспу.

Артілі надали назву «Колгосп імені Паризької комуни». Чому саме так, важко сказати. Але з таким найменуванням колгосп

проіснував до 40-х років включно. А робітники на базі цегельних заводів організували артіль «Селянська праця».

У 1933 р. з'явився в колгоспі перший трактор, який перемелював межі й створював велике поле, яке засівалося житом і пшеницею. У колгоспі визначалися основні напрямки господарювання – це вирощування зернових та городніх культур, а також тваринництво. Потреба овочів для Києва змушувала розширювати їхній асортимент, збільшувати площі вирощування. Не менш важливим було й тваринництво, зокрема пов'язане з постачанням місту молока.

Ветеран радгоспного виробництва, кращий тракторист господарства Степан Васильович Сторчовий

Колгосп поступово розширювався й будувався. У цей час збільшилася кількість поголів'я корів та коней, для яких було збудовано три ферми.

Колгосп мав прекрасні придніпровські луки як на правому, так і на лівому березі Дніпра, які давали можливість забезпечувати тварин їжею взимку. Під кінець 30-х років з'явилася й птахоферма.

У колгоспі розгортається соціалістичне змагання. Імена багатьох передовиків сільського господарства в Україні виходять на

всесоюзну арену. Про досвід Марини Гнатенко, Марії Демченко, Ганни Кошової, Олени Хобти та інших пишуть газети, говорять по радіо. Тому й петрівчани, рівняючись на них, намагалися підвищувати рівень урожайності різних культур та надоїв молока.

Але, як кажуть у народі, біда ходить не одна, а з дітками. Голодомор 1932–33 рр. забрав життя декількох мільйонів селян у багатьох регіонах України. До цього призвела політика керівництва держави на чолі зі Сталіним. Книга про голодомор в Україні наповнена іменами безвинних жертв цієї політики [57]. Але там відсутні прізвища мешканців Нових Петрівців. І це не випадково, бо близькість лісу та Дніпра, де ловилася риба, а також те, що в колгоспі вирощували більше огородні культури, аніж зернові, якоюсь мірою дозволило пережити цей страшний голод. Допомогало й те, що окремі члени сімей працювали на підприємствах у селі та в Києві й підтримували свої родини коштами.

*«Червоні пришельці»
(більшовики вивозять хліб з українського села)
Худ. Г. М. Волошенюк*

Більшою мірою торкнулися села сталінські репресії 1937–38 рр. «Репресії в галузі соціалістичного будівництва, – говорив Й. Сталін, – є необхідний елемент наступу». Тож один за одним розкривалися якісь «ворожі» угруповання. Почалася кампанія боротьби зі «шкідництвом» на шахтах і заводах, у радгоспах і колгоспах, у творчих, наукових, освітніх установах, організаціях та армійських частинах. У селі Нові Петрівці було заарештовано 48 осіб, у Сваром'ї – 59, Старих Петрівцях – 16, а в нинішньому Вишгородському районі – 515 осіб.

По розділу «боротьби з рештками ворожих класів» були репресовані селяни-колгоспники з Нових Петрівців. Назвемо всіх поіменно:

1. Бабенко Іван Петрович (1901–1938).
2. Бабенко Сидір Микитович (1898–1938).
3. Винник Степан Артемович (1879–1937).
4. Власенко Семен Захарович (1897–1938).
5. Ільєнченко Василь Андрійович (1906–1937).
6. Ільченко Іван Федорович (1896–1938).
7. Ільченко Матвій Назарович (1889–1938) – бригадир колгоспу.
8. Кацемон Іван Андрійович (1895–1938).
9. Кацимон Антон Давидович (1897–1938).
10. Кацимон Хома Петрович (1889–1937).
11. Натоптаний Іван Лаврентійович (1896–1938).
12. Ракицький Василь Захарович (1894–1938).
13. Старенький Василь Михайлович (1894–1938).
14. Старенький Яків Олексійович (1890–1938).
15. Шелест Михайло Костянтинович (1894–1938)..

Важливо зазначити, що майже всіх їх заарештували одночасно. У більшості випадків їх прискорено, без уважного розгляду справи, судила трійка при УНК ВС у Київській області 13–14 листопада 1937 р. та 13 квітня, 10 і 18 травня 1938 р. І через тиждень-два всі вони були розстріляні.

Декілька колгоспників були засуджені на певні терміни позбавлення волі:

1. Гончаренко Гнат Климович (1880–?) – на 5 років.
2. Зайченко Іван Улянович (1907–?) – на 5 років.

3. Коломієць Павло Петрович (1897–?) – на 5 років.
4. Шевченко Федот Макарович (1896–?) – на 8 років.

Їх подальша доля так і залишається невідомою досі.

У 1937–38 рр. під особливий контроль були взяті ті, хто тимчасово не працював. Їх кваліфікували як тих, хто не хоче працювати на країну й намагається цим послабити її або зірвати в ній колективізацію та індустріалізацію, і, відповідно, усі вони кваліфікувалися як «шкідники» і «вороги народу». До цієї категорії було віднесено таких петрівчан:

1. Власенко Василь Михайлович (1885–?) – засуджений до 10 років позбавлення волі.
2. Кириєнко Симон Костянтинович (1898–1938) – розстріл.
3. Мовчун Микита Онисимович (1882–?) – 10 років.
4. Старенький Семен Тимофійович (1894–1937) – розстріл.
5. Хилько Антон Васильович (1896–?) – 10 років.
6. Хилько Василь Григорович (1870–1938) – розстріл.
7. Шматко Павло Устимович (1896–?) – 10 років.

При цьому слід зауважити, що переважна більшість тих, хто отримав 10 років, не поверталися додому, бо таким громадянам завжди влаштовували повторний суд й додавали ще роки ув'язнення або й засуджували до розстрілу.

Безвинні жертви

Це був страшний період, коли кожна сім'я чекала на «чорного ворона», що приїжджав у нічний час до якогось будинку, і представники внутрішніх органів заходили в оселю чи квартиру й забирали господаря, сина, чоловіка, а часто й усю родину. Так, у селі Сваром'я із 59 осіб заарештували з родин: Буяльчик – 3 чоловіки (усі розстріляні); Буяло – 11 чоловік (із них 6 розстріляли); Гончар – 5 чоловік (усі розстріляні); Курочка – 3 чоловіки (із них 2 розстріляних); Мойсак – 3 чоловіки (усі розстріляні); Тригуб – 10 чоловік (із них 7 розстріляних); Хляб – 3 чоловіки (із них 2 розстріляних); Шинкаренко – 4 чоловіки (із них 3 розстріляних). Таким чином, із 8 родин, члени яких проживали навіть у різних місцях, було заарештовано 42 чоловіки і 31 – розстріляно, а 11 отримали різні терміни позбавлення волі від 10 до 25 років.

*Допит у НКВД.
Худ. Віктор Видрін*

Найстрашніше те, що родини не лише втрачали рідних, а й права в державі, бо всі члени сім'ї вважалися причетними до «ворогів народу», а це означало, що рідних могли відправити до трудових таборів, а дітей – у дитячі будинки. Якщо ж цього не відбувалося, то діти «ворогів народу» не могли вступати до навчальних закладів, позбавлялися права працювати в багатьох установах, на них дивилися з осторогою.

Ця біда не оминула й робітників заводу «Будцегла». Були заарештовані в 1937–1938 рр.:

1. Гросс Володимир Іванович (1893–1937) – розстріл.
2. Калитенко Микита Давидович (1899–?) – 10 років позбавлення волі.
3. Кацемон Федір Самійлович (1892–1938) – розстріл.
4. Кучерявий Кирило Демидович (1895–1937) – розстріл.
5. Махинько Петро Федосійович (1898–1938) – розстріл.
6. Страдний Пантелій Петрович (1893–?) – 10 років позбавлення волі.
7. Швецов Степан Тимофійович (1892–1938) – розстріл.

Про все це країна довідалася лише після XX з'їзду КПРС (1956 р.), на якому з доповіддю про злочинну діяльність Сталіна та його оточення, органів НКВС виступив Микита Хрущов. Почалася реабілітація репресованих. Але це буде пізніше. А в другій половині 30 – початку 40-х років треба було працювати у колгоспах, на підприємствах, установах.

ЗАВОДСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Паралельно з «Колгоспом ім. Паризької комуни» після розділення колгоспу в селі успішно працював цегельний завод, який назвали «Артіль Будцегла».

Як уже зазначалося раніше, характерною особливістю сільського життя, пов'язаного з польовими роботами та тваринницьким господарством, було й кустарне виробництво цегли, яке мало велику історичну традицію. Як свідчить статистика, у Нових Петрівцях у 20-х рр. ХХ ст. цим займалися багато сімей. А з виробництва цегли-межигірки було навіть сформоване товариство «Селянська праця». Переважно в ньому працювали незаможні та малоземельні селяни, понад 159 чол. Цегла мала попит. Пізніше товариство приєднали до цегельного заводу.

Новопетрівський цегельний завод

Артіль «Будцегла», а в 30-х роках завод, розкинулися між двома високими горбами вздовж Дніпра. Біля підніжжя одного з них виділявся широкий шар зеленуватої глини, з якої виготовляли міцну будівельну цеглу, яку баржею по воді вивозили до Києва та до інших округів для будівництва приміщень. У зв'язку з переведенням столиці України в 1934 р. із Харкова до Києва й будівництвом нових адміністративних приміщень виникла особлива потреба в петрівській цеглі.

На цьому заводі працювали й мої батьки. На світлині 1935 р. в третьому нижньому ряді сидить четвертим зліва мій батько Василь Степанович.

Колектив цегельного заводу «Будцегла», 1935 р.

Завод на той час був одним із провідних підприємств, мав свій духовий оркестр, який супроводжував колони робітників-демонстрантів на 1 травня та в річниці Жовтневої революції. Робітники несли святкові прапори, плакати, і, співаючи патріотичні для того часу пісні, ішли до центру села, де відбувався мітинг. Саме в цю мить, коли демонстранти проходили біля нашої хати, що стояла близько до вулиці, 1 травня 1935 р. під звуки маршу та пісень і народився я, майбутній професор філології,

відомий український вчений-літературознавець. А назвали мене Григорій тому, що під час реєстрації народження секретарем сільської ради, який робив цей запис, був Григорій Самійленко. «Тож нехай у селі буде ще один з таким ім'ям та прізвищем», – сказав секретар, і батько погодився.

При заводі був дитячий садок, який розташувався під горою в новозбудованому великому приміщенні серед вільхових дерев. Коли я підріс, то мене записали туди, і мама, спускаючись із гори, прямуючи на роботу на завод, заводила мене в цей важливий прихисток для дітей з хорошими вихователями та прекрасними кухарями, у яких, однак, чомусь часто пригоряла манна каша, а її запах постійно відчувався в повітрі. Це була якась особлива прикмета наявності тут дитячого садка.

Попри різноманітні загальнодержавні складнощі, село все-таки розвивалося, і життя змінювалося на краще. Це більше стосувалося медичного й освітянського та культурного обслуговування.

Навпроти нашої хати у великому красивому будинку під акаціями на кутку Старої Церкви була відкрита амбулаторія, у якій працював знаний на всю округу лікар Біляєв Петро Федорович.

Аптека і медпункт у Нових Петрівцях

Будинок складався з двох частин. У двох кімнатах від вулиці з ганком розміщувалася приймальня лікаря, а в іншій половині проживала його сім'я. Спочатку йому допомагала дружина Дора Михайлівна, але через хворобу вона відійшла від активної праці, і Петру Федоровичу в подальшому помічником стала медична сестра Варя, яка проживала разом з ними. При будинку був великий город, який забезпечував сім'ю продуктами.

Кожного дня до амбулаторії приходили хворі не лише з Нових Петрівців, а й Валків та Старих Петрівців. Інколи спостерігали, як до будинку під'їжджала підвода й забирала лікаря до хворого [58].

І так тривало до 1954 р., коли в селі почала функціонувати лікарня й поліклініка, куди перейшов працювати Петро Федорович, якого поважали не лише односельці, а й пацієнти з інших місць. Він прожив понад 100 років і надовго залишився в пам'яті людей. Уявіть собі, скільки хворих вінвилікував за своє життя. Тож йому й довічна слава.

Сільський лікар. Худ. Morgan.

МЕЖИГІРСЬКИЙ ТЕХНІКУМ КЕРАМІКИ ТА ЖИВОПИСУ

Третій Всеукраїнський з'їзд Рад у березні 1919 р. ухвалив постанову заснувати з 1920 навчального року в Межигір'ї, як це було в XIX ст., керамічну школу-майстерню. Першими її учнями були діти з навколишніх сіл Нові та Старі Петрівці, Валки, Вишгород та інші. Для забезпечення навчального процесу зі спеціальності були переведені працівники Буянського фаянсового заводу, що був на Харківщині. Школі передано будівлі 2 церков, орну землю, ліс, луки, сад Межигірського монастиря.

У старих приміщеннях колишньої Межигірської керамічної фабрики ще були в ящиках зразки виробленої продукції та невіпалені предмети посуду тощо. Тому вирішено було в Петропавлівській церкві організувати музей технікуму. Тут розмістили також твори художників з кераміки та скульптурні роботи – бюсти Катерини II, поета В. Жуковського, а також сюжетні роботи «Дівчина з виноградом», «Зима» художника Дмитра Степанова та інших. Значний інтерес викликав також і так званий гіпюровий посуд та інші вироби з цікавим оформленням як друком, так і ліпленням та розписом.

У бібліотеці монастиря, яка поповнювалася під час функціонування керамічної фабрики спеціальною літературою, знайшлося багато книжок, альбомів, які почали використовувати під час вивчення таких предметів, як малювання, розпис, гравірування, друкування тощо.

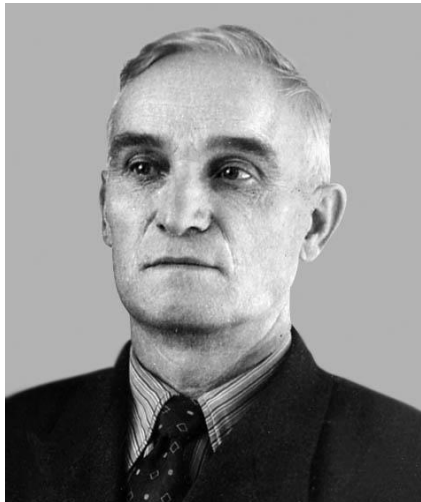

*Вироби Межигірського технікуму на виставці 1925 р.
(Ілюстрація з сайту be-inart).*

*Вироби технікуму на архівних світлинах в
експозиції тимчасової виставки НМУНДМ
«Межигірський керамічний технікум. Відлуння віку»*

За постановою Наркомпросу 8 вересня 1920 р. у Межигір'я були переведені Глинська художньо-керамічна школа (60 учнів і кілька педагогів), із Роменського повіту Полтавської (нині Сумської) області, Державна художньо-виробнича майстерня Всеукраїнського комітету мистецтв [59]. Навчальний заклад перейменували на технікум. Колишній учень Глинської керамічної школи, а в той час студент Академії мистецтв, майбутній відомий в Україні художник-кераміст *Павло Іванченко*, згадував

Іванченко П. М.

про свій прихід до Межигір'я: «Зимою, пізно ввечері, 1920 р., я прийшов до Межигір'я. Ще з гори, з боку села Валки, я побачив унизу чорний суворий ліс, серед якого ледь помітно внизу білили церкви. З гори я спускався вузькою дорогою і побачив високу грубу дерев'яну браму. Було навколо тихо. Людей не видно, десь далеко в лісі перегукувалися сичі. Я попрямував на слабенький вогник, що ледь помітно світився у одному з будинків. Там мешкав професор Крамаренко.

«О, це дуже добре, це навіть дуже добре, що Павло прийшов, – весело заговорив професор. – Тут розпочинається цікава робота. Потрібні люди». І професор жваво ходив по квартирі, усміхаючись і потираючи руки. «Зараз трохи труднувато, але усе тимчасово, згодом усе буде гаразд. Тут можна розпочати велику роботу, цікаву».

Через деякий час до Межигір'я прибули майже всі студенти Академії Мистецтва, що навчалися у майстерні професора Крааренка. Нас було чоловік 10. Поселилися ми усі в окремому напівзруйнованому корпусі, який потім учні художньо-керамічної школи прозвали «академія» [Спогади Павла Іванченка. 65, с. 285–286].

*Ювілейні вази з пам'ятником та
портретом Т. Г. Шевченка. Художник-кераміст П. М. Іванченко*

*Декоративна тарілка «Дівчина на тлі межигірських круч», 1922 р.
Художник-кераміст П. М. Іванченко*

Для технікуму було закуплено устаткування для майстерні: верстати, горн, а також перенесено обладнання з київської фабрики цегли й керамічних виробів Йосифа Андржейовського, який, як зазначають мистецтвознавець О. Школьна та колишній студент Павло Іванченко, декілька років викладав у технікумі, навчав студентів, як користуватися обладнанням своєї фабрики: глином'ялкою, кулевими млинами, бігунами, тощо, які він передав навчальному закладові. У користування технікуму надходило деяке технічне обладнання, прилади з порцелянових заводів.

Жилося важко. Допомагали монашки, які організували радгосп. Студенти вирішили займатися виготовленням посуду, щоб продавати його. «Власними зусиллями почали ми, – згадував П. Іванченко, – за допомогою батьків учнів місцевих сіл робити гончарні верстати, побудували невелике горно. Першим майстром по будівництву горна був селянин із Петрівець Клебан, а майстром, що поробив гарні верстати, був Калитенко [Максим Пилипович – Г. С.] з того ж села [65, с. 291]. Так розпочалося виготовлення посуду, його опалом у горні керував Михайло Косихін. Студенти, перебравшись по замерзлому Дніпру на його лівий берег, продавали посуд селянам або міняли на продукти харчування. «Днів два їздили по селах і привезли товаришам повні сани гороху, квасолі, борошна, пшона і ін. Усі були дуже раді і такій комерції» [65, с. 294]. Згодом були налагоджені зв'язки й із Укрзовнішторгом, який замовив досить велику партію українських народних виробів: баранців, куманців, глеків, ваз, декоративної скульптури, тарілок тощо. Це покращило матеріальне життя студентів у 1922–23 рр.

Поступово в технікумі, який очолив художник Лев Юрійович Крамаренко, намагалися створити необхідні умови для навчання. Не вистачало майстрів-практиків, тому він запросив із Нових Петрівець гончарів, прекрасних майстрів керамічних виробів: Куштенка, Клебана та інших. Прийшли й петрівські діти, серед них Петро Максимович Калитенко, який у повоєнний час очолював керамічний завод.

Заняття у керамічному технікумі. 1920-ті роки

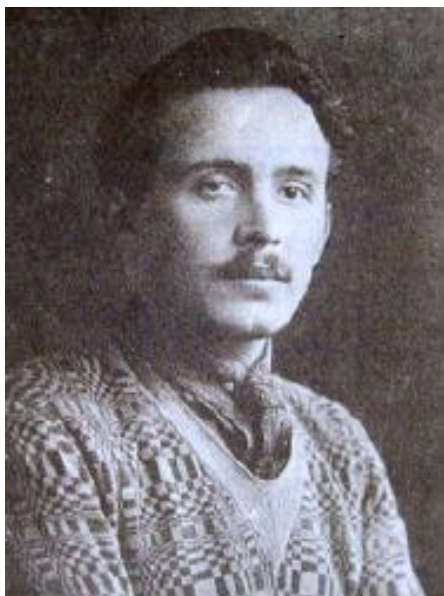
У технікумі спочатку існувало два відділення: художньої кераміки та живопису. Але в 1931 р. художній факультет технікуму перевели до Одеського художнього інституту. Директором технікуму в цей час призначили талановитого художника Василя Седляра, але через деякий час його звільнили, бо він не був комуністом, і призначили колишнього директора заводу на Донбасі В. Міллера, який по-своєму почав наводити лад у Межигір'ї, оголосивши гасло «Ліквідувати контрреволюцію у навчальному закладі».

Навчальний процес був налаштований на те, щоб студенти під керівництвом педагогів, майстрів не тільки освоїли спеціальність, а й почали виготовляти продукцію. Але в тих умовах студенти могли лише під керівництвом старого майстра А. Боровченка та молодшого майстра П. Іванченка засвоювати напрацювання у виготовленні глини, володінні гончарним кругом і пробувати

створювати різні вироби. Переважав примітивізм, ручна робота. Виготовлений посуд та різні фігурки декоративної кераміки (баранці, куманці, барильці, іграшкові коники, пташки тощо) збували на сільських ярмарках, а також на базарі в Києві.

Межигірський художньо-керамічний технікум мав популярність, і до нього вступали юнаки й дівчата з різних куточків України, зокрема й із Нових Петрівців.

*В одному з класів
керамічного технікуму
1920-ті роки*

Мусієнко П. Н.

Спогади Павла Іванченка, про які ми вже згадували, доповнює ще один колишній студент Межигірського керамічного інституту *Пантелеймон Никифорович Мусієнко*, а в майбутньому майстер кераміки, мистецтвознавець та художник, автор сервізів і посуду з фаянсу, фарфору, майоліки, а також наукових праць про керамічний живопис та художню кераміку. Він вступив у 1925 р. до технікуму, а закінчував у 1930 р. інститут, бо в 1928 р. технікум був реорганізований у Художньо-керамічний інститут. Сам він був

родом із міста Ромни Сумської області. У своїх спогадах він згадував: «Їду в Київ! Об одинадцятій ранку на пристані пароплав «Лівер» ритмічно бовтав у воді пліцями коліс. Через дві години матрос монотонно, як на вокзалі, об'явив – Межигір'я і двічі вдарив у мідний дзвоник.

Пристані у Межигір'ї не було. Смугастий стовп бакена визначав місце причалу. Пароплав довго пихтів, хлюпавсь у воді, не міг пристати до берега. Трапом служила дошка з набитими, як драбинка, планками. Ми, балансуючи рівновагу, як на канатах в цирку, по одному стрибали на берег ... У Межигір'ї приїжджий потрапляв в оточення епічного краєвиду. На високому правому березі Дніпра височіли білі будинки фабрики і монастиря. Історичні пам'ятники, овіяні легендами доби українського козацтва [60, с. 47–48].

Незабутні враження від природи та архітектури Межигір'я залишилися в майбутнього митця на все життя. Але в цих спогадах знаходимо неповторні описи студентського буття: «Мене повели в гончарну майстерню, розміщену в формовочному корпусі колишньої фаянсової фабрики. У приміщенні по повздовжній осі поперечні арки утворювали своєрідну анфіладу зал. По обидва боки стояли ряди гончарних станків. Стіни майстерні розписані химерними малюнками. Тут були краєвиди Дніпра, лісу, села, степу, луку. Під яблунями росли соняшники і стояли, схиливши голову, дівчата. Сивоусий кобзар співав сумну думу. Працювали молодиці і робітники. На стінах гасла: «Здійснимо синтез технічної та мистецької практики», «Розкріпостимо машину від наслідування кустарної практики» [60, с. 49]».

Спогади П. Н. Мусієнка сповнені деталей, які збагачують наше уявлення й про технічний процес, який був характерний для студентського життя: «В окремому приміщенні на стелажах стояло багато сирого посуду. І чого тільки тут не було: розписні глечики для молока, вази, миски, блюда, тикви для води, макітри і кухлі».

Зразки посуду
П. Мусієнка

*Роботи
П. Мусієнка*

Роботи П. Мусієнка

Але автора спогадів вразив не цей звичний для побутового життя посуд, а захоплення майстрів і студентів виробами української обрядової декоративної кераміки, від різноманітності форм зроблених баранців, куманців, ведмедиків, барилець, куріпок, іграшкових коней, пташок. І тут, на думку оповідача, «менше всього копіювання музейних експонатів кераміки, а було творче сприйняття народного мистецтва, що штовхало студентів до пошуку все нових і нових варіацій національної кераміки уже в нових умовах дійсності. Саме це і спрямувало ідею, яка визріла в колективі – використати народне мистецтво в сучасному фабрично-заводському виробництві, що уже використовував на практиці видатний український художник Михайло Бойчук» [60].

Поступово педагогічний колектив технікуму збагачувався прекрасними майстрами та видатними митцями. Тут працювали художники й керамісти Василь Седляр, Іван Падалка, Оксана Павленко, Олександр Мізін, Павло Іванченко, Ольга Черепова, Михайло Касихін та інші.

Кожен викладач вносив свою оригінальну лепту у підготовку студентів. *Оксана Трохимівна Павленко* вчила малювати аквареллю натюрморти, перемальовувати рисунки інших знамих художників, що давало можливість помічати в них те оригінальне, специфічне, характерне для майстра живопису та згодом використовувати ці знахідки.

Викладачі Межигірського технікуму 20-ті рр.

Олександр Васильович Мізін розкривав принципи побудови орнаментів і вкомпонування малюнків за формою керамічного посуду [60, с. 52].

Крім копіювання, студентам давали можливість пропонувати й свої проєкти оформлення посуду.

Художник В. Седляр

Багато нового в пізнанні живопису надавав директор *Василь Теофанович Седляр*. Він не лише розповідав про нові стилі в мистецтві, захоплюючись конструктивізмом, монументалізмом, а й на практиці демонстрував широкі можливості живопису.

Пантелеймон Мусієнко згадував про свого вчителя В. Седляра: «В Києві весна не почувалась. У Межигір'ї вона раніш давала про себе знати. З сірого хмарного неба падали краплини дощу. Віти дерев місцями обліпив сріблястий іній. На веранді біля ставка, вкритого ще кригою, малює Седляр. Рисунок краєвиду точний і узагальнений. Сірі і сріблясто-білі фарби розтягнуті на багато нюансів кольору. Дерева намальовані трохи фантастично. Позолота церковних куполів має оранжеві відтінки. Він малював краєвид дещо схоже на імпресіоністів. І це прагнення до синтетичного узагальнення образу не заважало передати у фарбах ледь вловиме пробудження весни» [60, с. 52].

Межигірська керамічна школа багато дала для тих, хто хотів навчатися майстерності. І не можна не погодитися з Павлом Іванченком, який, згадуючи цей період життя, стверджував: «За час мого перебування в Межигір'ї я багато зробив різноманітних керамічних виробів ... Я не буду давати їм мистецької оцінки, хай, може, колись про це люди скажуть добре чи зле слово. Скажу тільки, що я багато з натхненням трудився, створюючи ці вироби. Я багато перемісив своїми руками глини, босими ногами вертів гончарний верстат, багато ліпив і малював, оздоблюючи вироби, багато самотужки складав різних рецептів фарб і полив. Багато днів і ночей

провів, випалюючи ці вироби у печах. Це був щирий і добрий мій труд, з яким я не розлучався все моє життя» [65. с. 356]. І це можуть підтвердити всі випускники Межигірського фаянсового технікуму – інституту.

П'ятий випуск Межигірського керамічного інституту в 1930 р. був останнім, бо студенти 1930–1931 навчального року вже отримували документи в Українському технологічному інституті кераміки та скла, який був у Київському політехнічному інституті.

У зв'язку з цією реорганізацією значна частина викладачів перейшла працювати до Київського художнього інституту (М. Бойчук, В. Седляр, І. Падалка) та до московських вишів (О. Мізін, О. Павленко). Не оминули деяких із них сталінські репресії 30-х років. Оголошені були «ворогами народу» і 13 липня 1937 р. розстріляні в підвалі Жовтневого палацу культури М. Бойчук, В. Седляр, І. Падалка та інші.

Калитенко П. М.

Із межигірськими навчальними закладами доля звела іще одного юнака із Нових Петрівців – *Калитенка Петра Максимовича* (1911–1962). Він допомагав своєму батькові – столяру Максимові Пилиповичу, який виконував у Межигірському керамічному технікумі різну теслярську роботу, і в той же час уважно приглядався до того, що роблять студенти. Його захопив сам процес виготовлення посуду. Але на той час він ще не закінчив Новопетрівську чотирирічну школу, а коли завершив навчання, то технікум у 1928 р. реорганізували в Художньо-керамічний інститут, і його знання не дозволяли вступити до нього.

Проте Петро Максимович настільки захопився керамікою, що почав шукати навчальний заклад із цією спеціальністю. Ним виявилася Житомирська чотирирічна індустріальна профшкола, яка існувала з 1924 р. і була 23 березня 1930 р. перейменована на Житомирський індустріальний технікум. У школі серед інших будівельних відділів значився і хімічний, на

якому був поруч із шкіряним підвідділом керамічний, на який і вступив Петро Калитенко, прочившись тут 4 роки. Завершив він навчання у 1933 р., отримавши диплом зі спеціальності «технік-кераміст фарфоро-фаянсової промисловості». Два роки працював змінним техніком на Городницькому фарфоровому заводі, а після служби в армії його направили у 1935 р. на роботу на один із найстаріших порцелянових заводів, який був заснований польським поміщиком Пшебельським у 1823 р. в селі Довбиш Волинської губернії, де були відкриті каолінові глини.

На Довбиському порцеляновому заводі, який підпорядковувався тресту «Укрфарфорфаянс», Петро Максимович працював начальником формувального цеху та цеху розробки матеріалів. Ця професія вимагала пошуку нових рецептів як обробки глини, так і поливи й художнього оформлення посуду. Саме в середині 30-х років розпочинається реконструкція заводу, відкриваються нові цехи, серед них живописний, механічний та формовочний. І молодий інженер бере активну участь у цьому процесі.

У зв'язку з тим, що згідно з директивними документами того часу в літературі та мистецтві насаджується стиль соціалістичного реалізму, тож і виробничо-художня тематика на заводі підпорядковується цим вимогам. Із виробництва зникають чайні сервізи, випущені в стилі модерну. Крім цього, українська етнічна тематика посуду замінюється патріотичною символікою радянського часу, трудовими гаслами та героями перших п'ятирічок (художники заводу В. Панащенко, М. Котенко). Правда, цей посуд випускався невеликими партіями в основному до ювілейних дат.

Війна 1941–45 рр. відірвала Петра Калитенка від творчої роботи. Фашистська нечисть уже в перші дні війни вступила на Житомирщину, тому бойове хрещення інженер П. Калитенко одержав, будучи командиром взводу 10-ї танкової дивізії. Протягом воєнного часу він обіймав різні посади. Був командиром 10-го зенітного дивізіону, командиром батареї Південно-Західного фронту, командиром бронепоезда та помічником начальника штабу 93-го зенітно-артилерійського полку Степового і Донського фронтів. Звільняв рідну українську землю, командуючи зенітно-артилерійським дивізіоном 56-го артилерійського полку I і II Українських фронтів та польську столицю Варшаву і дійшов до Берліна. Подвиг Петра Калитенка відзначений орденами Черво-

ної Зірки, Великої Вітчизняної війни I ступеня, медалями «За відвагу» та іншими.

Мобілізований старший лейтенант повернувся на свій рідний Довбиський фарфоровий завод, і 1 листопада 1945 р. його призначили головним інженером, а в 1949 р. – начальником виробничо-технічного відділу підприємства, а ще через 3 роки – директором заводу. За цей час Петро Максимович багато зробив не лише для відновлення підприємства, зруйнованого фашистами, а й для модернізації його виробництва, пошуків нових технологій, матеріалів, перебудови печей, автоматизації виробничих процесів тощо.

*Довбиський порцеляновий завод. Вироби з портретами
Т. Шевченка, О. Пархоменка, М. Щорса. 1950-і рр.*

Продукція, яку випускав Довбиський порцеляновий завод, мала попит, а тому збільшувалася кількість різних виробів. Збагачувалася й їхня живописна тематика, зокрема в народному стилі. Утверджується довбиський стиль, для якого, як відзначають дослідники, характерним було тонке вимальовування деталей різних виробів малої скульптури (статуеток) рівномірним прозорим яскравим шаром, витонченість форми тощо. Про це свідчать статуетки «Діти і голуби» (1955–1959 рр.), «Холодно», «Царівна-лебідь» (скульптор О. Л. Жникруп). Був випущений оригінальний ляльковий посуд, який ішов на експорт, та святкові й багаті на оздоблення кобальтові сервізи.

Кавовий сервіз Довбиського порцелянового заводу. Клеймо зразка 1957–1970-х років

Сервіз у стилі модерн 1930–1940 рр. Довбиського порцелянового заводу

Усе це здійснювалося в 50-і роки під творчою увагою й за безпосередньої участі директора заводу Петра Максимовича, який трудився там понад 20 років, залишивши значний слід у його історії, але рано він пішов із життя. У 1962 р. його поховали на цвинтарі у Нових Петрівцях.

Разом із ним працювала на заводі його дружина Галина Василівна, яка теж закінчила Житомирський індустріально-керамічний технікум у 30-х роках і після завершення навчання була направлена на Довбиський фарфоровий завод, де працювала все своє життя технологом, завідувала лабораторією, здійснивши понад 40 раціоналізаторських пропозицій, які дали економічний ефект підприємству в 16 тис. карбованців. Її праця була високо оцінена нагородою – орденом Трудового Червоного Прапора. Традиції батьків продовжила і їхня дочка Людмила, працюючи на заводі технологом.

Постановою Ради народних комісарів УРСР від 10 травня 1933 р. приміщення Межигір'я з його історичними будівлями та храмами були передані українським письменникам для організації будинку відпочинку. У 1934–35 рр. тут відпочивали й працювали відомі художники слова Павло Тичина, Олександр Довженко, Андрій Малишко, Олександр Копиленко та інші. У їхніх щоденниках знаходимо записи про Межигір'я. Павло Тичина лишив такі рядки: «Живем комунією. Працюєм. Навколо ліс, самотні села і люди дикі, мов шипшина. А скільки радості, коли ти любиш землю, коли гармонії шукаєш у житті». Драматург Микола Куліш разом із Лесем Курбасом та акторами театру «Березіль» працювали над постановкою вистави за п'єсою «Маклена Граса».

Світлини урядових дач

Але й цей будинок відпочинку для творчих діячів, про який Михайло Бойчук згадував як про «романтичний куточок козацького монастиря», був відібраний. 24 січня 1934 р. столицю УРСР перенесли з Харкова до Києва. А тому 13 квітня 1935 р. політбюро ЦК КП(б)У ухвалило постанову про передання Межигір'я та його околиць (136,9 га) під будівництво урядових дач. І у вересні цього ж року розпочалося повне знищення святини запорозьких козаків та українського народу. Усі п'ять храмів XVII–XVIII століть і будівлі монастиря були зірвані, а на їхньому місці збудовані дачі можновладців П. Постишева, С. Косіора, П. Любченка, В. Балицького та інших, яких за наказом Сталіна в 1937–38 рр. було розстріляно. Пізніше ці дачі використовували інші керівники України: Л. Каганович, М. Хрущов, В. Щербицький, В. Янукович. Тут перебували знані державні діячі Радянського Союзу та зарубіжжя. Це була закрита, засекречена територія. І нині туди важко потрапити, хоча 23 лютого 2014 р. Верховна Рада України ухвалила постанову про передання Межигір'я у державну власність.

Дача В. Януковича

ОСВІТА В НОВИХ ПЕТРІВЦЯХ

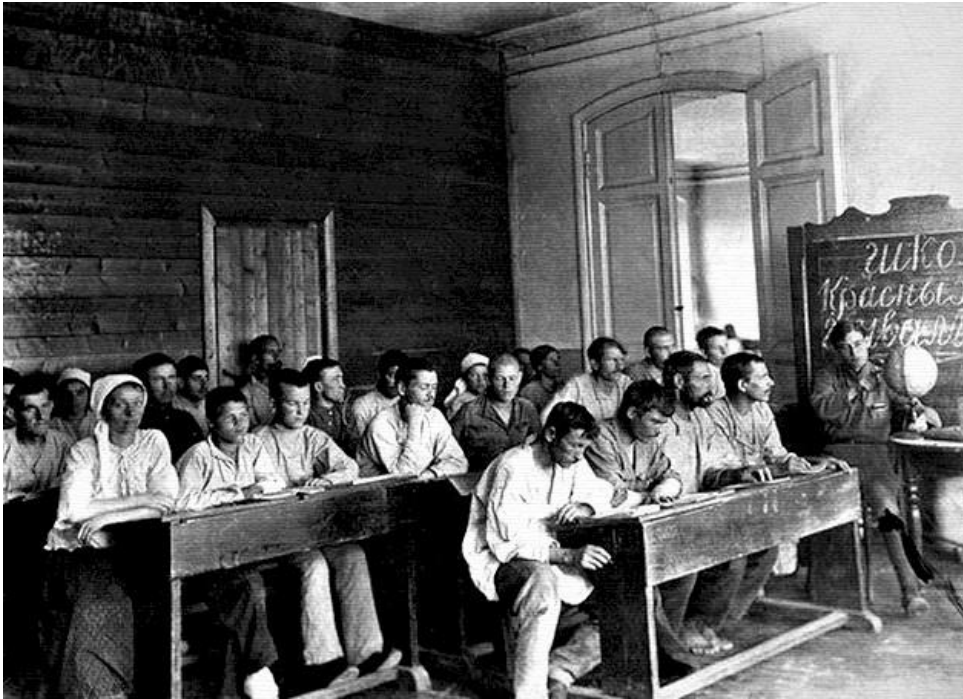
У 1921 р. Рада Народних Комісарів УСРР ухвалила Декрет про ліквідацію неписьменності населення віком від 8 до 50 років. Контроль за його виконанням покладался на Надзвичайну комісію боротьби з неписьменністю. А 1923 р. було засноване товариство «Геть неписьменність!».

У зв'язку з українізацією всі школи й установи переходили на українську мову. І цей процес дав свої позитивні результати. Якщо в 1922 р. діловодство в установах велося українською мовою у 20 % випадків, то в 1927 – у 70 %. На початок 30-х років українськомовними було 90 % преси і три чверті всіх театрів України.

У цей період збільшується кількість навчальних закладів. У 1929 р. 80 % загальноосвітніх шкіл вели навчання українською мовою. Крім українських, були й школи з російською, німецькою, єврейською, татарською, чеською, польською, молдавською та іншими мовами народів, які населяли Україну. Згодом ці національні школи, крім російської, були закриті.

Українізація хоч і тривала лише 10 років, але за цей час, як засвідчив історик Я. Грицак, «українці перетворилися у структурно повноцінну, зурбанізовану і сконсолідовану націю ... Вони вступали у ХХ ст. як модерна нація» [61, с. 129].

Керівні органи країни розуміли, що держава може розвиватися лише тоді, коли її громадяни будуть освіченими. У зв'язку з тим, що одні вчителі шкіл і вишів не могли впоратися з такою великою роботою з ліквідації неписьменності, їм на допомогу скерували комсомольські, профспілкові та культурно-освітні організації.

Урок у школі для дорослих

Гурток ліквідації неписьменності 1920-ті роки

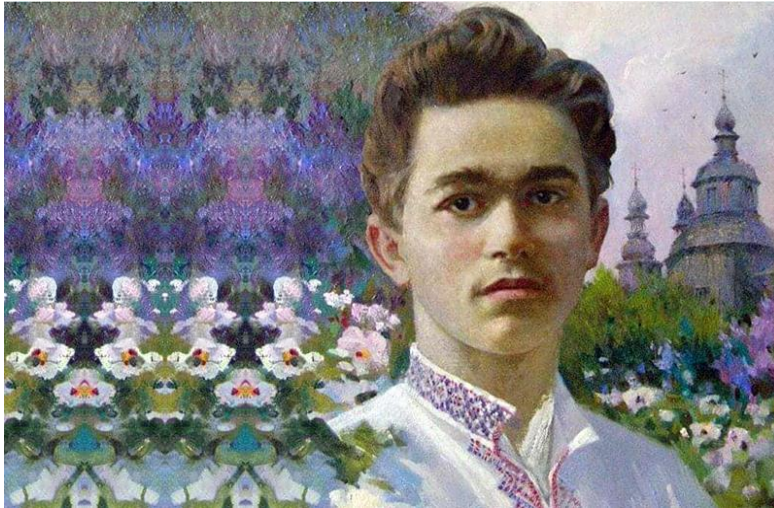
Основний тягар боротьби з неписьменністю в селі ліг на вчителів Новопетрівської чотирирічної школи, яка була спільною для дітей сіл Нові й Старі Петрівці, Валки, Вишгород. Дорослі навчалися у вечірній час. Таким чином отримали освіту й мої майбутні батьки – Лапонога Галина Максимівна (22.08.1912 – 22.04.1999) та Самійленко Василь Степанович (28.01.1914 – 3.03.1990), які були в школі переростками. Тут вони познайомилися і надалі пов'язали своє життя у весільному шлюбі. Керівні органи уважно стежили за дотриманням закону про освіту.

*У школі лікнепу.
Худ. В. Седляр*

У 1929–30 навчальному році, крім занять у школі, організували 9 куткових «лікпунтів» Кисловщини, Кип'ячки, Шулявки та інших, які були віддалені від школи. Як свідчать звітні документи, у цей рік навчалосся 37 дівчат і 36 хлопців віком від 11 до 16 років. Для допомоги вчителям залучалися також 16 учнів Новопетрівської трудової школи.

Серед новопетрівських учителів 20-х років слід згадати *Аркадія Васильовича Казку* (1890–1929), який був родом із містечка Седнів неподалік від Чернігова. І це вирішило питання про його подальше навчання в Чернігівському реальному училищі. Він мав прекрасний голос, подібний за тембром до голосу знаменитого співака Івана Козловського, який розпочинав свій шлях у Київській опері, а продовжив у Великому театрі в Москві.

Аркадій Казка

Аркадій Казка захоплювався музикою, живописом, літературою, і це сприяло тому, що він потоваришував із учнями Чернігівської духовної семінарії, зокрема з Павлом Тичиною, який теж мав прекрасний голос і писав вірші.

А на початку ХХ ст. у Чернігові проживав М. Коцюбинський, який у своїй садибі проводив літературні суботи, на які приходили як письменники старшого покоління Б. Грінченко, В. Самійленко, І. Вороньківський, М. Вороний та інші, так і початківці Павло Тичина, Василь Еллан-Блакитний, Олександр Соколовський та ін. [62].

До них долучився й Аркадій Казка, який теж робив перші свої кроки в літературі, писав вірші. Про відвідини садиби М. Коцюбинського він згадував: «Чернігів, мій неспокій. Хвилювання. – Ще б пак! – Мої товариші однокласник реаліст М. Саєнко та гімназист С. Устименко попередили, що підуть разом зі мною до М. М. Ко-

цюбинського. Вони і раніше в нього були, але мене тоді, реаліста VI класу, брали з собою вперше. Я якось не міг собі дати ради, що його там говорити та як себе поводити. Але як же враз розвіялись ніяковість і напруження, коли в передній нам на зустріч вийшла висока, трохи ніби зігнута постать з блідим, якось особливо чистим лицем і з проникливим уважним зором майже чорних променистих очей. Кілька лагідних слів, сказаних приємним тихим тенором – і моє замішання зникло. Натомість охопило почуття внутрішньої гармонійності, врівноваженості, самоповаги. Вилинула думка. Йому хочеться багато про що сказати. «Йому можна у всьому довіритися». Потім низка вечорів у Михайла Михайловича.

Невимушені розмови, спершу в їдальні за столом, а потім у його робочому кабінеті» [63]. Це була прекрасна школа літературної майстерності.

Михайло Коцюбинський та учасники субот. А. Казка, М. Саєнко, С. Устименко 1912 р.

Протягом 1912–1919 рр. у чернігівських газетах часто друкувалися вірші Аркадія Казки, який пробував себе у різних жанрах.

Як і інші учасники субот Михайла Коцюбинського, Аркадій Васильович переїхав до Києва та вступив до Київського комерційного інституту, підтримував дружні стосунки з Павлом Тичиною, Василем Мисиком, друкував свої твори в журналах «Літературно-науковий вісник», «Червоний шлях», «Нова громада» та ін. Вступив до літературної організації «Плуг».

У зв'язку з фінансовими труднощами А. Казка не зміг закінчити інститут, повернувся до Чернігова, де

деякий час працював у редакції, а потім вирішив зайнятися педагогічною діяльністю й повернувся до Києва. Це були досить складні роки після громадянської війни, але вони були й цікавими, бо починався процес українізації.

Період його праці на Київщині припадає на 1922–25 роки. Спочатку він читав новий для того часу курс «Українознавство» в Межигірському художньо-керамічному технікумі (де паралельно керував і студентським хором), а також у Межигірському дитячому будинку. Згодом через поважні обставини Аркадій Васильович переходить працювати вчителем музики й співів у Новопетрівську школу, бо дитбудинок перевели в інший район.

Працюючи в Межигір'ї та Нових Петрівцях, він створив змішаний хор, який давав декілька концертів у святкові дні. На жаль, керувати хором, до якого входили студенти й молодь сіл Нові та Старі Петрівці та Валки, було важко. Проте вчитель був задоволений своєю роботою, коли вдавався концерт і селяни із захватом слухали хористів.

На жаль, фінансові труднощі, які не могла вирішити ця робота, та й тогочасна складна ситуація на селі підштовхували Аркадія Казку повернутися до Києва. Але, як він розповідав Павлу Тичині у своєму листі від 4 серпня 1925 р., «у Києві, не дивлячись на українізацію, учителі так міцно учепились одне за одного (хоч і калічі там повно!), що ніяк я не можу втиснутись до їхнього гурту ... Хотілося пожити у ліпших умовах, при київських бібліотеках попрацювати, коло культурного огнища погріти добре вже закацюблений розум – аж ні, доведеться, мабуть, зариватись хоч у Нових Петрівцях, хоч у іншому селі».

Скорочення навчального предмета «Українознавство» у Межигірському технікумі, борги, необхідність турбуватися про хвору маму та двох дітей змусили Аркадія Васильовича погодитися в 1925 р. на переїзд до Одеси, де він продовжував учителювати, займатися літературною творчістю.

Начебто все налагодилося. Але 10 вересня 1929 р. у справі «Спілки визволення України» Аркадія Казку заарештували. Після немислимих знущань слідчих, принижень, яких він не зміг знести, поет і вчитель 23 вересня 1929 р. покінчив життя самогубством (а може, насправді його замучили до смерті). Так у той час звершив

своє життя не один А. Казка. Починаються сфабриковані сталінщиною політичні репресивні процеси, які охопили всю країну.

У 1930 р. був виданий закон про обов'язкове 4-річне, а 1937 – семирічне навчання. Тож у 1927 р. Новопетрівська початкова чотирирічна школа стає семирічною. У зв'язку з цим збільшується й кількість вчителів-предметників до 10. На цей час у школі навчалось 240 учнів. Керував школою П. П. Борткевич.

Хоча школа й стала семирічною, але кількість учнів майже не збільшилася. Тому прийняття згаданих законів покращило ситуацію з наповненістю класів, яких стало значно більше, і шкільне приміщення колишньої церковно-парафіяльної школи стало замалим, тому для учнів молодших класів використовували будинки інших старих парафіяльних шкіл, що біля садиби Чайників та на початку вулиці Межигірської. Відкрилася початкова школа й у Валках.

У 1930 р. учнівський контингент зріс, було відкрито 14 класів, у яких навчалось 697 учнів. У школі проводилася різноманітна гурткова робота, зокрема в сільськогосподарському, військовому та драматичному гуртках. Значну роботу здійснювала й шкільна бібліотека, де була зосереджена не лише навчальна література, а й періодична, бо школа передплачувала 16 газет і 6 журналів. Цікаво проводилися й тематичні вечори, запроваджувалися популярні на той час літературні суди над персонажами художніх творів.

У 1937 р. школа села Нові Петрівці стала десятирічкою. Це викликало нові труднощі, які були пов'язані як із забезпеченням учнів класними кімнатами, так і з педагогічними кадрами. Тому біля школи добудували ще одне приміщення на дві великі кімнати. Для проведення гурткової сільськогосподарської роботи була виділена велика земельна ділянка, посаджений сад, а також облаштований спортивний майданчик із фізичними знаряддями.

Педагогічний колектив на чолі з ініціативним і професійним керівником – директором школи Шевченком Григорієм Пилиповичем – зумів дати учням хорошу підготовку й виховати їх добропорядними й відповідальними майбутніми громадянами, знайти своє трудове місце в житті України. Серед випускників десятирічки – майбутні вчителі, бухгалтери, інженери та інші працівники народного господарства.

Світлина на згадку. 1936 р.

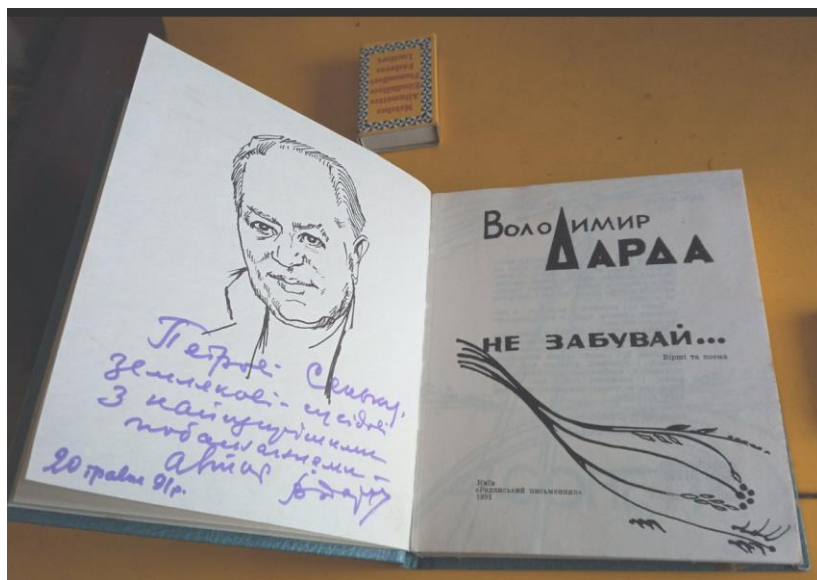
Серед них формувався й майбутній письменник *Дарда Володимир Іванович* (6 жовтня 1924 – 17 липня 1992), батьки якого працювали в школі. Батько Іван Кирилович (1899–1944) викладав математику, а мати Ефросинія Евменівна (1902–1991), яка вчителювала понад 30 років, – українську мову і літературу [93]. У хлопця рано пробудився потяг до художньої літератури, він багато читав і почав сам пробувати свої сили у творчості. Написав вірш «Три брати» й відіслав до дитячої газети «На зміну» на конкурс. Скільки було радості, коли отримали газету, у якій побачили публікацію вірша та ще й повідомлення, що твір

Дарда В. І.

юного поета відзначений. Усі вітали Володю з перемогою, це надихнуло його на написання оповідання «Щастя». Це були його перші публікації творів у пресі. У червні 1941 р. відбувся випускний у Новопетрівській середній школі. А далі була війна. Разом з іншими односельчанами батька в перші її дні провели на фронт, де він воював до свого загину у 1944 р. Володя слідом за батьком рвався на фронт. І йому це вдалося зробити. Закінчивши військове училище, він у 1942 р. був уже на передовій. Завершив військову службу старшим лейтенантом у 1946 р.

Після війни навчався на філологічному факультеті Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, який закінчив у 1951 р. і залишився працювати в столиці в різних редакціях журналів, зокрема «Вітчизна» (літредактором), «Зміна», у видавництвах «Мистецтво» і «Радянський письменник» (редактором). Постійно бував у Нових Петрівцях на вулиці Межигірській, де проживала мама й продовжувала працювати в школі, та його сестра. Своєму сусідові він подарував свої книги з автографом. Любив Межигір'я і написав картину. Це була копія малюнку Федора Солнцева.

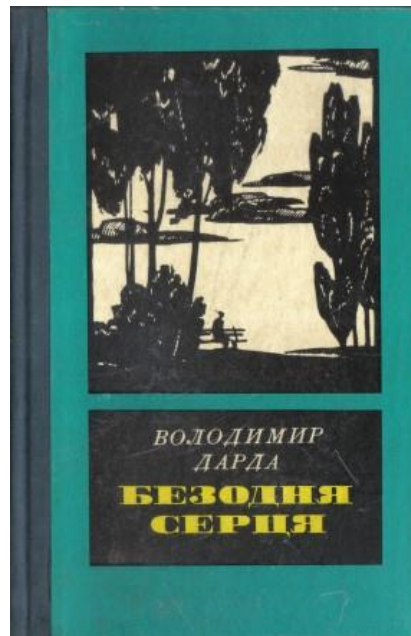

Автограф В. Дарди своєму сусідові

Володимир Дарда – автор понад 15 книг оповідань, повістей, нарисів, романів. Перше оповідання було надруковане 1947 р. у журналі «Дніпро», а в 1952 р. виходить перша збірка оповідань «Шумлять потоки».

Після її публікації, а також книг «Пісня Марічки» (1958 р.), «Бабусині пиріжечки» (1960 р.), «Земля, яку сходив Тарас» (1961 р.) Володимира Івановича прийняли у 1963 р. до Спілки письменників України.

Далі з'явилися повісті «Його кохана» (1964 р.), «Хлопці майора Кена» (1969 р.), «Повернення з пекла» (1970, 1981 рр.), «Безодня серця» (1972 р., повість та оповідання), «Сніг на зелене листя» (1978, 1984 рр.), «Танкіст і Петрик» (1979 р.), «Зелений вітер» (1981 р.), «Его любовь» (1984 р.), «Коли гриміли гармати» (1985 р.), «Переяславські дзвони» (1990). Він також автор збірок віршів «Відчиняй віконце» (1975 р.), «Не забувай» (1991). Його твори тепло зустрічали читачі різного віку, бо доля майже кожного героя книги проходила через життя самого автора.

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ НА СЕЛІ

У 20–30-і рр. у Нових Петрівцях проводилася цікава культурно-масова робота. Її ентузіастами часто виступали комсомольці. Їхні ватажки Григорій Ільченко, Соня Кацимон та інші підтримували зв'язки спочатку зі студентами Межигірського мистецько-керамічного технікуму, а згодом і Інституту кераміки (з 1928 р.), а з 1930 р. – Інституту кераміки і скла.

Культурно-масова робота зближувала студентів із життям молоді села, яка прагнула розширити ці можливості, та й самі студенти бажали цього.

У технікумі та інституті був заснований цікавий аматорський ляльковий театр, у створенні якого брали участь і київські студенти, які робили ескізи ляльок.

Керівником цього театру у 1923–34 рр. був викладач соціально-економічних наук, мистецтвознавець П. Д. Горбенко. Студенти активно працювали в театрі. Як засвідчує керівник театру у своїй книзі «Револьюційний ляльковий театр» [К.: Книгоспілка, 1924], ілюстрації-гравюри виконали студенти ксилографічної майстерні Київського інституту мистецтв під керівництвом відомого українського графіка Софії Олександрівни Нелепинської-Бойчук [64].

У Межигір'ї студенти Дмитро Головка, Микола Цівчинський, Ілько Заїка та інші зробили ляльки, голови яких були з дерева, а одяг із тканини. В обличчі ляльок відтворювалися характерні риси тих чи інших персонажів. У цьому допомагали студентам і їх викладачі, зокрема відомий український маляр, декоратор, скульптор Євген Сагайдачний, талановитий художник Іван Падалка.

Межигірський вертеп

Це були типові для народного вертепного театру ляльки, які мали свої портретні особливості. Текст вистав писали самі студенти. Героями їхніх творів були спекулянти, служителі культу, буржуї, куркулі, сільські самогонщики, діди, баби тощо.

Їх учасники згадують виставу «Свято в раю», яку зіграли весело, з гумором. Удаło були дібрані й музичні номери, народна музика. Серед персонажів були Господь Бог, Архангел Гавриїл, святі Йона та Миколай, Василь, Микита, а також Молодиця, Вдова тощо.

Зі своїми веселими, життєрадісними та їдкими до негативних персонажів виставами межигірці з успіхом виступали не лише в студентських колективах Києва, а й у селах Нові Петрівці, Валки, Старі Петрівці та ін.

Сучасник цих вистав відомий український художник-кераміст Павло Іванченко згадував про події, пов'язані зі студентськими виступами в Нових Петрівцях: «Мені запам'яталися одні збори селян і студентів технікуму у селі Нові Петрівці, які відбулись перед початком вистави. Ілько Заїка, який тоді був активним комсомольцем, узяв на себе непосильну роботу і на зборах почав

щось говорити, звідки походить людина. Ілько Заїка говорив дуже плутано, і врешті почав доводити, що ніби-то людина взялася від «обезяни». Молодші, що сиділи поодаль, захікали, баби почали плюватися. Тоді з місця схопився дід по прізвищу Свічка Артем, що сидів у передньому ряду. Шапка-ушанка на його голові затрусилася, кожушок він розстібнув і, кидаючи слова обурення, заговорив: «Протівна мені ваша культура, коли ви кажете, що людина від жаби походить. Що ви нас прийшли навчати, як у вас картопля бур'яном заросла і ви всіх котів у Межигір'ї виловили і поїли їх!». Піднявся сміх у залі. Деякі баби повставали з місць і почали виходити із залу. У кутку чийсь грубий голос загоготав. Ілько Заїка розгублено стояв біля трибуни і не знав, що далі робити. Хтось на задніх рядах гучно засвистів, піднявся сміх серед людей. Хтось з натовпу закричав: «театр давайте – хватить лекцій!». Заїка розгублено пішов з трибуни. На сцену винесли великий диктовий ящик, а через кілька хвилин із-за ящика виглядало банькувате обличчя студента технікуму Миколи Цівчинського, який артистично умів володіти фігурами лялькового театру і подавати імпровізовані дотепи на злобу дня. У залі піднявся неймовірний регіт і схвальні відгуки та оплески» [65, с. 322–323].

Серед героїнь студентського театру була й відома новопетрівська самогонщиця тітка Марина, яку запросили на виставу. І ось зі сцени звучать акторські репліки із вистави «В раю»:

«Микита (вискакує з других дверей, де ніби міститься трапезна): – Ша! Слухайте всі – батько їде, горілку везе!

Микола (виходить з тих же дверей): – Горілку? Та де ж він дістав?

Микита: – Та то так тільки співається, то самогон дістав, але добрий, з Петрівець. Тітка Марина гнала, аж горить. (Микола стає вглиб сцени, а Микита зазирає в перші двері). Гей, розступіться, дорогу дайте, батько їде. (Вибігає)

Бог (виїздить на волах і стає серед сцени). – Гей! Цоб! Цабе! Мир вам і всім присутнім! Ну, діти, за ваші страждання та довго-терпіння такою я вас самогоночкою почастую, що ех! Твій, Микола, тезка, російський цар Микола другий, вже на що

майстер був горілку гнати, а до такої, як сотворила тітка Марина, йому далеко! Ну я піду ближче до клуні, а ви столи ставте та барилко внесіть. Гей! Цоб! Цабе! (виїжджає в другі двері)».

Коли тітка Марина, почервонівши, усе це послухала під голосний сміх глядачів, то уже на другий день вона прибігла в Межигір'я й просилася, плакалася і клялася, що більше ніколи не буде гнати самогонку, казала: «От, якщо не вірите, то прийдіть – я при вас знищу усе приладдя». Після того, як тітку Марину розкритикували в ляльковому театрі, вона боялася ходити на вистави, а все розпитувала у сусід: «А кого вчора киримашленики розкритикували? Чи не тебе, Горпино? Адже ти теж гониш самогонку?». Тема самогоноваріння, як і антиалкогольна кампанія, була на той час дуже популярною.

Певною розвагою у вихідні та святкові дні для мешканців села був і хор вчителя Аркадія Казки, який включав до свого репертуару не лише народні пісні, а й твори українських композиторів, зокрема Миколи Леонтовича «Щедрик», «Дударик», «Козака несуть» та інші.

Аркадій Васильович згадував про свою роботу: «Перебуваючи вихователем у Межигір'ї, я заснував там хор із дітей дитбудинку та студентства керамо-технікуму, що невеликим числом мало, проте хороші, хоча не оброблені голоси. Цей хор дав у Межигір'ї та сумежних селах під час різних революційних свят п'ять прилюдних безплатних концертів». Як ми згадували вище, в його хорі співали й жителі сіл Нові й Старі Петрівці та Валки.

«Концерт удався, – згадував про один із виступів Аркадій Казка. – Селян – повнісінька зала, слухали вони вельми уважно. Після перших же пісень, що проходили гладко і навіть з піднесенням, підключалися і петрівчани. Цей хор був настільки дисциплінованим, що міг виконати концерт через яких дві години після завершення».

У 20-х роках у Нових Петрівцях організували клуб у хаті куркуля. Але саме життя підказувало, що треба будувати прилаштований для культурно-масової роботи новий клуб, який у 30-х роках був збудований на центральному шосе неподалік від початку Княжого яру.

Сільський клуб у Нових Петрівцях. 1940 р.

При клубі була хата-читальня та бібліотека з передплаченими газетами та журналами.

У 30-х роках петрівчани з нетерпінням чекали показу кінофільмів. Це був час початку розвитку кіномистецтва України та інших союзних республік. В Україні успішно працювали з 1922 р. Одеська, а з 1928 р. Київська кіностудії. Чимало фільмів знімали й на Московській і Ленінградській кіностудіях. Спочатку це було «німе» кіно, а з 1930 р. – звукове, а з 1940 р. і кольорове.

Як свідчать старожили, це було щось надзвичайне. Як страшно було, коли з екрана на тебе мчать коні чи поїзд, і жахаєшся від несподіванки. Письменник Максим Горький так передав свої перші враження від одного із перших побачених ним фільмів: «Ось він (поїзд) мчить стрілою прямо на вас – стережіться! Здається, ось-ось він упаде в пільму, у якій ви сидите, і перетворить вас у рваний мішок шкіри, наповнений зім'ятим м'ясом і почавленими кістками, зруйнує, перетворить в уламки й пил цей зал і цю будову» [Одесские новости, 1896, 6 липня].

У 20-ті роки вийшли ігрові українські фільми А. Кордюмова «Вітер з порогів», «Останній лоцман», у яких ролі Панаса Дзюби

та лоцмана зіграв видатний український актор Микола Садовський, а в фільмі В. Гардіна «Остап Бандура» дуже точно й сильно створила образ матері видатна українська актриса, перша народна артистка Республіки Марія Заньковецька. Сцена, коли білі козаки змушують мати і сина рити собі могили, були неперевершеною. Прекрасно створив образ Тараса Шевченка в однойменному фільмі П. Чардиніна знаний актор Амвросій Бучма. А потім пішли знамениті фільми Олександра Довженка «Звенигора», «Арсенал», «Земля», «Щорс», фільм Леоніда Лукова «Велике життя» та роботи інших режисерів.

Особливу популярність мали звукові музичні комедії режисера Івана Пир'єва «Багата наречена» та «Трактористи» про колгоспне життя, про збирання врожаю, про кохання. Глядачі спостерігали, як дівчата їдуть за жаткою біля розлогого житнього поля й співають:

Ану ж дівчатоньки,
А ну ж красунечки,
Співа нехай про вас земля,
Дзвінкою піснею
Нехай же славляться
Серед героїв ваші імена.

І в цей час лине прекрасна музика Ісака Дунаєвського, який написав у той час багато популярних пісень. Потім дівчата кидаються за косаркою в'язати снопи, переганяючи одна одну, і у глядачів з'являвся такий же життєрадісний порив до праці. Музика, пісні, праця й кохання, красива й багата природа на екрані – усе це приваблювало глядачів. Дівчата закохувалися в актора Миколу Крючкова, а хлопці – в прекрасну й привабливу Марину Ладиніну.

Завжди перед початком художнього фільму йшов документальний фільм про життя країни. Своєю майстерністю вражав документаліст Дзиг'а Вертов, демонструючи агітфільми «Все для фронту», «Два світи», «Мир – хатам, війна - палацам», «Симфонія Донбасу» тощо. Кіномеханік вважався на селі одною з найпопулярніших і найбажаніших професій, бо він ніс радість і душевне задоволення. Молодь виходила після перегляду фільму з переповненими почуттями, ішла в зелені насадження Княжого яру, де можна було усамітнитися від людського натовпу.

Усе це в минулому, усе це історія. Петрівчани, може, і не запам'ятовували режисерів, але фільми пам'ятали, бо вони їм подобалися. Екранні пісні ставали вже їхніми власними піснями та звучали у їхньому виконанні на вечорницях чи за святковим столом.

Якось весняним ранком забігає до нас тітка Марія і таким сильним звучним голосом гукає: «Галю, Галю, ти чула?». «Що?» – питає мати. «Кажуть, що будуть знімати у нас кіно. Наїхало стільки воєнних, що аж страшно. Побігли, подивимось». «Та дай хоч піч допалити та обід зварити».

Коли перші емоції стихли, тітка більш детально розкрила нам новину. І ми після обіду пішли на верхню Туровчину подивитися, що там відбувається.

Кадр із фільму. На передньому плані актор М. Мордвинов у ролі Богдана Хмельницького

І дійсно, крайній високий піщаний горб до невпізнання змінився. На ньому збудували Запорозьку Січ з усіма її будівельними елементами, а внизу стояло багато наметів, між якими ходили в різному козацькому одязі люди. А далі, на лузі вози, коні, воли й військові. Та так багато усього, що аж страшнувало нам стало. Диво було вражаюче. Звичайно, нам хотілося подиви-

тися, як знімають кіно. Побачили внизу й знайомих чоловіків із Нових Петрівців. Виявляється, їх узяли для масовки.

Усе видовище було настільки вражаючим, що не можна було все побачене якось осмислити, пов'язати з реальністю.

Жителі Нових і Старих Петрівців були причетні до створення цього одного з популярних на початку 40-х років фільмів. Це була робота відомого режисера Київської кіностудії Ігоря Савченка «Богдан Хмельницький», який уже був знаний своїми фільмами 30-х років «Дума про козака Голоту», «Вершники».

Фільм «Богдан Хмельницький» знімався в 1940 р. у Нових Петрівцях на високій Придніпровській горі та в її низовині на широких розлогих луках з озерцями, наповненими водами дніпровського розливу.

На вершині гори пролягла вулиця Вища Туровчина, а на схилі до Дніпра білили своїм особливим блиском піски з ледь помітною крутою стежкою збоку, по якій можна було спуститися вниз.

Помічники режисера досить удаło обрали площадку для зйомок епічних сцен. Широкі простори лук давали можливість розмістити велику кількість людей, що брали участь у бойових епізодах та знімалися тут, й показу розлогого повсякденного життя козаків.

Через весь фільм проходить думка Богдана Хмельницького, як визволити Україну із-під ярма шляхти. Досить удаło створив образ гетьмана актор Микола Мордвинов, вивчивши для цього українську епоху XVII ст., культуру, побут, українську мову, народну творчість. «Якось бандуристи, – згадував актор, заспівали думу про Хмеля. Я попросив повторити. Слухав, засмучений, схвильований. Саме ця лірична народна дума допомогла мені зібрати воєдино все те, що протягом не одного місяця вишукував я про свого героя» [66].

На одному з придніпровських пагорбів побудували великі декорації, що точно відтворювали Запорозьку Січ, і в цьому виявилася майстерність художника і декоратора Я. Римши і В. Корольова.

Актор Михайло Жаров, що зіграв дяка Гаврила, згадував: «На березі Дніпра, на горбі була побудована розкішна по техніці декорація Січі Запорозької, а внизу, на березі Дніпра розмістився табір, де серед наметів і возів проходили акторські сцени».

У масовках брали участь не лише військові підрозділи, а й селяни Нових і Старих Петрівець. Учасники фільму були розселені в селі Нові Петрівці (а саме на Туровчині та Старій Церкві) по хатах, у яких були наявні необхідні умови для проживання. У цей час тут жили актори Михайло Жаров, Борис Андреев, Микола Мордвинов, Дмитро Милютенко, Дмитро Капка та інші, які були зайняті в цих сценах, а також режисер Ігор Савченко, оператор Юрій Єкельчик, сценарист Олександр Корнійчук, другий режисер Борис Свешников та багато інших.

Весь літній час тільки й було розмов про зйомки фільму, про акторів, про учасників цього кінематографічного дійства. Селян для масовок добирав Б. Свешников, і режисер Ігор Савченко часто погоджувався з ним у відборі учасників.

Ось сцена: вербування добровольців у армію Богдана Хмельницького. Стоїть дяк Гаврила. Він у рясі, поверх якої шабля, за поясом два пістолі й хрест.

Довга черга селян, які озброєні вилами, косами й сокирами, тягнеться до Гаврила. Відбувається діалог між дяком і селянином: як звати, чи віру не зраджував, чи «Отче наш» знаєш, чи горілку п'єш. І вислухавши позитивні відповіді, Гаврило каже: «Істинна християнська душа. Цілуй хрест, раб Божий». І на цьому церемонія прийому у військо завершувалася.

Кадр із фільму. На передньому плані актор М. Жаров у ролі дяка

У черзі багато людей. Але для екрану потрібні цікаві, своєрідні натури. І Борис Свешников серед петрівчан розшукав справжній скарб. Це був на диво мальовничий дідок: його обличчя, вуса, очі і м'яка українська мова привели режисера Ігоря Савченка у захват.

Ось як передає цю сцену актор Михайло Жаров, що грав Гаврила:

«Добре! – сказав Савченко. – Він оживить і прикрасить епізод. Дайте йому слова.

– Уже знає!

Поставили в чергу.

– Як звати?

– Сашко!

– Віри не продавав?

– Отче! Навіть страшно подумати! Ні! Не продавав, – зімпрозівував він з захватом.

Савченко усміхнувся і кивнув мені [М. Жарову – Гаврилу] головою – мов, продовжуй!

– Горілку п'єш?

Він відкрив рот для відповіді і раптом якось весь обм'якнув, змочив язиком сухі губи і дуже тужно, – повторити потім його інтонацію ми потім не змогли, – але в той же час з глибокою вірою, що все в моїх руках, відповів:

– Ні! Не п'ю! Дорогий Михайло Івановичу, не підносять старому! Ну, що ти скажеш. Не підносять!

Тут я йому сунув до рота хрест, він його смачно поцілував, наче б то ковтнув горілку, і пішов, наспівуючи якимось воркующим голосом: «Пити чи не пити – все помреш».

Мені страшно сподобався цей своєрідний старий з молодими очима. Я позичив у нього цю пісню і проспівав у сцені "У корчмі"» [67]. Так навечно і залишився в кадрі петрівчанин дід Олександр, який своєрідно й дотепно відтворив цю життєву сцену.

Багато селян, переглядаючи фільм, упізнавали себе у масовках. Скільки було веселого сміху в залі!

Викликала сміх і сцена з биками. Згідно зі сценарієм, воли повинні були побігти туди, де стояли польські гармати, і тим самим зірвати наступ військ Потоцького.

У сценарії І. Савченко чітко визначив порядок дійства:

«Солому підпалюють!

Бики розлютовані біжать!

Збожеволіли бики летять на гармати!

Бики давлять жолнерів!

Мчитья кіннота козаків!

Ляхи тікають, кинувши гармати!»

Але як все це здійснити на практиці?

З цією метою з колгоспів Нових і Старих Петрівець та Валків, а також у декого з селян взяли биків і зігнали понад два десятки цих тварин на відведений для них майданчик.

Почали готувати їх до зйомок. Хвости їм пообмотували соломою, щоб потім її підпалити, волів поставили головами в бік, куди їм треба було бігти. Режисер розумів, що треба буде зняти сцену з одного разу, бо дублів не буде. А тому кінооператори приготувалися знімати з трьох сторін. Попередили всіх на майданчику, щоб вони його залишили, бо, як сказав Ігор Савченко, «Бугай – не артист, підпалиш йому хвіст – біс його знає, куди він побіжить!».

Кадр із фільму. На передньому плані воли

Прозвучала команда: «Підпалюйте хвости!». Побігли зі смолоскипами, підпалили хвости. «Увага, зйомка! Мотори!» –

почувся твердий голос режисера. Тиша. Тріщать апарати. А бики стоять на місці, помахують хвостами і нікуди не біжать! Якомусь бику припекло, то він сів на хвіст і потушив його. Та й інші бики потерлись своїми задами по землі. Зупинили зйомку. Бики не біжать, що робити?

Вирішили дати залп у повітря. Думали, що бики злякаються й побіжать. Але вони лише голови попіднімали й залишилися на місці жувати траву, яка була під їх ногами.

Було і смішно, і конфузно. Прив'язали знову солому й запалили її, а петровські хлоп'ята, які були на зйомках і спостерігали за своїми волами, взяли палиці й почали бити биків, закричав натовп, і бики злякалися й побігли. Сцена була знята.

Скільки було потім сміху, а петрівські хлопці почували себе героями й шуткували, чий бик поводився краще й потрапив у кадри операторів.

У кінофільмі було дуже багато масових сцен, а тому, крім солдат і командирів військової частини, яка була запрошена для зйомок у фільмі, охоче брали й селян Нових і Старих Петрівцеь. У фільмі оператор Ю. Єкельчик дуже вдало зняв масові, епічні сцени, епізоди бою під Жовтими Водами, похорон Тура та інші. І в кожній із них брали участь петрівчани.

Цей факт повсякденного життя селян надовго залишився в їхній пам'яті. Демонстрували фільм у післявоєнний час, бо завершили роботу над ним за декілька місяців до війни, а в прокат він вийшов в Україні лише після звільнення села від німецьких окупантів. І кожного разу клуб був переповнений.

Дивилися його й ми з батьком та нашими родичами, сусідами – дідом Сашком та дідом Іваном, учасниками зйомок. Дід Сашко, запрошуючи свого давнього товариша на перегляд фільму, постійно говорив: «Ну що, Іване, підемо на зустріч зі своєю молодістю?». А потім жваво, перебиваючи один одного, з азартом говорили про свою участь в епізодах фільму.

Знімальний колектив на чолі з Ігорем Савченком провів велику роботу по створенню цього епічного фільму, про який преса писала: «Насамперед – це фільм про самий український народ, його звиягу, самовідданість, любов до Батьківщини, завдяки чому він і переміг у тяжкій та виснажливій боротьбі» [68].

ВІЙНА

22 червня 1941 нацистська Німеччина напала без оголошення війни на Радянський Союз. Рівно о 4 годині ранку німецькі військові літаки бомбардували Київ та інші міста. Мирне життя було обірване. Прозвучало гасло: «Все для фронту, все для перемоги».

Плакат 1942 р. Худ. І. Цибульник

Ніколи не думав, що ці слова через 81 рік будуть проголошувати знову, що ворог в особі Російської Федерації нападе на одну з найближчих слов'янських країн – Україну, що знову свистітимуть снаряди й ракети, знову тисячі мирних жителів загинуть під час бомбардування або будуть розстріляні рашистами, що будуть стерті з землі цілі міста: Маріуполь, Волноваха, Боярка, Бородянка, Гостомель, Ізюм та інші, що зруйнують цілі квартали в Чернігові, Харкові, Сумах, Херсоні та багатьох інших містах.

Майже кожне велике місто та величезна кількість сіл постраждали в лютневій, березневій і квітневій дні 2022 р. А війна ще не закінчилась, а вже грудень місяць. Знову іде масований обстріл мирних міст і сіл. Рашисти направляють свої ракети на електростанції, тепломережі. Російський диктатор поставив собі за мету знищити український народ як націю, якщо не військовим способом, так заморити нас голодом і холодом. Але йому це не вдасться здійснити, бо ми непереможні.

Українська армія не лише відбиває атаки рашистів, а й знищує їх та їхню зброю, звільняючи територію Північної, Південної та Східної України.

Знову звучить сирена, і всі жителі нашого будинку біжать ховатися в підвальні приміщення університету, де доводилося й ночувати, бо сирени звучали по декілька разів як у день, так і вночі.

І спливають із далекого минулого спогади дитячих років, коли ми з мамою, Галиною Максимівною, ховалися в землянці, виритій під колодами, з яких мали будувати нову хату. Хід до землянки заткнули подушкою. Батька, Василя Степановича, ми провели до війська ще до війни, у 1939 р. Підійшли до кінця села й біля пекарні попрощалися. Ще довго стояли ми з мамою й дивилися вслід батькові, який пішов пішки через село Валки, а потім лісом до Куренівського військкомату м. Києва. Перед війною наше село належало до Куренівки. Там було і поштове відділення.

Під час бомбардувань було страшно: свистіли бомби, розліталися в усі боки осколки, пробиваючи подушку й застрягаючи у її пір'ї. А потім було тихо.

Ми з двоюрідним братом побігли на центральну шосейну дорогу. Проїхала вантажна машина, наповнена щойно спеченим у пекарні хлібом. І солдат, який супроводжував її, кинув нам кілька буханців ще теплого хліба.

Було якесь особливе затишшя. Тиша заповняла все навколо, навіть душу. Але життя тривало. З Межигір'я, де з 1936 р. функціонували урядові дачі, які були збудовані на варварськи знищених історичних пам'ятках та храмах, евакуювалися всі працівники, залишивши все майно. І жителі із сусідніх вулиць Кисловщини та й Старої Церкви, Чеховки та інших кутків почали розбирати те, що можна було взяти. Після визволення села від німецьких окупантів усе було повернуте назад у приміщення дач Межигір'я.

Ми теж з мамою, перелізши через глибокий Княжий яр, що роз'єднував два сільських кутки – Стару Церкву та Кисловщину, побували в Межигір'ї, куди ходила мати ще в 20–30-х рр., коли там були керамічні художні навчальні заклади, бо проживала майже поруч на Виноградній горі.

Мені йшов тоді сьомий рік. А чіпка дитяча пам'ять закарбувала миттєвості перебування в Межигір'ї. Вражала тривожна тиша. І раптом хтось почав грати на фортепіано, сильно вдаряючи по клавішах. І ці звуки, які прорізали тишу, настільки вразили мою дитячу душу, що я й сьогодні відчуваю силу їх звучання.

Повернулися ми додому з горщиком красивої квітучої китайської хатньої троянди, яка зачаровувала якимсь особливим кольором – червоно-бузковим. Вона пережила всю окупацію й загинула, коли ми, залишивши хату, декілька місяців ховалися в лісі.

Звуки бою під Києвом з боку південно-західної його частини доходили і до нашого села, хвилювали, збуджували, викликали тривогу й запитання: чи зможуть утримати наші воїни місто, бо від цього залежала й доля Нових Петрівців, із яких уже мобілізували більшість чоловіків на фронт. Деякі з петрівчан пішли в загони народного ополчення. Київська область дала на початку війни близько 450 тисяч воїнів.

Київ ще довго тримався. Операція з оборони Києва Південно-Західним фронтом тривала від 7 липня до 26 вересня 1941 р. [69].

Київ в обороні 1941 р.

6 липня 1941 р. був сформований Штаб оборони Києва, який розробив план його захисту на ближніх підступах до столиці, у тилу Київського укріпленого району всередині самого міста. Згідно з цим планом на ближніх підступах до Києва на його околицях створена друга лінія оборони, що поділялася на три сектори [69, с. 43].

Перший північно-західний сектор займав Димерське шосе, ліс Пущі Водиці, Куренівку, Поділ. Своїм переднім краєм він охоплював Київ дугою протяжністю 19 км від Дніпра в районі Вишгорода й на південному заході до станції Біличі (включно). До цього сектора прилягали й села Валки та Нові Петрівці [69, с. 44].

У зведенні оборонних споруджень у тяжких умовах, часто під обстрілами з німецьких літаків, активну участь брало майже все населення Києво-Святошинського району (робітники, службовці, інтелігенція, домогосподарки, підлітки, всі від малого до старого), у тому числі й сіл Вишгорода, Валків і Нових Петрівців. Були вириті окопи, вогневі точки, дзоти, бліндажі. З кожним днем обставини на фронті ускладнювалися, ворог наближався до Києва. Було створено, крім військових загонів, і народне ополчення, яке тримало оборону Києва на ближніх до нього підступах; ділянки, починаючи від кордонів Димерського району й закінчуючи Київським передмістям, захищали жителі Подольського району та селяни Вишгорода, Валків і Нових Петрівців. По декілька разів на день їм приходилося зустрічати ворожі атаки, і ополченці не лише відбивали їх, але й своїми контратаками розсіювали й знищували німецькі частини.

Ворог уже 10 серпня наблизився до південно-західного передмістя Києва, але він був відбитий. Наші воїни мужньо тримали оборону столиці, хоча фашисти, зосередивши тут основні сили, намагалися захопити її. [69, с. 214–215].

У серпні 1941 р. звернулися керівники Південно-Західного напрямку до населення окупованих районів України:

«Громадяни і громадянки районів, захоплених німецькими фашистами! До вас ми звертаємо свої слова. Ті з вас, хто може носити зброю, вступаєте до партизанських загонів, створюєте нові загни партизанів, бийте ненависних німецьких ворогів. Знищуйте фашистів, як скажених собак. Під укіс пускайте їх

поїзди, руйнуйте зв'язок, підривайте їх склади. Проти хвалених німецьких танків є проста і вірна зброя: пляшки з пальним, міткою кинуті на ворожий танк, запалюють його і перетворюють його у ніщо. Користуйтеся цією зброєю!

Колгоспники і колгоспниці! Німці хочуть вас примусити збирати багатий врожай, щоб вивезти його до себе і вашим хлібом підгодовувати свої голодні озвірілі банди. Пам'ятайте! Ці бандити, які втратили будь-яке людське обличчя, стріляють у ваших батьків, братів і синів. Вони будуть розстрілювати і вас самих. Який же звідси вихід?

Жодної грамини хліба ворогу! Скосіть собі рівно стільки, скільки вам треба на найближчий час. Останнє знищуйте.

Знищуйте плантації технічних культур: буряки, коксагіз, льон.

Не залишайте ворогу нічого, що допомогло б йому вести війну проти трудового народу, проти Батьківщини.

Час нашої перемоги близький. Всі сили на боротьбу з ворогом! Всі сили на його знищення!»

У ніч на 19 вересня 1941 р. згідно з наказом Ставки ВГК основні сили радянських військ почали відходити з Києва, і місто після кривавих боїв було полишене. Почалися страшні роки окупації.

19 вересня 1941 р. у село вступили окупанти й почали наводити свої порядки. Призначили старосту села В., поліцейських частково набрали з колишніх солдат, які потрапили у полон.

Троє активістів Нових Петрівців були закатовані й розстріляні в 1942 р.: голова сільської ради Самійленко Іван Антонович (1912–42), батьків двоюрідний брат, член сільської ради Зайченко Максим Назарович (1905–42) та уповноважений НКВС Усенко Марко Іванович (1911–42).

У 1942 р. був розстріляний у гестапо й Косов Микола Максимович, а також партизани Шевченко Віктор Григорович та Шевченко Григорій Пилипович [69, с. 269].

У Межигір'ї, у будинку колишнього секретаря ЦК КП(б)У Й. Е. Якіра влаштував резиденцію фашистський райхкомісар України Еріх Кох. Німецький фотограф зробив світлини всіх будинків Межигір'я, які нині стали доступними і демонструються у деяких сучасних виданнях [65].

Фашисти вводили жорсткий режим, комендантську годину, примусову працю, заборону слухати радіо тощо. Порушення їх каралося засланням у трудові табори або розстрілом чи стратою на шибениці [69, с. 279].

1 травня 1942 р. було розвішано наказ німецького гебіткомісара про застосування смертної кари до населення за надання допомоги червоноармійцям, що тікали з полону [69, с. 349–350].

Гітлерівці вивезли з Києва український посуд XVIII, XIX і початку XX ст. Вивезли 11420 предметів із художньо-промислового відділу музею українського мистецтва, у тому числі й колекцію Києво-Межигірської фабрики 1780–1798 рр.

Гітлерівці вивозять українську молодь до Німеччини

Із села до Німеччини в 1942 р. було примусово вивезено 132 особи, 13 із яких не повернулися додому. Коли їх забирали, то їм було всього по 15–18 років, ще зовсім юні, без досвіду життя. На каторжних роботах загинули Дегтяр Галина Андріївна (17 років), Дегтяр Євдокія Іванівна (17 років), Зайченко Марія Іванівна (17 років), Ільченко Андрій Степанович (15 років), Ільченко Галина Гаврилівна (18 років), Ільченко Катерина Павлівна (16 років), Ільченко Федір Йосипович (16 років), Коновал Василь

Михайлович (15 років), Старенька Марія Андріївна (17 років), Тавенок Ольга Іванівна (18 років), Хилько Іван Маркович (18 років).

Дехто з дівчат, які потрапили до Німеччини, інколи надсилали вісточку про себе, але переважно їхня доля до кінця війни залишалася невідомою.

У деяких листах були вкладені листочки, на яких записані тексти пісень, що розповідали про тяжке життя українських дівчат у Німеччині, де їх тримали як тварин або рабів. Про це й пісня «Болить тіло і голівонька»:

Болить тіло і голівонька,
Нікому й спитати, –
Ой далеко Україна,
Де рідненька мати ...
Розкажіте, хмароньки,
Як я тут захляла.
Якби ж мені борщу з ложку,
Наче б й відчуняла.

Непраная сорочечка,
Немитії коси,
Крає тіло нагаєчка, –
Синяків не зносю.

Хай ховається сестра
Та не сидить в хаті,
Так щоб німці не схопили
В неволю прокляту.

Але кожна пісня з неволі закінчувалася словами протесту. У пісні «Болить тіло і голівонька» в завершальній строфі говориться:

Горювали день і ніч,
Поки згуртувались,
Вбили німця вартового
Та й всі повтікали [70, с. 85–86].

Героїня у пісні «Ой були ті дні-години, лютії години» признається:

Повій, вітре, повій, друже, –
Хай пісня лунає.
Запалю фашистську хату
У чужому краю.

І піду, піду я тихо
Із того Берліну ...
Повій, вітре, повій, друже,
Та на Україну [70, с. 89].

Не так багато було цих листів від новопетрівських дівчат та хлопців. Переважна їх більшість не могла дати й вісточки до часу їхнього визволення з німецької неволі, це лише окремі листочки тих, хто мав можливість хоч яким-небудь чином їх надіслати.

У 1942–43 рр. село було немов прохідний двір, до нього постійно прибували окремі німецькі підрозділи, які найчастіше виконували каральні функції в сусідніх селах. Наше село було близько від Києва та з'єднувалося з ним шосейною дорогою, при цьому порівняно далеко від лісу (3–4 км), розташовувалося на видному горбистому місці, що не спонукало до організації в селі партизанських загонів та підпільних груп, які б чинили спротив фашистам.

Село Нові Петрівці в німецькій окупації. 1941 р.

Але й в цих умовах деякі петрівчани-патріоти були пов'язані як із партизанами, так і з підпільними групами Вишгорода, Лютежа тощо.

Восени 1943 р. у цих населених пунктах діяла окрема рота партизанського загону імені МЮДу (Міжнародного юнацького дня). Командиром роти був Є. Лапшов, політруком П. Дубницький [71].

Тому німці почувалися в селі більш безпечно. До карних загонів входили не лише німці, а й росіяни з козацьких загонів, які йшли вулицею до Дніпра й співали.

Після того, як усі спускалися з гори до води й роздягалися, ми, як горобчики, спостерігали здаля, бо нас найбільше цікавили пусті коробки з-під цигарок, які були оздоблені сріблястим папером, та великі коробки з-під сірників. Це було щось незвичне, і ми «полювали» за ними, немов за дорогоцінностями.

Але ми завжди, як і дорослі, переживали, куди пойдуть німці та інші окупанти далі, бо просто так вони ніколи не з'являлися в селі.

І дійсно, перепочивши, фашисти та козаки їхали і, переправившись через Дніпро, влаштовували на Остерщині розправу над селянами. Саме в цьому регіоні діяв партизанський загін під керівництвом завідувача районного відділу освіти Юрія Збанацького, згодом, після війни, відомого українського письменника, лауреата Шевченківської премії, Героя Радянського Союзу.

Ми стояли на дніпровській горі й спостерігали, як горять партизанські села Сваром'я, Старосілля та інші.

Палає українське село. Літо 1941 року

На зарищі

Деякі жителі цих сіл, переправившись на довбанці через Дніпро, ходили по селу й просили допомоги. Серед них була й тітка Настя. Ночували вони в нашій хаті й розповідали, як вони ховалися в дніпровських плавнях, занурюючись у воду й дихаючи через очеретину. На території Старосілля та Сваром'я було багато озер, які мали свої особливі назви, а в бору та луках розкидані були болота. Саме тут і ховалися односельці.

Страшна картина карної експедиції розкрилася в один із днів 1942 р. у селі Сваром'я, коли фашисти та їхні посіпаки спочатку заарештували голову колгоспу Данила Андрійовича Буяла, заступника голови колгоспу Терентія Мусійовича Буяла, бригадира колгоспу Дмитра Семеновича Тригуба, прокурора району Антона Михайловича Кушніра, вчителя Марка Петровича Онікієнка, робітника з Києва Павла Івановича Яценка, яких після тортур вивели на площу, де була заготована шибениця, зігнавши туди населення села, і прилюдно повісили їх. Палко прозвучали передсмертні слова вчителя.

Потім, оточивши тих, хто був на площі, загнали всіх у сусідню хату й запалили її вогнеметами. Заживо були спалені 26 жителів села Сваром'я, серед яких батько прокурора Кушнір Михайло Андрійович, бригадир колгоспу Кушнір Михайло Федотович, лісник

Лещенко Федір Йосипович, секретар сільської ради Тригуб Микола Романович, секретар райкому комсомолу Хляб Уляна Якимівна. Здійснивши цей страшний злочин, вони не зупинилися на цьому. По дорозі назад спалили й патріотів, яких вони повісили на площі.

Після цього оскаженілі фашисти пішли до будинку лісника Шевченка Онисима Івановича, звинувативши його у зв'язках з партизанами, спалили його будинок і всю його сім'ю (7 чол.): дружину Оксану Петрівну, дочок – Марію (19 років), Анастасію (14 років), синів – Василя (10 років) і Михайла (2 роки) і стару матір.

Пишу ці рядки, і серце стискається від болю, бо страшно уявити, як батько, схопивши дворічного Михайлика й притиснувши його до грудей та обійнявши Василька, не міг навіть слова сказати, а своїм єством, своєю душею й тілом намагався захистити дітей від страшної біди. А мати, мов та пташка, розставивши руки, як крила, хотіла прикрити своїх красунь накинутою на плечі хусткою. Стара мати, притулившись до них, благала Бога про поміч. Тріщали палаючі дошки, вогонь наближався. Вони тихо, без слів, міцно обійнявшись, стояли всі разом. І залишилися вони в нашій уяві, як монумент із бронзи, що вічно нагадує всім людям, що таке фашизм, яке страшне горе він приносить людям. І хочеться низько-низько вклонитися всім загиблим і сказати: «Вічна Вам пам'ять!». А до всіх людей світу промовити: «Не допустіть, щоб повторилося це страшне зло, щоб знову з'являлися ті, хто його сповідує і втілює в життя». Болісно, бо все це повторюється нині. І нащадки тих росіян, які теж пережили подібне, сьогодні повторюють те, що творили з ними німецькі нацисти та подібні їм.

Після цих розповідей довго ще стояв смуток у нашій хаті.

Куди не глянь, скрізь було горе й людські втрати. Інколи в село приходили кияни, які обмінювали свої речі на продукти. Виміняла й мені мати за картоплю дитячий костюмчик. Їхні розповіді про київське життя були невтішними. Чутки про розстріли киян, особливо євреїв, яких вели по вулиці Мельника до Бабиного Яру й там розстрілювали, лякали нас. І мати, з якимсь передчуттям тривоги, почала постійно по ночам майже голосно

молитися, і я, перебуваючи на печі, чув її це шепотіння молитов «Отче наш», «Пресвята Богородице ...» та інших.

Але прийшла до нашої сім'ї й радісна хвилина. Надійшла звістка від батька про те, що він знаходиться у Василькові в таборі військовополонених. У 1941 р. Червона армія, яка відступала від Києва, опинилася в оточенні, а потім багато бійців потрапили у табори. Батько сповіщав, що деяких бійців рідні вже викупили в окупантів за продукти.

І мати почала збирати яйця, обміняла деякий одяг на курку, дістала шматок сала та ще дещо і, домовившись з іншими жінками, попрямувала в далеку дорогу пішки. Сам похід завершився успіхом. Батька та деяких односельчан відпустили додому.

Життя в селі в окупаційний період проходило більш-менш спокійно, якщо не брати до уваги постійні перевірки, збирання податків, праці на німецьких об'єктах, колишніх колгоспних полях тощо.

Німці, розквартировані по будинках, постійно перебували в селі. Деякі молоді дівчата підгулювали з ними, і це було часто помітно в сусідській садибі. Коли повернулася радянська влада, то всіх цих дівчат мобілізували на фронт відкупляти зраду свою кров'ю.

Захопивши село, німці почали проявляти свою удавану гуманність. Відкрили школу. Усіх дітей-першокласників загнали в один із класів. Вчителькою була педагог нашої школи. Це був перший від дверей спарений клас, у першому його приміщенні навчалися ми, а в сусідній кімнаті проживала Варвара Василівна з тяжко хворою лежачою мамою. Букварі були радянські, у яких німці повидирали портрети радянських вождів та деякі ілюстрації. Але навчання продовжувалося недовго, усього з місяць. Після того, як Варвара Василівна поховала матір, вона зникла, і більше навчання не поновлювалося.

Ближче до осені 1943 р. в селі значно збільшилася кількість німецьких підрозділів, складнішим стало й життя. Окупанти стали нахабнішими.

На початку вересня 1943 р. староста оголосив розпорядження коменданта, щоб о 8 годині ранку всі жителі зібралися в центрі села біля Покровської церкви.

Батько прийшов стурбований, бо навіть староста не знав мети цього зібрання. У той час були випадки, коли фашисти цілі села спалювали, а жителів розстрілювали або відправляли на роботу до Німеччини чи в концтабори. І цей стан страху та невизначеність призвели до того, що переважна більшість селян о 3–4 годині ранку, зібравши своє майно, вирішили заховатися у лісі.

Уявіть собі таку картину: польова дорога. З одного її боку росла кукурудза, з іншого – соняшник, великі достиглі кружала яких вперемішку із жовтими молодими пагонами хитали своїми головами. А по широкій польовій дорозі йде валка людей: дехто везе тачку, навантажену речами, інші їдуть на возі, треті ідуть пішки, тягнучи за собою корову чи козу. Стоїть тиша, навіть корови й кози не подають свого звичного голосу, бо, мабуть, відчують тривогу й напружений стан людей.

Коли німці очунали, то відразу влаштували погоню, почали стріляти. Так загинули Бугаєнко Дмитро Іванович (38 років) та його донька Марія (14 років); Кацимон Домна (Домаха) Яківна (56 років) та її діти Василь Андрійович (16 років) та Катерина (17 років); сім'я Коновала Тимофія Андрійовича (43 роки): дружина Катерина Іванівна (37 років), брат Микола Андрійович (17 років), сестри Коновал Галина Павлівна (11 років) та Євдокія Павлівна (14 років); молоде подружжя Миколаєнко Микола Петрович (27 років) і Федора Прохорівна (27 років); чоловік і дружина Самійленко Нестор Іванович (55 років) і Євдокія Демидівна (63 роки). Усіх інших повернули в село й відразу відправили копати протитанкові рви.

Разом із німцями бігали по селу й поліцаї та виганяли людей із хат і теж відправляли на окопи.

Нам одним із перших удалося дійти до лісу, і він розкрив нам свої зелені галявини та обгорнув вітами з трохи поживклим листям валку людей й тварин, наче співчуваючи всім. Лісовими стежками, а то й навпростець, люди брели, шукаючи собі спокійного лісового захисту.

А наша велика родина попрямувала в глибину лісу в напрямку до Пущі-Водиці та Горянки й зупинилася на великій галявині, оточеній молоденькими березами та сосняком. Швидко збудували землянки й почали вивчати цю лісову місцевість.

Біженці

Попереду була невідомість. Скільки нам тут жити, що на нас чекає? Прилетить, бувало, снаряд, нагадає, що йде війна. І знову тиша. Тільки дід Антон на все це реагував по-своєму: «О, підвезли на довбанці один снаряд і випустили в ліс, де немає німців».

Цей спокій тривожив рідних, і вони між собою шепотілися, перекидалися словами, наповненими якимось недоброго передчуття. І воно підтвердилося. У лісі з'явилися німці.

За вересень-жовтень, тікаючи від німців, ми змінили декілька місць таборування, продовжуючи жити разом усією родиною. Їли все, що можна було в цей осінній час знайти в лісі: гриби, жолуді, ягоди, лікувальну траву тощо, не гребували кониною вбитих під час бомбардування коней. Тримали кіз, які хоч трохи давали молока. У нашій «родинній бригаді» усі були, крім мене, дорослі.

Кожного разу для проживання всі сім'ї будували свої окремі землянки. Викопавши яму, у якій можна було стояти лише зігнувшись, покривали її заготовленими ще до війни метровими плашками, які клали на поперечну жердину, що своїми кінцями лягала на тверду частину землі. Зверху накривали глицею, а потім піском. Таким чином землянка рятувала всіх від дощу, вітру та холоду в кінці жовтня. Якось до нас приєдналася одна незнайома нам сім'я. Це трохи напружило, але всі розуміли, що треба їм якось допомогти, бо жіночка з цієї сім'ї була вагітна.

Одного разу жінки нашого табору пішли по воду до лісового озера й натрапили на німців, які рили землянки. Фашисти зраділи, що можуть використати робочу силу. Знаходячись у таборі, ми з батьком нічого не знали про цю пригоду. Хвилювалися, бо довго не було жінок з водою. І раптом чуємо німецькі голоси. Виявилось, що вагітну жіночку, яка не змогла працювати, німці змусили показати наш табір.

Відчуваючи біду, батько схопив мене й побіг у посадки, щоб не потрапити до рук фашистів. Ми відійшли далеченько від табору, але треба було якось сповістити матір, де ми перебуваємо. І батько вирішив послати мене до озера, щоб повідомити маму про наше нове місцезнаходження. Батько сказав: «Іди прямо через цю соснову посадку й нікуди не звертай, не відволікайся, і ти вийдеш до озера». І я попрямував. У лісі пахло не лише сосною, а й прілим листям, де-не-де зустрічалися гриби, але я намагався дотримуватися поради батька, щоб не заблукати. І через деякий час я прийшов до озера, потайки наблизився до матері, яка копала землю, і погукав її. Помітивши мене, вона обрала момент, щоб підійти до мене, і я відразу повідомив їй, де знаходиться батько. Мама сказала дещо схвильованим голосом: «Повертайся до батька тією ж дорогою, а я постараюсь якось

утекти», і відразу ж повернулася на місце й узялася до роботи. Усе обійшлося без пригод.

Я пішов назад, заспокоївшись, бо зустріч із мамою відбулася, і тому дорога через соснячок назад виявилася за часом значно довшою, ніж шлях до мами. Мені вже йшов із весни дев'ятий рік, і саме життя під час війни й окупації робило мене дорослішим.

Поки я йшов, мама за цей час, прикривши фартухом відро води, присідаючи, начебто за фізичними потребами, зуміла непомітно залишити місце біля озера й попрямувати до батька. Прийшла, а мене нема. Почали хвилюватися, а я, нічого не підозрюючи, через значний проміжок часу з'явився з грибами, які низав на тонку березову гілячку. Були мені ті гриби!

Лише надвечір мати пішла на розвідку в табір. Його жителі повернулися, але наступного дня вони мусили знову йти на роботу. Невиконання наказу – розстріл. У зв'язку з тим, що небезпека минула, з'явився й батько. Порадившись із родичами, ми вирішили змінити місце перебування. І разом з дідом Антоном, бабою Ксенею та їхньою дочкою (моєю тіткою) Марією перейшли в інше місце й знову збудували собі житло.

А в цей час фронт наближався як до нашого села, так і до нашої схованки. Визволення Києва військово командування вирішило здійснювати з лівого берега Дніпра в районі сіл Старосілля, Сваром'я навпроти сіл Лютиж, Старі Петрівці, які були на рівнинній місцевості. Але в процесі підготовки операції, добре вивчивши місцевість, включили до району планованого наступу й гористі Нові Петрівці.

Треба було здолати добре укріплений фашистами правий берег Дніпра, який німці називали «Східним валом». Тут були сконцентровані есесівські війська, зокрема танкові дивізії «Адольф Гітлер», «Райх» та інші. Командування вермахту розраховувало, що широкий багатоплинний Дніпро та високий правий берег будуть перепонами для радянських військ. Гітлер кричав по радіо: «Радше Сонце впаде в Дніпро, ніж Совети здолають Східний вал». Але частини 38-ї армії Воронезького фронту, яким керував генерал М. Ф. Ватутін, вийшли на берег Дніпра. У ніч на 26 вересня 1943 р. розпочалося форсування річки на підручних засобах розвідувальною ротою 180-ї стрілкової дивізії (коман-

дир генерал-майор Ф. П. Шмельов). Рота наприкінці дня зайняла східну окраїну села Нові Петрівці й закріпилася. Це дало можливість наступного дня здійснювати переправу також частинам 167-ї, 240-ї дивізій 38-ї армії генерал-лейтенанта Н. Є. Чибисова.

*Переправа через Дніпро, 1943 р.
Світлина Семена Фрідлянда*

Ворог лютував. Переправа проходила в складних умовах. Допомогали перевозити військових на своїх човнах та плотах жителі сіл Старосілля та Сваром'я, а також партизани загону Ю. Збанацького, які підготували заздалегідь плавзасоби. До речі, за участь в організації переправи та виконання бойових завдань Юрію Збанацькому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Бійці, переправившись через Дніпро, відразу ж закріплялися на його правому березі й відбивали численні контратаки. 240-а стрілкова дивізія полковника Т. Ф. Уманського 7 жовтня 1943 р. раптовим ударом оволоділа селом Лютіж і створила необхідні умови для подальшої переправи, наступних операцій 38-ї армії під керівництвом генерала К. С. Москаленка, а потім і основних сил Воронежського фронту.

Форсування Дніпра. Переправа радянських військ, 1943 р.

На підступах до Києва. 1943 р.

За пропозицією М. С. Хрущова група військ мала здійснити переправу в районі Нових Петрівець та Межигір'я. Саме так зробили, і не даремно. Микита Сергійович добре знав ці місця, бо жив тут на дачі до війни, і запропонував використати долину між петрівськими горами й Межигір'ям, яка називалася Мочаром, що заріс верболозом. У цій місцині можна було сховатися не лише

піхоті, а й танкам. Ця долина, яка йшла вздовж верхньої частини села Нові Петрівці в районі кутка Чеховка, розпочиналася біля Дніпра й завершувалася в селі Валки. А далі можна було пересуватися полями до Вишгорода та центральним Мінським шосе через ліс до Києва на дачу Кульженка, Приварку, Куренівку, Подол. Німців було важко вибити з цієї місцевості, бо на ній багато перепон. Основні сили наступали на Лютіж, Старі й Нові Петрівці.

В історію Великої Вітчизняної війни – Другої світової війни – цей плацдарм увійшов під назвою Лютізький. Були звільнені не лише Лютіж, а й сусідні села Старі Петрівці, Нові Петрівці (18 жовтня 1943 р.).

Приблизно 700 учасників Лютізької операції – офіцерів і солдатів – було відзначено високою відзнакою Золотої Зірки Героя, серед них і двадцятилітній *Микола Максимович Захарчук* (1923–2005), який у районі північної околиці Вишгорода 7 разів відбивав зі своїм підрозділом контрнаступи ворога, був поранений, але радянські війська врешті перемогли противника й пішли вперед на Київ. У повоєнний час герой став нашим односельцем і 25 років прожив у Нових Петрівцях. 17,5 тисяч командирів та солдат за цю битву були нагороджені орденами й медалями. А ще більше їх загинуло у водах Дніпра та на полі бою.

Грамота героя М. М. Захарчука

Опанувавши горбисту частину Придніпровської височини, на якій розмістилося село Нові Петрівці, командування Першого Українського фронту (так називався з 20 жовтня колишній Воронежський фронт) під керівництвом генерала М. Ф. Ватутіна зосередили свою увагу на розробленні плану звільнення Києва.

На командному пункті на околиці села Нові Петрівці за 4 км від переднього краю був створений розгалужений командний пункт із десятками обладнаних ходами бліндажів для всіх командувачів арміями. Крім приміщень, для командувача фронтом генерала М. Ф. Ватутіна, начальника політвідділу фронту М. С. Хрущова, були також бліндажі начальника штабу фронту генерал-лейтенанта С. П. Іванова, командувачів 3-ї гвардійської танкової армії генерала П. С. Рибалка, 2-ої повітряної армії генерала С. А. Красовського, 40-ї армії генерала Ф. Ф. Жмаченка, командувача артилерією фронту генерал-лейтенанта С. С. Воронцова, керівника чехословацького підрозділу генерала Людвіга Свободи.

Звідси рукою було сягнути до пуща-водицького лісу. За 100–150 метрів від командного пункту були вже окопи солдатів, а трохи далі (десь за три кілометри) ліс, де вже перебував ворог. Місцевість була рівна, відкрита, що сприяло спостереженню за переднім краєм ворога й визначенню подальшого напрямку руху наших військ.

*М. С. Хрущов
та
М. Ф. Ватутін*

Бліндаж маршала П. Рибалка. Світлина із сайту ZeFt.in.ua.

Тут нині все збереглося так, як і було колись в часи війни, бо ця територія Урядом України оголошена заповідною й у цій місцевості відкрито музей.

Села Лютіж, Старі й Нові Петрівці були переповнені військами. Після зосередження тут та на околицях основних сил військ Першого українського фронту уранці 3 листопада 1943 р. сильною артилерійською підготовкою розпочався наступ радянських військ із метою визволення Києва. Село Нові Петрівці від Києва відокремлював пуша-водицький ліс. І треба було пройти цю складну лісову ділянку, щоб вийти в район дачі Кульженка й Вітряних гір на безлісовий простір околиць Києва.

Генерал-лейтенант С. Шатілов згадував:

«В районі Ново-Петрівців, на правому березі Дніпра, наші частини тримали вузьку смужку землі. Лісисто-болотяна місцевість, надбережні піски, місцями пересічений рельєф багато в чому утрудняли широке розгортання бойових дій. Німці на це поклались, не сподіваючись тут основного нашого удару. Однак, саме цей плацдарм і вирішено було використати як трамплін для удару по київському угрупованню ворога.

Плакат 1943 р.
«П'ємо воду з рідного Дніпра»
Худ. В. Іванов

Потай гуртувались сили. Ліси й болота приховували пересування військ, вогневих засобів. Вибір плацдарму для рішучого удару біля Ново-Петрівців, прихованість дій наших частин створювали елемент раптовості. Так проводився в життя один з принципів стратегії і тактики – завдати удару там, де противник його найменше чекає.

Незадовго до початку штурму танки Рибалко зняли з Букринського плацдарму і мостами знову повернулися на Лівобережжя. Форсованим маршем вони пройшли до Ново-Петрівців. Туди ж перекидалися піхотні частини й артилерія Москаленка та Черняхівського, кавалерія Баранова. Протягом двох ночей, у максимально стислий строк, з південної ділянки були перекинуті на північну великі сили. Справу знову таки вирішувала швидкість. Німці вже неспроможні були за такий короткий час докорінно змінити розстановку своїх сил. І, хоч проти північного плацдарму наших військ ворог мав потужні укріплення та багато війська, – він не встиг тут створити основного свого кулака. Як і раніш, чимало частин німців було скуто на Букринському плацдармі.

Водночас наше командування оперативно створило на північному плацдармі необхідну перевагу в силах для вирішального удару. На ранок 3 листопада 1943 року на Ново-Петрівському плацдармі було зосереджено дуже багато артилерії. В історії воєн мало прикладів такої гігантської концентрації артилерійського вогню. Удар мав бути величезної сили, проти якої ніщо не могло встояти.

1 ось о 8-й годині 40 хвилин 3 листопада війська 1-го Українського фронту перейшли в рішучий наступ.

*Плакат «Київ наш»
1943 р.
Худ. П. Супонін*

За сигналом на німецькі позиції ударив артилерійський молот. Це був страшний ураган. Гуркотіли тисячі гармат, мінометів, в небі йшли сотні штурмовиків, бомбардувальників. Тисячі тонн смертоносного металу сипались на німецький передній край.

Сорок хвилин гуркотіли артилерійські залпи. І от настав час атаки. В окопах і траншеях перед боєм пройшли мітинги, де було оголошено наказ Військової Ради 1-го Українського фронту.

В небо злетіли ракети – сигнал атаки. По полю битви залунав бойовий заклик:

– За рідний Київ, за нашу любиму Україну, вперед!» [72].

Ми, ховаючись у лісі, відчували подих війни, роз-

риви снарядів, кулеметні черги. Відступаючи, німці, натрапивши на землянки, де ховалися люди, закидали їх гранатами. Так загинуло чимало сімей серед петрівчан, серед них і рідна тітка матері Мотря з дядьком та ще декілька знайомих нам людей. На жаль, їх нема в списках жителів села, загиблих у 1943 р. А багато тих, хто загинув у цей час у селі, зазначені як невідомі.

Після артилерійського залпу в лісі пішли танки. Один із них пройшов між нашими землянками. Його гусениці зачепили частину нашої схованки й обвалили один із її боків. Якби ще один танк пройшов слідом, то нас би засипало, і я, Григорій Васильович, не писав би цих рядків.

Треба було рятуватися. Батько з мамою розгребли завал і, витягнувши з-під нього мене, перебігли в землянку, що була

навпроти, де перебували батьків двоюрідний дядько Антон зі своєю дочкою Марією. Дядькова дружина, турбуючись про свою покинуту оселю, декілька разів сама ходила в село. Але останнього разу вона так і не повернулася. Десь по дорозі її вбили, а тіла так і не знайшли.

Важко нам було в ці хвилини визначити, чиї це пройшли танки, що насправді відбувається. Коли чуємо: «Іванов, Іванов». Ми дуже боялися козаків та власовців, бо вони були жорстокими й могли розстріляти батька, а то і усю сім'ю. Тому ми його заховали в куток. Спереду з сивою бородою був навколішках дід Антон, поруч я, а з боків тітка й мати. Заслон був необхідний.

І раптом бачимо автомат і чуємо голос: «Хто тут? Виходьте!». «Свої, свої!» – відповідаємо. Ми почали вилазити з землянки і радіти: це були наші бійці, які принесли нам свободу.

«Ідіть тільки по колії, де пройшли танки, бо можуть лежати нерозірвані міни», – сказав один із бійців. Ми так і зробили. За мить ми були вже на околиці лісу. І тут ми побачили страшну картину війни.

Поле, унизу рівчак з водою, а далі ліс. Пройшло багато років, а я й досі бачу цей рівчак, усіяний тілами наших закривавлених бійців. Ще метушилися санітари, обстежуючи тіла й відшукуючи поранених. І мене, дев'ятилітнього хлопчика, не охоплював жах, я сприймав неусвідомлено, як щось реальне, але болюче. А скільки було таких рівчаків по дорогах війни, скільки загинуло наших бійців, звільняючи рідну землю від фашистської нечисті. Вічна їм слава та пам'ять!

Ми піднялися на пагорбок у полі й побачили машини, які забирали ящики з-під снарядів. Батько попросився на одну з них, і вона відвезла нас у село. Ми позлазили на шосейній дорозі біля Чайників, де розпочиналася наша вулиця ім. Кірова. І перед нами розкрилася картина. Приміщення малої двокласної школи, де до війни навчалися першокласники, було розбите. Ідемо далі: то тут, то там стоять зруйновані та спалені хати. І якийсь щем давив душу: «А як же наша хата?». Дійшли: стоїть наша стара хата. Лісу, з якого батько хотів будувати нову оселю, уже не було. Але радість була велика: ми вдома.

У хаті ми застали військових, які щедро ділилися з нами продуктами. Пам'ятаю, якими смачними були млинці з пшенич-

ної муки та ще й помазані топленим молочним маслом. Цей смак довго був відчутний і залишився незабутнім.

Незабутнє. 1943 р. Худ. А. О. Пламеницький

Через тиждень-два батька, як і інших односельців-чоловіків, призвали до армії. Ми провели батька до центру села, де була сільська рада й де вже зібралися ті, хто від'їжджав і хто проводжав своїх рідних. Під'їхали машини і повезли майбутніх воїнів на війну. Що чекало на них, як складеться їхня військова служба, бо майже кожного разу, коли приходила пошта, були листи з похоронками, що сповіщали сім'ї про трагедію: це був чоловік, чи син, чи наречений.

Усі з тривогою дивилися, коли приходила листоноша з сумкою на плечах і голосно проговорювала прізвище жінки, якій був адресований лист, і селяни напружено споглядали, як вона розгортає його. Частіше це були трикутнички. І по тому, як поведилася жінка, читаючи листа, реагувала й листоноша. Складна була праця у них, бо вони були свідками як радісних, так і сумних хвилин. Горе, обгорнене в чорну хустину, з сумними очима, ще часто відвідувало жінок, які ставали вдовами з малими дітьми, ще не насолодившись щастям із чоловіком у сімейному житті. Таку похоронку отримали й моя тітонька Софія та Дуня.

Поштові «трикутнички»
воєнних років

Часто бувало, що поштарка відпоювала водою одержувачку листа. Як важливо було підтримати в цю хвилину знедолену жінку, дати їй можливість відчувати, що вона повинна бути сильною, бо в неї є діти, яких так любив чоловік. Саме вони й були пам'яттю про нього.

Похоронки частіше приходили в офіційних стандартних поштових конвертах. Запізнілі трикутнички могли бути лише від однополчан, у яких вони могли розповісти про подвиг їхнього товариша по службі, героїчну смерть і підтримати в горі дружину свого побратима.

Але найтривожніше було мовчання, коли не надходило жодного листа, хоча чекали його щодня, як у тому вірші поета: «чекай усім смертям назло», сподівалися. А пізніше кожна з дружин чи матерів цих солдатів отримала повідомлення про чоловіка чи сина – «зник без вісті».

Про поштарів, таких, як Тетяна Іванівна Вишняк, народ склав пісню «Сховалось сонце за горою»:

Сховалось сонце за горою,
І тінь насунулась така ...
Листи поштарка всім розносить,
Чому тремтить її рука?
 Ой відкіля ж листи приходять
 Старим батькам і молодим?
 То пишуть дочки із неволі,
 То шлють сини листи своїм.
Чого ж така поштарка хмура ,
Чого тремтить її рука?
Бо кожен пише у листові
Про смерть сестри чи земляка.
 Сховалось сонце, чорні хмари
 Поля й село оповили
 А в селах стогін, крик і сльози,
 І сльози морем полились.
Кривавий кате! Не забудем
Твоїх ніколи катувань!
Побачиш ти такі повстання,
Яких не бачив ти повстань! [70, с. 111].

Були часто і радісні миті, коли з'являлась на устах жінки усмішка, і вона радо розповідала новини з отриманого листа. А бійці з нетерпінням чекали вісточок з рідного краю від батьків, дружини, нареченої.

*Бійці
читають
листи з дому*

ПОДВИГИ ПЕТРІВЧАН

Петрівчани мужньо боролися проти фашистів на всіх фронтах війни. Багато з них було нагороджено орденами й медалями. За неповними даними, їх виявилось 350 чоловік, серед них і Герой Радянського Союзу Дмитро Пилипович Богдан із Валків. Нині Новопетрівська школа № 2, де він навчався до війни, зветься його ім'ям.

Перегорнемо деякі, розшукані нами, архівні документи – нагородні листи воїнів:

Богдан Дмитро Пилипович (10.09.1915–20.03.1944), капітан, командир 565-го окремого саперного батальйону 294-ї стрілецької дивізії 52-ї армії 2-го Українського фронту, який служив в армії як кадровий військовий з 1936 р. За подвиги був нагороджений медаллю «За бойові заслуги» (21.06.1942 р.) та орденом «Червона Зірка» (5.10. 1943 р.).

Останній подвиг Дмитро Богдан здійснив у 1944 р. У нагородному листі сказано:

«Товариш Богдан завдяки чіткому і умілому керівництву зумів організувати безперервне інженерне забезпечення наших наступальних частин. Лише за короткий відрізок часу сапери тов. Богдана провели велику й важку роботу з розмінування мінних полів противника й установлення своїх мін на найбільш відповідальних танконебезпечних напрямках. Було

Богдан Дмитро

знято понад 4800 п.т. мін противника, поставлених переважно в неможливому для діставання стані, й встановлено до 2500 п.т. мін своїх. Робота ця провадилася на передньому краї оборони противника під кулеметно-мінометним вогнем.

Під час операції, пов'язаної з розгромом Корсунь-Шевченківського угруповання німецьких військ сапери тов. Д. П. Богдана провели відповідальну роботу з розмінування доріг та відбудову зруйнованих противником мостів. За час наступальних дій було розміновано 12 мостів, поновлено й побудовано 21 міст.

Сапери на бойовому завданні

На шляху наших військ саперам тов. Богдана довелося забезпечувати стрілкові підрозділи переправами через великі водяні перепони річок Чорний Тикич, Південний Буг, Дністер. За повної відсутності переправних засобів, часто за відсутності лісоматеріалів сапери поновлювали мости, будували пороми, плоти, штурмові місточки для переправи піхоти.

В особливо тяжких умовах сапери тов. Богдана забезпечували форсування нашими частинами річки Дністер у районі села Михайлівка. Протягом 19 і 20.03.1944 р. за інтенсивних нальотів авіації противника, що не припинялися навіть у нічний час, сапери побудували 2 пороми і обладнали декілька рибальських човнів,

першими забезпечили форсування р. Дністер нашими частинами. Протягом 3 годин були переправлені передові частини полків.

При форсуванні р. Дністер під час одного з нальотів фашистської авіації 20.03.44 р. був убитий тов. Богдан.

Тов. Богдан гідний надання звання «Героя Радянського Союзу».

Це донесення дивізійного інженера 294с гвардії майора Терещенка у відповідні органи було написано 16 квітня 1944 р. На обліковій картці вказано: дата подвигу 9.03–20.03.1944. Олівцем дописано: «по смертно». Верховна Рада СРСР присвоїла Дмитру Богдану це високе звання 14 грудня 1944 р.

Найвищою нагородою радянського часу – орденом Леніна – був відзначений за виявлений подвиг, уміле керівництво бойовим підрозділом, винахідливість, кмітливість і мужність *Микола Іванович Литвинов*, який захищав Батьківщину від фашистських загарбників з 23 серпня 1941 р., спочатку на Південно-Західному, а потім на Першому Білоруському фронтах. Перебуваючи на території Польщі під містом Седлець, 27 липня 1944 р. він був поранений, але поля бою не залишив: продовжував керувати гарматою, за що був відзначений ще й орденом Червоної Зірки (3.12.1944).

Артилеристи на бойовій позиції

Показовим для М. Литвинова як командира були бойові операції на території Німеччини від 28 лютого до 3 березня 1945 р., коли він командував взводом ПТР і виявив не лише мужність і відвагу, але й уміле керівництво своєю могутньою зброєю в бою.

На початку наступу на селище Геллін, біля якого противник наполегливо тримав дорогу на Нойштеттин, Микола Іванович зі своїм взводом непомітно обійшов селище Геллін з південного сходу та відрізав групу противника, що охороняла цю територію. На дорозі він зупинив легкову машину й взяв у полон трьох німецьких офіцерів зі штабу 3-го танкового німецького корпусу й доставив їх до штабу полку, а потім, повернувшись, відкрив раптовий вогонь із ПТР з тилу по обороні противника, чим викликав паніку у ворога та примусив його тікати. Противник від несподіваного удару не зміг закріпитися в 9 дзотах північніше від станції Геллін і полишив їх.

Під час захоплення села Кухерово (Німеччина) Микола Литвинов зі своїм взводом уночі з 1 до 2 березня 1945 р. підійшов близько до цього села і коли фашисти хотіли атакувати, то командир М. Литвинов швидко розвернув взвод і відкрив залповий вогонь. Унаслідок цього німці від несподіванки запанікували, залишивши своїх убитих і поранених солдатів на полі бою.

Микола Литвинов виявляв виняткову ініціативу й тактично грамотно вирішував завдання зі знищення вогняних точок і живої сили противника й у подальших боях.

Підготовка до бою

За період боїв взводом під його безпосереднім керівництвом як командира знищив 7 бліндажів, 9 кулеметних точок, підбив 2 гармати, одну самохідну гармату й танк.

Саме за ці подвиги, уміле керівництво боями, мужність і відвагу командир 35 гв. КСКП гвардії полковник Гладков і представив Миколу Литвинова до урядової нагороди – ордена Леніна, який він і отримав.

Кузьма Григорович Козир був призваний до Радянської армії після визволення села 24 жовтня 1943 р. і служив орудієм командиром першої батареї знаменитого 576-го Артилерійського Червоного Прапора, ордена Богдана Хмельницького полку 167-ї стрілкової Сумсько-Київської двічі Червонопрапорної дивізії.

У квітні 1945 р., як зазначено в нагородному листку, батареї Кузьми Козира було поставлене завдання: розташувати гармату за 200 метрів від річки Одер, знищити прямим наведенням вогневі точки противника й дати можливість радянській піхоті зайняти село за річкою Одер.

При цьому командир був поранений, і Кузьма Козир взяв на себе управління гарматою, швидко розвернув її та відкрив вогонь по будинку, де перебували два німецькі кулемети, знищив їх разом із 6 гітлерівцями.

До цього К. Козир 13 березня 1945 р. особисто виявив себе в боях за Хилиство, убивши з автомата двох німців, які намагалися проскочити через бойовий порядок піхоти. А коли противник пішов у контратаку, то К. Козир, працюючи заряджаючим, відбив у складі з іншими солдатами контратаку противника, знищивши до 18 гітлерівців і 2 ручних кулемети.

Тож за проявлену хоробрість і мужність у боях з гітлерівцями Кузьма Козир був нагороджений орденом Червоної Зірки.

Неодноразово здійснював героїчні подвиги в боротьбі з німецькими загарбниками й гвардії лейтенант *Федір Давидович Самійленко* (1915–?), який служив у армії з 1937 року і з перших днів виступив на захист Батьківщини, брав участь у багатьох операціях, які були пов'язані з тим, щоб не допустити ворога просуватися далі.

Його особливі подвиги відзначені нагородами: двома орденами Червоної Зірки. Перший раз цю нагороду він отримав, коли здійснював уміле керівництво артилерійським взводом

Управління командувача артилерійської дивізії 192-го гвардійського артполку 87-ї гвардійської стрілкової дивізії 23.08.1943 р., а другий – як командир взводу зв'язку 103-ї гвардійської стрілкової Нижньодністровського полку 34-ї гвардійської стрілкової Єнакієвської Червонознаменної дивізії 31-го гвардійського стрілкового корпусу 46-ї армії Другого Українського фронту 7.10.1944 р.

Переправа в дії

Крім цього, Федір Самійленко 13 лютого 1943 р., у напружений час, коли гнали ворога із рідної української землі, отримав орден Вітчизняної війни II ступеня.

Після війни, маючи звання старшого лейтенанта, він прийшов додому пораненим, але живим, і це було найбільшим щастям для його батьків, моїх двоюрідних діда Давида й бабусі Марії, із якими ми разом пережили важкі дні перебування в лісі під час німецької окупації села. Дядько Федір часто бував у нас вечорами, на яких вони з батьком згадували дні війни.

Серед солдатів-петрівчан були представники різних родів військ та їхніх підрозділів. Так, *Филимон Миколайович Кириєнко* був командиром відділення 4-го Гвардійського батальйону інженерного загороджування 1-ої Гвардійської Червонопрапорної окремої інженерної бригади сполучення. У лавах Червоної Армії він перебував з 1941 р., брав участь у боях від серпня 1942 р. до лютий 1943 р. на Сталінградському та Донському фронтах, а з травня 1943 р. воював на Центральному та Білоруському фронтах. Був нагороджений медалями «За бойові заслуги» та «За оборону Сталінграда».

А 27 грудня 1943 р. *Филимон Кириєнко* був нагороджений також орденом Червоної Зірки. Командир підрозділу гвардії майор Ейвер характеризував гвардії рядового Ф. Кириєнка як досвідченого мінера, здатного виконати будь-яке бойове завдання у найскладніших умовах. Так, діючи в складі пересувного загону загороджування в районі м. Виші зі своїм відділенням, Ф. Кириєнко хоробро йшов назустріч ворогу й перекривав мінним загородженням шлях танкам ворога.

Під інтенсивним вогнем противника Ф. Кириєнко встановив зі своєю групою мінерів три протитанкових мінних поля для закриття проходів. У момент, коли противник великими силами танків і піхоти розпочав активну атаку й радянські бойові порядки виходили на новий рубіж, *Филимон Кириєнко* пропустив без втрат через мінні поля нашу артилерію та техніку, а при підході ворожих танків надійно закрив проходи в мінних полях. На цих мінних полях, установлених групою Ф. Кириєнка, підірвалося два танки противника.

Чемерис Максим Іванович був призваний до лав Радянської армії 11 червня 1940 р., брав участь у Польській кампанії та з перших годин 22 червня 1941 р. і до 25 червня 1941 р. мужньо боровся з фашистами на західному кордоні, потрапив до ото-

чення, звідки йому вдалося вирватися, дістатися додому, і з липня 1943 р. перебував у партизанському загоні.

Після звільнення села 20 жовтня 1943 р. знову служив у лавах Радянської армії. Знаходячись у розвідувальній групі Лапшова у районі Горенка у ніч з 26 на 27 жовтня 1943 р., Максим Чемерис проявив себе мужнім, умілим розвідником. Перед лінією зближення бійцям Чемерису та Ільченку було поставлене завдання: знищити кулеметну точку. Влучно кинувши гранати, вони успішно виконали завдання та своїми прицільними пострілами не підпускали нікого до точки дії підрозділу Лапшова.

Виконавши своє завдання, М. Чемерис поспішив зі своїм товаришем на допомогу командирові групи Лапшову для захоплення полоненого й відіграв у цьому важливу роль.

За зразкове виконання завдання командування й виявлену при цьому відвагу й мужність Максим Чемерис був нагороджений медаллю «За відвагу».

Зв'язкові на полі бою

Подібною відзнакою був нагороджений і двадцятилітній *Петро Єгорович Галицький*, гвардії ефрейтор, телефоніст взводу управління полку, який у бою 30 березня 1944 р. підтримував телефонний зв'язок батареї зі штабом полку й під шквальним вогнем противника п'ять разів поправляв розриви на лінії.

Кожен солдат по-своєму виявляв себе в бою, виконуючи свій військовий обов'язок часто в екстремальних ситуаціях. Так, *Лісовий Іван Миколайович*, стрілець 2-ї стрілкової роти 216-го стрілкового полку, 18 липня 1944 р. у бою за висотку 186.3, перебуваючи у штурмовій групі, одним із перших увірвався до траншеї противника і, укріпившись там, стійко і мужньо відбивав контратаки фашистів до появи підкріплення. За це він був нагороджений медаллю «За відвагу».

А автоматник 5-ї стрілкової роти дев'ятнадцятирічний *Григорій Андрійович Старенький* під час переслідування противника виявив мужність, спритність і пильність в огляді місцевості, чим допоміг уберегти колону від обстрілу противника, за що відзначений медаллю «За бойові заслуги».

Відважно воювали й брати Шумейко Іван Петрович на західному фронті та Шумейко Степан Петрович, молодший сержант, на Далекому Сході. Обидва були нагороджені орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня та медалями – Іван Петрович «За перемогу над Німеччиною», а Степан Петрович – «За перемогу над Японією». Такою ж медаллю був відзначений і молодший лейтенант Старенький Микола Степанович.

Більш безпечною вважалась служба кухаря, але це лише на перший погляд, бо кухар проявляв себе й у бойовій обстановці. Ось один із таких прикладів. 3 квітня 1944 р. *Василь Степанович Самійленко*, кухар 358-го Гвардійського зенітно-артилерійського полку, під час бою своєчасно доставляв їжу на своїх власних плечах під обстрілами ворога до річки Дністер, де бійці перебували на вогневому рубежі, відбиваючись від противника, що наступав. Їжу Василь Самійленко доставляв гарячою і, як відзначали бійці, смачною, тому вони й висловлювали йому вдячність за турботу. Його заслуги були оцінені, і він був нагороджений медаллю «За бойові заслуги».

Самійленко Василь

Обід на передовій

А у фронтовій газеті був надрукований вірш:

День тоді суворий вдався –	І дарма, що гуркотнеча,
Міни рвуться, кипить бій ...	Міни свищать наяву ...
Борщ готує кухар Вася	Скинув термоси на плечі –
Майже на передовій.	І повзком на передову!
Борщ умлів, крупа упріла –	На передньому на краї,
Не захочеш, а з'їси!	Примостившись за бугром,
Вася вмить кінчає діло:	Борщ добренний розливає
Борщ готовий – в термоси.	Кухар щедрим черпаком.

Хто ж сьогодні так відважно,
 Так мистецьки, вчасно, смачно
 Всіх бійців нагодував?
 Ось він – Вася-куховар наш герой!
 (переклад з російської поета О. Гадзінського)

Ми навели лише окремі випадки виконання бойових службових обов'язків командирів і солдатів, але всі вони були насправді героїчними подвигами, бо виконувалися в складних умовах, і кожен із них ризикував своїм життям.

Понад тисячу петрівчан брали участь у війні з фашистськими загарбниками. 700 із них не повернулися: одні загинули, інші зникли без вісті. 240 повернулися пораненими та скаліченими.

Нині в селі Нові Петрівці біля Покровської церкви створений меморіал. На мармурових дошках вибиті прізвища загиблих петрівчан. І кожна сім'я може підійти й покласти квіти біля прізвища свого рідного.

На окремих чорних гранітних плитах вибиті 382 прізвища воїнів, що загинули, звільняючи наше село. Після бою часто тіло товариша ховали на городі, у садку, біля хати, залишаючи на дощечці прізвище загиблого, а інколи навіть і без пам'ятної дощечки.

Перед святом Перемоги в 1945 р. почали звозити тіла загиблих до однієї братської могили, що на городі біля центральної дороги навпроти Княжого яру. Над могилою поставили бронзову скульптуру солдата. Це було перше масове поховання. Тут завжди збиралися односельці щорічно на свято Перемоги, покладаючи на могили квіти та вінки. Грала траурна музика, а також звучали мелодії пісень часів Великої Вітчизняної війни. Були ще й менші поховання.

А коли петрівчани запланували зробити меморіал загиблим у війні з фашистами, то перенесли з цього першого великого поховання та інших менших, що були ще на сільських городах, тіла солдатів і командирів. У братській могилі спочивають майже 600 воїнів, їхні імена переважно невідомі.

Тут поховані також і Герої Радянського Союзу, яким це звання було присвоєно посмертно.

Пам'ятний знак загиблим воїнам у Нових Петрівцях

УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ГЕРОІВ

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 1996 р. № 309 на основі «Пам'ятника-музею визволителям Києва» було створено «Державний музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 році».

На його території був установлений пам'ятний знак «Лютизького плацдарму» у вигляді розгорнутого прапора, на тлі якого навечно закарбовані барельєфні зображення воїнів, що в пориві йдуть уперед. Авторами його були скульптори В. В. Климик, Ю. І. Колесніков, С. І. Войцеховський, Ю. І. Турчанінов.

На знак глибокої пошани до воїнів, що віддали своє життя заради того, щоб жили нинішні покоління, тут горить Вічний вогонь.

А на околиці села Нові Петрівці, де в 1943 р. був розташований штаб Першого Українського фронту, облаштовано Музей-заповідник «Поле битви за Київ», утворений згідно з постановою Ради народних комісарів та Центрального Комітету КП (б) України.

У 1946 р. був розроблений ескіз пам'ятника воїнам, які загинули під час форсування Дніпра в жовтні 1943 р. Але його забракували. Розпочалася робота над новим проєктом. І в 1958 р. до 15-річчя визволення Києва був установлений на насипному кургані пам'ятник-музей (25 метрів у висоту), який являє собою п'єдестал зі статуєю Воїна (5,5 метрів заввишки) у наступальному пориві із автоматом в руках у напрямку на Київ. П'єдестал – це невеличке кругле приміщення, у якому облаштована музейна експозиція. На фризі пам'ятника написані слова: «Визволителям Києва – слава!», а всередині п'єдесталу по периметру купола написано: «Назавжди збереже наш народ пам'ять про визволителів Києва від фашистських загарбників». Авторами цього пам'ятника були архітектори А. М. Мілецький, В. В. Бакирнов, скульптор І. Г. Першудчев.

*Пам'ятник воїнам, що звільняли Київ,
на території музею-заповідника*

Цей пам'ятник-музей разом із комплексом бліндажів М. Ф. Ватутіна, М. С. Хрущова та командувачів військових підрозділів у такому вигляді зберігався в 50–70-х роках у заповідній зоні.

*Музейна експозиція
в п'єдесталі пам'ятника*

Нині це місце не впізнати. Територія, яка під час наступу військ та й у наступні роки була вільною від дерев, нині густо заросла, і важко навіть уявити, як військові командири керували боєм із цих бліндажів.

*1–2-й фрагменти діорами «Битва за Київ.
Лютізький плацдарм. 1943 р.»*

*3–4-й фрагменти діорами «Битва за Київ.
Лютізький плацдарм. 1943 р.»*

*5–6-й фрагменти діорами «Битва за Київ.
Лютізький плацдарм. 1943 р.»*

*7-й фрагмент діорами «Битва за Київ.
Лютізький плацдарм. 1943 р.»*

Військова техніка на території музею

У 1993 р. з нагоди 50-річчя визволення Києва від гітлерівських окупантів на території заповідника було побудоване нове приміщення для музею, де на другому поверсі розмістили діораму «Битва за Київ. Лютізький плацдарм. 1943 рік» (29x7 м), автором якого є заслужений діяч мистецтв України, лауреат державної премії ім. І. Ю. Репіна, художник студії військових художників імені М. Б. Грекова Микола Сергійович Присекін. У музеї розміщено багато військової зброї, макетів, на яких демонструються різні військові предмети, силуети воїнів, одяг та відзнаки відомих полководців. Усе це, зроблене з любов'ю, створене завдяки співробітникам музею, а також директорові музею, заслуженому працівникові культури України Івану Петровичу Віковану, який понад 40 років завідував цим прекрасним центром патріотичного виховання молоді, за що був нагороджений орденом «За заслуги» третього ступеня.

Вікован І. П.

Говорячи про увічнення пам'яті учасників визволення села Нові Петрівці, слід згадати і командувача Першим Українським фронтом генерала армії *Миколу Федоровича Ватутіна*, якому в селі у 50-х роках був установлений біля центральної дороги на місці будинку побуту гіпсовий пам'ятник. Але у зв'язку з тим, що матеріал не був міцним, він часто потребував оновлення. І його перед кожним святом Перемоги ремонтували, а потім зняли. А ім'я полководця залишилося в селі, бо довгий час його ім'ям було названо місцевий колгосп, а потім радгосп.

СЕЛО В ПОВОЄННІ ТА 50–60-і РОКИ

Із перших днів визволення села в Нових Петрівцях встановлюється радянська влада. Було призначено тимчасове керівництво села, яке розпочало свою роботу з відновлення всіх структур правління. У 1944–45 рр. головою сільської ради працював Клебан Олександр Іванович.

Треба було відновлювати діяльність колгоспу «Паризька комуна», забезпечувати його кадрами, створювати відповідні структурні підрозділи, призначати бригадирів, ланкових, завфермами, збирати розграбований інвентар, відбудовувати приміщення й думати про майбутній урожай. Усе це випало на долю робити голові колгоспу Шумейкові Никифору Тимофійовичу, обраному на загальних зборах, та призначеному згодом Мукшименку Іванові Микитовичу, які відновлювали колгоспне виробництво в 1943 р., а також Шевцову Архипу Петровичу, якого призначили в 1944 р. Попередні голови колгоспу були призначені на інші ділянки роботи в господарстві.

Після поранення на фронті батько був демобілізований у 1944 р. і повернувся в село. Його відразу ж призначили бригадиром польової бригади, яка охоплювала досить велику частину села: кутки Стара Церква, Туровчина, Звіринець. Йому були підпорядковані ланки, що вирощували переважно овочі, які доставляли до Києва. Але з відкриттям цегельного заводу він повернувся туди, де працював ще з довоєнних часів. Як і у випадку з батьком, у колгосп призначали на відповідальні посади й інших звільнених із армії чоловіків.

Необхідно було зробити придатною для подальшого обробітку землю, укритою вирвами від снарядів і бомб, окопами та насипами, мінами та розбитою технікою.

Це був досить складний час, важко й голодно жилося людям у повоєнний період. Щоб хоч якось опалювати хату взимку 1943–44 рр., мама й тітонька Мотрона брали в сусіда діда Івана Моленка великі сани та їхали по льоду на лівий берег Дніпра у район села Старосілля, де на луках рубали верболіз, який узимку ставав особливо красивим. Стебла мали червонуватий колір із сизуватим відтінком.

Пам'ятаю, як важко було двом, хоча і ще молодим, але вже виснаженим війною жінкам, піднімати на високу придніпровську гору ці санки з навантаженим верболозом. А потім його рубали, клали в грубку, і він, потріскуючи, горів і віддавав через відкриті двірчата своє тепло. Дуже цікаво було спостерігати, як лоза перетворюється поступово на вогнисті палички, які потім, перегорівши, ставали попелом із біленьким нальотом.

Залишилася в пам'яті й весна 1944 р., коли ми разом із іншими мешканцями села ходили на картопляне поле (яке було засаджене ще за німців і так-сяк оброблялося) і перекопували землю, шукаючи мерзлу картоплю. Під впливом морозу вона перетворювалася на крохмаль, з якого пекли млинці, варили кисіль, додаючи сушену бузину чи інші якісь ягоди, зав'ялені дикі груші. Весною варили суп із молоденькою кропивою.

Дітвора особливо раділа, коли зацвітала акація, якої було дуже багато в яру: її їли жменями, бо цвіт був трішки солодкуватий. Розкошували, коли пішла шовковиця. Але від такої їжі боліли животи. Повторюю, 1944 рік був важким, поки не почали дозрівати хліба та овочі. Звичайно, була невелика допомога й від держави в цей напружений військовий час.

Повоєнна оранка

У колгоспі проводилася значна поновлювальна робота. Перш за все, склали акти про збитки, нанесені фашистами. Зібрали весь інвентар, який був розтягнутий у роки війни, почали відбудовувати ферми та стайні. Для обробляння землі використовували не лише коней, а й корів. Загальними зусиллями витримали перший повоєнний рік. Колгоспниці працювали відповідально й ініціативно, бо розуміли, що від їхньої праці буде краще і їм, і їхнім чоловікам і синам, які були на фронті.

У повоєнний час колгоспники намагалися виростити високий врожай зернових та овочевих культур, цукрових буряків та інших рослин. Звучать імена майбутніх Героїв Соціалістичної Праці Олени Хопти, Ольги Диптан, Марії Лисенко, Ганни Кошової та інших прославлених жінок Київщини.

Крім роботи в колгоспі, слід було виконувати й іншу діяльність, зокрема, виділяти людей для заготовлення лісоматеріалу для шахт Донбасу, допомагати в косінні сіна тощо.

Нелегким був і 1945 рік. Як і в 1943–44 рр., так і в цей рік завершення війни, у колгоспі працювали переважно жінки, підлітки та інваліди. Не вистачало сільськогосподарської техніки, занепали й виробничі площі, які потребували добрив. Це переважно був перегній, який розвозили санками взимку, а весною на возах та тачках на поля.

*Відпочинок після роботи на лузі. 1946 р.
Нові Петрівці*

Проблеми не обмежувалися загальносільською розрухою, бо треба було не лише відновлювати господарство, будувати й ремонтувати оселі тощо, а й купувати облігації 3-ї Військової державної позики не менше як на 400 крб., платити податок на свиней, а також на садові дерева. Крім цього, селянам, хто тримав корову, необхідно було здавати державі молоко (по 200 л. на рік із господарства), а також яйця. У тих господарів, які ігнорували молокопоставку, корову забирали й відправляли на ферму колгоспу.

Особливо велику увагу приділяли збиранню врожаю. Зернові жали серпами та косами. Виходило все село, тому тимчасово організовували дитячі ясла.

Пам'ятаю, як ми школою ходили в поле й збирали колоски, змагаючись між собою і класами, щоб не втратити жодної зернинки з поля тітки Марії Буланої, яка зобов'язалася виростити високий врожай.

Важливою частиною сільськогосподарського виробництва була заготівля сіна на придніпровських луках як на правому, так і на лівому берегах ріки. Від якісної заготівлі його залежали майбутні надії молока, збільшення м'ясовиробітку, бо існували певні норми його здавання державі.

Труднощі не полишали село й наступного року. Малосніжну зиму 1945 р. змінило засушливе літо 1946 р., коли в багатьох колгоспах України майже цілком загинули озимі та ярові культури. Страшно було дивитися на ці поля, боліла душа від того, що не міг нічого зробити й нічим допомогти.

У цих складних умовах важко було виконати плани з хлібозаготівлі. Але державні органи були немилосердні та задіяли закони про кримінальну відповідальність керівників виробництва. Був відновлений закон «Про п'ять колосків», згідно з яким у 1946 та на початку 1947 р. в Україні багато невинних людей засудили до різних термінів покарання, а 1300 голів колгоспів розстріляли [19].

Із 1946 р. почався масовий падіж худоби. А тому держава рекомендувала збільшити здавання м'яса. Насувався й голод 1946–47 рр. Сталінське керівництво змусило надати Україні допомогу – позику зерна, а також сільськогосподарську техніку. Виділено було 140 млн крб. для безоплатного харчування населення [19, с. 623–624].

Ситуація в селах Нові Петрівці та Валки дещо змінилася, коли на загальних зборах цих сіл, а також села Вишгорода було ухвалено рішення об'єднати три колгоспи: «Паризької комуни» (с. Нові Петрівці, голова – Мукшименко Іван Микитович), «Більшовик» (с. Валки, голова – Клятис Михайло Ісакович) та «Новий шлях» (с. Вишгород, голова – Людмирський Леонтій Маркович) в одне колективне господарство, назвавши його «Колгосп імені Ватутіна» й обравши його головою Людмирського Леонтія Марковича, а його заступником – Мукшименка Івана Микитовича.

І це було правильне рішення. Час малоземельних і малонаселених колгоспів пройшов, бо в кожному з них було мало

орної землі. До того ж, усі землі були поруч, що створювало сприятливі умови для роботи сільськогосподарської техніки. Усі три колгоспи вирощували одну й ту ж польову рослинність та займалися тваринництвом. Обрані керівники були досвідченими та творчими працівниками.

Проте вже 6 червня 1951 р. пройшла повторна реорганізація, вишгородський колгосп знову відокремили. Головою новопетрівського колгоспу став І. М. Мукшименко.

У цей час (1956–64 рр.), коли Микита Хрущов став керівником держави, обіймаючи одночасно дві найвищі посади – Першого секретаря Комуністичної партії Радянського Союзу та Голови Ради Міністрів СРСР, було проведено багато різних реформ, зокрема й у сільському господарстві: райони були поділені на сільськогосподарські й промислові, багато колгоспів реорганізували в радгоспи, підвищили заготівельні ціни на сільськогосподарську продукцію, запровадили грошову й натуральну оплату в колгоспах, колгоспники отримали паспорти. Зазвучало гасло: «У найближчі роки наздогнати й перегнати США у виробництві м'яса, масла і молока на душу населення». М. Хрущов мріяв і з упевненістю заявляв, що «наше покоління (тобто за 20 років) буде жити при комунізмі». Однак це гасло після М. Хрущова замінили на «будемо жити при розвиненому соціалізмі».

Пам'ятаю, як мені, студентові Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, партійна організація колгоспу доручила виступити за матеріалами Пленуму ЦК КПРС (1959 р.) перед жінками однієї із овочевих ланок. Я, щиро вірячи в те, що було написано в партійній постанові, розповідав про прийдешні зміни життя. І пам'ятаю, як одна з жінок із якоюсь особливою інтонацією сказала: «Дунько, та невже ми з тобою попадемо у комунізм. Отоді ми заживемо, бо все буде безплатне, бери, що хочеш, і живи, як хочеш. Ото буде рай». Жінки весело сміялися. «Тож, може й справді заживемо по-людськи».

22 січня 1959 р. за наказом Київського обласного управління овочево-молочних радгоспів на базі колгоспу ім. Ватутіна утворюється однойменний радгосп, до якого приєднуються також землі Старопетрівського та Вишгородського колгоспів з центральною садибою в селі Нові Петрівці.

Його керівникові *Леоніду Давидовичу Медоєву* довелося працювати в один із цікавих періодів розвитку господарства (1954–64 рр.). Очолювати будь-яке підприємство – це відповідальна робота, бо вона вимагає весь час думати про перспективи, запроваджувати якісь цікаві інновації, шукати шляхи для розвитку колективу. А посада керівника в галузі сільського господарства вимагає ще й нових турбот – про землю, про тварин, урожаї та недої, рентабельність тощо. Але все ж на першому місці лишається людина, працівник, без ініціативи й трудової відповідальності якої не буде нічого.

«Іти вперед разом із колективом, бо успіхи самі не приходять» – такий девіз був у директора Леоніда Давидовича.

Об'єднання земель трьох колгоспів у кількості 4052 га сільськогосподарських угідь, зокрема і 1758 га орної землі дало можливість ширше думати про ефективність їхнього використання. Основний об'єкт виробництва – рослинництво. Як зробити так, щоб воно було рентабельним, щоб давало прибуток. Усе те, що з'являлося на полях: картопля, буряк, морква, цибуля, огірки, помідори – було традиційним. Покладеш добрива, приділиш рослинам увагу, бо деякі вимагали особливого до них ставлення, буде й урожай.

І це розуміли й директор, і бригадир Микита Федорович Ніколаєнко, ланкова Ганна Олексіївна Гончаренко та й рядові трудівниці, які в 1957 р. досягли високих урожаїв. Із кожного гектара відведених площ було зібрано: картоплі – по 148 ц, капусти – по 400 ц, помідорів – по 210 ц, що дало можливість отримати прибуток понад 3 млн крб.

Хоча на початку 60-х рр. були погані природні умови, але овочеві ланки Ганни Гончаренко та Марії Шевцової здали в 1962 р. по 800 тонн овочів.

Це радувало Леоніда Давидовича, але він розумів: подібні прибутки повинно давати й тваринництво. Раніше колгосп користувався великою площею луків на лівому березі Дніпра, де викошували значну частину прекрасного сіна, яке взимку перевозили по льоду саньми через Дніпро. Пам'ятаю, як по засніженій вулиці біля нашої хати проїжджали фури з запашним сіном. Але цього не вистачало. Треба було думати про нову кормову базу, бо у

1960 р. на Дніпрі у районі Вишгорода розпочалося будівництво Київської ГЕС і штучно створене водосховище затопило не лише луки, а й 11 лівобережних придніпровських сіл, а тому частина жителів Чернена, Старосілля та всі мешканці Сваром'я були переселені до села Нові Петрівці, де їм виділили землю на будівництво житла та господарських приміщень. І вихід директор знайшов. У 50-х роках велику увагу приділяли вирощуванню кукурудзи. І Леонід Давидович довів членам правління радгоспу, що саме вона може вирішити проблему й забезпечить заготівлю кормів на зиму.

Але кукурудза була примхливою «дамою» й вимагала до себе особливої уваги: росла там, де їй створювали необхідні умови, і тоді вона ставала високою, пишною та давала хороші врожаї. Тож у радгоспі почали це розуміти й мали відповідні успіхи. Від якісних кормів корови почали давати більше молока. Надої збільшилися від 2000 кг до 4000 кг молока від більшості корів. А доярки Уляна Петрівна Правдива та Антоніна Семенівна Кирієнко досягли надоїв від корови понад 5000 кг. Це був на той час рекордний показник.

Плакат. Харків, 1955 р.
Худ. П. Карнаух

Тож бригадир Микита Федорович Ніколаєнко ранесенько, коли тільки сходило сонце, обходив посіви кукурудзи, оглядав кожний рядок, порівнював, на яких землях її стеблинки були міцніші й темніші, обмірковував, які ще добрива додати, щоб покращити ріст рослин

Турбота про кукурудзу – це була спільна справа овочевої бригади й тваринників. Вона сприяла стійкому зростанню надоїв молока. Слава про новопетрівський колгосп ім. Ватутіна поширювалася не лише в Києво-Святошинському районі, а й у всій Україні.

Тож у 1957 р. колгосп став учасником Всесоюзної виставки досягнень народного господарства. Це була заслужена честь. Тоді велика група працівників колгоспу побувала на ній, ознайомилася з новим досвідом інших господарств, відчула увагу й до своєї праці, яка була оцінена керівництвом виставки: різними медалями були нагороджені голова колгоспу Л. Д. Медоєв, зоотехнік І. В. Ланевський, завфермою С. І. Шматко, доярки та інші колгоспниці У. І. Правдива, Г. П. Духота, М. П. Пономаренко, М. М. Кацімон, С. П. Пешнічева, М. П. Шевченко, М. Б. Якубчик, Н. П. Правдива, Ф. С. Зайченко, Т. С. Зайченко.

*Павільйон Української РСР на ВДНГ у Москві
Листівка 1950-х рр.*

За підсумками праці в 1957 р. були відзначені високими нагородами: орденом Леніна – доярки Уляна Петрівна Правдива та Антоніна Семенівна Кириєнко, орденом Трудового Червоного Прапора – голова колгоспу Леонід Давидович Медоєв, медаллю «За трудову доблесть» – бригадир овочівників Микита Федорович Ніколаєнко. Усе це зобов'язувало весь колектив колгоспу працювати й надалі натхненно, продуктивно і творчо.

У ці роки керівництво радгоспу шукало і нові підходи до підвищення ефективності роботи, підтримувало соціалістичне змагання, удосконалювало форми оплати праці трудівників тощо. Усе це виявилось важливим елементом тогочасного життя й давало свої позитивні результати.

У директора радгоспу Леоніда Давидовича з'явилися нові ідеї, зокрема він запропонував організувати птахоферму. І це виявилось дуже ефективним, бо вже в перший рік її існування в ній налічувалося понад 6000 голів птиці, які давали немалий прибуток.

Поруч з директором ефективно працювали агрономи Андрій Григорович Мацевитий та Іван Омелянович Кучерявий, зоотехнік І. В. Ланевський, головний бухгалтер Никифор Тимошович Шумейко, бригадири овочівників Марія Касьянівна Величко та Катерина Сергіївна Романенко, завфермою Степан Ількович Шматко.

У селі ще довго пам'ятали Леоніда Давидовича Медоєва як прекрасного керівника сільськогосподарського підприємства, який дбав не лише про колгосп/радгосп, а й про добробут та умови життя жителів села, кількість яких збільшилася у зв'язку з переселенням мешканців села Сваром'я. Саме завдяки коштам радгоспу були збудовані нові приміщення середньої школи, дитячого садка, книгарні, розпочалося зведення будинку культури тощо.

Після Л. Д. Медоєва у 1964 р. директором радгоспу став *Іван Омелянович Кучерявий*, який до цього працював головним агрономом. І те, що заклав ще Леонід Давидович, показало себе, коли почали підбивати підсумки 1965 р. І вони виявилися настільки значними, що цілу групу працівників радгоспу, було представлено до урядових нагород. Окремих відзначили та були занесені на Дошку Пошани області чи отримали цінні подарунки.

Робітники радгоспу і в подальшому радували своїми досягненнями. Молода ще тоді доярка М. Ф. Правда не відставала від досвідчених доярок із їх високими надоями від кожної корови й сама вийшла на їхній рівень і надоїла по 4700 кг на корову.

Не гіршими були досягнення овочівників, садівників, хліборобів, пташниць. На це вплинуло й уведення у виробничий процес нової техніки, хоча погодні умови 1966 р. не допомагали трударям.

Не кожне сільськогосподарське підприємство отримувало одночасно стільки державних нагород. У щойно відкритому новому сільському будинку культури відбувся великий концерт, присвячений героїці трудової праці.

У 1966 р. радгосп був знову представлений на Всесоюзній виставці досягнень народного господарства СРСР, на якій група представників підприємства була нагороджена срібними та бронзовими медалями ВДНГ.

У 1968 р. на місце І. О. Кучерявого, який через хворобу звільнився, директором радгоспу обрали *Анатолія Миколайовича Римарчука*, який до цього працював у селі Горенка.

А. Римарчук веде засідання правління радгоспу

Кожний директор, який очолював радгосп, намагався внести щось своє. І Анатолій Миколайович вирішив розпочати розширення та реконструкцію тепличного господарства, нормування й оплати праці робітників радгоспу, посилення соціалістичного змагання, яке проходило між ланками й бригадами, фермами й окремими її

працівниками, а також відзначення людей за результативністю праці. І це дало свої результати, про що говорили вже показники 1968 р. І те, що 10 працівників одного радгоспу були занесені на районну Дошку Пошани, свідчило, що ватутінці продовжують бути на передових позиціях у всіх видах виробництва. Увага була приділена не лише реконструкції тепличного господарства та його розширенню, а й урожайності. Щоб підняти показники врожаю на полях, застосовували зрошувальну систему. Саме вона позитивно працювала, бо без неї на пісках не виростили й не зібрали б відповідного врожаю кормових культур для тварин. А завдяки їй та достатній кількості добрив кормова база була достатньо забезпечена.

У травні 1973 р. А. М. Римарчук запропонував здійснити перебудову керівництва радгоспом. Якщо раніше існували відділки, що в основному збігалося з селами, на чолі яких стояли керівники, що займалися всі одним і тим самим: тваринництвом, городництвом, садівництвом тощо, то цього разу було запропоновано створити спеціалізовані цехи: тваринництва, плодоовочівництва, механізації та електрифікації, а також комунально-господарський відділ. Це давало можливість керівникові займатися однією справою, а не розпилятися, вивчати кращий досвід за напрямком і втілювати його в життя. Була розроблена й відповідна система оцінювання та оплати виконаної роботи.

Працівники теплиці 1970-і рр.

СЛАВИМО ГЕРОЇВ ПРАЦІ

Кінець 60 – перша половина 70-х років ХХ ст. – це один із яскравих періодів у житті працівників радгоспу. Були значні досягнення в усіх галузях, якими займалися господарства. Зріс достаток колективу та заробітні плати працівників, їхня праця була відзначена грошовими преміями та цінними подарунками. Приємно було сприймати рішення Міністерства радгоспів України, в якому йшла мова про нагородження радгоспу ім. Ватутіна грошовою премією у сумі 6000 крб та цінним подарунком – автомобілем «УАЗ».

Передовики господарства

Багато працівників радгоспу ім. Ватутіна прославилися своєю працею й були нагороджені орденами та медалями. Сам історичний час уніс корективи в життя, зникли колгоспи й радгоспи, забули й тих, хто здійснював трудові подвиги. Але останнє неправильно, бо завдяки цим людям багатів не лише радгосп, а й змінювалося життя сіл Нові Петрівці, Валки, Старі Петрівці.

І нині хотілося б назвати цих славних трудівників за часом їх трудової слави:

1957 рік

Правдива Уляна Петрівна	доярка	орден Леніна
Кириєнко Антоніна Семенівна	доярка	орден Леніна
Медоєв Леонід Давидович	голова колгоспу	орден Трудового Червоного Прапора
Ніколаєнко Микита Федорович	бригадир овочевої бригади	медаль «За доблесну працю»

1965 рік

Правдива Меланія Федорівна	доярка	орден Трудового Червоного Прапора
Усенко Данило Антонович	бригадир польової бригади	орден Трудового Червоного Прапора
Кацімон Марія Миронівна	доярка	орден «Знак пошани»
Старенька Уляна Петрівна	доярка	орден «Знак пошани»
Марченко Марія Пилипівна	ланкова овочевої ланки	медаль «За трудову доблесть»
Мовчун Ніна Гаврилівна	доярка	медаль «За трудову відзнаку»
Самійленко Михайло Йосипович	технік	медаль «За трудову відзнаку»
Кучерявий Іван Омелянович	директор радгоспу	медаль «За трудову відзнаку»

<u>1973 рік</u>		
Римарчук Анатолій Миколайович	Директор радгоспу	орден Леніна
Правдива Меланія Федорівна	доярка	орден Жовтневої революції
Кругляк Христина Микитівна	доярка	орден Трудового Червоного Прапора
Гончаренко Галина Олексіївна	ланкова овочевої ланки	орден Трудового Червоного Прапора
Шматко Степан Ількович	бригадир МТФ	орден Трудового Червоного Прапора
Музика Василь Улянович	бригадир садівничої бригади	орден Трудового Червоного Прапора
Колісниченко С. М.	тракторист	орден Трудового Червоного Прапора
Романенко Катерина Сергіївна	начальник цеху	орден Трудового Червоного Прапора
Іванченко В. В.	секретар парткому	орден Трудового Червоного Прапора
Волошин В. С.	механізатор	орден «Знак пошани»
Кацімон Марія Павлівна	ланкова	медаль «За трудову відзнаку»
Самійленко Михайло Йосипович	технік	медаль «За трудову доблесть»
Цапенко Г. Г.	ланкова	медаль «За трудову доблесть»

Не менш вагомим на відзнаки був і 1975 рік.

<u>1975 рік</u>		
Кашка Оксана Йосипівна	доярка	орден Леніна
Ізотова О. А.	доярка	орден Трудового Червоного Прапора
Петренко Тетяна Улянівна	доярка	орден Трудового Червоного Прапора;
Лаврентьев В. Д.	головний ветери- нарний лікар	орден «Знак пошани»;
Бондаренко Н. Я.	доярка	орден «Трудової слави»
Торубарова М. Г.	доярка	орден «Трудової слави»
Кашка П. Г.	тепличниця	медаль «За трудову доблесть»
Тимошенко М. І.	тепличниця	медаль «За трудову доблесть»
<u>1976 рік</u>		
Натоптана Ніна Іванівна	доярка	орден Леніна
Мірошниченко Емілія Костянтинівна	зоотехнік	орден «Знак пошани»
<u>1977 рік</u>		
Кругляк Христина Микитівна	доярка	орден Леніна
Прокопенко Михайло Костянтинівч	комбайнер	орден Трудового Червоного Прапора
Нестеренко Володимир Михайлович	голова сільської ради	орден Трудового Червоного Прапора

Ця зведена Дошка Пошани за 50–70-і роки ХХ ст. засвідчує, яким яскравим і насиченим було трудове життя села, наскільки різноманітною була праця трударів і як високо вона оцінювалася державою. Про кожного з них можна написати книгу. Кожний із них постає як яскрава особистість, яка в повсякденній праці робила те,

що ставало героїчним, бо воно було здійснено для людей, щоб вони жили краще й заможніше. А насправді це прості люди: для когось це мама чи бабуся, батько чи дідусь, сусіди або добрі знайомі. Про них згадували, коли йшли святкові паради чи зібрання, виробничі наради у зв'язку з підсумками року тощо. Але в повсякденному житті вони нічим не відрізнялися від інших односельців. Хоча, впевнений, що вони більше за інших любили свою роботу. І коли в дійницю дзюрками стікало молоко, і коли мале теля облизувало тобі руки чи коли на сході сонця спостерігали за пробудженням посівів, або коли в теплиці з'являвся перший цвіт, а потім і пуп'янки, то в кожного нашого героя теплішало на душі й відчувалося якесь особливе задоволення від своєї праці. Перевиконання норм чи врожаїв – це все буде потім, а нині хвилююче відчуття від того, що ти найбільше любиш і від чого отримуєш справжню насолоду.

Звичайно, звеличена шана – це дуже важлива складова людського життя. Але ця шана не приходить сама собою, вона підтверджується поведінкою людини, а найголовніше – її працею.

Передовики радгоспу 1970-х рр.

Тож гордіться, петрівчани, що у Вашому селі в одному Указі Верховної Ради СРСР про нагородження працівників сільського господарства значилося 14 Ваших односельців. Таке буває нечасто.

ЦЕГЕЛЬНИЙ ЗАВОД ТА ГОНЧАРНЕ ВИРОБНИЦТВО

Поруч із колгоспом та радгоспом у Нових Петрівцях у 1944 р. відновив роботу цегельний завод, який продовжив виготовляти будівельну цеглу, яку потребував Київ у відбудові багатьох районів столиці, особливо Хрещатика. Крім цієї цегли робили й малоформатну – межигірку. Нині залишилося мало людей, які знаються на цих виробничих процесах.

Якщо будівельну цеглу робили за допомогою техніки – спеціальною машиною, яка виконувала всі технічні процеси від добування глини до її транспортування нагору, де цю глину розминали і доводили до відповідної технічної якості, подавали на різку, а потім на площадку, із якої тачками розвозили в сушильні сараї, то межигірка мала зовсім інший спосіб виготовлення. Завозили спеціальну в'язку глину, якою завантажували колоподібну невисоку ємність, заливали водою, а коли глина розтавала, її за допомогою мішалки, яку по колу тягали коні, розминали. І коли ця глиняна маса ставала схожою на тісто, із неї починали робити цеглу. Для цього навколо ємності встановлювалися столи, на них накладали гірками глину, і жінки розкладали її в спеціально зроблені форми, а на підготовленій площадці, посипаній піском, злегенька видавлювали рукою сирі вогкі цеглинки, що потім сушилися на сонці. Коли цеглинки підсихали, їх спеціальними мантачками обробляли, вирівнювали й на тачках завозили до випалювальної печі, яка обігрівалася вугіллям.

Усі ці процеси були мені добре відомі, бо батьки працювали на заводі від того часу, як тільки він став до виробництва після війни й до моменту його закриття.

Кінна глином'ялка

Між жінками йшло змагання, хто швидше й більше зробить цегли. Це враховувалося в оплаті, але важливою була й моральна винагорода, бо кращих робітників особливо поважали як у колгоспі-радгоспі, так і на цегельному підприємстві.

На заводі було декілька печей, а це давало можливість випалювати цеглу різних видів. Підприємство працювало стабільно, і шкода, що воно зникло у зв'язку зі створенням Київського водосховища. Молоде покоління навіть і не знає, що воно колись існувало.

Не менш цікавим у селі у 30–60-і роки було гончарство, яке мало гарні й давні традиції. При заводі, а пізніше в радгоспі існував гончарний цех, де виготовляли різні вироби, переважно вазони, різної величини горщики для квіток.

Крім цього, деякі гончарі купували патенти на виготовлення гончарного посуду й самостійно його робили, демонструючи найрізноманітніший асортимент.

У селі були знамениті гончарі. Серед них виділявся своїми якісними виробами різного асортименту та величини *Тищенко Митрофан Омелянович* (16.07.1910–8.10.1988) – мій дядько, чоловік маминої сестри Ніни Максимівни (02.05.1910–05.10.1975). Про його майстерність писали газети ще в 30-х роках. Йому була присвячена й спеціальна сторінка відривного щорічного календаря.

Тищенко М. О. за роботою

Він робив не лише горшки, миски, чашки, а й великі за об'ємом макітри, посудини для вина тощо. Сам процес роботи гончаря розпочинався з добування спеціальної глини, яку копали зазвичай у кінці його городу, що спускався до межигірського рівчака Мочара, що біля Западні.

Обережно йдемо крутою стежкою й доходимо до копанки, із якої дядько добував глину. У цій місцевості різні глини. Після верхнього земляного шару вони залягали своїми особливими пластами: спочатку була темно-червона, потім ряба, далі темно-сіра й світло-сіра. І саме дві останні і використовували гончарі, бо вони мали специфічні особливості: були маслянистими, жирними, досить стійкими і гарними для роботи.

Добуту глину заносили до повітки, збудованої поруч із хатою, де було місце для обробляння глини та круг або верстат, на якому робили посуд. Цей верстат мав специфічну форму: до лави прикріплювався металевий вал, що опирався на дерев'яну чи металеву п'яту, зверху на нього насаджувалася кругла плоска головка, а внизу закріплювався великий плоский круг.

Глину обливали водою й накривали мокрим мішком. Коли глина розмокала, її стругали сталеву дротиною, стежачи, щоб у ній не було камінців. Після підготовленої для роботи глини, яка була немов тісто, починався процес створення посуду.

Дядько Митрофан брав шматок підготовленої глини, кидав його на верхню частину верстата, босими ногами швидко розкручував нижній круг і водночас стискав цей шматок руками, творячи чудеса. Працював Митрофан Омелянович за гончарним кругом легко, натхненно й красиво. Волога глина в його руках оживала, набирала певних форм. Він її відчував, як живу матерію, що давала йому можливість утілювати в життя задуманий виріб. Я завжди, спостерігаючи за самим процесом створення макітри чи глечика, горщика чи мисочки, разом із майстром жив цим своєрідним процесом мистецького творення.

Щоб зробити приємне своїм рідним чи родичам, добрим знайомим на день народження, дядько виготовляв баранів із порожниною всередині, куди можна було кидати дрібні монети, а то й паперові гроші, збираючи їх роками, щоб потім у святковий час розбити того барана, гепнувши його об землю, і потім хапати монети, які розкотилися в різні боки, з тим, щоб за них у магазині купити те, заради чого їх збирали цілий рік, а то й більше. І все ж основними виробами майстра були предмети посуду.

Виготовивши посудину, Митрофан Омелянович брав сталеву дротину, зрізав нею при самій деревині верхнього круга, легесенько брав виріб, як щойно народжену дитину, і ставив його на спеціальну дошку, яка заповнювалася наступними екземплярами. Якщо виріб треба було прикрасити зовні хвилястою смужкою чи іншим візерунком, то гончар брав дерев'яний різачок і починав створювати ці прикраси.

Робився посуд за днями: в один день – горщики, в інший – миски, а в третій – глечики і т. п.

Дошки зі щойно зробленим посудом виносили надвір на повітря, щоби вироби висохли. Стежили за тим, щоб не було протягів чи спекотних променів сонця, які могли пошкодити вироби.

Після того, як посуд висихав, його готували до обпалювання: обмазували всередині дьогтем, обтрушували спеціально підготованим порошком, який плавився під час обпалювання.

Далі цей оброблений посуд для випалювання розміщували рядами в спеціальний горн, розташований на городі подалі від хати. Він мав специфічну двокамерну форму, у якій ці камери розміщувалися одна над одною. У нижній куполоподібній камері була грубка, а у верхній круглій – посуд. Між ними була черінь печі з отворами, через які проходило полум'я, що обпалювало сирий посуд. У топку накладали дрова (бук, березу, вільху, ясен) і поступово збільшували полум'я, доводячи температуру до 1350 градусів. Саме за такої температури глина ставала щільним, твердим черепком, а всередині поверхня рівномірно обливалася поливою.

Зазвичай випалювали посуд уночі. За день горн мав охолонути, а на другий день посуд вибирали з горна, обкладали кожен річ соломкою чи сіном, поміщали у великі мішки й везли на базари до Києва: на Куренівку, Сінний ринок чи на Поділ, а то й у Димер та інші місцевості.

Традиції батька, Митрофана Омеляновича Тищенка, продовжив його син – *Григорій Митрофанович* (12.03.1934–21.12.1996), який жив окремо на Межигірській вулиці, а також брат Нині Максимівни – Лапонога Микола Максимович.

У селі були й інші майстри гончарної справи. Це були не лише чоловіки, а й жінки. Саме післявоєнне тяжке життя підштовхувало деяких із них сісти за станок і зайнятися нелегкою гончарною справою. Недалеко від нас на Старій церкві відзначилась особливою майстерністю тітка Булана Галина Андріївна. Її горшки, глечики та макітри звучали по-особливому, бо кожний її виріб виготовлявся під веселу мелодію народної пісні. Коли проходиш біля її хати і чуєш голос тітки Галі, то уже й знаєш, що вона за роботою, що знову буде до неї черга на базарі.

Кожен гончар – це своєрідна креативна особистість, якій притаманна специфічна риса – нахил до творчості. Це особливо помітно, коли на базарі декілька гончарів виставляли свій товар

і кожен із них нахвалював його покупцям. Деякі з них брали горщик у руки і стукали його бочок, прислухаючись до його дзвону. Та й по зовнішньому вигляду можна було визначити, чий товар був кращим.

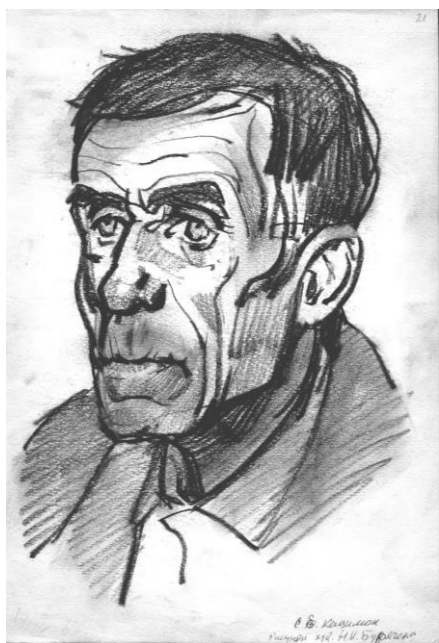
Сільський ярмарок

У важкий повоєнний період із гончарним посудом їздили навіть у райони Західної України, де врожаї в той час були кращими, та міняли його на зерно чи продукти.

Деякі петрівські гончарі відомі не лише як виробники посуду, а й як майстри художньої кераміки. Серед них виділяється *Кацімон Степан Юхимович* (1907–1979), чоловік моєї рідної тітки Марії, який проживав на Старій Церкві біля самого яру наприкінці невеличкої вулички, що повертала від широкої й довгої колишньої вулиці Кірова, а нині Святопокровської.

Степан Юхимович спочатку пробував свої сили в гончарній справі ще в юні роки й поступово досяг високої майстерності. Юнак Степан із зацікавленістю приглядався, як їхній сусід Іван Веретельний робить із глини найрізноманітніший посуд, а для дітей – цікаві свистілки, баранчиків та інші фігурки. І це не була поверхова спостережливість. Він прискіпливо вдивлявся в кожний рух майстра, фіксував у пам'яті найнепомітніші натиски рук на шматок глини, який поступово перетворювався на художній витвір. Тож Степан Юхимович вважав сусіда Івана Веретельного своїм вчителем у цій галузі знань.

Опісля він зайнявся гончарством уже самостійно й у 1935 р. перейшов на цегельний завод до м. Києва, де працював у гончарному цеху до початку війни в 1941 р. та у повоєнний час (1944–47 рр.) майстром майоліки.

Кацімон Степан.
Малюнок художника
М. Бурачека

Їздити кожен день на роботу до Києва було тяжкувато, а тому Степан Юхимович перейшов на роботу в колгосп ім. Ватутіна. На території між селами Нові та Старі Петрівці біля самого яру обладнали цех гончарних виробів. Робота була не дуже складна, бо це був переважно асортимент для вирощування квітів, а згодом і для використання відповідних трубок у проведенні зрошувальної системи та в парниковому господарстві.

Але у вільний час майстер займався в домашніх умовах і виготовленням гончарного посуду. Процес його виробництва відбувався в традиційній формі. Пам'ятаю, як біля найглибшого Княжого яру стояв горн, у якому випалювали зроблені вироби. Процес випалювання був, як ми вже відзначали, досить складним, бо треба було керувати вогнем,

щоб посуд поступово загартовувався, щоб не потріскався або був недопалений. На цю процедуру відводилася вечірня й нічна пора. Майстер сам керував вогнищем. Він уже мав досвід, а тому посуд завжди вдавався у нього дзвінким і красивим, із гарною поливою.

Інколи Степан Юхимович займався виробленням цікавих керамічних іграшок. Коли він працював на Київському квітково-декоративному комбінаті, його помітила Ніна Іванівна Федорова, яка в цей час керувала експериментальною майстернею архітектурно-художньої кераміки при Академії архітектури та будівництва УРСР, а після її реорганізації в 1963 р. при Київському зональному науково-дослідному інституті експериментального проектування житлових та громадських споруд. Талановитий інженер-технолог, художник-кераміст, Н. І. Федорова об'єднала в майстерні відомих майстрів художньої кераміки, серед них – Омелян Железняк, Федір Олексієнко, Яків Падалка, Микола Маринченко, Ганна Шарай, Настасія Пошивайло та інші [73]. Вирізнявся своєю оригінальною творчістю й Степан Кацімон.

Усі майстри були сільськими гончарями, але любов до мистецтва зібрала їх в одній майстерні під керівництвом Н. І. Федорової, яка уміла направити в необхідне русло кожного з майстрів. Значна частина з них зайнялася скульптурною пластикою.

Ніна Іванівна Федорова згадувала: «Працював у наших майстернях і Степан Юхимович Кацімон, якого запросили з села Нові Петрівці. Той цілу чортячу галерею створив. Часом, коли якась там копійка знадобиться, наробить чортиків, набере у кошик, вийде до готелю «Інтурист», що на розі вулиць Леніна і Володимирської, й через хвилин десять повертається додому, міліція ніяк не встигала його там запримітити».

Дослідниця Н. Г. Крутенко писала: «Нині важко уявити здобутки української народної скульптури останніх десятиліть без коней Омеляна Железняка, без жартівливих сцен із мавпячого життя, що подарувала нам фантазія Федора Олексієнка, без різнохарактерних чортів Степана Кацімона, чудо-птахів Якова Падалки» [73].

Але Степан Кацімон творив і інших жанрах. У руках майстра оживали й чудернацькі істоти та фігури: баранці, воли, козлики,

олені, коні, корови тощо. Для кожного з них майстер обирав відповідну поливу: вогнисто-червону для мавпочок, жовтасто-сіру для оленів, чорну із плямами жовтої чи коричневої – для чортиків, голубу з білою для козликів, жовтасто-сіру (із зеленою для рогів) для баранців. Степан Юхимович якось по-своєму добирав колір, щоб якомога точніше передати характер своїх персонажів, викликати посмішку в тих, хто дивився на ці фігурки.

Вироби С. Кацімона

Вироби С. Кацімона

Герої творів С. Кацімона

Природний гумор майстра проявлявся й у його виробках, зокрема у кумедних фантастичних істотах – «чортиках». Дивишся на них і помічаєш багато рис, які притаманні людині, її звичкам, поведінці. «Ось два друзяки зібралися весело погомоніти, а ось ще один, наче уважний співбесідник, закинувши ногу за ногу і зручно склавши руки, очима запитує: “Ну, що там у тебе? Давай, розповідай!”».

Із цією характеристикою декількох фігурок «чортиків», які подає мистецтвознавець Людмила Тихонова, не можна не погодитися.

Майстерність Степана Кацімона проглядається в усіх фігурках. Тож не випадково, що працівники всесвітньо відомого музею чортів у Прибалтиці, який існує як філіал Каунаського художнього музею, зацікавилися роботами українського митця, і Степан Юхимович подарував у 1970-х роках одного із своїх героїв цьому оригінальному музею.

Деякі з робіт майстра нині зберігаються у фондах Державного музею українського народного декоративного мистецтва УРСР, а також у Новопетрівському музеї-заповідникові «Битва за Київ у 1943 р.».

Відомий український художник Микола Іванович Бурячек написав портрет Степана Юхимовича Кацімона [74].

Розповідаючи про відомих майстрів художньої творчості петрівчан, слід нагадати, що в Нових Петрівцях бували, спілкувалися з людьми й відомі художники-керамісти та представники образотворчого мистецтва, які працювали в Межигір'ї у творчій керамічній майстерні, технікумі та інституті. Серед них Василь Седляр, Оксана Павленко, Євген Сагайдачний, Лев Крамаренко, Іван Падалка, Михайло Бойчук, Василь Кричевський та інші. Серед них слід назвати і *Павла Іванченка*, майбутнього члена Спілки художників СРСР, який працював інструктором-викладачем керамічного розпису (1920–30 рр.), деканом художнього відділення Межигірського інституту кераміки і скла (1930–32 рр.), керував практикою декоративної обробки керамічних виробів.

Він спілкувався з гончарями з Нових Петрівців та Валків, цікавився їхньою майстерністю й тепло розповів про них, а

також про своє перебування в селі у своїх спогадах. Ось його запис 1970 р.: «Ідемо тією вулицею, по якій часто колись ходили. Хати селян мало чим відрізняються від тих, які бачили сорок років тому. Де-не-де побудовані або будуються нові добротні цегляні хати» [65, с. 392].

Крім гончарів, своєю майстерністю виділяється ще один своєрідний майстер – червонодеревник *Калитенко Максим Пилипович*, про якого ми вже згадували в попередніх розділах.

Ще й до цього часу в деяких оселях старшого покоління жителів сіл Нові Петрівці та Валки збереглися шафи для одягу, столи, буфети, трюмо тощо, майстерно й художньо витончено, із багатою фантазією виготовлені його руками у 40-х та 50-х роках.

Максим Пилипович був другим чоловіком моєї бабусі Марії Іванівни, матері батька, прекрасної майстрині вишивки хрестиком. Її рушники й сорочки виділялися особливою насиченістю в малюнку вишивки червоними та чорними нитками. Вони були настільки багатими й глибокими за змістом, що не можна було відвести від них очей.

Перебуваючи в їхньому будинку на вулиці Межигірській, я завжди відчував особливий запах дерева, клею та лаку. В одній із кімнат було багато дерев'яних заготовок різних прикрас для відповідних виробів. У свою майстерню він не дуже любив пускати й знайомити з самим ходом роботи над тим чи іншим видом меблів. Але коли його не було вдома, бабуся давала можливість не лише подивитися на вироби, удихнути запах стружки та клею, лаку, а й доторкнутися до цікавих деталей, які потім збагатять ці шафи, столи, буфети тощо.

У хаті моїх батьків і до цього часу стоїть шафа, зверху прикрашена своєрідним різьбленим віночком, у якому вплетений силует матері, зроблений із гумором.

ШКІЛЬНЕ ЖИТТЯ 40–80-х РОКІВ

Після визволення села у листопаді 1943 р. від фашистських загарбників владні структури почали відновлювати шкільне життя. Запрацювала відремонтована школа. Пішли діти в перший клас, поновилося навчання й у інших середніх та старших класах, хоча не вистачало спочатку ані зошитів, ані підручників, і їх довелося збирати по селу.

Відділ народної освіти після звільнення Київської області відразу ж розпочав відновлювальну роботу шкіл. Була задіяна громадськість, родини школярів для ремонту навчальних приміщень. Держава виділила гроші, на які було придбано понад 1 000 000 зошитів, олівців, ручок, чорнил, підручників та іншого шкільного приладдя.

Проводилася й значна робота з підготовки вчительських кадрів. Протягом 4-місячних курсів було підготовано 780 вчителів, 300 класоводів. Подібні курси були організовані й для викладачів 5–7 класів. 620 чоловік пройшли перекваліфікацію. Усе це дало можливість у перші важкі повоєнні роки розв'язати освітянські проблеми [72, с. 111].

Пам'ятаю свій перший зошит, якого мати зробила з паперового мішка для цементу й розграфила лінії. І коли я почав писати олівцем, то було все добре, а коли з'явилася дерев'яна ручка зі вставним пером, то виникла потреба в чорнилі. І мати наробила його з бузини. Але це чорнило прокисало і від нього йшов неприємний запах, воно тяглося й робило ляпки. Не підходило й чорнило з червоного буряка. Зрештою чорнило зробили з сажі.

Але це були тимчасові труднощі першокласників. Згодом з'явилися справжні зошити й чорнило.

Гірше було з кадрами, яких не вистачало для забезпечення навчального процесу. Тому залучили для роботи вчителями колишніх випускників школи. Так, моїм першим учителем стала *Марія Степанівна Скотаренко*, а в іншому класі – *Кацімон Катерина Петрівна*, а ще за рік до них приєдналися *Лісова*, *Яцина* та інші.

Перший повоєнний педагогічний колектив

Історію в 5–7 класах викладала *Хилько Дуня Дем'янівна*. Деякі інші молоді вчителі відразу вступили навчатися заочно, коли в Києві відкрили педагогічний інститут та університет, щоб отримати відповідну спеціальну освіту.

У Валках була своя початкова школа, якою завідувала прекрасний педагог і людина *Литовченко Васирина Дмитрівна*, а разом з нею працювали *Радзіловська Софія Федорівна* та *Кирієнко Марія Олександрівна*. Із 1962 р. ця школа стала восьмирічкою. До цього часу діти з Валків ходили до новопетрівської

школи або їздили будь-яким транспортом, бо шкільних автобусів ще не було. У старші класи ходили й діти з села Старі Петрівці.

Поступово наша школа поповнювалася кадрами, особливо в повоєнний час. Приїхали нові вчителі. Від 1944 і до 1954 року, у час мого навчання в школі, серед учителів були яскраві особистості, справжні педагоги, які добре знали свій предмет і любили дітей.

Першою хотілося б згадати нашого класного керівника *Яворську Віру Євгенівну* (2.10.1916–6.03.1996), яка викладала географію. Вона дуже любила свій предмет і хотіла, щоб ми його теж полюбили. А тому вона збагачувала свої уроки розповідями про місця, у яких вона безпосередньо побувала, демонструвала листівки, засушені гілочки екзотичних рослин, які ми не могли побачити у своїй місцевості. Вона багато, майже щоліта, подорожувала, і це давало можливість яскраво розповідати про той чи інший край.

Віра Євгенівна проживала з дочкою Інною – школяркою, а також зі своєю тітонькою Марфою Степанівною, яка ще до революції 1917 р. закінчила гімназію й отримала диплом педагога та викладала в школі дуже цікаво й професійно французьку мову. Відчувалося її якісне знання мови та бажання навчити її своїх учнів.

Віру Євгенівну поважали й любили не лише у нашій школі, а й педагоги-предметники Києво-Святошинського району, до якого ми належали. Вона очолювала методичну комісію вчителів географії, ділилася з ними своїм досвідом. Тож не випадково, що в нашій школі їй першій Міністерство освіти України присвоїло звання «Відмінник освіти УРСР». Ми щиро вітали її із цією відзнакою. На той час це була висока оцінка педагогічної праці.

Яворська В. Є.

Наш 8-й клас. Світлина на згадку. 1952 р.

Учителем ботаніки та зоології була *Ковальська Ганна Францівна* (12.05.1905–20.06.1992). Вона жила неподалік від нас на вулиці Лесі Українки (куди ми переїхали, побудувавши нову хату) разом зі своєю донькою Тамарою у великому будинку. Незадовго до її переїзду у це помешкання вона тимчасово проживала в селі Горянка. І перші осінні місяці роботи вона щотижня через Пуща-Водицький ліс ходила в Горянку, де була її дитина, і поверталася через цей же ліс по цій же дорозі назад у Нові Петрівці. І ми всі: і учні, і вчителі – страшенно хвилювалися за неї після випадку, коли на цій же дорозі іншу вчительку загризла згряя вовків, яких розвелось на той час дуже багато. Вона відбивалася, палила учнівські зошити, щоб вогнем відігнати цих диких тварин, але, очевидно, сил у неї не вистачило, та й нікому було їй допомогти.

Трагічна доля цієї вчительки підштовхнула педагогів школи допомогти своїй колезі отримати помешкання в селі й забрати дочку. Так Ганна Францівна стала нашою сусідкою.

Любов до своїх предметів та її професійна майстерність виявлялася в тому, що вона як ботанік багато часу віддавала роботі на пришкольних дослідних ділянках та догляду за садом. Школа мала досить великий клопоть землі, де й були розміщені ці

сільськогосподарські дослідні ділянки. І нині вони стоять перед очима, бо я завдяки Ганні Францівні був у її ботанічному гуртку старостою. Тож вона дуже часто залучала мене до різноманітних дослідів.

*Ганна Францівна
Ковальська з
донькою
Тамарою*

Академік Т. Д. Лисенко вивів у повоєнний час сорт гіллястої пшениці. Вона відрізнялася від стеблини звичайного колоска пшениці тим, що від її колоска йшло декілька відгалужень, наповнених зернятами. І один колосок виглядав таким, як чотири колоски звичайної пшениці, узятих разом.

Тож і ми з Ганною Францівною вирощували на ділянці цей сорт пшениці. Це було дуже цікаво і надзвичайно захопливо. Пучок дивної рослини ми демонстрували на виставці районного сільськогосподарського ярмарку й отримали диплом.

*Ветвиста пшениця: від
звичайного до гіллястого
колоска*

До речі, її вирощуванням займався і агроном колгоспу Андрій Григорович Мацевитий. У 1950 р. він отримав кілограм зерна такого сорту, а ще через рік – п'ять кілограмів. Але, як ми пізніше дізналися, ця ідея академіка Лисенка була авантюрою, висунута з метою справити враження на Сталіна. Вона не була широко застосована на практиці. Тому більше цими експериментами в колгоспах уже не займалися, хоча сама ідея такого селекціонування була цікавою.

Крім цього, на наших дослідних ділянках ми також займалися вирощуванням незвичних для нашої місцевості рослин – арахісу, коксагізу, бавовни тощо.

У повоєнний час після збирання врожаю в кожному районі влаштовували сільськогосподарські ярмарки, коли колгоспи, зокрема й наш колгосп ім. Паризької комуни, демонстрували свої досягнення. Це дуже яскраво показано в радянському фільмі «Кубанські козаки». Крім цього, у цей осінній час колгоспи привозили свою вирощену продукцію також і на київські базари. Пам'ятаю, як на Подолі на Житньому ринку звучала музика та відомі радянські пісні, зокрема й про працю колгоспників. На вході до ярмарку вся стіна була обвішана портретами Героїв Соціалістичної Праці. Створювалася якась особлива святкова атмосфера. Виступали й художні колективи району та окремих сіл, шкіл тощо.

На цих ярмарках був також і шкільний павільйон, де ботаніки демонстрували свої дослідницькі успіхи. У ньому завжди надавалося місце і для нашої школи. Серед експонатів особливо вирізнялася кукурудза, яка росла високою, і на кожному стеблі було по декілька качанів. Ці поїздки були надзвичайно цікавими й надовго залишалися в пам'яті.

Не можу не усміхнутися, згадуючи уроки Ганни Францівни з зоології. Пам'ятаю, як ми, вивчаючи клас земноводних, разом із вчителькою наловили їх у відерце в нашому рівчаку, що був поруч із городом, і принесли на урок. У класі були переростки – діти, старші від мого віку, котрі інколи робили досить неприємні вчинки. Насправді це були хороші хлопці, і їм було просто уже нудно сидіти на уроці. Серед них був і мій товариш Микола Лучина, який став гарним військовим льотчиком. Прийшовши до класу, Ганна

Францівна, щоб наочно продемонструвати живу жабу, поставила відерце на стіл. До дошки для відповіді вчителька викликала Миколу Лучину, і він, просуваючись біля стінки, випадково чи зумисно зачепив відерце, воно впало, й всі жаби почали стрибати по класу, а ми кинулися їх ловити. Сміялися всі. Ганна Францівна спочатку сварилася своїм своєрідним голосом, обвинувачуючи учня, а потім і сама розсміялася. Усі втихомирилися, і урок пішов далі спокійно, бо ми поважали свою вчительку, яка багато працювала з учнями й давали нам добрі знання.

Є. Д. Хилько серед вчителів та випускників школи 1960 р.

Серед учителів, які працювали в середніх класах, хочеться назвати *Хилько Дуню (Євдокію) Дем'янівну*. Вона була ще молода, невисокого зросту, завжди елегантно одягнена, спокійна, а уроки історії проводила, неначе співаючи пісню. На уроці вона не сухо називала факти й дати, а створювала емоційно насичену картину подій. І перед нами поставали герої тих далеких історичних часів – мужні, сміливі. Вона вміла захопити учнів своїми

розповідями, на відміну від іншого нашого вчителя, котрий викладав нам історію в старших класах. Цей вчитель на уроці просто читав підручник, а ми розкривали книгу й стежили, де він пропустить якесь слово.

Кедреновський Б. П.

Серед учителів, які працювали в старших класах, вирізнявся *Борис Павлович Кедреновський* (14.06.1897–14.05.1970), який викладав алгебру, геометрію та тригонометрію. Ми до нього ставилися з якоюсь особливою повагою. Він був середнього віку. Свого часу його репресували та вислали до Сибіру. Там, у сибірських лісах, він не лише навчав дітей, а й ходив у зимові дні на полювання на ведмедя. І одного разу довелося йому боротися з цим звіром. Унаслідок цього ніс у нього залишився трохи скошеним набік, а спина зігнутою. Тож він ходив, нахилившись уперед і заклавши за спину руки, у яких тримав невеличкий портфель. У ньому знаходилися тоненькі чистенькі шкільні зошити, у яких були записані матеріали до кожного уроку.

Він жив у будинку на Нижній Туровчині, а прибудинковий город упирився у шкільні ділянки. Тож у хорошу погоду Борис Павлович ішов стежкою через городи. Учитель заходив до класу тихенько, усміхаючись своїми глибокими чорними очима, які особливо чітко виділялися на поголеній голові, вітався й розпочинав урок.

Пояснення були у нього чіткі, він намагався говорити так, щоб усім усе було зрозуміло. Любив, коли учні в нього запитували, і він знову уточнював якусь теорему чи задачу. Бориса Павловича не стільки любили, скільки поважали. Багато однокласників після закінчення школи обрали технічні навчальні заклади – як інститути, так і технікуми. Вступити до них допомогли математичні знання, які дав Борис Павлович. У нашому класі

деякий час навчався його син Сергій (27.08.1931–15.10.1993), який став військовим льотчиком і моїм другом. Останні роки він служив у Ніжині, і ми часто зустрічалися. Після відставки він жив у Нових Петрівцях і працював у середній школі № 1.

У 9 та 10 класах російську літературу викладала зовсім юна й симпатична випускниця Київського педагогічного інституту імені М. Горького *Стелла Петрівна Левіна*. Вона була нам майже ровесниця, бо в нашому класі було дуже багато переростків 18–20 років, у котрих не було можливості навчатися в більш ранньому віці під час німецької окупації. До того ж у класі був 41 учень, із них 24 хлопці. Така кількість учнів завелика для проведення уроку, і так склалося тому, що відповідно до Положення про комплектацію класів Міністерства освіти УРСР у класах мало було бути не менше ніж 25 учнів, і педагогічний колектив школи ухвалив постанову зарахувати в один 9-й клас усіх учнів із випускних 8-х класів. Серед учнів були також 9 хлопців і дівчат із Старих Петрівців та 10 із Валків. Тому й Стелла Петрівна не жахалася, коли заходила до класу і перед нею вставали вже зовсім дорослі юнаки, які пережили війну, окупацію, повоєнне лихоліття. Ми любили літературу й свою юну вчительку, її розповіді.

Левіна С. П.

Коли я, відслуживши 4 роки на кораблі Північного флоту, повернувся й вступив навчатися до Київського університету імені Т. Г. Шевченка, то зустрів Стеллу Петрівну на вулиці Богдана Хмельницького. З'ясувалося, що вона змінила професію й працювала в Будинку моделей. І це не випадково, бо вона любила прекрасне й завжди нам щось цікаве розповідала про мистецтво.

Серед інших викладачів хочеться згадати вчительку української літератури *Галину Іванівну Рухайло*, хіміка *Катерину Іванівну Гунько*, учительку фізичного виховання *Валентину Іванівну Романову*, яка докладала дуже багато зусиль, щоб нас зробити справжніми спортсменами.

Рухайло Г. І.

Гуцько К. І.

Романова В. І.

Намагався навчити нас німецькій мові в середніх класах дуже добрий, дещо хворобливий *Чухрай Трохим Омелянович*, який любив індивідуально працювати біля столу із кожним учнем. А коли прийшла в старших класах кваліфікована, із прекрасним знанням розмовної мови *Янкелевич Лінда Олександрівна* і змусила нас говорити, вести дискусію німецькою мовою, то тут виявилися недоліки методики попереднього вчителя.

Заслуговує на увагу й учителька української мови і літератури в середніх класах *Марія Данилівна*, яку ми всі любили й поважали. Вона прекрасно читала поетичні твори, говорила красивою літературною мовою.

Серед учителів школи виділявся й математик *Єфимчук Григорій Іванович* (1890–1962), заслужений вчитель Узбецької РСР, який з'явився в останній період мого навчання в школі. Він був невисокого зросту, повнуватий, із сивими невеликими вусиками, поважною ходою. Він був справжнім інтелігентом не лише за своєю поведінкою, а й за самою натурою. Як свідчать учителі школи, це був досвідчений педагог, що добре умів донести знання предмета учням, навчити їх математично мислити та грати у шахи. Він написав свої спогади про село Нові Петрівці, але вони так і не були розшукані.

Педагогічний колектив 1953 р.

Випускна світлина нашого 10-го класу 1954 р.

У нашій школі були й учительські сім'ї. Серед них хочеться назвати подружжя *Козловських* – *Євдокію Кирилівну* (14.03.1901–12.11.1957), учительку молодших класів, та *Тодося Олександровича* (22.07.1900–12.04.1975), фізика й астронома. Його уроки були якісь особливі, на них чекали. Хоча у фізичному кабінеті було не так багато приладів, але він міг усе одно все практично пояснити, а також указати, як незнання фізичних явищ може призвести до трагічних ситуацій. Тому ми намагалися засвоїти все те, про що розповідав учитель. Оце практичне спрямування предмета відіграло значну роль у подальшому нашому житті.

Козловський Т. О.

А як ми любили слухати його розповіді про планети, а у вечірні години спостерігати за зоряним небом!

Тодосій Олександрович був дуже простою людиною, із ним можна було говорити на різні теми, і це нас, старшокласників, приваблювало. У його родині був старший син, який жив самостійно, і донька *Світлана* (12.05.1935–30.01.2014), наша однокласниця, яка пізніше закінчила філологічний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, і потім працювала в нашій школі вчителем, продовжуючи прекрасні педагогічні традиції сім'ї.

Колектив Новопетрівської середньої школи в наш час очолював фронтовик *Анатолій Трохимович Гопенко*.

Завучем школи деякий час працював *Колінько Юрій Іванович*. Він мав велику сім'ю, переважно хлопців. Його дружина працювала в бібліотеці і керувала драматичним гуртком. Пам'ятаю, ставили п'єсу О. Корнійчука «В степах України». Основні ролі грали Василь Красний, Іван Красний, Аза Руденко, Володя Колінько та інші учні. Мені дісталася роль Грицька Часника.

Виступали ми декілька разів не лише в школі, але й у клубі. Тож мені хочеться згадати один наш гастрольний виступ у селі Вишгород, де був невеликий клуб.

*Наша сцена і декорація до вистави
та один із її акторів*

Зима. Ми пішки пройшли Нові Петрівці, Валки, поле, яке відокремлювало Вишгород від цих сіл. Погода була сонячна, поскрипував сніг. Ми з декораціями в руках весело дісталися до вишгородського клубу.

Вистава пройшла гарно, нас тепло приймали й дякували. І ось ми, збуджені від успіху, згорнувши декорації, знову пішки попрямували додому, навіть не знявши гриму.

Міцнішав мороз, розпочалася невелика заметіль. Дорогою не було жодного дерева, і ми намагалися за якимось невеликими ознаками намацати дорогу, щоб не заблукати. Нарешті показалося село Валки і світлячки у вікнах хат. Валківські хлопці попрямували по домівках, а ми, петрівчани, ще йшли довго дорогою до своїх осель. Із нами весь час перебувала наш керівник драматичного гуртка, яка була не лише режисером, гримером, а й душею колективу.

Я прийшов додому пізно вночі, і мама теплою водою з чавуна, який був у печі, змивала замерзлий грим з мого лица. Це було й боляче, і смішно.

Через багато літ, зустрівшись із Володею Коліньком, який працював на українському радіо в Києві, ми згадували з теплою ці та інші наші гастролі, його маму, чудову людину й талановитого керівника, та батька.

Пам'ятаю прекрасні Шевченківські вечори. Вони були якимись особливими, святковими й хвилюючими. Слово Шевченка сприймалося більше душею, ніж розумом. Тому читали твори з хвилюванням, без особливої патетики, а більше вкладали в текст свої почуття.

«По діброві вітер віє, / Гуляє по полю, / Край дороги гне тополю / До самого долу».

Згадую, як ці рядки й усю поему «Тополя» я читав на краю сцени, де розігрувалася драматична історія кохання.

Усе це було давно, але воно не забувається, бо навічно закарбувалося в пам'яті. І за цим прекрасним, величним, хвилюючим святом стояла праця вчителів.

Будова, де розміщувалася наша школа, не відповідала середньому навчальному закладу. Це було старе приміщення початкового земського училища, побудоване з цегли ще на початку ХХ ст. Було чотири великих класи, які займали центральну фасадну частину П-подібної будівлі. Інші її кімнати, колишні квартири двох учителів дореволюційної школи, а також підсобні приміщення були зайняті під класи.

Щоб провести загальношкільні новорічні та інші святкові заходи, розсували між середніми класами стінку, зроблену після війни з дерева. І таким чином створювався зал, де красувалася

ялинка, де танцювали й виступали юні актори та відбувалися тематичні й випускні вечори.

Шкільні роки незабутні. У пам'яті навечно залишилися й ті, хто давав нам знання, хто формував нас як особистості.

*Зустріч випускників через 20 років.
На передньому плані – Віра Євгенівна, Анатолій Трохимович,
Ганна Францівна, Марія Данилівна. 1974 р.*

Слава Вам, наші дорогі вчителі. Давно вже їх немає, а в нашій пам'яті вони ще продовжують жити.

У пам'яті залишилися й деякі події суспільно-політичного життя. Це перша участь у голосуванні до Верховної Ради. Наша виборча дільниця була в школі. І в перших двох класах із півдня, які з'єднувалися дверима з обох боків, облаштовували до виборів ці кімнати, прикрасили їх портретами вождів, що були обрамлені гарними вишиваними рушниками, на стінах були розвішані агітаційні плакати, біографічні матеріали про кандидатів у депутати. Біля урни стояла в красивій вишиваній сорочці та у великій квітчастій хустці, накинутій на плечі, наша сусідка,

дуже гарна жінка-активістка Марія Іванівна Кацімон. Із гучномовця лунали веселі мелодії радянських пісень. В одному з клавірів працював буфет. Самі вибори перетворювалися на свято.

Так, це був тогочасний агітаційний прийом, але це подобалося людям. І я добре пам'ятаю свої перші вибори до Верховної Ради та свого депутата, письменника Олександра Корнійчука. Усе це залишилося в далекому-далекому минулому. І ніяка це не ностальгія за минулим, це просто факт життя юнака того часу. Ми в той час не розуміли, що засідання тодішньої Верховної Ради мали переважно святковий, ритуальний характер, бо всі рішення були уже заздалегідь підготовані відповідними органами і депутати – комуністи й безпартійні, які були переважно відомими в країні людьми, на засіданнях у своїх виступах підтримували їх, а потім одностайно за них голосували.

Плакат. Київ, 1946 р.
Худ. В. Задорожний

Нині ми живемо в зовсім іншій країні – незалежній Україні, тому й вибори в нас проходять по-іншому, обираємо не одного депутата, за якого пропонували проголосувати всім виборцям, а обираємо демократично із великого списку претендентів того, кого вважаємо гідним, хоча можемо й помилитися у своєму виборі. Сам же процес виборів відбувається буденно.

Із шкільних днів запам'яталось 5 березня 1953 року, день смерті Сталіна. Ми, старшокласники, стояли біля бюста вождя, устанвленого в кінці коридору, у траурній вахті з спеціальними пов'язками на рукаві. Із динаміка звучала траурна музика. У цей день ми ходили вулицями ближніх кутків. Було дуже холодно, вогкий вітер пронизував все тіло. Під ногами був мокрий сніг. Ми всі промер-

зали. Кожний сприймав цю подію по-своєму. Але в нас на душі не було глибокого смутку, усе сприймалося як реалії життя. Пізніше стало відомо, що у Москві, куди з'їхалися люди з багатьох міст та сіл, трапилося багато трагічних випадків під час траурних заходів. У нас же все проходило спокійно.

Школа після нас ще деякий час продовжувала функціонувати в тих же самих умовах. Але саме життя вже вимагало будівництва нового приміщення. На початку 60-х років ХХ ст. з'явився її проєкт. І на околиці села Нові Петрівці в 1964 р. з'явилося велике двоповерхове приміщення нової середньої школи. А наша школа залишилася як восьмирічна. Ще одна школа, подібна до нашої восьмирічної, була відкрита в селі Валки. Таким чином, нині в селі Нові Петрівці функціонують три школи з прекрасним колективом вчителів, які дають глибокі знання своїм учням, про що свідчать їхні медалі та призи, грамоти на різних конкурсах.

Переглядаючи списки вчителів трьох шкіл, помічаємо й знайомі прізвища: Яворської Віри Євгенівні та Хилько Євдокії Дем'янівни серед педагогів СШ №1, Ковальської Ганни Францівни – у школі № 2.

У 70–80-х рр. працювало вже нове покоління вчителів і директорів. Тривалий час школу № 2 очолював досвідчений педагог *Братусь Григорій Олександрович*. Нині її очолює *Клебан Ніна Петрівна*, яка ось уже 40 років займається педагогічною справою. І вона як директор зуміла в школі згуртувати колектив, створити зручні умови для їхньої праці. Для цієї школи характерний пошуковий стан діяльності у професійному спрямуванні, так і у виховному. Директор спрямовує всіх учителів на те, щоб вони чітко розуміли, що без постійного творчого зростання вони можуть у вік технічного прогресу відстати від

Клебан Н. П.

учнів, які швидше засвоюють технічні засоби електронної модульної комунікації. А тому всі вчителі школи пройшли курси «Інтер для майбутнього» й отримали сертифікати. Усе це дало свої результати.

Ніна Петрівна користується авторитетом не лише у своїй школі, а й у селі, районі, області, її обирають петрівчани своїм депутатом. А тому вона своєю працею й відданістю громаді села заслужила на звання «Почесний громадянин села Нові Петрівці».

Уже в нових умовах функціонувала школа №1. Її педагогічний колектив очолювали директори Резнік Григорій Іванович (1964–65), Демченко Ігор Євгенійович (1965–72), Симоненко Микола Ісакович (1972–84), Власенко Віктор Дмитрович (1984–90), Лозицький Іван Іванович (1990–91), Шевченко Віталій Васильович (1991–2021), Тишковська Алла Петрівна (з 2021 р.). Як бачимо, понад 30 років педагогічним колективом і всією школою керував *Шевченко Віталій Васильович*, про якого говорять як про прекрасного, досвідченого педагога й вихователя, за директорства якого в школі було зроблено багато такого, що заслуговувало на широкий розголос серед педагогів не лише області, а й усієї України.

Камінська О. Й.

Тож із 23 педагогів школи, які проводили уроки зі своїх предметів на високому методичному й виховному рівні, значна частина має професійні відзнаки «Вчитель-методист», «Старший вчитель», звання «Відмінник народної освіти України».

Серед педагогів новопетрівських шкіл добре відоме й ім'я вчительки школи № 3, що у колишньому селі Валки, – *Камінської Ольги Йосипівни*, яка ще зовсім молодою прийшла працювати педагогом після закінчення Київського педагогічного інституту ім. М. Горького у 1973 р. Вона викладала

учням спочатку російську мову та зарубіжну літературу, а згодом і українську мову і літературу. 47 років праці в одній школі – це педагогічний подвиг. Вона пройшла шлях від перших пошуків методів і прийомів проведення уроків до зразкових занять із мови і літератури, які демонстрували не лише майстерність педагога, а й його постійний пошук нового, щоб і в сучасних умовах технізації навчання було цікавим і корисним учням, сприяло формуванню у них навичок до подальшої самостійності в збагаченні своїх знань, потягу до збереження мовної культури. На її уроки учні не лише охоче йшли, але й працювали вони на них добре, бо її заняття завжди були цікавими, насиченими неочікуваними прийомами. А найголовніше – учителька зуміла прищепити учням любов до художнього слова, до читання текстів.

Тож не випадково, що Ольга Йосипівна стала «Відмінником народної освіти України», і була нагороджена орденом «Знак пошани». Нині вона носить високе звання «Почесний громадянин села Нові Петрівці».

Понад півстоліття працював вчителем історії та географії, із них 11 років (1972–84) директором Новопетрівської школи № 1 *Симоненко Микола Ісакович (1931–2017)*. Його називали Людиною і Педагогом з великої літери. Миколу Ісаковича поважали за його толерантне ставлення до колег і учнів, за те, що завжди намагався зрозуміти складну ситуацію та обрати правильне рішення.

Директор – це не лише досвідчений педагог, який добре знає навчально-виховний процес, але він ще має бути якоюсь мірою й господарником, бо йому треба думати і про ремонт школи, її опалення та забезпечення всім необхідним. І за ці роки свого директорства Микола Ісакович виявив себе саме з позитивного боку, заслужив шану не

Симоненко М. І.

лише учнів, педагогів, а й батьків, громадськості села. Ураховуючи все це, йому й надали звання «Почесний громадянин села Нові Петрівці».

Мені особливо приємно, що серед учителів шкіл та працівників дитячих установ Петрівської громади є й мої колишні студенти-філологи та історики, які Ніжинський виш закінчили в різні роки: Булана (Клебан) Ніна Петрівна (1979-і рр.), Духота Валентина Іванівна (1986 р.), Ніколаєнко Олена Олександрівна (1994 р.) та її сестра Людмила Олександрівна (1991 р.), Ігнат'єва (Горголь) Олена Іванівна (1994 р.), Рябусенко Валентина Григорівна (1995 р.), Смуk (Козак) Марія Василівна (2008 р.), Костирко-Авдасьова Наталія Миколаївна (2001 р.) та інші. А серед тих, хто працює на інших посадах, історики Костирко Павло (2001 р.), Шумейко Олександр (2007 р.), онук Ганни Францівни Ковальської ...

Новопетрівський ліцей

РІДНА БАТЬКІВСЬКА ОСЕЛЯ

Наша батьківська хата була розташована на кутку Стара Церква в дуже цікавому й своєрідному місці села. Куток розділяла широка вулиця. Колись, ще з 30-х рр., вона називалася вулицею імені Кірова, а в наш час – Святопокровська.

Мої батьки

Розпочиналася вона від Чайників і колодязя біля центральної дороги й завершувалася на схилах Дніпровської вершини, де була у XVII–XIX ст. стара Покровська церква й де нині лише стоїть як свідок тих часів пам'ятний знак. Повз нього вниз крутим схилом іде дорога до кінця Княжого яру, який з'єднується з Дніпром.

До 60-х років XX ст. цей простір був відкритий, і люди тримали тут городи, нині ж він заріс густим чагарником та високими деревами. У цьому місці жителі села та його гості спускаються на пляж. Коли наші діти, сини Саша і Сергій, були малі, то ми з ними та дружиною Надією Флорівною приїжджали на літніх канікулах до моїх батьків – діда Василя й бабусі Галі, а також до моєї сестри Віри та її чоловіка Петра, й теж ходили сюди купатися, поки вода Дніпра не вкривалася зеленою ряскою. Наші діти завжди дивувалися, як могли кози і корови здертися на ці круті схили яру, щоб пастися. А

для сільського хлопця – сестриноного сина Юри та й для мене – це було звичним явищем.

Із правого боку вулиці, у напрямку до Дніпра, усі городи виходили до Княжого яру. Їхні околиці після дощу завжди осушувалися і з кожним роком ця ділянка землі зменшувалася. Хоча ще до війни на цих зсувах почали садити акацію та інші дерева, кущі верболозу, які затримували цей процес. Саме в цих посадках ми, діти повоєнного часу, гралися: робили печери, напинали зі стебел соняшників курені та влаштовували різні ігри.

Круча Княжого яру

Уздовж правого й лівого боків вулиці близько до дороги будувалися хати. Але з правого боку було ще й 6 прорізних малесеньких вуличок-провулочків без назв, на яких розміщувалося 2–4 хати. Із лівого боку вулиці відходили ще дві вулиці, які завершувалися на пагорбах Дніпра, і стежкою чи дорогою можна було спуститися до Дніпра, на луки, цегельний завод, а також на дніпровські піщані коси з чистим кристалічним піском. Усе це пізніше буде затоплено Київським водосховищем.

Так ось, на одній із маленьких вуличок, неподалік від амбулаторії, розміщувалася наша хата. Далі за нею розташовувалися хати рідних братів Самійленків, синів Тимофія (Тимоша). Тож першою йшла садиба Степана, мого діда, далі Якова і Давида, а в самому кінці,

біля яру, – їхнього двоюрідного брата Антона Васильовича. Великий довгий город був поділений дідом Тимошем на чотири рівні частини, тож прибудинкові ділянки були невеликими. Справа та зліва від нас жили одні Самійленки, будинки яких займали значну частину як центральної вулиці, так і провулків. Кажуть, що на цій досить великій ділянці землі влаштувався козак Самійло, який після звиятного козацького життя приїхав до Межигір'я, але оселився в селі Нові Петрівці, одружився, і пішов рід Самійленків примножуватися.

Так трапилось, що батько в 1950 р. вирішив будувати на іншому, трохи більшому городі нову хату з цегли. Дідівська наша оселя хоч і була придатна для проживання (складалася вона з однієї великої кімнати, а також маленьких сінець і комори), бо велику частину цієї комори уже давно відрізали для будівництва поруч на сусідньому городі нової хати дядька Федора, батькового рідного брата, коли той одружився. І хоча батько перекрив дах черепицею, але маленький город біля хати підштовхував до побудови нової оселі в іншому місці, де були городи всіх батькових рідних та двоюрідних братів та сестер, але значно більші. Згодом усі також туди переїхали й утворили прорізну вулицю Лесі Українки. У нашому новому будинку народилася моя сестра Віра (6.06.1952–8.08.1995), яка була від мене на 17 років молодша. На жаль, її доля була не дуже щасливою, і вона рано пішла із життя.

Моя сестра Віра

Наша дідівська садиба була якимось особливим родинним гніздом. Тут народилося семеро дітей діда Степана Тимофійовича (Тимошовича), як від першої дружини: Марія, Марфа, Євка, так і від другої дружини, Марії Іванівни: Федір, Ольга, Василь,

Софія. Усі вони повиходили заміж та одружилися, звили свої родинні гнізда. У хаті залишився батько зі своєю сім'єю, бо баба Марія після смерті діда Степана вийшла вдруге заміж за Калиценка Максима Пилиповича. Із цієї хати батько видавав свою найменшу сестру Соню заміж, і тут народився і я.

За нашою хатою був невеликий будинок Якова Самійленка. Після смерті його дружини Ганни Савелівни він проживав разом із дочкою Євдокією, яка вийшла заміж за Ращенка, що загинув на фронті, та її дітьми: Федором, Катериною та Лідєю. В період німецької окупації дівчата були ще зовсім малі, а тому залишалися разом удома з дідом та матір'ю у той час, коли всі інші жителі вулички ховалися по лісах.

Далі йшла садиба діда Давида, який проживав зі своєю дружиною Марією Семенівною та дочкою Приською, а син Федір служив із 1936 р. в армії. Баба Марія була лінкувата й не дуже охайна, а тому її прозвали «цюрбою». Дід Давид працював на цегельному заводі, випалював цеглу, зокрема й у нічну зміну. Якось він прийшов додому дуже пізно, баба не захотіла вставати, а тому спросоння буркнула: «Там у чавунці в печі суп, їж». Стомлений дід, витягнувши чавунець, прямо з нього почав їсти, не відчуваючи смаку. Доївши до кінця, він, не роздягаючись, заліз на піч і заснув як мертвий. А вранці прозвучав крикливий голос баби Марії: «Давид, Давид, що ти наробив, ти ж залишив порося без їжі». Виявилось, що дід Давид переплутав чавунці і з'їв поросячий сніданок – картопляні лушпини. Ото було сміху.

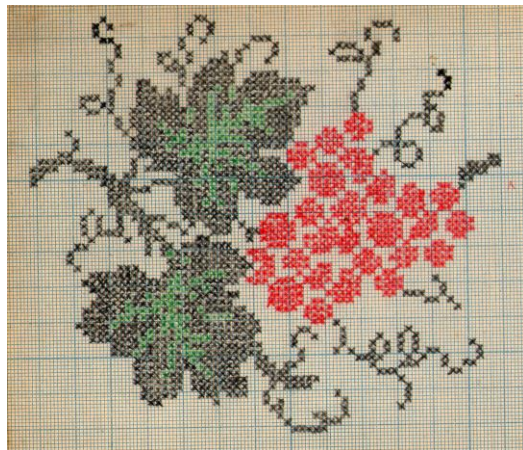
Коли він приходив до нас, то мати завжди пригощала його борщем. Навіть проста їжа йому здавалася найсмачнішою. Часто баба Марія, проводжаючи чоловіка вранці на роботу, говорила: «Їж, Давиде, супчик, а я вдома що-небудь з'їм: то яєчко, то шкварочка». Були потішні епізоди й під час нашого перебування в лісах під час окупації.

Мати постійно білила нашу хату, обводила внизу жовтою глиною, обсаджувала квітами. Невеликий город був чепурненький, чистенький. Збоку хати росли сливи та кущі смородини. Як зовні, так і всередині мати прикрашала хату. Оскільки долівка була земляна, то змазувала її жовтою глиною.

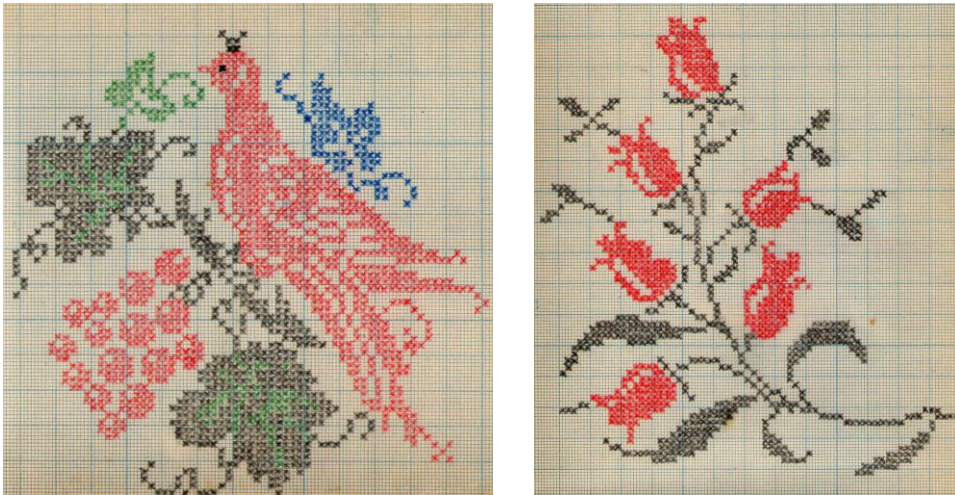
Скрізь проглядалася охайність і чистота. Стіни були прикрашені вишиваними рушниками, які навішувалися на портрети

та рамки із світлинами. Дуже гарно прикрашала покуть, де була прикріплена поличка, на якій стояли ікони, серед них образ Святої Покрови Божої Матері, прикрашений як рушниками, вишитими мамою, так і спеціально купленим тюлем, на якому зверху закріплювався віночок із паперових квітів. Біля покутя стояв великий стіл, за яким проходили всі святкові дійства, а в будні дні я робив за ним уроки. А коли приходили сусіди, то за цим столом відбувалися цікаві розмови та ігри.

Зразки вишивок моєї матері

Зразки вишивок моєї матусі

На столі завжди лежав хліб, прикритий чистим білим покривальцем або вишитим рушником. Коли надходила зелена неділя, то я в яру нарізав гіллячок липи, клена, а мати рвала траву, полин, м'яту і любисток та прикрашала ними стіни й підлогу. І хата перетворювалася на якусь казкову святкову оселю, у якій по-особливому дихалося.

У кутку біля дверей стояла велика піч. На ній раніше спали всі діти. Від печі йшла збоку груба, яка з'єднувалася із піччю комином, утворюючи невеличку бічну кімнатку, у якій обладнувався дерев'яний піл, замінений пізніше ліжком, на якому спали батьки. А скільки в хаті пройшло цікавих і веселих святкових зібрань! Навіть у тяжкі воєнні роки в нас збиралися жінки. Усе це були мамині подруги. Купивши на Куренівці пляшку денатурату, або «ханьки», як його називали в селі, очищали цю спиртову суміш через вугілля або глину, приносили хто що міг із їжі і влаштовували вечірку. Більше співали, інколи, не витримавши, хапали засланку і пускалися в танок, а то й затівали гру: клали на ослін бабу Настю і, виконуючи відповідний ритуал і співаючи запальні приспиви, рублем «терли мак». Скільки було сміху, хвилин радості. І якою великою силою волі володіли жінки в роки війни, що й у таку надто важку часину могли відійти від

своїх думок і життєвих негараздів, бо в однієї довго не було від чоловіка вісточки з фронту, друга вже виплакалася, отримавши похоронку, а третя ще чекала з надією на повернення свого коханого. Усі тривоги на мить відходили на задній план. Я сидів на печі й спостерігав за цією своєрідною виставою.

Уже у повоєнний час у нашому господарстві були й коні, і корови, і кози, і свині. Але усі вони то з'являлися, то зникали. Я любив з батьком бувати в нічному: коня треба було й уночі випасати. У лузі паслися як колгоспні, так і заводські коні. Коли наставала ніч, запалювали вогнища. Це не лише для того, щоб було тепло, а й для відлякування вовків, які в повоєнний час приходили з лісу на полювання.

Бувало, сидиш біля вогнища, тиша, потріскує лоза, і раптом чути виття вовка: коні стрепенуться, заіржуть, і настає якийсь тривожний стан, починаєш подавати голоси, піднімати угору головешки з вогнем, щоб відлякати вовків.

А вранці, коли сходить сонце, коли прокидаєшся напівсонний і біжиш до річки, скидаєш із себе все й голим кидаєшся у воду, до кінця пробуджуєшся, і, освіжившись, біжиш до коня, сідаєш на його спину й галопом скачеш по лугу до гори, щоб піднятися по ній і дістатися додому.

Коли випадало пасти в неділю, то лише дивишся, щоб кінь не поскакав у ще не скошену траву, не потолочив її. А сам ляжеш у цю траву, щедру на різні квіти, розкинеш руки й дивишся в безкрає голубе небо, а навколо тебе вирує життя літа: співають у небі жайворонки, перепілки, а в траві сюрчать коники-стрибунці, а в болоті квакають жаби. Боже, як хороше отак лежати, усотуючи цю красу й ці дивні звуки живої природи.

Пас я й козу, звали її Рая. У неї було дуже смачне молоко, не таке, як у кози баби Марії. Я дозволяв їй лазити по схилах гір у яру. Але коли вона віддалялася занадто далеко, то я подавав голос, лякаючи її: «Тяв-тяв, Рая». Це означало, що вона має повертатися назад, бо собаки можуть на неї напасти. Вона була слухняною. Поки я випасав козу, я читав книжки, які любив. Це була якась особлива мить насолоди від читання нових творів про війну, партизанів і підпільників, подвиги.

З батьками біля тітчиної хати

І ось із цією рідною нам оселею треба було розлучатися. Покупцями виявилися дуже своєрідні особи. Саме в цей час у державі та й у селі посилилася антирелігійна боротьба, тому прекрасну Покровську церкву, яка ще стояла з пораненими куполами, на яких звели свої гнізда лелеки, і в якій у повоєнний час усе ж відбувалася служба, закрили й передали кооперації під склад. Тож церковна громада вирішила купити хату і уже в приватних умовах продовжувати службу.

Пам'ятаю, як одного разу пізно ввечері до нас у хату завітали священник, дяк (нетрадиційно ним була жінка) і староста церкви.

Священника в селі всі добре знали. Це був Петро Якович Кудрицький (1890 – кінець 1960-х), який із 1924 р. служив у Покровській церкві. У 20-х роках його як служителя культу двічі заарештовували й ув'язнювали, а в 1928 р. позбавили виборчих прав. У 1936 р. храм закрили, а відновили в ньому службу лише у 1941 р. З цього часу й до кінця 1960-х він служив у храмі, хоча в незвичайних умовах. П. Я. Кудрицького дуже поважали в селі.

Сторгувалися за ціну, і таким чином наша хата, де народився я, стала храмом. Її дещо перебудували, але ще довго вона виглядала нашою хатою. Вхід до неї зробили з вулиці Кірова, поставили невеличку дзвіницю.

І от зовсім недавно, побував я біля цієї церкви. Пізніше її господарі добудували задню частину, обштукатурили, перекрили, і храм змінив свій попередній вигляд. Уже не впізнати нашої хати.

Не впізнати й нашої маленької вулички. Вона перегороджена залізним парканом, бо в хаті діда Антона Васильовича та тітки Марії зробили етнографічний музей під назвою «Хутір Савки».

Колишня моя хата, а нині храм

А розпочалося це з того, що родина Шилова Леоніда Григоровича придбала хату після смерті її власниці, 90-річної баби Марії, у її родичів.

Ця хата унікальна: вона була збудована з брусів ще в 1786 р. Її відремонтували, перекрили дах очеретом і повернули її до нового життя. З'явилися цікаві експонати із народного українського побуту.

Будинки на «Хуторі Савки»

Господар садиби, творча людина та ентузіаст, докупивши землю, перевіз у 2009 р. із села Мелені Житомирської області дворянську хату. Музей обростав новими знахідками. Поновили циганську кузню, клуню, дідухи тощо. Усе тут цікаве та вражаюче.

Інтер'єр хати

Вийшовши з вулички, майже зіткнулися з будинком лікаря Біляєва Петра Федоровича: цей дім трохи покосився, але всією своєю будовою нагадує той час, коли біля нього збиралися люди, що чекали своєї черги до лікаря на прийом.

Ідемо далі, і знову маленька вуличка, на якій у будинку біля яру жила моя тітка Марія та дядько Степан, прекрасний гончар та іграшковий чарівник, про якого ми вже розповідали. Оселя розрослася, поруч з'явилися нові будинки, де живуть уже їхні спадкоємці.

А ось стоїть невпізнана стара хата, похилившись на яр. А колись вона була струнка, біленька, під бляхою, красива, немов дівка на виданні. Дядько Михайло побудував її перед самою

війною. У перші ж її дні пішов захищати Батьківщину, та так і не повернувся до рідної хати, загинув. Залишилася тітка Тетяна з дочкою Катериною, майже мені ровесницею. У повоєнні роки тут збиралася куткова молодь, особливо в зимові святкові вечори. Тітка якось по-особливому тепло ставилася до нас. Вона дуже любила пісні й намагалася навчити нас їх співати, знала народні звичаї. Тепло було нам у них перебувати.

І в пам'яті виникає немало цікавих вечорів. Ось один із них, особливо пам'ятний. Це було свято апостола Андрія Первозванного, а в народі просто Андрія. Молодь любила це релігійне свято, як і Різдво, старий Новий рік, коли можна було колядувати та засівати, обходячи кожна хату з новорічними піснями дорогою до школи.

Так ось, на Андрія ми зібралися в тітки Тетяни на вечорниці. Позносили з дому хто що міг: вареники з сиром, із сушеними вишнями, а також із картоплею та цибулею, змащені маленькими шкварочками сала, вінегрет, квашені огірки, узвар, тітка напекла в печі картоплі, а хлопці в складчину купили вино. Це свято було цікавим особливо для дівчат, бо опівночі відбувалося ворожіння, кого з них першою засватають. На підлозі розстелили білу хустину, а на неї кожна з дівчат поклала свою пампушку, і собака повинен був вирішити, кому із дівчат буде надана така честь.

Хлопців послали за собакою. Вийшли, а надворі вітер, свище завірюха, на вулиці жодної псини, розбіглися по дворах або в затишне місце. Довелось позичати в дядька Тимоша Сірка. Привели собаку в хату й наблизили до розкладених пампушок. А він, переляканий, стоїть у цьому молодіжному натовпі, який своїми різними голосами спонукає його з'їсти ці пампушки. Як собаку не вмовляли, які теплі слова не говорили, а він стоїть і не рухається. Усі в напрузі. Трохи звикнувши, він все-таки почав нюхати пампушки, і всі дівчата оторопіли в напрузі, чекаючи. Нарешті собака почав їсти Катеринину пампушку. Усі відразу повеселішали, а найбільше Катя, бо через деякий час вона дійсно одружилася з моїм товаришем Миколою, який теж був на цьому святі.

Але не лише дівчата перевіряли свою долю в цей святковий вечір, а й хлопців змушували демонструвати свою чоловічу спритність. Тітка Тетяна завчасно спекла корж, у якому зробила

посередині дірку. Це щоб прив'язати його на шнурок і підвісити до хатнього сволока на невелику від стелі відстань. Хлопці повинні були підстрибнути та відкусити шматок коржа, змащеного медом, а тому, хто із них не міг підскакнути на належну відстань і не схопити шмат коржа, швиденько проводили під носом квачем, обмашеним в сажу. Багато з нас мали цю мітку на місці, де пробивалися перші м'якенькі волосинки майбутніх вусів. Яка була радість у дівчат, особливо в Катерини, коли Микола, стрункий, фізично зміцнілий підпарубок, здійснив успішно цей ритуал. Давали дівчата хлопцям ще раз спробувати. І кожного разу все супроводжувалося веселим сміхом, а то й жартівливими приспівками. А потім відбувалися пісенні змагання дівчат і хлопців, які по черзі розпочинали якусь пісню про кохання. І цей переспів ще довго лунав із тітчиної оселі.

А з лівого боку вулиці Кірова майже над горою поруч із новою кам'яною стоїть дерев'яна хата діда Мусія Моленка, який мав на Дніпрі свого човна та якого часто можна було побачити на річці. Один художник-киянин написав його портрет із великою червоною гулею біля вуха. Ми, діти, сиділи недалеко від човна й спостерігали за працею художника. Дід був сердитий. Він відділив від великої хати куточок комори, де бідувала вдовою з двома дітьми Олександром і Василем моя рідна тітонька Соня, яка перейшла у велику хату лише після смерті діда і баби.

І так ми дійшли майже до самого кінця, де живе дружина мого двоюрідного брата Олександра Шаповалова, сина тітоньки Катерини, який рано пішов із життя слідом за матір'ю, – Марина. Їхні діти – син Андрій і дочка Катерина – проживають у Києві.

Стою на високій горі над Дніпром, дивлюся на безкрає Київське море, і згадується все мені іншим, таким, як запам'яталось в дитинстві та юності: із широкоплинною річкою з піщаними берегами, з луками, що заросли верболозом та сінокосами, а також невеличкими озерцями та струмками живої води, якою насичувався древній Славутич. А ось там, навпроти Межигір'я, виднілося старе русло Дніпра, а зліва – довгі-довгі піщані коси, де ми любили засмагати на теплому піску.

Над Дніпром. 1957 р.

На пагорбі Дніпра. 2020 р.

Прислухаєшся – і наче чуєш гудок пароплава, який відходив від причалу. Згадуєш, як, бувало, раннім-раннім ранком на довбанці удвох із двоюрідним братом Миколою перепливали через Дніпро й на лівому березі, що обріс верболозом, ми неводом, потягнувши його з двох боків, тихесенько, щоб не злякати ще сонну, ловили рибу, а вона, прокинувшись, підскакувала, намагаючись утекти від нас. Яка це неповторна мить!

Але, наче прокинувшись зі сну, дивлюся на Дніпро, а всього цього немає. Усе в минулому. Вода в ньому якась сизувата, це від водоростей. Море, на жаль, перетворюється на болото. Його треба рятувати.

Важливою особливістю життя села Нові Петрівці другої половини 40–50-х років була надзвичайна цікава його родзинка – співоча атмосфера: у святкові дні село «гуло» від співу. Співали всі: і дорослі, і малі. Молодь збиралася у суботу та неділю по кутках зі своїм музичним інструментом чи навіть без нього й співала пісні – як українські, так і радянські, які звучали в музичних комедіях та інших кінофільмах того часу, а також танцювали. Збиралися біля якогось двору, де проживали знайомі дівчата, щоб батьки не сварилися.

Особливо відчувалася співоча атмосфера в селі у свята, зазвичай у храмові дні, коли родини сходилися разом в одній хаті. Пам'ятаю, як і в нашій оселі збиралися гості і як мелодійно вони співали пісні. Гарні голоси були у батька й мами.

Бувало, коли вже трохи вип'ють, розслабляться за гостинним столом, то батько й починав свою улюблену пісню:

Ой, у лузі
Та ще й при дорозі
Червона калина,

А мати підхоплювала:

Породила молода дівчина
Хорошого сина,
Та й не дала тому козакові
Ні щастя, ні долі.

Ця сумна пісня завершувалася, а мати розпочинала вже свою улюблену:

Ой, у полі вітер віє,
А жито половіє,

А батько підхоплює:

А козак дівчину
Та й вірненько любить,
А сказати не посміє ... ,

І хор повторює ці слова. А за нею йде похвальна «Зелене жито, зелене, хорошії гості у мене ...», яка є ознакою того, що всі задоволені гостинністю господарів.

А коли вже все тіло грає, коли хочеться чогось жвавішого, то звучить патріотична козацька пісня «Ой, на горі та женці жнуть», а за нею весела, життєрадісна «Розпрягайте, хлопці, коні» із заспівом:

Маруся раз, два, три, калина,
Чорнявая дівчина
В саду ягоди рвала.

А далі йшли вже веселі пісні, інколи із жартівлими пританцьовками.

Це був неповторний народний хор, у якому звучали злагоджено голоси різного мелодійного тембру. Особливо гарно вдавалося в гостей, коли вони співали народні пісні.

Дядько Митрофан та тітонька Ніна з онуком Сашком

У родичів склалася традиція – ходити «балами» в різні сім'ї по черзі. Погостювавши в нас, переходили до дядька Митрофана й тітоньки Ніни, а від них – до Винників тощо. Кожна господиня намагалася почастивати гостей якоюсь своєю оригінальною стравою: по-особливому спеченою яєчнею, чи витягнутими з печі ще теплими ковбасами та кров'янкою, чи за особистим рецептом приготованими в печі сливами: їх зазвичай готували на храмове свято Покрову.

І хоча гості вже наїлися в попередніх господарів, але гостювальники, пройшовши деяку відстань пішки від однієї хати до іншої – а це був немаленький відрізок шляху, уже готові були споживати і нову смачну страву.

На Спаса завжди ходили до дядька Митрофана, бо він мав вулики й пригощав завжди свіжим медом: занесе, бувало, цілу рамку з вулика стільниками, наповненими золотавим медом, і тут же починає розрізати вошину і подавати кожному по черзі надзвичайно смачні шматочки, примовляючи при цьому дотепні слова, що характеризують гостя, особливо жінку. Це була якась особлива хвилина торжества на святі: дядько Митрофан з привабливим поєднанням власної гордості й поваги до кожного гостя здійснював цю почесну місію.

Цей святковий час за хорошої погоди проводили не в хаті, а на природі. У кінці городу, який виходив до самого межигірського Мочару, розстеляли на землі покривала, розставляли закуски та вино-наливку, особливо слив'янку, бо в саду було багато слив, і веселилися, співаючи пісні, які лунали широкою долиною.

Частина великої родини

А на Різдво завжди запрошував на гостину мій хрещений Гнат Тихонович Винник, батьків друг ще з фронту, та й батькова рідна сестра Марфа була одружена з дядьком хрещеного. У Винників любили пригощати домашніми ковбасами. Дружина хрещеного тітка Марина Олександрівна робила багато ковбас, коли кололи великого кабана, смажила їх у печі, а потім складала їх у череп'яну макітру, яку їм із вдячністю дарував дядько Митрофан, прекрасний гончар, і заливала топленим салом. Тож, коли їх розігрівали знову в печі, то вони були немов тільки що приготовані. Смачними були поламані шматочки, наповнені теплим жиром.

Гнат та Марина Винники

Батько дуже любив цю ковбасу, і коли його мама, моя бабуся Марія перед Великоднем пекла її, то він завжди просив, щоб вона відламала йому хоч малесенький шматочок. За цю його любов до цієї надзвичайної смакоти хлопці прозвали батька по-вуличному: Вася Ковбаса.

А коли проходило весілля, то співи лунали декілька днів. Весілля – це багатолюдне своєрідне народне дійство з піснями, танцями, сценками, жартами. Ось тут виявлялися справжні таланти на різноманітні витівки, комедійні сценки, примовки. Наче

з якогось великого внутрішнього лантуха сипалися жартівливі слова, сороміцькі пісні та гумористичні дійства. Цікавими були елементи весілля: перехід молодих після вінчання від молодої до молодого зі співами і великим, увінчаним паперовими квітами вільцем, яке ніс боярин, або ж співочий гурт дівчат, які вранці несли молодій сніданок.

Але найцікавіше – це сценки, у яких брали участь свахи. Скільки ж тут було вигадки, скільки звучало оригінальних жартівливих та цнотливих пісень, розігрувалися імпровізовані сценки. І тут головну роль відгравала сваха, яка керувала цим дійством, коли батьків молодої одягали в оригінальні костюми й у весільне гумористичне вбрання, возили в ночвах або на возику вулицею і, якщо близько був ставок, то їх купали в ньому або обливали водою. Особливо цією надзвичайно талановитою майстерністю відзначалася тітка Галя Кучерява. І тільки диву дивуєшся, скільки у цієї жінки було різноманіття народного гумору, побутово-жанрових інсценізацій, веселих життєрадісних та оригінальних пісень. Вона вміла в усі ці дійства втягнути всю весільну компанію, закрутити її так, що і не відчуваєш сам, як ти опинився в цьому веселому дійстві не спостерігачем, а активною дійовою особою.

Пізніше все це поступово почало зникати. Молодь уже оформляла свій шлюб у сільській раді або іншому ритуальному залі, після чого їхали на машинах у кафе, де збиралися гості, і святкували народження нової сім'ї.

Уже, як раніше, не звучали на все село пісні, на кутках не грала музика. Молодь переважно ходила до збудованого у 1965 р. Будинку культури, де був танцювальний зал, чи відвідувала в іншому залі концерт, переглядала кінофільми. У Будинку культури організовувалася сільська художня самодіяльність. І все ж за святковим столом ще довго звучали пісні.

ОСТАННЄ ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ ПЕРЕД НЕЗАЛЕЖНІСТЮ

Поступово в 60-і роки змінювалося село, більше з'являлося цегляних житлових будинків, а також перших багатопверхівок, асфальтованих доріг, освітлення на вулицях, радіо та телебачення в оселях. Із 1954 р в селі почали функціонувати лікарня й поліклініка, була відкрита аптека. У 1964 р. була збудована та введена в дію нова Новопетрівська школа з усіма необхідними приміщеннями, спортивним і актовим залами. Це не лише розвантажило стару школу, а й дало можливість створити всі умови для навчання й виховання учнів.

Слід також відзначити, що село Нові Петрівці завжди було приміським селом. Почали регулярно ходити маршрутні автобуси до площі Т. Шевченка в Києві. Дуже багато людей працювало на заводах західної частини Києва: Пріорки, Куренівки, Подолу. Кожного ранку автобуси заводів приїжджали в село, забирали своїх робітників, а увечері привозили їх назад. Тому поступово зменшувалася кількість працівників у радгоспі із села. Рятували ситуацію переселенці з лівобережних сіл, які були затоплені, та приїжджі з Західної України та інших місць.

12 квітня 1973 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР на базі частини населених пунктів Києво-Святошинського та Іванківського районів був створений Вишгородський район із центром у Вишгороді. А до цього в 1972 р. об'єднали села Валки й Нові Петрівці в одно село Нові Петрівці. Певну роль у житті села відігравали й сільські ради, які спочатку складалися з голови та секретаря, а також обліковців. Голова сільради обирався громадою. Він був не просто чиновником, а державним діячем місцевого значення, який скеровував життя на селі, здійснював зв'язки з іншими державними

та приватними структурами, які розміщувалися на землі села. А остання мала значний вплив на побутування життєвого середовища, бо з нього йшли на ці підприємства робітники та службовці.

Особливо тісними ці зв'язки були в цей час із радгоспом, який мав декількамільйонний прибуток. Результат цих зв'язків був особливо помітним і значимим, коли радгосп очолювали

М. Д. Медоєв, І. О. Кучерявий, А. М. Римарчук і особливо *Олександр Гаврилович Жмурко*, який керував господарством від 1978 до 1991 року.

Жмурко О. Г.

Коли в травні 1978 р. його призначили директором радгоспу ім. М. Ф. Ватутіна, то це не стало для ватутінців несподіванкою, бо він працював у ньому ще з студентських літ за директорства Івана Омеляновича Кучерявого, а потім і за всіх інших, які прийшли після нього, обіймаючи дві основні посади в радгоспі: інженера з нормування та оплати праці, а потім із 1972 р. – головного економіста. Таким чином, Олександр Гаврилович знав господарство радгоспу як свої п'ять пальців, бо для того, щоб

прийняти те чи інше рішення, висунути якусь пропозицію, треба було знати специфіку кожної професії в радгоспі. І він знав.

Обіймаючи ці посади, О. Г. Жмурко зростав як фахівець і разом із керівниками підрозділів вирішував досить складні для радгоспу питання. Часто нелегко було доводити свою правоту, але Олександр Гаврилович був несхитним, якщо розумів, що він мав рацію і що його пропозиція піде на користь людям. Хороші новації – це додаткові гроші.

У сільському господарстві часто все залежало від погоди. Але в хорошого господарника все заздалегідь продумано. Тож і перший рік господарювання О. Г. Жмурка виявився дуже склад-

ним – прийшла засуха, кукурудза майже згоріла. Серце розривалося, дивлячись на рослини, які в гарячому піску ледь-ледь трималися. А попереду зима, треба було чимось годувати корів і здавати державі молоко. І рішення директором було знайдено. Виручили запорожці соломною, а цукрозавод – мелясою, плодово-овочева база – картоплею, а пивзавод – пивною дробиною та пивними паростками. Унаслідок цього посічена солома ставала багатою на вітаміни. Будь-що треба було рятувати племінну худобу.

А надалі необхідно думати, що слід зробити, щоб подібне не повторювалося. І керівний склад радгоспу разом з усіма відділковими взяли за вирішення проблеми: на весну була підготовлена вся сільськогосподарська техніка, відповідально їй творчо поставилися й до підготовки піщаних ґрунтів, на яких росла кукурудза.

Було вирішено продумати, які саме нові рослини, крім кукурудзи, можна вирощувати для тварин. Пропозиція агронома Петра Антоновича Міщенка, підтримана директором радгоспу та всім колективом, була пов'язана з тим, щоб перш за все звернути увагу на якість кормової бази для тварин, збагачення кормів відповідними носіями якісних і корисних елементів. А тому запропоновано було відвести окреме поле, 15 сотих га, для проведення експериментальної роботи. І тут запрацювали досвідна агрономія, були відібрані різні кормові культури: кукурудза, масляна редька, борщівник, люпин та ін. І почали експериментувати: кукурудзу посіяли разом із люпином, на іншій грядці в міжряддя кукурудзи засіяли соняшник. Розраховували різні дози внесення добрив, гербіцидів, які найбільш доцільні для очищення полів від бур'янів тощо.

І це дало свої позитивні результати. Проблема була вирішена. Змішані рослини збагатили корми, які стали якісними й ситними. Збільшилися й надої молока. Доярки М. Ф. Правда, Н. І. Натоптана, О. Й. Кашка, У. П. Старенька, Х. М. Кругляк досягли 5-ти тисячних надоїв.

Ще багато в роботі працівників радгоспу та його директора було складних, але вирішальних справ. Збільшувалися за кількістю великої рогатої худоби ферми (у 1987 р. було 2715 голів,

із них понад тисячу корів), теплиці, проведено було до них газ, побудовані квартири для працівників тощо.

Радгоспна ферма. Нові Петрівці

Саме за О. Жмурка збільшилися доходи радгоспу, здійснювався внутрішній постійний контроль за продуктивністю праці в всіх підрозділах та зріс збут виробленої продукції, яку поширювали далеко за межами України – в Сибіру, на Далекому Сході, Крайній Півночі Росії, а також в інших республіках Радянського Союзу та європейських країнах.

Звичайно, Олександр Гаврилович не міг із усім цим сам упоратися, йому допомагали заступники, а також начальники цехів, бригадири, зоотехніки, агрономи та інші спеціалісти. Це був чітко продуманий і організований керівний склад підрозділів із урахуванням специфіки виробництва.

У великому господарстві, звичайно, немало творчих спеціалістів, які якісно забезпечували цілі напрямки роботи: займалися агрономією, пов'язаною із вирощуванням різних сортів овочів та фруктів, а у тваринництві – селекціонуванням. Значних успіхів досягли майстри штучного осіменіння Віра Терентіївна Черненко, Олена Степанівна Бурко та старший зоотехнік Емілія Костянтинівна Мірошніченко.

Дуже багато працювало з О. Г. Жмурком відповідальних спеціалістів, які стали згодом директорами радгоспів, керівниками міністерств, бригадирами, начальниками цехів тощо.

80-ті роки стали для радгоспу ім. Ватутіна більш стабільними.

За час перебування О. Г. Жмурка на посаді директора було побудовано 80 об'єктів соціального й виробничого призначення на суму майже 10 мільйонів карбованців. Директор умів помітити ініціативних та творчих працівників знизу і запропонувати їм керівні посади. А посад на той час в радгоспі було багато, і всі вони та очолювані ними підрозділи відігравали важливу роль у виробництві. Цікавим прикладом цього може служити кар'єра тракториста Олександра Михайловича Костіна, який навчався в сільськогосподарському інституті, а згодом став завідувачем ремонтної майстерні, а через деякий час – начальником цеху механізації і, нарешті, головним інженером радгоспу.

Це ж можна сказати і про тракториста В. А. Щербатого, який став начальником цеху, а згодом, після закінчення інституту, – агрономом.

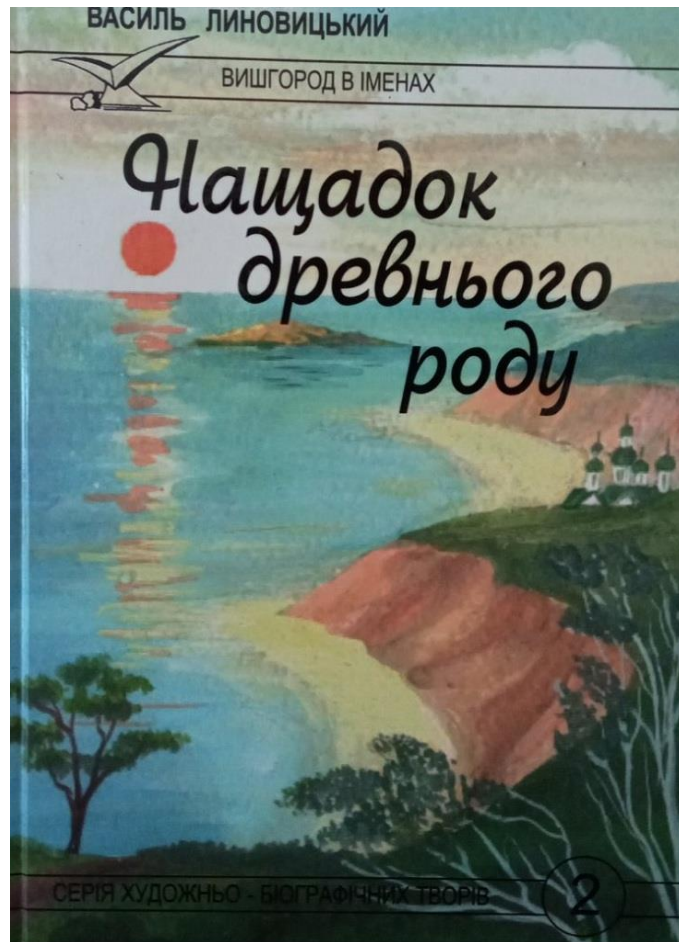
У час горбачовської перебудови О. Г. Жмурко – один з організаторів у радгоспі спеціалізованих кооперативів. Був випущений великий плакат «В творчій співдружності», де розміщувався матеріал про спільну роботу народних контролерів та кооператорів радгоспу ім. Ватутіна. У статті, написаній О. Г. Жмурком, основною думкою були слова: «Майбутнє за господарем».

Досвідом роботи кооператорів цікавилися не лише в багатьох республіках, а й у зарубіжних країнах соціалістичного табору. Тож часто можна було побачити в радгоспі різні делегації.

Але непросто було працювати за вимогливого О. Г. Жмурка. Не всі витримували. Проте справа вимагала чесного, добропорядного й творчого ставлення до роботи всіх працівників радгоспу.

Період директорства Олександра Гавриловича запам'ятався працівникам та селянам надовго, бо разом з радгоспом збагачувалося й розросталося село. Стабільні врожаї та надої молока, а також різноманіття парникової продукції, розширення ягідних плантацій та належний догляд за садами фінансово забезпечували радгосп, що давало можливість виділяти гроші й на соціальні потреби села. З'явилися нові багатоповерхові бу-

динки, газові котельні, каналізаційні колектори, водопроводи тощо. Подумали й про табір праці та відпочинку. Дуже гарно розповів про О. Г. Жмурка журналіст В. М. Линовицький у своїй художньо-біографічній книзі «Нащадок древнього роду», що вийшла у 2007 р. у серії «Вишгород в іменах» [76].

На той час у селі радгосп був єдиним прибутковим підприємством, бо цегельний завод, з яким економічно співпрацювала сільська рада у 1964 р. вже не працював, оскільки його територію затопило Київське водосховище. Правда, багато петрівчан працювало на різних заводах Києва, але з цими вироб-

ництвами були, на жаль, лише недовготривалі зв'язки. Інших же підприємств в селі ще не було.

Чому саме в цьому розділі хочеться сказати декілька добрих слів про сільські ради та їхній зв'язок з різними підприємствами? Бо це гроші, зароблені робітниками села, часточка яких ішла на добробут Нових Петрівців. Це також один із яскравих періодів великих економічних і творчих зв'язків радгоспу й сільської ради.

За час існування сільської ради в Нових Петрівцях змінилося багато її голів, які працювали в порівняно невеликому будинку в центрі села біля Покровської церкви, який осиротіло стоїть закинутий і сьогодні. Назвемо цих голів сільради. Клебан Олександр Іванович (1944–45), Коновал Павло Петрович (1945–49), Складар Іван Сидорович (1949–50), а з 1950 р. уже голови об'єднаної Валківської й Новопетрівської громади – Заболоцький Іван Якович (1950–52), а потім Красюк Олександр Якович (1952–54). Як бачимо, ніхто з них не працював повний виборчий термін, вони часто змінювалися, тож поточна облікова робота господарського й військового спрямування та збирання податків, страховок, фіксування народжених, померлих у селі – ось майже й усі справи, які вели сільська рада та її голова і секретар.

До сільської ради був прикріплений міліціонер, який стежив не лише за поведінкою жителів села, а й за порядком загалом. Міліціонер був дуже обов'язковою й прискіпливою особою. Він обходив усі вулиці села, стежив за прибудинковим порядком, вимагав білити хати, чистити димоходи, косити бур'яни тощо. За порушення чи невиконання розпоряджень оголошувалося спочатку попередження, а потім накладався штраф. Усе це привчало, хоча й примусово, до порядку й чистоти на вулицях і площах села.

Із обранням головою Новопетрівської сільської ради *Григорія Борисовича Шличка* (1954–61 рр.) починаються більш злагожені зв'язки з директором радгоспу *Скобликовим Віктором Євгеновичем* (1960–65 рр.), хоча вони все ж були малоефективними.

Найбільш творчими та плідними вони були у *Володимира Михайловича Нестеренка* (1971–82 рр.) із директором радгоспу *Анатолієм Миколайовичем Римарчуком*. Останній добре розумів, що покращення благоустрою села тісно пов'язано з робо-

тою працівників радгоспу – чи вони будуть працювати в ньому, чи поїдуть на завод у Київ. Поповнення працівників радгоспу в цей час продовжувалося за рахунок переселенців та припливу молоді з інших сільських регіонів.

Тому ця співпраця голови сільради й директора радгоспу була плідною та ефективною. Тож не випадково, що праця директора радгоспу й голови сільської ради були одночасно гідно відзначені: першого – орденом Леніна, другого – орденом Трудового Червоного Прапора.

У 1974 р. районна газета «Світло Ілліча» у статті, присвяченій життю села, відзначала: «В Нових Петрівцях, де проживає 8700 людей, функціонує три школи, Будинок культури, лікарня, магазини, бібліотеки, заклади громадського харчування, побутові споруди. Вулиці – освітлені. Більшість з них з твердим покриттям. В новозбудовані будинки вселилися 143 родини» [75].

Сільські новобудови

За цими сухими статистичними даними стоїть велика робота як керівників радгоспу, так і сільської ради. У наступні роки

розпочинається газифікація як виробничих споруд, так і житлових будинків мешканців села. А коли з'явився чотириповерховий 40-квартирний будинок, то була вирішена проблема з каналізацією та опаленням.

Депутат Верховної ради України *Єщенко Валентина Миколаївна* (нар. 10 серпня 1946 р.), головний лікар Новопетрівської дільничної лікарні, немовби об'єднала в селі дві епохи: епоху радянську, коли її обрали 18 березня 1990 р. народним депутатом Верховної Ради УРСР XII скликання, і коли в 1991 р. вона

Єщенко В. М.

стала депутатом Верховної Ради вже незалежної України. Таке в житті нечасто буває.

Валентина Миколаївна була родом із Чернігівщини, із села Салтикова Дівиця Куликівського району. Її творча доля – типова для багатьох спеціалістів того часу. Після школи вона вчилася в Ніжинському медичному училищі (1961–64 рр.), стала медичною сестрою, змінила декілька лікарень (Куликівка, Суми, Київ). Її цінували за добропорядність і відповідальне ставлення до своєї роботи. Тож у 1967 р. медичну сестру 2-го терапевтичного відділення Київської клінічної лікарні № 22 В. Єщенко рекомендували до вступу до Київського державного медичного інституту ім. Богомольця на терапевтичне відділення.

Отримавши диплом лікаря, а потім пройшовши інтернатуру, Валентина Єщенко працювала рентгенологом у Димерській районній лікарні, а від 1975 до 1987 р. на цій же посаді – у Новопетрівській дільничній лікарні. За час роботи в Нових Петрівцях розкрився її талант не лише як фахівця, але й як організатора. Тож у 1987 р. її призначили в цій же лікарні головним лікарем. І Валентина Миколаївна розпочала свою роботу з того, щоб у

Нових Петрівцях, великому селі, до якого прилягали й Старі Петрівці та Валки, було своє стаціонарне відділення. Проте в районному центрі Вишгороді деякі чиновники намагалися цьому протидіяти. Та все-таки наполегливість головного лікаря, підтримка радгоспу й сільської ради дали свої позитивні результати. Для стаціонарного відділення використали покинуті приміщення колишнього піонерського табору. І за короткий час відділення було забезпечене необхідним обладнанням.

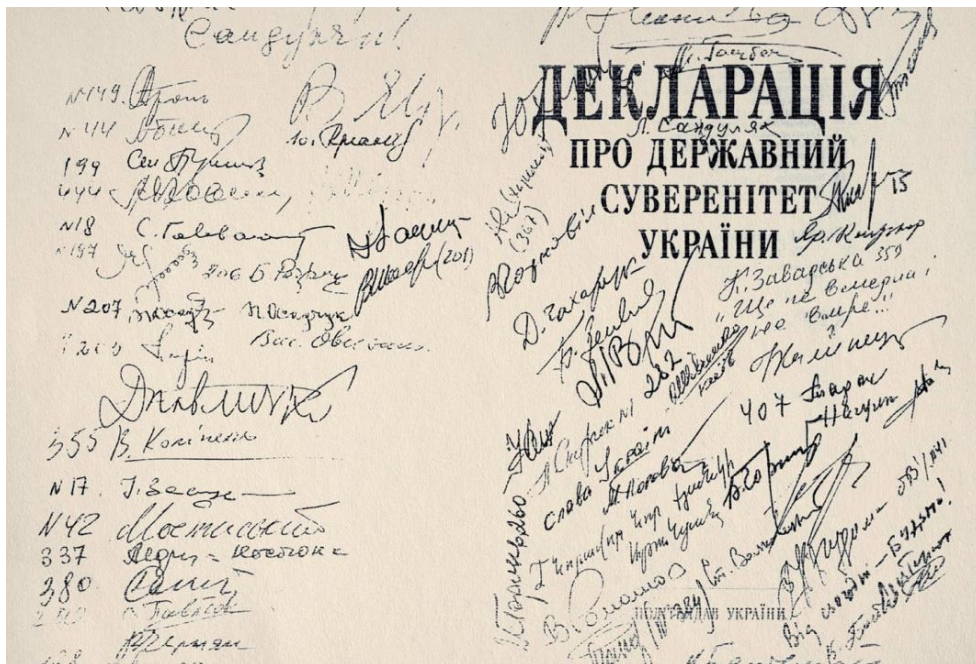
Тож громадськість села високо оцінила діяльність головного лікаря, і коли перед виборами до Верховної Ради УРСР почали висувати кандидатів, то колективи Новопетрівської лікарні, а також школи №1, яких підтримали працівники радгоспу ім. Ватутіна та Вишгородський завод «Карат» запропонували кандидатом у народні депутати Валентину Миколаївну Єщенко. Поруч із нею ще змагалися вісім кандидатів, бо це були незвичні для радянського часу вибори з альтернативними кандидатами. Раніше висували на одне місце тільки одного кандидата. Час висунення одного кандидата залишився в минулому, а нова доба під гаслами демократії була означена як період перебудови.

Валентина Миколаївна на виборах 18 березня 1990 р. набрала найбільше голосів і була обрана до Верховної Ради УРСР у Вишгородському виборчому окрузі №217. Вона входила до групи «Центр». Була обрана секретарем, а з 1992 р. головою Комісії ВР УРСР у справах жінок, охорони сім'ї, материнства і дитинства.

Час перебування депутатом у Верховній Раді УРСР для Валентини Єщенко, як і для інших її колег, був історичним, вагомим, бо вирішувалася доля України. Країна жила в політичній напрузі, пошуках нових шляхів функціонування держави.

16 липня 1990 р. Валентина Миколаївна вже брала участь у засіданні Верховної Ради УРСР, на якій абсолютною більшістю голосів була ухвалена «Декларація про державний суверенітет України», яка стала передвісником незалежності нашої держави. А 24 серпня 1991 р. відбулася позачергова сесія Верховної Ради УРСР, яка проголосила незалежність України. Тобто з цього часу починає функціонувати українська держава. Акт про-

голошення незалежності був підтриманий 1 грудня 1991 р. на Всеукраїнському референдумі. У цей же день обрали першого президента України Леоніда Кравчука.

Таким чином, Валентина Миколаївна Єщенко, яка 1990 р. обиралася депутатом останнього скликання Верховної Ради УРСР, стала депутатом першого скликання Верховної Ради України.

Для Валентини Миколаївни всі наступні засідання Верховної Ради України були надзвичайно насиченими, бо багато що було запропоновано вперше. Не передати словами зворушливого моменту, коли представники Руху внесли прапор України – блакитно-жовте велике, майже на весь зал, полотнище. Звуки нового для України гімну «Ще не вмерла України ні слава, ні воля», виконані вперше народним хором імені Г. Верьовки, настільки схвилювали присутніх у залі, що не можна було витримати. На очах з'явилися сльози.

Прапор держави у Верховній Раді 24 серпня 1991 р.

Не менш зворушливою була й клятва на Пересопницькому Євангелії (1556–1561 рр.) першого Президента на вірність Україні Л. Кравчука. Усе це збуджувало неймовірні почуття.

Із хвилюванням ухвалювали й перші закони української держави, яка формально була молодого, хоча й мала вже тисячолітню історію. У цей час треба було думати й усе зважувати, бо ці закони ухвалювали не тимчасово, а на довгі роки. Хоча, як з'ясувалося, насправді із 450 законів, схвалених у 1992–94 рр. Верховною Радою України, більшість виявилися тимчасовими чи малоефективними, бо ухвалювали їх депутати, які ще не до кінця усвідомлювали цей перехідний етап від тоталітарної до демократичної незалежної держави. Ще так багато залишалося спільного в колишніх республік Радянського Союзу, а вже всі вони були незалежні.

Валентина Миколаївна Єщенко багато сил віддавала роботі у Верховній Раді України як керівник важливого комітету, бо від його діяльності часто залежала доля українських жінок та дітей, їхня охорона й захист. Тож усі закони, які ухвалювали, треба було пропускати й через призму жіночих і дитячих доль.

Крім цього, вона пам'ятала й про своїх виборців, які потребували уваги й часто допомоги, бо це був досить складний період в економічному відношенні.

Аварія на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 р. застала лікаря-рентгенолога Валентину Єщенко на своєму робочому місці в Новопетрівській лікарні. І вона добре розуміла, яке страшне для людей лихо скоїлося на близькій до села території. Через село йшов потік машин із району ЧАЕС. Місцевість села забруднювалася радіонуклідами. А коли пройшов певний час, то держава почала виплачувати допомогу жителям ближніх до Чорнобиля сіл. Однак село Нові Петрівці оминули увагою. І Валентина Миколаївна довела як лікар, що Вишгородський район повинен мати статус постраждалого, добилася ухвалення відповідного рішення, і селяни почали користуватися пільгами. Так, діти отримали безкоштовні оздоровчі путівки.

Крім цього, вона як депутат сприяла відкриттю першого в районі комп'ютерного класу в Новопетрівській середній школі №1. Деяку допомогу було надано й місцевій лікарні. Без зусиль Валентини Миколаївни не було б здійснено будівництво комплексу музею-заповідника «Битва за Київ у 1943 р.».

Турбувалася вона не лише про село, а і про район. Зокрема, вона сприяла проведенню його газифікації.

Помітна її діяльність і як державного діяча. Вона в 1994 р. була членом делегації України на 48-й сесії Генеральної асамблеї ООН. Її праця як голови Комісії Верховної Ради України у справі жіноцтва, а також громадська активність були високо оцінені. 16 червня 1994 р. їй було надане звання «Заслужений лікар України».

Після завершення депутатського терміну її рекомендували на посаду радника посольства України в Білорусі, де вона виконувала свої обов'язки протягом 4 років, після чого у 1998 р. повернулася разом із сім'єю до Києва, працювала в Секретаріаті Верховної Ради. Була членом Трудового конгресу України (ТКУ), членом Всеукраїнського політичного об'єднання «Жінки за майбутнє».

З 2002 р. вона – директор Вишгородської міськрайонної виконавчої дирекції Київського обласного відділення Фонду соц-

страху. Нині В. М. Єщенко на пенсії. Її праця відзначена також орденом княгині Ольги третього ступеня та Почесною грамотою Верховної Ради України. Громада села Нові Петрівці присвоїла їй звання свого почесного громадянина.

Час депутатства В. М. Єщенко (1991–95 рр.) випав на перші роки незалежності України, які були досить складними. Перехід від тоталітарної системи управління державою до демократичного ладу без чіткого розуміння, якою має бути ця незалежна держава, призвів до того, що перехід від соціалістичного планування до ринкових відносин пройшов із великими труднощами як для економіки, так і для життя простих людей.

Усі ми пам'ятаємо «кравчучки», з якими люди, як біженці у війну, брели пішки до вокзалу, бо там, де я жив, не ходив місцевий транспорт. А вже потім електричками та потягами вони діставалися до зарубіжжя з різними товарами, виробленими на підприємствах і виданими робітникам як заробітна платня або поцупленими під час ліквідації цих підприємств. За кордоном ці товари продавали чи обмінювали й на виручені гроші купували продукти харчування, одяг та взуття. Може, у селі це було не так помітно, а в невеличких містечках, як Ніжин, де я довгий час живу й працюю понад 50 років, це добре відчувалося. Ваучери й гроші були знецінені. Люди їх отримували мільйонами, але купити за них щось було неможливо.

У 1994 р. рівень інфляції становив 72%. Держава запропонувала вкладати ваучери в промислові підприємства та ставати співвласниками. Але, як виявилось на практиці, можновладці та близькі до них ділки скупили їх за безцінь і самі заволоділи підприємствами, якими й нині користуються, отримуючи мільйонні прибутки, а ми як пайовики були ошукані.

У державі відбувся кардинальний перелом у формуванні відносин власності.

СЕЛО В ЧАС НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Змінюється в 90-х роках ХХ ст. і економічна ситуація в Нових Петрівцях. Село жило тими ж проблемами, що й держава. Серед чинних у селі підприємств слід назвати хлібзавод, укр-споживспілку з її різними торговельними точками та радгосп імені Ватутіна з його кооперативами, створеними в час перебудови у 1988 р.: «Колос», що займався кормами для тварин (керівник – заступник директора з виробництва В. П. Зайченко); «Світанок» (його основні функції – виробництво й реалізація тваринної продукції, керівник – головний зоотехнік М. І. Глущенко); «Плодоовочівник» (основний напрямок – виробництво і реалізація плодовоовочевої продукції, керівник – агроном В. А. Щербатий), кооператив промислових цехів «Межигір'я» (очільник – директор радгоспу О. Г. Жмурко); кооператив родючості, хімзахисту та водопостачання «Меліоратор» (керівник спочатку – К. С. Романенко, а згодом П. А. Міщенко); ремонтно-транспортний кооператив «Прогрес» (керівник О. М. Костін); ремонтно-будівельний кооператив «Будівельник» (керівник – О. В. Мадан); кооператив «Енергетик» (керівник – В. С. Макогон); «Сервіс» (керівник – В. Д. Власенко). Не всі вони склали іспит на зрілість керівництва.

Ще в період горбачовської перебудови, у час певної демократизації, вільної критики й відвертого невдоволення політикою КПРС, у 1989 р. на мітингу петрівчан, на якому зібралося понад 5000 чоловік на стадіоні старої школи №3, було висловлено немало критичних зауважень щодо реформування радгоспу, а О. Г. Жмурко зміг довести переваги перебудови та її економічну вигоду, пояснити, що це не може негативно вплинути на соціальне

забезпечення села, зокрема на його газифікацію, і запевнив, що все буде узгоджуватися з сільською радою. І це при тому, що в радгоспі працювало десь до 700 чоловік, а в Києві шість тисяч трудилося на підприємствах, які не дуже цікавилися, як живуть їхні робітники. Люди повірили в щирість слів керівника радгоспу та в перспективу розвитку господарства.

Були в цей період й інші складнощі. Багато з'явилося «борців за справедливість». Ці люди були серед тих, хто добився того, що О. Г. Жмурко, прозвітувавши про свою роботу, залишив посаду директора, перейшовши на посаду заступника голови обласної асоціації з економіки «Київоблпрому».

25 років О. Г. Жмурко працював у радгоспі, із них 14 років директором. Багато було зроблено для добробуту підприємства та села, і тяжко було вислуховувати обвинувачення від тих, кому немало доброго зробив у житті.

Ділову й конструктивну критику директор завжди сприймав із розумінням і враховував у своїй практичній діяльності. Та й показники 1991 р. в радгоспі були вагомими: прибуток 2,2 млн. карбованців, рентабельність – 38,6%, реалізація продукції здійснена майже на 8 млн. карбованців. Були визначені й перспективи використання коштів на будівництво 60-квартирного будинку та інших будівель для сімей робітників та інтелігенції села. Багато чого конкретного зі здобутків, зокрема й соціального призначення, було перелічено у звітній доповіді директора. Завершуючи свій виступ, О. Г. Жмурко сказав: «Мій принцип полягає в тому, що людина щаслива лише тоді, коли вона щаслива у своїй сім'ї (в квартирі), я завжди намагався довести це не розмовами, а конкретною роботою».

На зборах обрали іншого директора, а згодом ще одного. Але радгосп поступово втрачав напрацьоване й на початку 2005 р. майже повністю розвалився. Не було коштів ані на утримання дитячого садочка, ані на Будинок культури, ані на бібліотеки тощо. І зрештою радгосп став банкрутом. Їхали-їхали й приїхали ...

Деякі сільськогосподарські підприємства (колишні колгоспи й радгоспи) і нині процвітають, бо зуміли в складних економічних умовах ринкової конкуренції переорієнтуватися й спряму-

вати свою роботу у правильне русло. Колишні керівники радгоспів нині стверджують (так це чи ні, про це мені, городянину, важко судити), що у розвалі підприємств винні створені перед цим кооперативи, які сприяли не зміцненню господарства, а його роздрібненню. У нових економічних умовах кожен керівник кооперативу думав лише про свій колектив, а не про весь радгосп. Та й у Нових Петрівцях серед керівників не знайшлося такого, який би зумів навколо себе об'єднати інших і спрямувати роботу так, щоб вона зміцнювала радгосп.

І все ж у селі Нові Петрівці на початку 90-х були й деякі позитивні моменти: продовжувалася газифікація (але не за кошти держави або радгоспу, а за рахунок мешканців села, які створили кооператив), з'явилося бетонне покриття на вулиці Пушкіна, яка пролягала від центральної вулиці вздовж сільського цвинтаря, був уведений в експлуатацію на вулиці Ватутіна багатоквартирний будинок, у якому отримали квартири робітники новоствореного у 1995 р. на місці радгоспу колективного сільськогосподарського підприємства ім. Ватутіна (КСП) та місцевого хлібозаводу, а також учителі, лікарі села. Деякі цікаві події були й у культурному житті петрівчан. У 1993 р. у зв'язку зі створенням нового комплексу музею-заповідника «Битва за Київ у 1943 р.» до нього була перенесена з Покровської церкви панорама «Битва за Лютізький плацдарм», і храм передано для його справжнього призначення, для якого він і будувався на початку ХХ ст., – здійснювати богослужіння.

Крім загальноосвітніх шкіл з'явилася й своя музична школа спочатку як філіал Димерської, а з 1994 р. як самостійний навчальний заклад. І у цьому є велика заслуга її директора *Сидоренка Володимира Григоровича*, який своєю любов'ю до мистецтва, високим професіоналізмом та наполегливістю зумів досягти цієї самостійності. Із 1999 р. школа уже іменується як Новопетрівська дитяча школа мистецтв. Це багатопрофільний мистецький навчальний заклад, бо в ньому функціонують різні відділи: музичний, де діти отримують професійні навички гри на найрізноманітніших інструментах – від баяна, акордеона до бандури, скрипки, гітари. Особливо багато зацікавлених дітей хочуть навчатися гри на фортепіано. Паралельно з музичним

відділом діють театральний та хореографічний, при якому працює ансамбль «Пролісок» та відділи сучасних бальних, спортивних та латиноамериканських танців. Окремо слід назвати художньо-образотворчий відділ, де діти не лише навчаються основ живописного мистецтва, а й демонструють власні цікаві твори.

Усі колективи школи та окремі її учасники беруть участь у всеукраїнських та міжнародних конкурсах, привозять не тільки дипломи та грамоти учасників, а й різноманітні призи та кубки.

Володимир Григорович Сидоренко як директор виявив велику турботу про забезпечення школи не лише необхідними інструментами, а й кваліфікованими кадрами, без яких не можна досягти мистецьких успіхів.

Саме ця його різноманітна робота й дала свої результати. Тож звання «Заслужений працівник культури України», «Відмінник народної освіти України», почесний громадянин села Нові Петрівці, а також й інші відзнаки – це свідчення наполегливої праці педагога і митця, умілого керівника творчого колективу, який зумів у складних умовах за підтримки керівників радгоспу й сільської ради та місцевої громади створити заклад, який відіграє велику роль у житті дітей села й у загальному культурному його розвитку.

Новопетрівська музична школа збагатила й культурне середовище на селі, яке було пов'язане в основному з Будинком культури, у якому функціонували різні гуртки: хореографічний (керівник – кандидат у майстри спорту з художньої гімнастики Ірина Володимирівна Барнич), естрадно-циркового мистецтва (керівник – Іванна Валеріївна Зацнова, що працювала в Національному цирку України), вокалу (керівник – викладач Любов Миколаївна Коломієць, учасниця вокально-інструментального ансамблю «Мальва»).

Сидоренко В. Г.

Будинок культури

Плин часу неминучий. Пролітають дні й роки. Відходить у далечінь життя петрівчан, усе менше й менше залишається свідків тих далеких важливих історичних подій, які пов'язані з Новими Петрівцями. Але все нові й нові покоління повинні знати історію свого рідного краю, пам'ятати, що ті здобутки, які вони нині мають, створювали їх діди-прадіди, батьки й матері часто в тяжких умовах історичного часу, виявляючи героїзм, наполегливість, ентузіазм у праці, бо кожний здобуток вимагав багато сил і здоров'я. Згадаймо й афганську війну у 80-х роках ХХ ст., коли 27 хлопців села держава відправила в далеку країну відстоювати чужі інтереси під гаслом «інтернаціональної допомоги», а ці хлопці, повернувшись додому після тої жорстокої кривавої сутички, згуртувалися під керівництвом Олександра Мережка в одну дружну сім'ю та своєю працею подавали приклад іншим.

Минули непрості 90-і роки ХХ ст. Не дуже спокійними були й перші роки нового тисячоліття, які пов'язані з виборами третього президента у жовтні 2004 р., гострої боротьби між кандидатами В. Ющенком та В. Януковичем, яка спричинила хвилю

масових виступів у Києві, що увійшли в історію під назвою Помаранчевої революції. Переміг на повторних виборах В. Ющенко.

Життя в Нових Петрівцях тривало в тісній взаємодії з загальнодержавними суспільно-політичними процесами, характерними для цього часу.

У 1994–2002 роках у селі сільська рада здійснила першу хвилю приватизації земельних ділянок. При цьому було враховано виділення землі під майбутні 5 житлових масивів. Демократично відбулися і вибори голови сільської ради зі всіх претендентів на посаду. Обрали *Федорченка О. В.* (1994–1996 рр.), а через два роки *Борисенко Катерину Павлівну*, яка працювала 8 років, бо її двічі переобирали (1998–2006). Але як не намагалася Катерина Павлівна, вона не змогла до кінця змінити економічну ситуацію, яка склалася на той час у селі, зокрема й у господарствах, які в попередні роки були основними фінансистами багатьох соціальних проєктів.

Збанкрутував КСП ім. Ватутіна. Його землі розпаювали, а майно продали на відкритих торгах за борги. Це ж саме трапилося й із хлібозаводом.

Хіба 10–15 років тому назад, коли процвітали ці підприємства, коли радгосп мав мільйонні прибутки, могли подумати їхні керівники та робітники ферми, у якій було понад тисячу голів худоби, теплиць із багатими врожаями овочів, якими послуговувалися в багатьох місцевостях України й зарубіжжя, що все це зникне й не залишиться від цього всього й сліду? А з усім цим із пам'яті зникли й імена відомих творців цих успіхів. А вони ж заслужили на вічну пам'ять та подяку, а не на забуття.

У 2004–2005 рр. згасло освітлення вулиць, майже припинив своє творче життя Будинок культури, були складнощі з оплатою праці службовців, учителів, лікарів, працівників культури. Так далі не могло довго тривати. Це було характерно для економічного становища всієї країни. Тож під час Помаранчевої революції петрівчани теж були на мітингах у Києві.

Проте ще цілу п'ятирічку село не могло поліпшити свій фінансовий стан, відродити чи створити нові підприємства, які могли б давати прибутки.

Коли говорять про зміни, які відбуваються в окремому господарстві, селі, містечку, місті, державі, то перш за все називають їхніх господарів, керівників і, як показало саме тривале життя, це відповідає істині: якщо хороший хазяїн, то є достаток в оселі.

У 2008 р. виконувачем обов'язків сільського голови призначили *Старенького Радіона Миколайовича* (1981 р.), жителя Нових Петрівців, обраного у квітні 2006 р. депутатом сільської ради, а тому вже знайомого з її роботою. Він мав вищу освіту інженера-гідролога, бо у 2004 р. закінчив Одеський державний екологічний університет і працював у Вишгороді в управлінні водних ресурсів, обіймаючи посаду начальника експлуатації та ремонту гідротехнічних споруд (2004–2008 рр.).

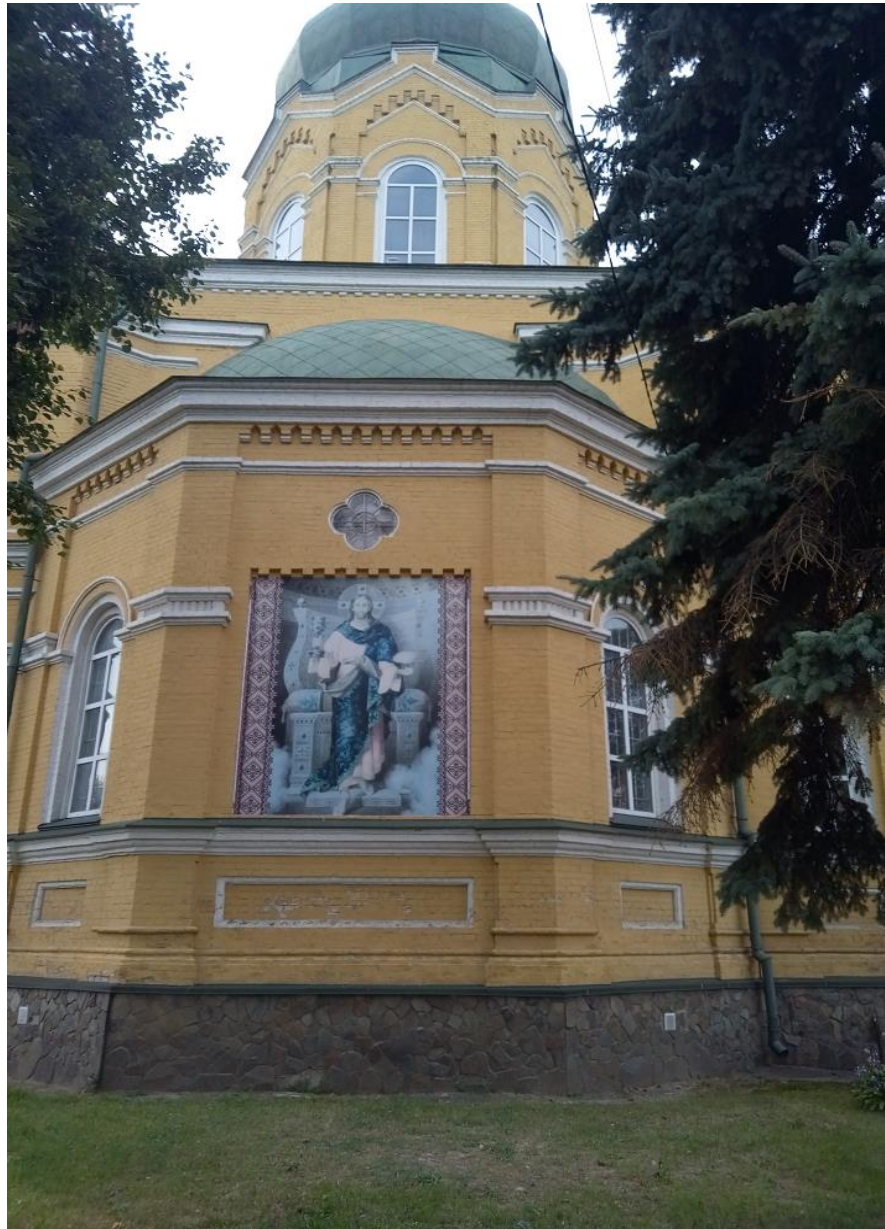
Проте він не губив зв'язків із селом та позитивно показав себе як депутат, тож не випадково, що в червні 2009 р. на позачергових виборах його обрали на посаду голови.

Старенький Р. М.

І він разом із сільською радою став повноправним господарем села, бо вже не було директорів місцевих радгоспу та заводу, котрі допомагали як фінансово, так і порадами вирішувати сільські проблеми. Усе треба було самому продумувати, зважувати й передбачати перспективи розвитку села, спрямовуючи на це й роботу виконавчого комітету сільської ради. Проте відчувалася потреба в нових знаннях, що стосувалися безпосередньої роботи. І у 2011 р. він вступає до Національної академії державного управління при Президенті України, яку закінчує у 2013 р., здобувши кваліфікацію магістра державного управління.

І він разом із сільською радою став повноправним господарем села, бо вже не було директорів місцевих радгоспу та заводу, котрі допомагали як фінансово, так і порадами вирішувати сільські проблеми. Усе треба було самому продумувати, зважувати й передбачати перспективи розвитку села, спрямовуючи на це й роботу виконавчого комітету сільської ради. Проте відчувалася потреба в нових знаннях, що стосувалися безпосередньої роботи. І у 2011 р. він вступає до Національної

Якоюсь мірою зміни на селі почали відбуватися з 2010 року, коли відсвяткували 100-ліття церкви Покрови Пресвятої Богородиці і здійснили її реконструкцію, повернувши храм до життя. І під свій Покров взяла петрівчан Божа Матір, простила їм їх провини і благословила на активну працю заради покращання життя.

Голова сільської ради був задоволений здійсненням цієї благородної справи, бо це окриляло його і спонукало думати про подальші справи та втілення їх у життя. А без фінансової підтримки важко зробити щось фундаментальне.

Оренда землі, яка була виділена під нові підприємства, чітко продумана система оподаткування та зборів дали необхідні кошти. Поступово в селі почала відроджуватись промисловість. У 2012 р. нові господарі хлібозаводу здійснили реконструкцію підприємства, і воно стало давати прибутки.

Починає на селі розвиватися приватна підприємницька діяльність, в основному роздрібна торгівля, але все ж і вона давала певні кошти. Це сприяло покращанню благоустрою села. Змінили свій вигляд дороги, зникли із них великі калюжі, які заважали проїзду у весняну та осінню пору. Протягом 10-ти років заасфальтували переважну більшість доріг.

Паралельно із цим замінено майже всі водогінні мережі, і вода була проведена в оселі. Лише старі люди пам'ятали, як жителі кутків Слободка та Кисловщина носили її у відрах на коромислі від межигірських Дзвінків, а на Старій Церкві та Туровчині – від пригірських джерел або від колодязя, що був біля Чайників. Поновилося освітлення вулиць та газифікація осель.

За п'ятирічку було видно роботу сільської ради та її голови. Тож у 2015 р. Радіона Старенького переобрали на новий термін роботи.

Кожного разу, коли ми приїжджали до рідних із нашими синами Олександром і Сергієм у село, то помічали зміни на краще, і це радувало нас. Село змінювало своє обличчя, ставало красивішим і величнішим.

Мої сини: зліва – Олександр, ректор НДУ ім. М. Гоголя, кандидат історичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України; справа – Сергій, працівник Міністерства культури України, кандидат історичних наук, заслужений журналіст України; у центрі – батько, Григорій Васильович, доктор філологічних наук, професор Ніжинського університету, заслужений діяч науки і техніки України.

На 1 грудня 2016 р. у селі налічувалося уже 9200 жителів, а нині доходить до 12 тис. Масштабною стає в селі й промисловість. У 2018 р. відкрився новий завод ВАТ «ХК «Хлібні інвестиції»» власника ТОВ «Перший столичний хлібозавод», що працює на території Нових Петрівців із 2012 р.

Пам'ятаю нашу пекарню в кінці села недалеко від Валків, яка могла здійснювати дві-три випічки за добу. А це був уже завод-гігант із автоматизованим індустріальним виробництвом та відносно невеликою кількістю обслуговуючого персоналу – понад 280 чоловік. На одній лише лінії вироблялося до 20 тонн виробів. А на заводі 5 ліній із різними видами продукції.

Коли підходиш до заводу, то тебе вражає його масштабність. Площа 6000 кв. м. Завод «Chanta Mount» – це одне із найбільших підприємств у галузі заморожених хлібобулочних виробів в Європі. Його продукцію споживають не лише в Україні, а й у європейських державах.

Приміщення заводу «Chanta Mount»

Виробничий цех «Chanta Mount»

У центрі села у 2020 р. відкрили супермаркет Novus, який забезпечує петрівчан та й не лише їх різними товарами. Поруч працює й маленький базар, на якому сільські мешканці можуть продати вирощені овочі та фрукти.

29 листопада 2019 р. згідно з законом Президента про укрупнення сільських громад Новопетрівська та Старопетрівська сільські ради ухвалили рішення про об'єднання двох сіл в одну територіальну громаду з назвою Петрівська сільська об'єднана територіальна громада з адміністративним центром у селі Нові Петрівці. Це не було несподіванкою, бо жителі обох сіл ще з 1959 р. працювали в об'єднаному радгоспі ім. Ватутіна й демонстрували злагоженість у роботі. Згодом до Петрівської громади приєдналися також села Лютіж та Гута-Межигірська. Спільною стала одна сільська рада з єдиним бюджетом.

Нарада при голові громади

Головою об'єднаної Петрівської громади обрали *Радіона Старенького*, а в селах старост: *Олену Антонюк* у Старих Петрівцях, а *Тамару Савенок* у Лютежі. Так у нових суспільних умовах змінилася влада й система управління. Масштабнішою

стала територія, зросли й проблеми, які необхідно було вирішувати на новому етапі господарювання.

Але якщо говорити про Нові Петрівці, то найпомітнішими стали зміни в промисловості, будівництві, об'єкти яких з'явилися на колишніх землях радгоспу ім. Ватутіна. Прошло чимало змін і в галузі медицини. Хоча, як і раніше, медичне обслуговування здійснювала дільнична поліклініка та стаціонарна лікарня, але дуже змінилося технічне обладнання.

У 2019 р. сільська рада ухвалила рішення про вихід лікарні села із підпорядкування Вишгородської районної лікарні та про створення КП «Новопетрівський медичний консультативно-діагностичний центр» (з 2021 р. – КНП «Петрівський консультативно-діагностичний центр», керівник – Борисенко Леся Борисівна), який реалізовував державну політику у відповідній галузі, а також давав можливість розширювати впровадження медичної господарської діяльності.

Працівники Новопетрівської лікарні

Нині центр включає в себе понад 10 медичних напрямків, із яких населенню громади надається кваліфікована консультація з акушерства, гінекології, отоларингології, офтальмології, неврології, терапії, хірургії тощо, а також завдяки ультразвуковій апаратурі здійснюється діагностика. Проводяться також різні лабораторні дослідження. Виникають і нові потреби. Збільшується кількість лікарів та лаборантів, обслуговуючого медичного персоналу. Серед них багато кваліфікованих працівників, зокрема ветерани праці Олійничук Віра Василівна (акушер-гінеколог), Іщук Сергій Миколайович (лікар-терапевт, завполікліники), Рижок Зинаїда Іванівна (лікар-отоларинголог), Шличко Валентина Андріївна (лаборант), а також Гладченко Олена Миколаївна (лікар-педіатр), Кир'ян Ніна Ярославівна (лікар-невропатолог), Павленко Віктор Петрович (головний лікар екстреної медичної допомоги) та багато інших.

Голова громади добре розуміє не лише проблеми медицини, а й сімейні. Тож багато зусиль було витрачено на відкриття дитячого садочка. У перспективі запланували будівництво початкової школи – дитячого садка, а також нової школи. Усі ці зміни в житті села вдалося здійснити завдяки збільшенню сільського бюджету, який за 5 останніх років зріс у п'ять разів: із 15 мільйонів у 2015 р. до 70 мільйонів у 2020 р.

Нова будівля сільської ради

Роботи в сільській раді громади набагато збільшилося, тому виникла необхідність у розширенні кількості відділів. Саме життя підказало, що в громаді хтось повинен займатися проблемами молоді. Школа випустила своїх учнів у світ, а далі самі юнаки та дівчата повинні турбуватися про свою долю. І Радіон Старенький уніс пропозицію створити в системі сільради «Новопетрівський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» (із 2021 р. – КУ «Центр надання соціальних послуг»). Голова сільської громади вважає його своїм творінням, тож намагається допомогти працівникам центру спрямувати свою роботу у найважливіших напрямках: психологічному, юридичному, матеріальному, соціально-педагогічному, інформаційному тощо. Узяті під контроль неблагополучні родини та окремі особи.

Тісно пов'язані з соціальними проблемами й культурно-масові. У вихідні дні людей треба чимось зайняти, дати можливість культурно відпочити. Тож сільська рада та її очільник звернули увагу на роботу Будинку культури, який у попередні роки у зв'язку із фінансовими труднощами майже припинив активну діяльність.

Учасники ансамблю «Новопетрівчанка»

Знайшли кошти, молодих спеціалістів і поновили чи відкрили декілька цікавих гуртків, а також організували різні музичні та

хореографічні ансамблі. З'явився вокальний ансамбль під керівництвом талановитого музиканта Івана Владиславовича Гайдичука, який зібрав співочих жінок старшого віку та створив неповторний аматорський ансамбль «Новопетрівчанка», який демонструє свій різноманітний репертуар не лише жителям свого села, а й інших населених пунктів, бере участь у різних вітчизняних та міжнародних фестивалях та конкурсах і здобув звання Народного. Тож моя двоюрідна сестра Віра Медведєва, яскрава учасниця ансамблю, називає себе народною артисткою. І це звання вони справді заслужили, бо вже довгий час демонструють свою виконавську майстерність, радують слухачів своїм прекрасним репертуаром.

Поруч із митцями працюють у нових, гарно обладнаних приміщеннях і зберігачі та популяризатори прекрасного художнього слова – петрівські бібліотекарі. Під керівництвом досвідчених керівників Великодної Тетяни Леонідівни (бібліотека №1), Василенко Тетяни Василівни (бібліотека №2), а також Правдивої Наталії Андріївни (бібліотека у Старих Петрівцях) бібліотекарі збагатили культурне життя сіл цікавими презентаціями та зустрічами з письменниками, науковцями та читачами. Ніщо не може замінити книгу. І кожен, хто бере її до рук, відчуває особливу насолоду ще навіть не познайомившись із її змістом, а лише проникнувши в атмосферу її створення. Тож недаремно ще на початку XVIII ст. німецький вчений Готфрід Вільгельм Лейбніц говорив, що «бібліотеки – це скарбниці всіх багатств людського духу», і для нього книга була «казковою лампою, що дарує людині світло на далеких і темних дорогах життя».

І дійсно, бібліотеки посідали важливе місце в житті кожної людини, у тому числі й петрівчан. І ніякий комп'ютер, мобільний телефон, надаючи можливості в будь-якій обстановці читати книжки, усе ж не здатні замінити особисте спілкування з книгою, коли ти її береш до рук. Книга відкриває світ незнайомої читачеві дійсності, широкий спектр наукової та популярної інформації, долучає його до усього прекрасного, опоетизованого, часом трагічного, фантастичного або повсякденного, що породжує глибокі роздуми.

На зустрічі в бібліотеці. 2020 р.

Славиться село й своїм футбольним клубом «Межигір'я», який продовжив розвивати традиції створеної ще 1973 р. футбольної команди під керівництвом майбутнього майстра спорту СРСР С. О. В'яткіна. Нинішній керівник команди Гальчук Анатолій Павлович, почесний громадянин села, демонструє успіхи своїх футболістів. Із 2011 р. президентом клубу працює Максим Калінкін. При клубі функціонує й дитяча футбольна школа.

Серед відомих спортсменів-футболістів, вихідців із Новопетрівської команди, нині демонструє свою майстерність *Сергій Миколайович Старенький* (нар. 20 вересня 1984). Ще зі шкільних років захоплення футболом переросло в його професію. Кар'єра футболіста Сергія Старенького розпочиналася в 1994 р. у юнацьких вишгородських командах: «Чайці» під керівництвом тренера Олександра Черкая, а потім із 2002 р. продовжувалася у «Діназі», де він виявив себе умілим півзахисником, забивши 11 голів у 32 матчах у грі на першість Київської області.

Учасники футбольного клубу «Межигір'я»

Старенький Сергій на футбольному полі

Потреба брати участь у командах із більш високим рейтингом спонукала Сергія Старенького спробувати себе в інших спортивних колективах, спочатку Білорусі, а потім України. Хороші показники демонстрував він, перебуваючи в команді

«Десна», забивши в 73 іграх 10 м'ячів, та в команді «Олександрія» – у 168 іграх – 34 м'ячі. У сезонах 2010–11 рр. – переможець першої ліги України; 2012–13 рр. – бронзовий призер першої ліги України; 2013–14 рр. – срібний призер першої ліги України; 2014–15 рр. – переможець першої ліги України. З командою «Олександрія» брав участь у 2016–17 рр. у грі ліги Європи у УЄФА, забивши гол. Не менш удалим був і 2017 р. Він став третім серед найбільш вікових авторів хет-триків за всю історію української прем'єр-ліги та другим футболістом, який тричі забивав голи після виходу на поле на зміну. У 2014–20 рр. працював у чернігівській команді «Десна», а у 2021 р. перейшов знову до вишгородської «Діназі».

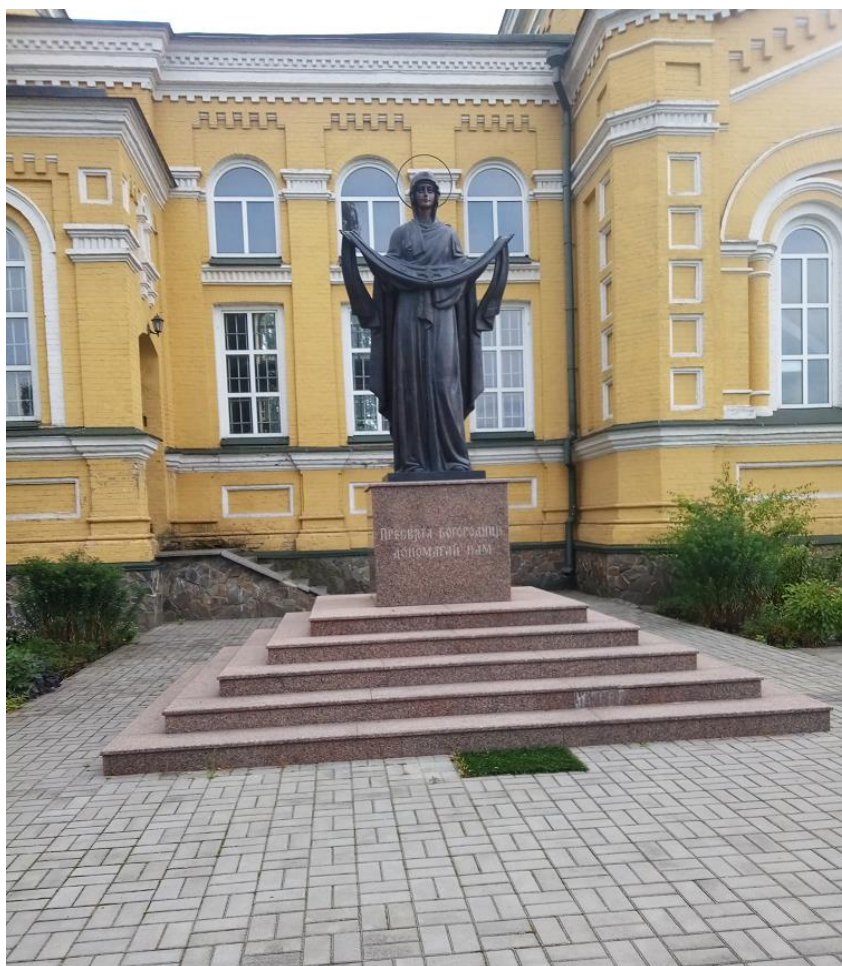
Багато чого хорошого можна сказати про село початку ХХІ століття, яке має свій герб, прапор і гімн, які створили місцеві художник Віктор Рябов, поет Микола Ніколаєнко та музикант Валерій Малишев, свою власну газету. Змінилося воно дуже, стало охайним, бо скрізь прокладені заасфальтовані дороги, очевидним є добробут, про що свідчать ті нові будівлі, що з'явилися останнім часом.

Одна із вулиць села

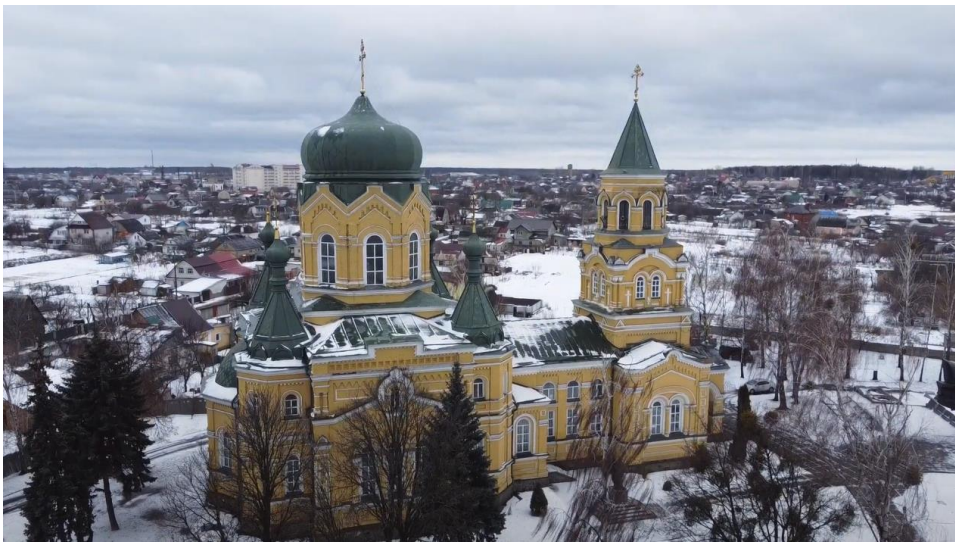
Їдеш Мінським шосе від площі Т. Шевченка, проминаєш лісовий масив, і тебе зустрічає великий дорожній вказівник: «Нові Петрівці». І далі протягом 5 кілометрів тягнуться вздовж шосе сільські оселі. А на вулицях, які, мов гілки від стовбура, розкинулися вправо і вліво, з'явилися нові будівлі. На вулиці, яка веде до Межигір'я, на колишніх новопетрівських землях, що нині відійшли до Києва, виросло на початку ХХІ ст. дачне селище, у якому поселилися в добротних будівлях можновладці. А з лівого боку, біля лісового масиву, виросли корпуси будівельного заводу.

Скульптура «Покров Божої Матері» біля храму

Їдеш далі, і поступово змінюється картина древнього села, з'являються багатоповерхові будівлі. А в самому центрі красується прекрасно реставрована Покровська церква, біля якої встановлено скульптурне зображення Божої Матері, автором якого є місцевий талановитий скульптор Віктор Миколайович Рябов, а поруч пам'ятний знак «Героям Лютізького плацдарму» та братська могила з вічним вогнем, де спочивають майже 600 воїнів, що загинули в боротьбі за свободу нашого села, а також плити з іменами односельців, що не повернулися з війни. Скрізь квіти, тиша, лише в святкові дні лунають звуки церковного хору.

Навпроти храму розташувалися побілений Будинок культури, масивний супермаркет, а на околиці села, недалеко від музею-заповідника «Битва за Київ у 1943 р.», на колишніх радгоспних землях розкинулися житлові масиви 5–6–8 поверхових будівель «Смарагдового міста», серед яких і приміщення нової школи, поліклініки, лікарні. Громадські активісти за підтримки керівників громади оновили пам'ятні місця, пов'язані з Межигір'ям, зокрема Дзвінки [80, с. 134–137].

Панорама села. Кадр із відео «Нові Петрівці з висоти пташиного польоту» на youtube-каналі «Київське море»

Пройдеш старими вулицями – стоять уздовж цегельні розкішні будівлі, відгороджені від дороги високими парканами, майже зовсім зникли старі під солому хати, немає біля воріт лавок, на яких сиділи сусіди у вечірні часи, а у вихідні веселилася молодь. Майже відсутні на дахах димові труби – ознаки існування в хатах печей, бо їх замінили газові плити.

І здавалося б, що таке життя в достатках та з планами подальшого процвітання буде вічно.

Але, як виявилось, наш сусід, Російська держава, і її путінське керівництво вирішило завадити утвердженню державної незалежності й укріпленню міжнародних зв'язків, подальшому демократичному розвитку України, і ще на початку 2014 р. загарбала, як злодій, Крим і східну частину нашої землі (Донецької і Луганської областей). У військових сутичках із ворогом постійно гинули наші захисники.

А 24 лютого 2022 р. розпочалася повномасштабна війна проти українського народу з метою знищення його як нації.

Ось уже понад рік триває ця кривава немилосердна війна. Кожен день лунають сигнали тривоги, гинуть мирні жителі, стираються з землі цілі міста й села, квартали, руйнуються лікарні, дитячі садочки, школи, приміщення університетів, театрів, храмів, залізниці, електростанції, горять пшеничні та житні поля ... І все це робить ворог, щоб завдати якомога більшої шкоди населенню України, дошкулити за нашу незалежність і свободу від пут, у яких тримала нас довгі роки імперська Росія.

Із появою дикої російської орди як спадкоємців фашистів Другої світової війни відбулися масові розстріли мирних жителів, з'явилися концтабори, де в тяжких умовах тримають людей, та багато інших жахів, що принесли на нашу землю, у кожну сім'ю російські нелюди.

Не обійшла ця біда й Нові та Старі Петрівці, Лютіж, сусідні села й містечка, мешканці яких відчули на собі ракетні обстріли та бомбардування.

Наші доблесні воїни, серед них і чоловіки з петрівських сіл, зокрема й мої племінники, за підтримки багатьох народів Європи, США та Канади достойно борються проти цієї російської

нечисті, дають справедливу відсіч ворогам нашого народу, звільняють від них захоплені ними регіони.

Своє почуття від баченого й пережитого схвильовано висловила моя колишня студентка Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, а нині вчителька Лютізького ліцею Олена Іванівна Ігнат'єва (Горголь) у вірші «І буде мир ... І вишні зацвітуть ...»

І буде мир ... І вишні зацвітуть
У рідному моєму краї
Лелеки добру вістку принесуть:
«Кінець війни, ми ворога здолали!».
І на світанку вмиється Земля
Ранковою холодною росою
І буде чути пісню солов'я,
А не ревіння літаків над головою.
Підніме очі закривавлений Ірпінь,
Йому плече підставить сива Буча,
А Бородянка і Гостомель-побратим
Порушать тишу стогоном болючим.
Демидів враз прокинеться від сну,
Від болю ран ворожих окупантів,
На повні груди крикне: «Я живу!!!
Я витримав отих потвор-мутантів».
Козаровичі, пошматовані вогнем,
Потоптані, знесилені і босі,
Тавровані ординським тим мечем
Піднімуть хвилю в морі стоголоссям.
І Димер, Катюжанка і Синяк
Сплюндровані поганською рукою ката
Без сліз, бо їх давно уже нема
З колін устануть, бо прийшла розплата.
Почує це Іванків – сивий дід.
Вони його живого розпинали.
Він навіть не стогнав, він гордо переніс.
Його тортури дикі не зламали.
Чоло насупив древній наш Лютіж,

Поранений, обстріляний, побитий.
Тримав він оборону, як справжній захисник,
Сміливістю своїх людей прикритий.
А Вишгород, наш славний волонтер!
І день, і ніч збирає поміч всім нужденним.
Ви очі бачили, отих святих людей,
У них вогонь добра горить священний.
Засяє сонцем Вишгородський край,
Підніметься з руїн моя країна,
Бо мужності такої світ не знав.
По силі духу ти одна така єдина.
Повернімось до мирного життя,
Запахнуть чорнобривці й рута-м'ята.
І мама заспіває «Котика-котка».
І принесе «від зайчика» гостинця тато.

Сила і єдність народу, мужність воїнів на фронтах, серед яких і мої колишні й нинішні студенти, родичі й земляки, їхня стійкість і героїзм принесуть Україні свободу від ненависного ворога. Перемога буде за нами. І Україна та її народ будуть жити вічно й послужать прикладом для інших народів, як треба захищати свою свободу та незалежність.

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі.

Цими словами Тараса Шевченка, узятими із його «Кобзаря», адресованого українським воїнам, які захищають незалежну Україну, я й закінчую свою розповідь про мій рідний край.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко Тарас. Кобзар. Київ, 2015. С. 156.
2. Максимович М. А. Сказание о Межигорском монастыре. *Максимович М. А. Собрание сочинений. Т. II. Отделы: историко-топографический, археологический и этнографический.* Киев, 1877. С. 255-285.
3. Акты Западной России. Т. 3. Санкт-Петербург, 1861. 764 с.
4. Акты Западной России. Т. 2. Санкт-Петербург, 1848. № 121. 440 с.
5. Пам'ятки України. Межигір'я. 2014. Вересень, № 9. С. 1–72.
6. Смирнов Я. И. Рисунки Киева 1651 г. по копиям их конца XVIII в. *Труды XIII археологического съезда.* Т. 2. Москва, 1908. С. 496.
7. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. Т. 5. СПб., 1853. 321 с.
8. Харлампович К. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. Казань, 1914. 980 с.
9. Огієнко І. Українська культура. Київ, 1918. 272 с.
10. Морозов П. Феофан Прокопович как писатель. Санкт-Петербург, 1880. 402 с.
11. Крижановский Е. Собрание сочинений. Т. 1. Киево-Межигорский монастырь. Киев, 1890. 690 с.
12. Скальковский П. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. Одесса, 1885. Ч. 1. 302 с.

13. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. Київ: Наукова думка, 1990. Т. 1. 584 с.
14. Сокальський А. Історія Нової Січі. Дніпропетровськ: Січ, 1994. 678 с.
15. Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. Киев, 1903. Кн. 17. Отд. 1. Вып. 1. С. 16-33.
16. Стрижевский Н. Киево-Межигорский общежительный женский монастырь. Киев, 1899. 32 с.
17. Вечерський В. Українські монастирі. К., 2008. С. 53.
18. Біблія, або книги Святого Письма Старого і Нового Завіту. Із мови давньоєврейської та грецької на українську дослівно наново перекладена. Лондон: Британське біблійне товариство, 1962. С. 1521–1522.
19. Новий довідник історії України. Київ: Казка, 2005.
20. Із глибини сивих віків. URL: https://novipetrivtsirada.gov.ua/ua/news/pg/61218480703735_s/ .
21. Похилевич Л. Уезды Киевский и Радомысльский. Статистические и исторические замечания. Киев, 1887. 305 с.
22. Історія міст і сіл України у 26 т. Київ, 1979. Том «Київ».
23. Описание Киева и Киевского замка королевскими люстраторами 1545 года. Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. Киев, 1874. С. 26.
24. Яблоновський Олександр. Źródła dziejowe hustracye Królewszczyzn ziem ruskich Wołynia, Podola i Ukraina. Tom V. W. 1877. S. 130.
25. Архив Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденную при Киевском Военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторстве в 37 томах. Киев, 1886. Ч. 1. Т.1. С. 533-534.
26. Архив Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденную при Киевском Военном, Подольском и

- Волынском генерал-губернаторстве в 37 томах Киев, 1859. Ч. 7. Т. 1.
27. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Ч. 7, т. 1 : Акты о заселении Юго-Западной России [от половины XIII до половины XV века]. 1886. 746 с.
 28. Андрусенко Г. Б. Межигірський Спас і українське козацтво. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. Київ, 1999. Вип. 8. С.118-123.
 29. Эрнст Ф. Разобранная церковь села Новые Петровцы. *Искусство в Южной России*. К., 1913. № 9–10. С. 451–453.
 30. Похилевич Л. И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / собрал Л. Похилевич. Киев: В тип. Киево-Печер. лавры, 1864. [2], V, 763 с.
 31. Кузьмук О. Межигірська старовина: Нарис з історії Межигірського в ім'я Преображення Господнього чоловічого монастиря XVI–XVIII ст. Київ, 2017. 632 с.
 32. Де ля Фріз. Альбоми. Т. 1. Серія «Етнографічно-фольклорна». Київ, 1996. 251 с.; т. 2. Серія «Етнографічно-фольклорна спадщина». Київ, 1999. 687 с.
 33. Гуржій І. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX ст. Київ, 1954. 451 с.
 34. Журнал министерства государственных имуществ. 1851. Ч. XLI. Отд. II. С. 202.
 35. Нестеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні. Київ, 1959. Ч.1. С. 298.
 36. Полное собрание законов Российской империи. Т. 25. №1857; т. 27. №2079.

37. Трегубова Т. О. Межигірський монастир: сумна доля видатної пам'ятки. *Теорія та історія архітектури та містобудування. Зб. праць*. Київ, 1998.
38. Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. Киев, 1852. Ч. III. 590 с.
39. Отрох Н. В. Розвиток фаянсового виробництва в Україні наприкінці XVIII – поч. XX ст. (на прикладі Києво-Межигірської та Будянської фаянсових фабрик). Автореферат канд. історичних наук. Київ, 2011. 12 с.
40. Школьна О. Києво-Межигірська фаянсова фабрика. Пам'ятки України. 2014. Вересень. №9. С. 51, 57.
41. Журавский Д. П. Статистическое описание Киевской губернии. Киев: Издание Фундуклея И., 1852. Ч. 1. 1852. 549 + 23 с.; Ч. 2. 1852. 534 + 4 с.; Ч. 3. 1852. 572 + 5 с.
42. Словник художників України. 1973. С. 219; Петрякова Ф. Дмитро Степанов – художник Києво-Межигірської фаянсової фабрики (I пол. XIX ст.). Матеріали наук. конф. Суми, 1998. С. 32-33.
43. Самойленко І. І. Києво-Межигірський фаянсовий завод. *Народна творчість та етнографія*. 1989. № 2 (216). С. 39-42.
44. Ферчук А. Исторический вернисаж. История киевских тарелок. *Альманах «Киевский альбом»*. Киев, 2002. С. 110–118; Вона ж. Мистецьке Межигір'я. *Альманах «Киевский альбом»*. Киев, 2004. №3. С. 75–78; Вона ж. Порцеляни і фаянс у збірці Національного музею історії України. *Київська старовина*. 1999. №4. С. 89–99.
45. Підгора В. Альбом акварелей академіка Ф. Солнцева. *Київська старовина*, 1998. №3. С. 161–162.
46. Українська культура. Лекції за редакцією Дм. Антоновича. Київ, 1993. С. 63.
47. Перерва В. Історія шкільництва в містах і селах Київщини XIX – поч. XX ст. Біла церква, 2008. С. 211–212.
48. Мистецтво України. Біографічний довідник. Київ: Українська енциклопедія, 1997. 700 с.

49. Ленченко Ф. І. Зародження та розбудова споживчої кооперації Київської губернії (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.). *Треті Череванівські читання. Зб. ст.* Полтава: ПДПУ ім. В. Короленка, 2016. С. 31–40
50. Державний архів Київської області (ДАКО), фонд 1879, спр. 37, арк. 35–36.
51. Слизький І. Ф. Куренівське повстання. Літопис революції. Журнал ЦК КП(б)У. 1929. № 5–6. С. 91–114.
52. Гражданская война на Украине. Т. 1. Кн. 1. Киев, 1967. С. 545; Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Київ: УРЕ, 1987. С. 246.
53. Гусев-Оренбургский С. И. Багров. Книга о еврейских погромах в 1919–1920 гг. на Украине. Составлена по официальным документам, докладам и опросам пострадавших. Харбин, 1922.
54. Сергійчук В. Погроми в Україні. 1914–1920 рр. Київ, 1998. 446 с.
55. Довідкова книга. Уся Київщина на 1928 рік. Київ, 1928. С. 383.
56. Старенький Р. М. Літопис села Нові Петрівці: історичний нарис. Київ: Ідея Принт, 2021. 694 с. Електронне видання.
57. Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-33 років в Україні: місто Київ. Київ: Фенікс, 2008. 1000 с.
58. Україна. Статистичний щорічник. 1929. Харків, 1929. С. 170.
59. Енциклопедія сучасної України. Київ. Т. 20. С. 41.
60. Юрчишина О. В., Федорова Н. І., Мусієнко П. Н. Художники Межигір'я. *Народна творчість та етнографія*. 1989. № 6 (220). С. 47–52.
61. Грицак Ярослав. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 2001. 360 с.
62. Самойленко Г. В. Літературне життя Чернігівщини в XII–XX ст. Чернігів, 2003. 328 с.

63. Архів Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського. Інв. №1482 в. п., №1452 кн., «Спогади М. Рябого про А. Казку».
64. Заїка А. Межигірський вертеп, або революційний ляльковий театр. URL: <http://be-inart.com/post/view/843>
65. Заїка А. І. На тлі межигірських круч: забуті сторінки історії Києво-Межигір'я. Київ: А + С, 2016. 528 с.
66. Советская Украина. 1941. 13 февраля.
67. Игорь Савченко: Сборник статей и воспоминаний. Киев: Мистецтво, 1980. С. 50-51.
68. Труд. 1941. 1 февраля.
69. Киевщина в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. Сборник документов. Киев: Киевское областное книжно-газетное изд., 1963. 736 с.
70. Українська народна поезія про Велику Вітчизняну війну. Київ: Вид. АНУ, 1953. 334 с.
71. Історія міст і сіл УРСР. Київська область. Київ, 1971. 791 с.
72. Визволена Київщина. Збірник матеріалів, присвячених першій річниці з дня визволення Києва і Київської області з німецької неволі. Київ: Українське державне видавництво, 1944. 120 с.
- 72а. Книга пам'яті України. Звитяжці. Київська область. Т. 5. Київ, 2010. С. 527-531.
73. Крутенко Н. Г. Майстер кераміки Степан Железняк. *Народна творчість та етнографія*. 1989. №6. С. 46.
74. Портрет С. Кацімона: URL: <https://www.mundm.kiev.ua/READING/KAZYM.SHTML>.
75. Світло Ілліча. 1974. 22 квітня.
76. Линовицький В. М. Нащадок древнього роду. Серія «Вишгород в іменах». Київ, 2007.
77. Великая Отечественная война 1941–1945. Энциклопедия. Москва, 1985. 832 с.
78. Великая Отечественная война 1941-1945. События. Люди. Документы. Краткие исторические справки. Москва, 1990. 464 с.

79. Закревский Н. Описание Киева. Москва, 1868. Т. 2. § 89. Межигорье. С. 455–501.
80. Ніколаєнко Г., Осипова В. Межигір'я – український Єрусалим. Київ: вид. О. Філюк, 2019. 176 с.
81. Книга скорботи України. Київська область. Київ, 2003. Т. 1. С. 344-354; 378-380. 414 [16] с.
82. Національний банк репресованих URL: <http://www.reabit.org.ua/nbr/?ID=263259> .
83. Музей-архів літератури та мистецтва. Мусієнко П. Ф. Фонд 990, оп. 1, спр. 229.
84. Бреяк Олена. Нові Петрівці. Звідси родом талановиті межигірські майстри. *Слово. Народна газета Вишгородщини*. 2000. 22 січня.
85. Архив Юго-Западной России. Ч. III. Т. III. Киев, 1876. С. 542.
86. Гавриил (Романов). Историческая записка о Пустынно-Николаевском Самарском монастыре. Одесса, 1838. С. 26.
87. Біднов В. Січовий архімандрит Володимир Сокальський в народній пам'яті та освітленні історичних джерел. *ЗНТШ*. Львів, 1927. Т. CXLVII. С. 81–102.
88. Буркат В. П. Оригінальні козацькі прізвища. Київ, 2005. 208 с.
89. Ходак, Ірина. Листи Федора Ернста до Данила Щербаківського: сторінки співпраці вчених [Електронна копія]. *Студії мистецтвознавчі*. 2013. Число 1/2 (41/42). С. 145.
90. Крадин Н. П. Русские художники в Китае. *История и культура Приморья*. 2012, № 2 (12). С. 40-136.
91. Крадин Н. П. Художники Дальнего Востока XIX – середины XX в. Хабаровск, 2009.
92. Герасименко Н. О. Історія Межигір'я. Київ: Інститут України НАН України, 2005. 288 с.
93. ЦДАМЛМ України, ф. 1166, оп. 2, од. зб. 7, арк. 1.

ПОДЯКА

Висловлюю щирю подяку всім, хто допомагав у підготовці книги до написання та її видання, зокрема моїй племінниці Олені Петрівні Шкільній, петрівським бібліотекарям, а також директорів бібліотеки ім. Олександра Лазаревського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Олександрові Сергійовичу Морозову, провідній бібліотекарці Людмилі Павлівні Косовських, старшому викладачеві Олександрові Євгеновичу Гадзінському, доценту Валентині Миколаївні Пугач, редакторів видання Вікторії Миколаївні Косяк, технічному редакторові Ірині Петрівні Борис та старшому лаборантові кафедри літератури Ніжинського університету імені Миколи Гоголя Івану Івановичу Гетману, а також сім'ї Василя Івановича Андрійка та іншим.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Межигірський монастир	6
Межигірський монастир та Запорозька Січ	14
Архітектурні пам'ятки Межигір'я	19
Межигір'я у вирі історичних подій XVIII століття	25
Межигірський монастир та Нова Січ	27
Славетні постаті в історії Межигірського монастиря	34
Село Нові Петрівці й Межигірський монастир	41
Наші оселі в далекому минулому	58
Нові Петрівці та Межигірська фаянсова фабрика	76
Художники Межигірської фабрики	82
Тарас Шевченко і Межигір'я	96
Межигір'я у творах академіка живопису Ф. Г. Солнцева....	107
Село напередодні нової історичної епохи.....	112
Шкільна освіта на селі.....	117
Художник Степан Ращенко.....	124
Храм Покрови Пресвятої Богородиці	129
Буремні часи нового століття	132
20-і та 30-і роки й особливості життя в Нових Петрівцях ...	151
Колективізація в Нових Петрівцях.....	159
Заводське господарство	167
Межигірський технікум кераміки та живопису	171
Освіта в Нових Петрівцях	190
Культурне життя на селі.....	200
Війна	212
Подвиги петрівчан	239
Увічнення пам'яті героїв.....	250
Село в повоєнні та 50–60-і роки	258
Славимо героїв праці	270
Цегельний завод та гончарне виробництво	275
Шкільне життя 40-80-х років	288
Рідна батьківська оселя	308
Останнє двадцятиріччя перед незалежністю	329
Село в час незалежності.....	343
Список використаних джерел.....	367
Подяка	374

Науково-популярне видання

Самойленко Григорій Васильович

І НА ОНОВЛЕНІЙ ЗЕМЛІ ...
*(Межигір'я та Нові Петрівці в
історико-суспільному та культурному вимірах)*

Технічний редактор – І. П. Борис
Комп'ютерна верстка та макетування – В. М. Косяк

У книзі використані ілюстрації та фотоматеріали з власної колекції автора книги, а також фондів Новопетрівської бібліотеки, школи № 2, приватних зібрань жителів села та інтернету.

Підписано до друку	Формат 60x84/8	Папір офсетний
Гарнітура Arial	Обл.-вид. арк. 28,96	Тираж ел. вид.
Замовлення №	Ум. друк. арк. 44,40	

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3-А
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.